

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ YAPILARIN FİZİKSEL KİMLİĞİ:
İSTANBUL ÖRNEĞİNDE BİR
DEĞERLENDİRME DİZGESİ ÖNERİSİ

Gözde KIZILKAN

DOKTORA TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Danışman

Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU

Şubat, 2025

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ÇAĞDAŞ YAPILARIN FİZİKSEL KİMLİĞİ: İSTANBUL
ÖRNEĞİNDE BİR DEĞERLENDİRME DİZGESİ ÖNERİSİ**

Gözde KIZILKAN tarafından hazırlanan tez çalışması 13.02.2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Programı **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU
Yıldız Teknik Üniversitesi
Danışman

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU, Danışman
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Ömür BARKUL, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Kâmil Tan GÜRER, Üye
İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Aslı SUNGUR, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. İsmail Eren KÜRKÇÜOĞLU, Üye
İstanbul Teknik Üniversitesi

Danışmanım Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU sorumluluğunda tarafımca hazırlanan “Çağdaş Yapıların Fiziksel Kimliği: İstanbul Ölçeğinde Bir Değerlendirme Dizgesi Önerisi” başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim.

Gözde KIZILKAN

İmza

Aileme

ve

Gönül Bedirli'ye

TEŞEKKÜR

Doktora tez çalışmam süresince, araştırmanın kapsamını derinlemesine şekillendirmeme ve geliştirmeme imkân sağlayan görüşleri, yönlendirmeleri ve yorumları için başta değerli tez danışmanım Doç. Dr. Pınar Arabacıoğlu'na ve kıymetli jüri üyeleri Prof. Dr. Ömür Barkul, Prof. Dr. Aslı Sungur, Doç. Dr. Eren Kürkçüoğlu, Doç. Dr. Tan Gürer ile tez izlemeleri sırasında desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Arbil Ötkünç hocalarıma,

Çalışmanın anket sorgulamasına içtenlikle katkı sağlayan tüm katılımcılara,

Her zaman ve her koşulda beni destekleyip, fikirlerimi gerçekleştirmem için yanımda olan aileme ve özellikle de annem Süreyya Kızıllan'a,

Doktora eğitimim boyunca her türlü akademik deneyimlerini, bilgilerini ve önerilerini büyük bir samimiyetle benimle paylaşan sevgili arkadaşım Eda Erkan'a,

Ve hayatıma ışık tutan tüm dostlarım ve yakınlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım...

Gözde KIZILKAN

İÇİNDEKİLER

KISALTMA LİSTESİ	vii
ŞEKİL LİSTESİ	viii
TABLO LİSTESİ	x
ÖZET	xii
ABSTRACT	xiv
1 GİRİŞ	1
1.1 Literatür Özeti.....	2
1.2 Çalışmanın Hipotezi ve Amacı.....	5
1.3 Çalışmanın Kapsamı ve Sınırları	7
1.4 Çalışmanın Yöntemi	9
1.5 Çalışmadan Elde Edilmesi Öngörülen Etkiler.....	11
2 KAVRAMSAL ÇERÇEVE	13
2.1 Küreselleşme Olgusuna Giriş	13
2.2 Küresel Kentler	18
2.3 Biçim – İşlev Tartışmaları	20
2.4 Küresel Kentlerde Mimari Paradigmalar	23
2.4.1 Modern Mimari Paradigma	24
2.4.2 Postmodern Mimari Paradigma	26
2.4.3 Metamodernizmin Kavramsallaştırılması	28
2.4.4 Metamodernizmin İzlerini Mimari Referanslar Üzerinden Vaka Çalışması Olarak İncelemek	34
2.4.5 Küresel(-leşen) Kentlerde Metamodern Eğilimli Yaklaşımlar	41
2.5 Küresel İmaj ve Kentsel Kimlik	44
2.6 Fiziksel Kimlik ve Mimari Kimlik	49
2.7 Özgünlüğe Çağdaş Bir Bakış.....	56

3 DİZGENİN TEKNİK KURGUSU	63
3.1 Fiziksel Kimlik Değerlendirme Verilerini İlişkilendirme	63
3.1.1 Fiziksel Kimlik Değerlendirme Tablosu (Niceliksel) – 1. Aşama	63
3.1.2 Anket Sorgulaması (Anlamsal) – 2. Aşama	67
4 ALAN ÇALIŞMASI	76
4.1 Yapıların Belirlenmesi	76
4.1.1 Çamlıca Radyo ve Televizyon Kulesi	77
4.1.2 Atatürk Kültür Merkezi	78
4.1.3 İstanbul Modern Müzesi	79
4.2 Fiziksel Kimlik Değerlendirme (Niceliksel) – 1. Aşama.....	80
4.2.1 Çamlıca Radyo ve Televizyon Kulesi – Niceliksel Analiz	80
4.2.2 Atatürk Kültür Merkezi – Niceliksel Analiz	82
4.2.3 İstanbul Modern Müzesi – Niceliksel Analiz	85
4.3 Fiziksel Kimlik Değerlendirme (Anlamsal) – 2. Aşama.....	88
4.3.1 Anket Katılımcılarının Demografik Verileri	90
4.3.2 Belirlenen Çağdaş Yapıların Fiziksel Kimlik Değerlendirmeleri – Anket Sorgulaması Tespitleri	93
5 BULGULAR VE TARTIŞMA	114
5.1 1. ve 2. Aşama Bulgularının Tartışılması.....	114
5.2 Yapılarda Sembolik Değerin Belirlenmesi için Öneri Nitelikler	118
6 SONUÇ	123
6.1 Çağdaş Yapılarda Fiziksel Kimlik Değerlendirme: İstanbul Örneği	123
6.2 Fiziksel Kimlik Değerlendirme Dizgesi.....	127
KAYNAKÇA	132
A ANKET İÇERİĞİ	145
B ETİK KURUL ONAYI	149
TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR	150

KISALTMA LİSTESİ

AKM	Atatürk Kültür Merkezi
BIG	Bjarke Ingels Group
CCTV	China Central Television
CIAM	Congrès International d'Architecture Moderne
DIY	Do-It-Yourself
GFRC	Glass-Fiber Reinforced Concrete
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
ICOMOS	International Council on Monuments and Sites
İKSV	İstanbul Kültür Sanat Vakfı
MAA	Melike Altınışık Architects
MoMA	Museum of Modern Art
OMA	Office for Metropolitan Architecture
RPBW	Renzo Piano Building Workshop
SEP	Stanford Encyclopedia of Philosophy
TA	Tabanlıoğlu Architects
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimarlar Odaları Birliği
TV	Televizyon
UAB	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı
UN	United Nations
UNESCO	United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization
URL	Uniform Resource Locator

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1 Çalışmanın kavramsal süreçlerini gösteren araştırma başlıkları	9
Şekil 1.2 Alan çalışmasında kullanılan iki aşamalı fiziksel kimlik değerlendirme dizgesinin işleyiş adımları	10
Şekil 2.1 Modernizm, postmodernizm ve metamodernizm konfigürasyonları	32
Şekil 2.2 a) Seagram Binası, b) CCTV Binası.....	39
Şekil 2.3 c) Therme Vals, d) Operahuset, e) Amager Bakke	39
Şekil 3.1 Villa Jaquemot (Le Corbusier) cephe fraktal boyutlarına ait seviyeler ..	65
Şekil 3.2 Araştırmanın iki aşamalı tekniğinin çizgisel anlatımı	75
Şekil 4.1 Çamlıca Radyo ve Televizyon Kulesi	77
Şekil 4.2 Atatürk Kültür Merkezi kompleksi	78
Şekil 4.3 İstanbul Modern Sanat Müzesi binası	79
Şekil 4.4 Çamlıca Kulesi, kuzeybatı yönü, denizden görünüm.....	80
Şekil 4.5 AKM, güneydoğu yönü, denizden görünüm.....	82
Şekil 4.6 İstanbul Modern, güneydoğu yönü, denizden görünüm	85
Şekil 4.7 Anket katılımcılarının cinsiyet bilgisi	90
Şekil 4.8 Anket katılımcılarının yaş aralığı bilgisi	90
Şekil 4.9 Anket katılımcılarının eğitim durumu bilgisi.....	91
Şekil 4.10 Anket katılımcılarının iş durumlarının bilgisi.....	91
Şekil 4.11 Anket katılımcısı olan mimarların iş durumlarının bilgisi.....	92
Şekil 4.12 Anket katılımcılarının doğum yerlerinin İstanbul olup olmadığının bilgisi ve İstanbul’da ikamet etme süreleri.....	92
Şekil 4.13 Yaş aralığı kıyaslaması, doğum yeri bilgisi ve ikamet etme süresi....	105
Şekil 4.14 Cinsiyet kıyaslaması, doğum yeri bilgisi ve ikamet etme süresi	109
Şekil 5.1 1. Aşama’daki görünüş analizi bağlamında üç yapının kıyaslaması....	114
Şekil 5.2 Seçili çağdaş yapıların 2. Aşama faktör grupları arasındaki kıyaslama	116
Şekil 5.3 Seçili çağdaş yapıların İstanbul’un sembolü olup olmadığına yönelik verilen yanıtlar	119
Şekil 6.1 Küresel kent İstanbul için çağdaş ve tarihi yapılar ayrımı görseli	124

Şekil 6.2 Çağdaş yapıların fiziksel kimlik değerdendirmesi için iki aşamalı teknik ve sembol özellikler	127
Şekil 6.3 Çağdaş yapılar için fiziksel kimlik değerdendirme dizgesi.....	130

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1	Literatür taramasından elde edilen makale ve bildiri bilgileri.....	29
Tablo 2.2	Modernizm, postmodernizm ve metamodernizm tutumları	31
Tablo 2.3	Modernizm, postmodernizm ve metamodernizm mimari bileşenleri ...	34
Tablo 2.4	Modernizm, postmodernizm ve metamodernizme yönelik kronolojik yaklaşımların karşılaştırma tablosu.....	38
Tablo 2.5	Özgünlük yargılarının iki boyutu.....	61
Tablo 3.1	Niceliksel içeriğin derlendiği fiziksel kimlik değerlendirme altlığı – 1. Aşama.....	64
Tablo 3.2	Genel değerlendirme yargıları için derlenmiş sıfat çiftleri	69
Tablo 3.3	Görsel boyuta ait güçlülük yargıları için derlenmiş sıfat çiftleri	70
Tablo 3.4	Farklı disiplinlerdeki özgünlük tanımları ve uyarlanabilirlik puanları ..	72
Tablo 3.5	Etkileşim (etkinlik) ve özgünlük faktörleri için ölçekler	73
Tablo 3.6	Özgünlük yargıları için derlenmiş sıfat çiftleri.....	74
Tablo 4.1	Çamlıca Kulesi, fiziksel kimlik değerlendirme tablosu – 1. Aşama.....	81
Tablo 4.2	Yaratılan biçimin görünüş boyutu – Çamlıca Kulesi.....	82
Tablo 4.3	AKM, fiziksel kimlik değerlendirme tablosu – 1. Aşama.....	83
Tablo 4.4	Yaratılan biçimin görünüş boyutu – AKM.....	85
Tablo 4.5	İstanbul Modern, fiziksel kimlik değerlendirme tablosu–1. Aşama.....	86
Tablo 4.6	Yaratılan biçimin görünüş boyutu – İstanbul Modern.....	88
Tablo 4.7	Her üç çağdaş yapının genel değerlendirme, görsel boyut ve özgünlük görüşlerinin anlamsal farklılık ölçeği karşılaştırması	94
Tablo 4.8	Çamlıca Kulesi genel değerlendirme, görsel boyut ve özgünlük görüşlerine ilişkin anlamsal farklılık ölçeği	95
Tablo 4.9	AKM genel değerlendirme, görsel boyut ve özgünlük görüşlerine ilişkin anlamsal farklılık ölçeği.....	96
Tablo 4.10	İstanbul Modern genel değerlendirme, görsel boyut ve özgünlük görüşlerine ilişkin anlamsal farklılık ölçeği	98
Tablo 4.11	Çamlıca Kulesi genel değerlendirme, görsel boyut ve özgünlük görüşlerine ilişkin anlamsal farklılık ölçeğinin mesleki ayrımı	100
Tablo 4.12	Çamlıca Kulesi verilerinin mimarlar ve diğer meslekler karşılaştırmasında ayrışma görülen faktörler.....	100

Tablo 4.13 AKM genel değerlendirme, görsel boyut ve özgünlük görüşlerine ilişkin anlamsal farklılık ölçeğinin mesleki ayrımı.....	101
Tablo 4.14 AKM verilerinin mimarlar ve diğer meslekler karşılaştırmasında ayrışma görülen faktörler	101
Tablo 4.15 İstanbul Modern genel değerlendirme, görsel boyut ve özgünlük görüşlerine ilişkin anlamsal farklılık ölçeğinin mesleki ayrımı	102
Tablo 4.16 İstanbul Modern verilerinin mimarlar ve diğer meslekler karşılaştırmasında ayrışma görülen faktörler.....	102
Tablo 4.17 Çamlıca Kulesi verilerinin farklı yaş grupları karşılaştırmasında ayrışma görülen faktörler	105
Tablo 4.18 Çamlıca Kulesi genel değerlendirme, görsel boyut ve özgünlük görüşlerine ilişkin anlamsal farklılık ölçeğinin yaş aralığı ayrımı....	106
Tablo 4.19 AKM genel değerlendirme, görsel boyut ve özgünlük görüşlerine ilişkin anlamsal farklılık ölçeğinin yaş aralığı ayrımı.....	107
Tablo 4.20 AKM verilerinin farklı yaş grupları karşılaştırmasında ayrışma görülen faktörler.....	107
Tablo 4.21 İstanbul Modern genel değerlendirme, görsel boyut ve özgünlük görüşlerine ilişkin anlamsal farklılık ölçeğinin yaş aralığı ayrımı....	108
Tablo 4.22 İstanbul Modern verilerinin farklı yaş grupları karşılaştırmasında ayrışma görülen faktörler	108
Tablo 4.23 Çamlıca Kulesi verilerinin cinsiyetler arası karşılaştırmasında ayrışma görülen faktörler.....	110
Tablo 4.24 Çamlıca Kulesi genel değerlendirme, görsel boyut ve özgünlük görüşlerine ilişkin anlamsal farklılık ölçeğinin cinsiyetler ayrımı ...	110
Tablo 4.25 AKM verilerinin cinsiyetler arası karşılaştırmasında ayrışma görülen faktörler	111
Tablo 4.26 AKM genel değerlendirme, görsel boyut ve özgünlük görüşlerine ilişkin anlamsal farklılık ölçeğinin cinsiyetler ayrımı.....	111
Tablo 4.27 İstanbul Modern verilerinin cinsiyetler arası karşılaştırmasında ayrışma görülen faktörler	111
Tablo 4.28 İstanbul Modern genel değerlendirme, görsel boyut ve özgünlük görüşlerine ilişkin anlamsal farklılık ölçeğinin cinsiyetler ayrımı ...	112
Tablo 5.1 Binaların sembolik değerinin belirlenmesi ölçütleri özet tablosu	122
Tablo 6.1 Seçili çağdaş yapıların 1. Aşama verileri ve 2. Aşama faktör grubu ortalamaları ile sembol yapı bağıntısı	125
Tablo 6.2 Özgünlük faktörüne ait verilerin Atatürk Kültür Merkezi ve İstanbul Modern Müzesi arasındaki aritmetik ortalama kıyaslaması	126

ÖZET

Çağdaş Yapıların Fiziksel Kimliği: İstanbul Örneğinde Bir Değerlendirme Dizgesi Önerisi

Gözde KIZILKAN

Mimarlık Anabilim Dalı
Mimari Tasarım Programı
Doktora Tezi

Danışman: Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU

Uluslararası ticaret ve kültürel alışverişin ana üsleri olarak küresel(-leşen) kentlerde, özellikle sembolik nitelikler barındırma ümidiyle başka yerlerde verimliliği kanıtlanmış mimari biçimleri tekrar etme, öykünme eğilimleri görülmektedir. Bu durum; kentsel mekânda benzer silüetler, kimliksiz yapılar, tepeden inme yaklaşımların ortaya çıkmasına sebep olabilmekte ve sıklıkla eleştiriye açık şekilde sorgulanmaktadır.

Çalışma, küresel ölçekte olağanüstü bir çeşitlilik ve yenilik ile şekillenen çağdaş yapıları ve kent ile kurdukları etkileşimi merkeze almaktadır. Dönemsel dinamiklere göre değişen mimari paradigmlar, karakteristik nitelikleriyle irdelenmekte ve kronolojik olarak mimari değişimin izlerinin takip edilmesi sağlanmaktadır. Antroposen çağda kentsel mekânda pek çok dönüşüm yaşanmaktadır. Post-postmodern dönem olarak genellenen bu süre; hızlı kentleşme dinamikleri, küresel ekonomik konjonktür, sağlıklı ve sürdürülebilir çevreler yaratma talepleriyle “arada olanı açığa çıkaran” çoğulcu ve melez bir kavramsal paradigma önerisi olarak metamodernizm, mimarlık literatürüne; yapının bağlamı,

biçimi ve programını kapsayacak tanımlamalarıyla uyarlanmaktadır. Küresel ve yerel değerlerin harmanlandığı bu yaklaşımda; fark edilebilir, kolay imgelenebilir, barındırdığı çeşitli mimari programları ile toplumsal kabulde sembolik değeri yüksek yapılar ortaya çıktığı görülmektedir.

Kimlik, bir kişi ya da objeyi özgün nitelikleriyle açığa çıkartan tanımlamadır. Çalışmada, çağdaş yapıların fiziksel kimlik değerlendirmesi için kavramsal çerçeve yardımıyla iki aşamalı bir dizge kurgulanmakta ve İstanbul örneğinde bir alan çalışması ile test edilmektedir. 1. Aşama ile çağdaş yapıya ait somut görsel bilgileri; 2. Aşama ile de görsel biçimin algısının anlamsal verileri anket sorgulamasıyla ortaya konmaktadır. Dizge, çağdaş yapılarda sembol olma yönelimine ait önerilerin derlendiği bir çıkarım yapılmasını da mümkün kılmaktadır.

Araştırma tekniği, hipotezin yeniden düzenlenmesine fırsat tanımıştır. Buna göre; stratejik bir konuma yerleşmiş, görünüşü (ana hatlar) imgesel değeriyle uyumlu, çevresel bağlamın etkisiyle etrafıyla süreklilik sağlayan ve nitelikli mimari elemanlarla inşa edilmiş çağdaş yapıların, özgün olarak algılanma potansiyellerinin de yüksek olduğudur. Çalışma, çağdaş yapının fiziksel kimliğinin yapılandırılmış bir değerlendirme dizgesi üzerinden hem niceliksel hem niteliksel özelliklerinin bağlam, içerik ve anlam boyutları ile çözümlenmesini sağlamaktadır. Yapının ayırt edici fiziksel mimari öğelerinin yanında duyularla algılanan anlamsal değerinin öznel yargılarla oluşan fiziksel kimlik tanımlamalarının deşifre edilmesi ve sembol yapı özellikleri kazanabilmeleri için öneriler geliştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş mimari, fiziksel kimlik değerlendirme, küresel kent, mimari kimlik, sembol yapı.

ABSTRACT

Physical Identity of Contemporary Buildings: A Proposal for an Assessment System in the Case of Istanbul

Gözde KIZILKAN

Department of Architecture

Doctor of Philosophy Thesis

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU

As primary hubs of international trade and cultural exchange, global(-izing) cities often exhibit a tendency to replicate and emulate architectural forms that have proven efficient elsewhere, particularly in the hope of embodying symbolic qualities. This phenomenon can lead to the emergence of similar urban silhouettes, a loss of identity, and top-down approaches, which are frequently questioned and criticized.

The study focuses on contemporary buildings that have been shaped by an extraordinary diversity and innovation on a global scale and their interaction with the city. Architectural paradigms, which evolve according to periodic dynamics, are examined through their characteristic features, allowing for the chronological tracing of architectural transformations. The Anthropocene era has brought significant changes to urban spaces. Defined as the post-postmodern period, this era—shaped by rapid urbanization, global economic shifts, and the demand for healthy and sustainable environments—introduces metamodernism as a pluralistic and hybrid conceptual paradigm. In architectural literature, metamodernism is adapted to be defined upon building's context, form, and program. In this approach, where global and local values are intertwined, easily recognizable, visually

distinctive, socially accepted, and highly symbolic buildings emerge with the diverse architectural programs they incorporate.

Identity is the concept that defines a person or object's unique qualities. This study develops a two-phase system for assessing the physical identity of contemporary buildings, tested through a field study in Istanbul. In the first phase, tangible visual data of contemporary buildings are examined; in the second phase, the subjective perception of visual forms is evaluated through questionnaires. This system provides insights into the symbolic potential of contemporary buildings.

The research method allows for the reformulation of the hypothesis, suggesting that contemporary buildings that are situated in a strategic location, have an appearance (projected outlines) aligned with their imageability, ensure continuity with their surroundings through environmental context, and are constructed with distinguished architectural elements have a high potential to be perceived as authentic. Additionally, recommendations are made to enhance their symbolic qualities.

Keywords: Contemporary architecture, physical identity assessment, global city, architectural identity, symbol building.

1 GİRİŞ

Kentler, modern toplumsal yaşamın merkezleri olarak kalkınmanın odak noktasında yer almakta; ekonomik, sosyo-kültürel, teknolojik ve politik açıdan gelişimin katalizörü olarak görülmektedir. Küresel kentler de küreselleşme olguları çerçevesinde modern dünya düzeninde uluslararası iş birlikleri, ticaret, finans ve kültürel alışverişlerin ana üsleri haline gelmektedir. Küreselleşme, kentlerin mekânsal organizasyonunu, yapı tipolojilerini ve mimari biçimlenmelerini dönüştüren dinamiklerdendir. Gelişmekte olan ülkelerin önemli kentlerinde, sermaye akışlarının merkezleri haline gelen küresel kentlere öykünme eğilimleri ve fiziksel olarak kendini tekrarlayan görsel benzerliklerin oluştuğu gözlenmektedir (King, 2004). Buna, kentin mimari bağlamı da dahildir. Gökdelen tipolojileri gibi verimliliği kanıtlanmış ve ekonomik getirisi yüksek mimari biçimlerin yanında, imaj ve prestij arayışı altında uluslararası düzeyde yenilikçi ve ikonik yapılar da yaygınlaşmaktadır. Böylelikle farklı mimari yönelimlerin etkisi altında, kentsel silüet içinde benzer mimari biçimler oluşabilmektedir (Majerska-Paľubicka, 2020).

Her dönem, kendi ruhu çerçevesinde kendi iç dinamiklerini yansıtmaktadır (Vecco, 2020). Modern mimari ön planda olduğu zamanlarda evrensel değerleri yansıtan yalınlık, işlevsellik ve endüstriyel malzemelerin kullanımı odağındaki yapıların sayılarının arttığı görülürken; postmodern mimarinin yükseldiği dönemlerde ise çeşitlilik, çoğulculuk, karmaşıklık ve marjinal tasarımların öne çıktığı eserlerle karşılaşılmalıdır. İçinde bulunduğumuz dönem ise sürdürülebilirlik kaygıları, nüfus artışı ve göçler, hızlı kentleşme dinamikleri, küresel ekonomik eğilimler vb. sebeplerle farklı iyileştirme ve yenileme önerileri ile değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu döneme ait mimari de çağdaş dünyanın sorunlarına yönelik etkili ve proaktif bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Çalışma, çağdaş yapının kent ve kentli ile kurduğu fiziksel ilişkiye odaklanarak; onları niceliksel (somut) ve niteliksel

(anlamsal) boyutlar üzerinden araştırma çabası içermektedir. Bu araştırma yardımıyla, küresel veya küreselleşen kentlerde yeni inşa edilmiş ya da inşa edilmesi planlanan çağdaş yapıların dış cephesi ve çevresi ile kurduğu etkileşim düzeyleri fiziksellik üzerinden irdelenmektedir. Genişletilmiş bakış açıları geliştirilerek iki aşamadan oluşan kapsamlı bir fiziksel kimlik değerlendirme dizgesi oluşturulmaktadır. Yapılandırılmış olan bu dizge, İstanbul örneği üzerinden test edilmektedir. Dizge hem inşa edilmiş hem de inşa edilmesi planlanan çağdaş yapılar için bağlam, içerik ve anlam boyutlarına yönelik iyileştirme ve nitelikli çevreler yaratmaya fırsat veren öneriler geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır.

1.1 Literatür Özeti

Çağdaş yapıların fiziksel kimliği üzerine bir araştırma olarak ilerleyen doktora tez çalışmasında; mevcut araştırmalar özetlenmekte, önemli konu başlıkları derinleştirilmekte, konu hakkında eksiklikler derlenerek literatüre katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Tezin kapsamı, literatür taraması yapılırken kategorik olarak kriterlerin sınıflandırılmasını kolaylaştırmıştır. Buna göre; konu ile ilgili akademik yayınlar, kitaplar, bildiriler, raporlar ve diğer yazılı ve görsel kaynaklar tezin kapsamı ile ilişkili olarak küreselden yerele doğru inen ölçeksel bir kabule göre ele alınmıştır.

İstanbul örneğinde ilerleyen çalışma kapsamı gereği; küresel kentlerdeki çağdaş yapıların oluşum süreçlerini küreselleşme fenomeni üzerinden anlamakla başlamaktadır. Dolayısıyla Sachs'ın Küreselleşmenin Çağları (2020) kitabında coğrafya, teknoloji ve kurumlar sebebiyle oluşan yayılımın evrimleri yol gösterici olmaktadır. Küresel bağlamdaki bu yayılım her türlü gelişimi, zamansal ve uzamsal düzlemde bir araya getirmektedir. Wallerstein'ın (2004) Merkez-Çevre teorisi de kentsel düzeyde uluslararası küresel ilişkileri anlamak için önemli bir başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Buna göre; ekonomik gelişimin merkezleri (hizmet alanı) olan ülkelerdeki rekabet ile onların çevresindeki (üretim alanı) ülkelerdeki öykünme yaklaşımları arasında birbirlerini besleyen bir ilişki bulunmaktadır. Küreselleşmenin faydaları ve zorluklarını tartışan (Giddens, Appadurai vd.) veya onun dinamiklerini eleştiren (Deleuze-Guattari, Harvey vd.) pek çok disiplinler-arası düşünür ve teorisyene ait söylemler söz konusudur. Bu çalışmaların özeti; küreselleşmenin iletişim ağları üzerinden bilginin yayılımını

hızlandırması, ekonomik gelişimi ve küresel pazarları oluşturmaları, kültürel çeşitliliği teşvik etmesi gibi faktörler olumlu tarafta gösterilirken; olumsuz tarafta ise gelir dağılımı eşitsizliği, kültürel homojenleşme ve yerel değerlerin yok olmaya yüz tutması, çevresel ve sosyal bedeller gibi etmenler sıralanmaktadır.

Küresel kentler terimini literatüre kazandıran Sassen'ın 1991'deki çalışmasından sonra (Küresel Kent: New York, Londra, Tokyo) pek çok disiplinde, ilgili konu hakkında araştırmalar derinleştirilmiştir. Özellikle ekonomik gelişimde ön saflarda yer alan kentlerde, konsept mimari anlayışla dev bir vitrin olarak küresel imaj ve görsel deneyimlerin arttırılmaya çalışıldığı yapıların tasarlandığı görülmektedir. Küresel kentlerdeki mimari yapılanmalarda özetle; küreselleşme talepleri, sürdürülebilirlik kaygıları ve kültürel temsiliyetin kesişiminde hem biçimsel hem işlevsel hem de sembolik değerlerin harmanlanması önem kazanmaktadır.

Endüstrileşmenin hızlı bir şekilde üretim süreçlerinin içine katılması ile kentlerin gelişerek büyümesi, kentlilerin günlük yaşamlarının da kaçınılmaz şekilde değişmesine sebep olmuştur. Tarihsel süreçlerde mekân içinde var olan mimari biçimler, değişen kentsel süreçlerin taleplerine yönelik farklı işlevler kazanmıştır. Biçim – işlev tartışmalarından oluşan zengin çeşitlilik ortamı, her dönem ifade bulan farklı gereksinimlere göre başkalaşım geçirerek karakteristik özellikler ortaya koymaktadır. Mimari bağlamda paradigma değişimleri üzerinden kronolojik olarak okunabilen bu süreçler, dönemin ruhuna hitaben modern mimari için yalın bir işlevselcilik (Johnson ve Hitchcock, 1932), postmodern mimari (Jencks, 1977) için ironik ve ikonik bir biçimcilik anlayışına yönelik nüanslar barındırmaktadır. İçinde bulunduğumuz düşünülen Antroposen dönem için ise sürdürülebilirlik kaygıları ve deneyimin de içine katıldığı atmosferik duyarlılığı tetikleyen süreçlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda; çalışma içinde metamodernizm, kendinden önceki dönemler arasında bir salınım yaratarak (Vermeulen ve van den Akker) mimarlık literatürüne başka disiplinlerden geliştirilen diyalektik bakış açısı üzerinden yeni bir kavramsal paradigma önerisi olarak uyarlanmaktadır. Buna göre; küresel ve yerel değerlerin bir arada harmanlandığı, mimari yapının bağlamı, biçimi ve programını kapsayacak tanımlamaları ile ortaya konan metamodernist yaklaşımda fark edilebilir, kolay imgelenebilir, barındırdığı çeşitli mimari programları ile toplumsal kabulde sembolik değeri yüksek yapıların ortaya çıktığı görülmektedir.

Bir kent, zamanla kendisini ortaya çıkartmakta ve kentli ile görsel bir dil üzerinden iletişime geçmektedir (Cullen, 1961). Kent manzarası ise içinde binalar, bina toplulukları, meydanlar, sokaklar ve çeşitli kentsel mekânların birlikteliği ile görsel bütünlük sunan bir görünüme sahiptir (Rossi, 1966). Kentteki mimari objelerin fiziksel olarak fark edilebilir, tanınabilir ve akılda kalıcı olmasının önemli adımlarından biri, imgesi ile bağlantılı olarak işaret ögesi özelliği barındırması olarak ifade edilmektedir (Lynch, 1960). Küresel bağlam çerçevesinde bir yerin ya da yapının kimlik değerlendirmesi söz konusu olduğunda sosyal etkileşim düzeyi en azda; görsel ve algısal etkileşim düzeyi en üst boyutta kabul edilmektedir (Cheshmehzangi, 2015). Fiziksel kimlik üzerine yapılan çalışmalarda ise özellikle farklılık-benzerlikler, süreklilik-değişim ve birlik-çesitlilik boyutları derinlemesine ele alınması gereken başlıkları oluşturmaktadır (Mirmoghtadaee, 2004). Böylece fiziksel olarak değerlendirilecek olan yapının imgelenebilirlik, ayırt edilebilirlik, özgünlük ve sembolik niteliklerinin etraflıca incelenebilmesine imkân sağlanabilmektedir. Bunun için yapının somut özelliklerinin ölçülebilir niceliksel verileri (Burgess, 1978; Rapoport, 1980; Aydınli, 1986; Hacıhasanoğlu, 1996; Gür, 1996; Hacıhasanoğlu ve Örer, 1998; Proto, 2006; Yılmaz, 2006; Şenyiğit, 2010; Cıvcir ,2015; Solak, 2017; Ostwald ve Vaughan, 2018; Ching, 2019; Cheshmehzangi, 2020) ve yapıya ait görsel dilin algılarla anlamlandırılan niteliksel verileri (Osgood vd., 1957; Hershberger, 1970; Küller, 1972; Lang, 1974a, 1974b; Aydınli, 1986; Minez, 2013) bir arada değerlendirildiğinde kapsamlı bir araştırma ortaya konabilir.

Çalışmayı, diğer araştırmalardan ayıran önemli bir başlık da özgünlük değerlerinin farklı disiplinlerde ele alındığı haliyle mimarlık literatürüne uyarlanmasını içermektedir. Literatürde sıklıkla tarihi çevre koruma ve tarihi yapılar özelinde özgünlük çalışmalarına rastlanmakta; ancak çağdaş yapıların neredeyse kapsam dışında bırakıldığı görülmektedir. Çağdaş yapılar özelindeki kısıtlı sayıdaki özgünlük çalışmalarında ise eleştirel söylemler odağa alınırken, bina ve bina topluluklarına ait orijinallik arayışını anlam ile araştıran soyutlama ve temsil üzerinden (Kahyaoğlu, 1994), yaratıcılıktan beslenen yenilik ve çağdaşlık üzerinden (Kandilci, 1999), fenomenolojik kavrayış ile zamansızlık algısı üzerinden (İldiri 2007), yenilik ve yaratıcılık üzerinden (Özorhon 2008), değişen paradigmalardaki kavramlar üzerinden (Güleç 2017), aslı ile kurduğu ilişkiler

bağlamında özgün kopya örnekleri üzerinden (Alkan-Korkmaz, 2017), etkin alanlar ve sınırlar üzerinden (Dingil 2021) ele aldıkları görülmektedir. Özgünlük kavramına karşı mimarlık literatürü içinde geliştirilen yaklaşımların ağırlıklı olarak geçmiş ile ilişki ve yenilik olguları ile etkileşim içinde olduğu anlaşılmaktadır. Çağdaş mimaride özgünlük çok yönlü ele alınması gereken hem kültürel sürdürülebilirlik hem çevresel uyum hem de yenilik barındıran yüzleri ile mimari zıtlık ya da bütünlük yaratan bir ifade sunmalıdır. Böylece akılda kalıcı, kabul gören, tanınırlığı yüksek, kolay imgelenebilir, ayırt edici ve özgün mimari eserler ortaya çıkma potansiyeli yükselmektedir. Özgünlük dilbilimsel olarak boyut içeren bir kelimedir ve özgül anlamının hangi boyutlarının tartışıldığı tanımlanana kadar belirsizdir (Dutton, 1994). Dolayısıyla bağlamda kısırlaşan ifadelerle daralan özgünlük kavramının nesnel, yapısal ve varoluşsal yönlerinin zamansal-mekânsal düzlemde etraflıca aydınlatılması gerekliliği oluşmaktadır. Bunun için çalışma içinde çok disiplinli (mimarlık, sanat (Dutton, 1994), pazarlama (Nunes vd., 2021), ekonomi (Newman ve Smith, 2016), psikoloji (Costa ve McCrae, 1995; Kernis ve Goldman, 2005; Köknel, 2005) bir bakış açısı geliştirilerek özgünlük, otantiklik, orijinallik algısı derinleştirilmektedir.

Tüm bu literatür taramalarının açtığı yolda mimari obje olarak yapının kent ve kentli ile fiziksel düzlem üzerinden kurduğu ilişkileri açığa çıkartmak için doğal ve yapılı çevre bileşenleri ile bağlamsal boyutu; yapıya ait tasarım süreçleri ve mimari bileşenleri ile de içeriksel boyutu etraflıca irdelenmektedir. Mimari biçimin, anlamsal boyut algısını ölçmek için de anlamsal farklılık ölçeği kullanılmaktadır.

1.2 Çalışmanın Hipotezi ve Amacı

Büyümenin ve değişimin olduğu kentsel mekânlarda tasarım yaparken kentin kültürel ve tarihi mirasının yanında, özgün mimari eserlerin varlıklarını sürdürebilmek için küresel değerleri yadırgamadan, yerel değerleri de destekleyecek yaklaşımların benimsenmesi önem kazanmaktadır. Böylece küresel yarışın içinde kalırken benzer mimari biçimler ve kentsel silüetler yaratmak yerine; ortaya çıkan mimarinin, kullanıcısı tarafından da fiziksel ve sosyal değerleri besleyen yönleri ön plana alınmış olacaktır. Çalışmanın hipotezi bu bağlamda; küresel kentlerdeki çağdaş yapıları merkeze almaktadır. Buradaki amaç; yeni yapının kent ile kurduğu fiziksel ilişkiyi irdelerken, yapıların kent ve kentli için

konum, görsel içerik ve kullanım gibi somut verilerinin yanında; görsel algı, görsel değer ve özgünlüğünü de ortaya çıkartmaktır. Çalışmanın hipotezi; görsel algısı ile imgesel değeri yüksek, çevresel bağlamın etkisiyle nitelikli fiziksel kimliğe sahip çağdaş bir yapının özgün olarak değerlendirilme potansiyelinin de yüksek olduğudur. Ancak bu hipotez, yapılan alan çalışması sonrasında ortaya çıkan sonuçlar neticesinde Sonuç bölümünde yenilenerek yeniden düzenlenmiştir.

Çalışmanın hipotezinden beslenen amacı, küresellik odağındaki kentsel alanlardaki çağdaş yapıların fiziksel kimlik değerlendirmesi için bir dizge oluşturmak ve oluşacak dizgeyi İstanbul örneği üzerinden test etmektir. Çağdaş yapıların sıklıkla rastlanılan örnekleri (gökdelen tipolojisi vb.) için küresel benzerlerine öykünerek tasarım yaklaşımlarını homojenleştirdikleri yahut ikonik denebilecek farklılıktaki dış kabukları ile buyurgan söylemler oluşturdukları dile getirilmektedir (Liu, 2012). Bu çalışmadaki ana sorunsal, çağdaş yapıların fiziksellikleri üzerinden hangi açılardan özgün olarak değerlendirilmeleri gerekir konusunu mercek altına almaktır. Yapının inşa edildiği konumu, imgesel belirginliği, çevresiyle olan sürekliliği, nitelikli mimari öğelerle tasarlanması gibi nesnel özellikleriyle beraber; yapının duyularla algılanan anlamsal değerinin de yapının yere özgü ve özgün olarak tanımlanmasındaki önemini araştırmayı hedeflemektedir.

Kurgulanmış olan iki aşamalı değerlendirme dizgesi yardımıyla çağdaş yapıların yere özgü, erişilebilir, kabul edilir, kapsayıcı ve ayırt edici yönleri ortaya konarak; yapıların fiziksel kimlik açılımlarını kavramsal olarak incelemek gayesi güdülmektedir. Böylelikle, hem somut verilerle yapının konum ve mimari elemanlar bağlamındaki özgün değerinin açığa çıkartılması hem de toplum nezdindeki anlamsal boyutunun özgün değere etkisi incelenmektedir. Bu dizge yardımı ile hem inşa edilmiş hem de inşa edilmesi planlanan çağdaş yapıların fiziksel kimlik değerlendirmelerinin bağlam, içerik ve anlam boyutlarına giden süreçler aracılığıyla ölçülebilir kılınması amaçlanmaktadır. Böylece, yapıya ait fiziksel kimlik verilerinin ortaya konması sağlanmakta, güçlü ve zayıf yönleri belirlenebilmekte, görsel gelişim alanları tespit edilebilmekte ve sembol yapı nitelikleri ile ilişkisi tartışılabilmektedir. Bu çalışma, çağdaş yapılarda sembol yapı niteliklerini belirlemek için öneriler sunmakta; toplumsal onay ve kabul içermeye potansiyelini açığa çıkarma ve sorgulama kapısını aralamayı da desteklemeye imkân sağlamaktadır.

1.3 Çalışmanın Kapsamı ve Sınırları

Çalışma, küreselleşme olgusunu odağa alarak başlamaktadır. Küreselleşme en basit hali ile ekonomik, kültürel ve teknolojik bilgilere ait verilerin bağlantılar ve karşılıklı ilişkiler bağlamında takas edilmesi anlayışına dayanmaktadır. Böylece ulus devlet kabulündeki sınırlar ortadan kalkarak tek bir dünya düzeni yaklaşımının önü açılmış olmaktadır. Küreselleşmenin dünya yüzeyindeki etkileri çok yönlüdür. Fikirlerin ve ürünlerin paylaşımı ile çeşitliliğin arttığı gibi, aynı şekilde homojenleşme ve tektipleşmeye kolayca uyum sağlamaktadır. Üretim, lojistik ve ulaşım modelleri ile teknolojik yenilikleri desteklediği gibi çevresel kirlilik ve aşırı tüketim sorunlarının da oluşmasına sebep verebilmektedir. Dolayısıyla ekonomik, çevresel ve sosyal olarak dengeli, verimli ve sürdürülebilir yaklaşımların desteklenmesi dünya refahı açısından önem arz etmektedir.

Endüstri Devrimi sonrasında artan teknolojik yenilikler ile neredeyse her alanda üssel bir ivme ile üretim yapılmış; mimarlık da bu üretim ihtiyacına hizmet etmek üzere pek çok eser ortaya çıkartmıştır. Çalışmada, bunları kronolojik olarak daha iyi takip edebilmek; biçim ve işlev tartışmalarının odağında mimari dönemleri içerikleri ile kapsayıcı bir şekilde ele alabilmek için modernizm ve postmodernizm paradigmaları etrafıca irdelenmiştir. Böylece, zaman içinde mimari tasarıma ait paradigma dönüşümlerinin değişime uğrattığı biçimlenmelerin her döneme ait karakteristik özelliklerinin belirlenmesi sağlanmaktadır. Buradan hareketle; içinde olduğumuz dönemde üretilen çağdaş yapıların hangi paradigma içinde değerlendirilebileceğine yönelik bir inceleme yapılmış ve bunun için diyalektik bakış açısı yol gösterici olmuştur.

Diyalektik bakış açısı, karşıt iki zıt görüşün oluşturduğu tez ve antitezin iletişiminden bir sentezin ortaya konduğu felsefi bir yaklaşımdır. Her dönem kendinden önceki dönemin açtığı yolda ilerler; çünkü var oluşunu öteki dönemlerle ilişkisi bakımından tanımlamaktadır. Modernizm ve postmodernizmin tez ve antitezi oluşturduğu bir düzlemde; sentez ise her iki kutuptan da beslenen, iyi ve kötü yönlerin önemini tanımlamış ve kendi yeni perspektifini formüle eden bir bakış açısı geliştirmektedir. Bu şekilde; çalışma kapsamında metamodernizm yeni bir kavramsal paradigma önerisi olarak mimarlık disiplini içine uyarlanmaktadır. Böylece, fiziksel kimlik değerlendirme özelinde ilerleyen bu çalışmanın amacına hizmet edecek şekilde, günümüz çağdaş yapılarının mimari tasarım süreçlerinde

bağlam, biçim ve program içeriklerinin küresel ve yerel etkiler altında kapsamlı bir şekilde ele alınarak irdelenmesi sağlanmaktadır.

Küreselleşmenin açtığı yolda kentsel mekânlarda da pek çok fiziksel değişim ve dönüşüm yaşanmaktadır. Kentlerdeki mimari biçimlenmelerin, kendilerini görünür kılmak, çevresel bağlam içinde imgesel bir algıya sahip olmak, belirgin ve ayırt edilebilir addedilmek, sembolik bir değer içermek vb. özellikler ile benzer ya da farklı mimari kimlikler kazanmaları, onların toplum tarafından daha akılda kalıcı ve kabul gören yapılar olmasında önem teşkil etmektedir. Bu bağlamda; imge ve kimlik özelinde yapılan çalışmalar kavramsal çerçeve içinde ele alınmakta; tanım ve özellikleri detaylıca ortaya konmaktadır. Mimari yapının fiziksel olarak kendini var ettiği ayırt edici özellikleri ise mimari kimlik çalışmaları üzerinden okunaklı kılınmaktadır. Mimari eserlerin konum, görsel içerik, kullanım ve anlam boyutları çalışma içinde farklı aşamalar üzerinden çözümlenmektedir.

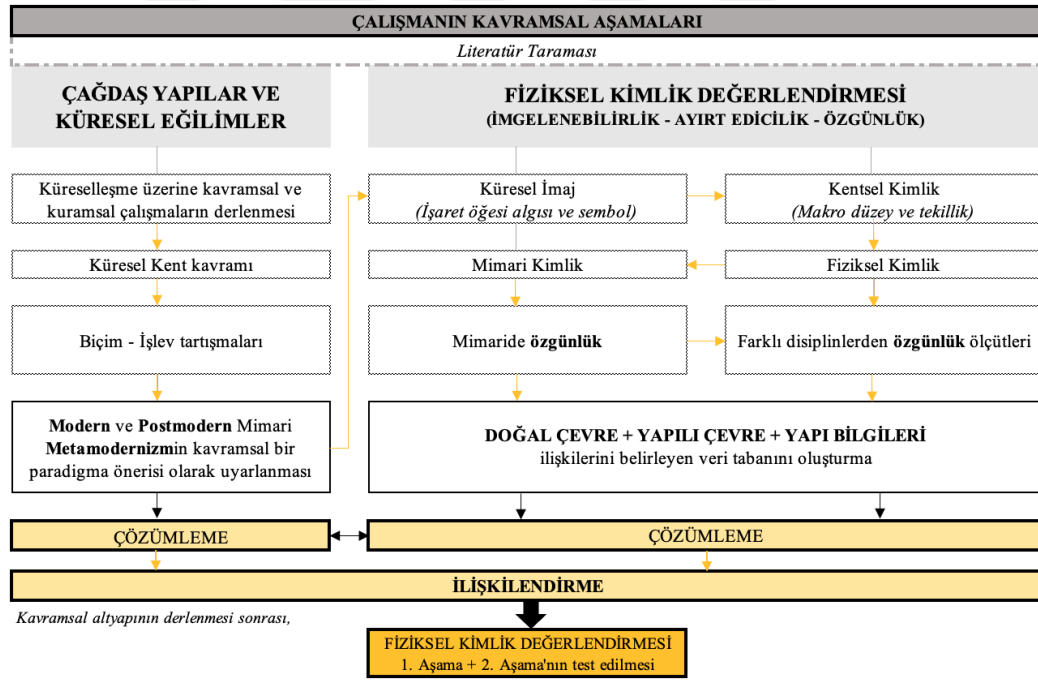
Çalışmanın ayırt edici yönü, çağdaş yapılar üzerine odaklanması ve tarihi yapıların kapsam dışında bırakılmasıdır. Bunun nedeni; tarihi yapıların kentsel mekân ve toplumsal bellek özelinde uzun yıllardır süregiden bir ilişki ve etkileşim düzeni yapılandırmış olmalarıdır. Ayrıca literatürde sıklıkla kentsel mekânlardaki tarihi yapıların çalışma konusu edildiği ve bunun da özellikle özgünlük çalışmaları bağlamında ele alındığı görülmektedir. Küresellik olgusu kaynaklı gelişen kentsel mekân ile tarihi doku etkileşimi ise ayrı bir çalışmanın konusu olabilir. Bu çalışmada, küreselleşme odağında yükselişte olan küresel kentlerdeki çağdaş yapıların vaat ettikleri söylemler de mercek altına alınmaktadır.

Çalışmanın önemli bir ayağı da mimaride özgünlük olgusuna farklı disiplinlerden beslenen bir bakış açısı geliştirmektir. Sıklıkla ve özellikle tarihi bağlamlar üzerinden ele alınan kısıtlayıcı bakış açısını çağdaş döneme uyarlamak için, kapsayıcı bir yaklaşımın benimsenmesi gerekliliği oluşmuştur. Literatür taramalarına tarihi çevre koruma üzerine yapılan araştırmalar dahil edilmemiştir; ancak ilgili araştırmalardaki özgünlük tanımına temel oluşturan kaynak ve belgelerden faydalanılmıştır. Özgünlük kavramını sadece Batılı anlayışı benimseyen tanımlarla ele alınmaktan öte, küresel bir düzlemde ve çoksesli bir kabulde yeniden anlamlandırılması sağlanmaktadır. Mimaride özgünlük, kentsel yaşam kalitesi ve yer duygusunu beslerken; fiziksel ve sosyal çevreye de saygı

göstermektedir. Dolayısıyla, bir bölge ve toplumun benzersiz kimliği ile de uyum oluşturur; derin bir aidiyet hissi oluşmasına yardım etmektedir.

1.4 Çalışmanın Yöntemi

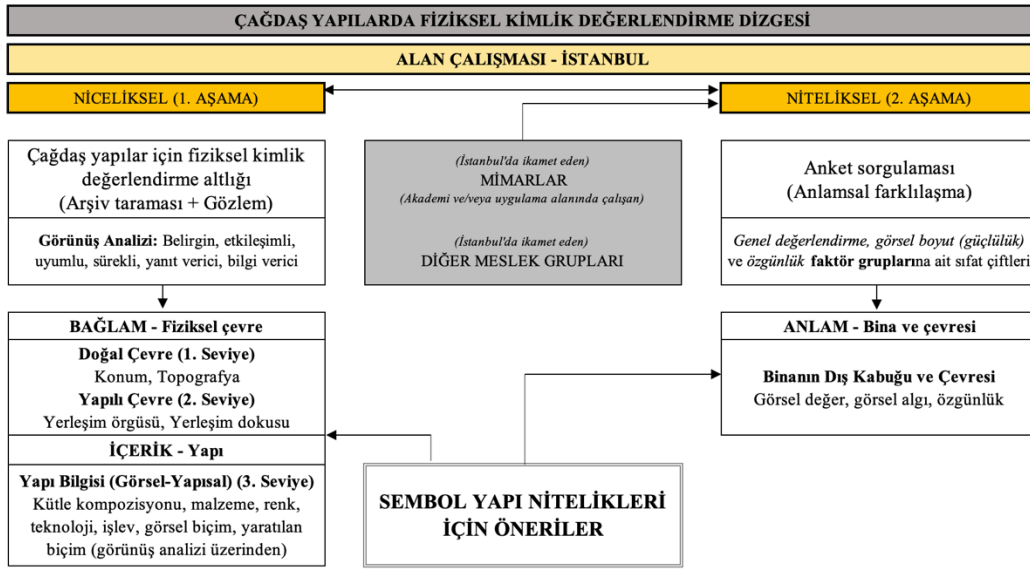
Çalışma, çevre-yapı-insan davranışı üst başlığında küreselleşme, küresel kentler, kentsel alanda mimari biçimlenmeler, kentsel imge ve kimlik, mimari kimlik, istatistik gibi birçok araştırma alanında yer alan çeşitli olgu ve kavramların ara kesitinde kurgulanmıştır. Küresel kentlerde inşa edilmekte olan çağdaş yapıların imgelenebilirlik, kimlik ve özgünlük değerlerini tespit etmek, mimariye yönelik bağlam-biçim-program unsurlarının ayırt edici ve güçlü bir fiziksel kimlik algısı oluşturmak için gerekli çözümlemelerini ortaya çıkarmak için iki kısım (literatür taraması ve alan çalışması) ve iki aşamadan oluşan (alan çalışmasındaki yapılar için niceliksel ve niteliksel veriler) karma bir metodoloji geliştirilmiştir.

Şekil 1.1 Çalışmanın kavramsal süreçlerini gösteren araştırma başlıkları

Çalışmanın kavramsal çatkısı kurgulanırken farklı teknikler kullanılmıştır. Buna göre; çalışmanın birinci kısmında (Şekil 1.1) kamu kullanımına açık belgeler, görsel-işitsel malzemeler, kültürel miras ve alan dokümantasyonu, kişisel arşivler, günlükler, röportajlar ve çizimlerden yararlanılmak üzere kapsamlı bir arşiv taraması yapılmıştır. Bunun yanında; gözlem tekniği olarak konum, görsel boyut ve kullanım başlıklarında ilgili alanlar için yapılan etkileşimli analizler ve ilgili alan

dışında kalan etkileşimsiz analizlerden yararlanılmıştır. Bu şekilde çalışmanın 1. Aşama'sında kullanılmak üzere arşiv taraması ve gözlem teknikleri içeren niceliksel ve somut verilerin ortaya konması için toplanan bilgiler ile bir fiziksel kimlik değerlendirme tablosu için nesnel bir altlık hazırlanmıştır. Kapsamlı literatür taraması yapılırken çalışmanın 2. Aşama'sında kullanılacak anket sorgulaması tekniğinin anlamsal farklılaşma ölçeğine ait sıfat çiftleri de çeşitli araştırmacıların çalışmalarından derlenerek belirlenmiştir. Özgünlük faktörü için literatürde kullanılmakta olan sıfat çiftlerinin yetersiz kaldığı görülmüştür. Mevcut sıfatlara, analogik bir yaklaşım geliştirilerek farklı disiplinlerin özgünlük kavramına ait tanımlamaları da ölçülebilir düzeylerde ele alınarak uyarlanmıştır.

Şekil 1.2 Alan çalışmasında kullanılan iki aşamalı fiziksel kimlik değerlendirme dizgesinin işleyiş adımları

Çalışmanın ikinci kısmında (Şekil 1.2) bir alan çalışmasından yararlanılmıştır. Buna göre; İstanbul örneği üzerinden test edilecek olan çalışmanın kapsamına uyan yapılar, taramalar yapılarak belirlenmiştir. İstanbul örneği üzerinden yapıların belirlenmesinden sonra, kavramsal çerçevede ele alınan ve iki aşamadan oluşturulan fiziksel kimlik değerlendirme dizgesi kullanılarak yapılar mercek altına alınmıştır. Daha nesnel uçta yer alan ve yapılara ait somut ve niceliksel verilerin derlendiği arşiv taraması ve gözlem teknikleri ile hazırlanan 1. Aşama için doğal çevre bileşenlerinde konum ve topografya, yapılı çevre bileşenlerinde yerleşim örgüsü ve yerleşim dokusu, yapı içeriğinde de kütle kompozisyonu, malzeme, renk, işlev, görsel biçim ve yaratılan biçim başlıkları tanımlanmıştır. Daha öznel kısımda yer alan ve anlamsal boyutu ölçümlemeyi hedefleyen 2. Aşama için yapılar anket

sorgulamasına tabi tutulmuştur. Böylelikle yapılara ait görsel algı, görsel etki ve özgünlük değerleri saptanabilmiştir. Anket soruları literatür taramasından elde edilen veriler ışığında hazırlanmıştır. Anket sorgulamasından önce pilot çalışmalarla anket son haline getirilmiştir. Hedef gruplara, kapalı ve açık uçlu sorular yöneltilmiş ve yanıtlar analiz edilmiştir. Sorular, internet üzerinden iletilen bir site bağlantı uzantısı ile katılımcılara çevrimiçi olarak gönderilmiştir. Dizgenin kapsadığı adımlar takip edilerek; her iki aşama sonucunda da çağdaş yapıların fiziksel kimlik değerlendirmeleri için bağlam, içerik ve anlam boyutlarına giden süreçler ve sembol nitelikler için öneriler ortaya çıkartılarak tartışılmaları mümkün olmuştur.

1.5 Çalışmadan Elde Edilmesi Öngörülen Etkiler

Çalışma, üretim ekseninin gelişmekte olan ülkelere kayması ve Türkiye'nin tek küresel kenti İstanbul'un etkin konuma gelmesi sebebiyle artacak yapı stokunun nitelikli ve sağlıklı bir şekilde tasarlanmasına imkân sağlamaya yardımcı olabilir. Demografik dönüşüm sonucunda değişen mimari taleplere yönelik öngörüler elde edilmesine ve yapıyı çevrenin iyileştirilmesine ve çevreye duyarlı kentleşmenin önemine katkıda bulunabilir. Sürekliliği ve sürdürülebilir gelişimi destekleyen bir yapıyı çevrenin oluşması için, toplum tarafından kabul gören biçimsel ve anlamsal boyutlara ait ölçütler ve değerlerin belirlenmesini mümkün kılabilir. Gelişmekte olan ülkelerin küresel pazara dahil olması ve hızlı büyüyen metropollerin bir çekim merkezi haline gelmesi sebebiyle işaret ögesi niteliği barındıran çağdaş yapılara yönelik verimli ve etkili tasarım kararları alınması konusunda yol gösterici olan dizgesi ile katkı sağlayabilir. Gelişen iletişim olanakları sebebiyle çok sesliliği destekleyen, tektipleştirici kitle kültüründen uzaklaştıran, katılımcı mekânsal deneyimlerin önünü açan tasarımların oluşmasına imkân tanıyabilir. İklim değişimi sebebiyle küresel düzeyde etkilerin hissedildiği günümüz Antroposen çağında yeni nesil uygulamaları destekleyen teknolojinin, geçmiş dokuya dahil edilerek kullanıcılarla buluşturulmasının önünün açılmasına fırsat tanıyabilir. Türkiye'nin küresel düzendeki kalkınma dinamiklerini destekleyecek fiziksel ayağının konum, görsel içerik, kullanım ve anlam düzeylerinin geliştirilmesi, iyileştirilmesi, düzenlenmesi ve güçlendirilmesi konusunda fırsatların oluşmasını sağlayabilir. Tasarlama ve planlama sürecinde etkili katılım, dinleme-izleme ve denetleme

adımlarını destekleyecek yöntemlerin geliştirilmesine katkıda bulunabilir. İnsan odaklı mimari tasarım kararlarının önünü açan, kentlerdeki yapıları çevreleri ile iletişim ve etkileşimde tutan, yere özgü ve ayırt edici kimlik özelliklerini geliştirmek ve desteklemek üzere niceliksel ve niteliksel değerlerin belirlenmesi ve değerlendirme araçlarının geliştirilmesini sağlayacak çıktılar ortaya koyabilir.

Nitelikli yapıları çevreler içindeki güçlü imge ve kimliklere sahip yapılar, çeşitliliği desteklemekte; bütüncül bir planlama gerektirmekte ve yatırım potansiyellerini arttırmaktadır. Dolayısıyla küresel sermaye için bu kentler birer çekim merkezi haline almaktadır. Özellikle tarihi çevrelerin turistik ziyaretlerinin sıklıkla gerçekleştiği İstanbul'da, çağdaş yapıların kentsel katma değerinin arttırılması turizm sektöründeki ortalama konaklama sürelerini etkilemekte ve kente daha çok döviz çekme potansiyeli oluşturmaktadır. Nitelikli ve güçlü kimliklere sahip yapılar ile çevreleri birer çekim merkezi haline gelmekte ve kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetler için mekânsal destekler sağlayan yapılara fırsat tanınmaktadır. Çağdaş yapıların etrafıyla bütüncül planlama anlayışı ile tasarlanması, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının azaltılması ve dezavantajlı alanların iyileştirilmesi yönünde stratejik seçimler yapılması ve kararlar alınmasını mümkün kılmaktadır. Mimari projelerin sağlıklı yaşam alanları oluşturmak, yaşam kalitesini arttırmak, özgün ve yere özgü yapılar inşa etmek, küresel pazarda söz sahibi olmak için çok boyutlu ve disiplinli bir şekilde tasarlanması ve planlanması gerekmektedir. Güvenlik ve suç önleme açısından ele alındığında nitelikli ve güçlü bir kimliğe sahip yapıları çevre, aidiyet hissiyatını güçlendirmesi ile suç oranlarını azaltabilmekte (Katyal, 2001) güvenli, korunaklı ve emniyetli mekânların oluşmasına önemli katkılar sağlamaktadır. Bu sebeplerle çalışma; küresel dünya düzeninde aynışma, benzeşme eğilimi gösteren ve tanımsız kimliklerle kentsel planlamaya dahil olan yapıların aksine; fiziksellik üzerinden rekabetçiliği destekleyen mimari biçimlerin oluşmasına imkân sağlanmasını desteklemektedir.

Çağdaş yapıların fiziksel kimlikleri üzerinden nitelikli, kapsayıcı, kuvvetli, ayırt edici ve tanımlı özelliklere sahip olması yukarıda tartışıldığı üzere kültürel, ekonomik ve güvenlik boyutları ile yaşam kalitesine katkı sağlamakta, sürdürülebilir çevreler oluşturulmasına imkân tanımakta, küresel pazar içinde etkili bir rekabetçi ortam oluşturarak her yönden güvenli çevreler yaratılabilmesine fırsat sunabilmektedir.

2 KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Küreselleşme Olgusuna Giriş

Küreselleşme, Encyclopedia Britannica’da (Encyclopedia Britannica, t.y.-a) üç alt başlıkta tanımlanmakta olan bir fenomen olarak incelenmektedir. Bunlar; antropolojik (kültürel), ekonomik ve biyolojik küreselleşmedir. Bu tanımlamalara göre; kültürel küreselleşme, metalar ve fikirlerin günlük yaşam deneyimi içinde yaygın olarak ifade bulması ile oluşan standartlaşma dinamiklerini yansıtmaktadır. Kablosuz iletişim ağları, elektronik ekipman ticaretleri, popüler kültür pratikleri, uluslararası seyahat olanaklarının cazibesi ile hareketlenen kültürel küreselleşme, beşerî deneyimlerin temelde küresel benzeşmesi olgusuna dayanmaktadır. Homojenleşme kaygıları negatif bir etki olarak lanse edilse bile, tek tip bir küresel dünya kültüründen bahsetmek ve bunun sürekliliğini savunmak fazlasıyla indirgemeci bir yaklaşım doğurmaktadır.

İkinci alt başlık ise ekonomik küreselleşme altında açıklanmaktadır. Ekonomi, tek başına ele alınamayacak kadar pek çok farklı disiplinle iç içe geçmiştir. Küreselleşme olgusunda ekonomi; meta ve hizmetlerin sınırlar ötesi ticaretinin ölçeksel artışının, uluslararası sermaye akışlarının ve teknolojik gelişmelerin hızlı ve geniş alanlara yayılmasının bir sonucu olarak ülkeler arası karşılıklı ekonomik ilişkilerin bağımlılığını ifade etmektedir (Shangquan, 2000). 1980’lerden beri ticaret, göç ve sermaye akışları ile küresel ekonomik entegrasyon emsalsiz bir şekilde süregitmektedir (Collier ve Dollar, 2002). Uluslararası politikalar, uluslararası ekonomik aktiviteler, farklı sosyal sistemler (kapitalizm, sosyalizm vb.) ve toplumsal grup ve aktörlerin (etnik, mesleki, göçmen vb.) direkt ya da dolaylı etkileşiminden kaynaklanan veya bunlardan etkilenen sorunlar da siyasi ekonomi konuları altında incelenmektedir. Bu bağlamda, uluslararası ticaret ve

finans, merkez ve çevre ülkeler arasındaki ilişkiler, çokuluslu şirketlerin rolleri gibi konulara yönelik sorunların araştırılması ekonomik küreselleşmenin sonuçlarıyla birlikte değerlendirilmektedir.

Üçüncü alt başlık olan biyolojik küreselleşme ise 15., 16. ve takip eden yüzyıllarda yapılan okyanus ötesi yolculuklar sonucunda birbirinden ayrılmış olan kıtaların, lojistik faaliyetlerle erişilebilir ve yeniden birleştirilebilir duruma gelmesiyle küreselleşme sürecinin başat rolünü üstlenmektedir. Kolomb Mübadelesi olarak da bilinen bu yayılım; bitkiler, hayvanlar, kültürler, insan popülasyonları ve hastalıklar, teknolojiler ve fikirlerin yaygın olarak aktarılmasıdır (Encyclopedia Britannica, t.y.-b). Bunun sonuçları olarak, yeni yerlerin keşfi, eski ve yeni dünya materyallerinin karşılıklı değişimi ve Anglo-Sakson değerlerin dünya tarihini derinden şekillendirdiği süreçler hayata geçmiştir.

Dünyamız, modern atalarımızın Afrika'dan yayılmaya başladıkları 100.000 yıl öncesinden beri küreselleşmenin etkisi altındadır. Her çağın küreselleşme dinamikleri, içinde yaşanılan durumlara göre farklılık göstererek ilerlemektedir. Küreselleşme özelinde yapılacak olan araştırmalar, gelecekte karşımıza çıkabilecek potansiyel sorunlara üretilebilecek çözümler konusunda insanlığa yardımcı olabilir. Bu bağlamda; küreselleşme büyük coğrafi alanlara yayılan, farklı toplum ve toplulukların birbirleriyle olan bağlantılarını ifade eden uluslararası bir fenomendir. Bu bağlantılar ticaret, kültürel etkileşim, göç, savaş vb. faaliyetlerle teknolojik, ekonomik, kurumsal, sosyo-kültürel ve jeopolitik ilişki ağları içermektedirler.

Amerikalı ekonomist Jeffrey Sachs'ın (2020) kaleme aldığı Küreselleşmenin Çağları isimli kitapta, geçmişten günümüze küresel değişimin; coğrafya, teknoloji ve kurumlar aracılığıyla yedi çağ üzerinden gerçekleştiği çözümlenmektedir. Coğrafya ile ifade edilenler; iklim, flora ve fauna, hastalıklar, topografik özellikler, enerji kaynakları, maden yatakları ve dünyadaki yaşam koşullarını etkileyen tüm fiziksel süreçlerdir. Teknoloji ise hem üretim sistemlerimizi hem de bunların donanım ve uygulamaya alınımlarını süreçlerini belirtmektedir. Kurumlar ise yönlendirici politikalar, yasama ve yürütme faaliyetleri, kültürel fikir ve etkileşimleri kapsamaktadır. Bunlar arasında gerçekleşen ilişki ve güçlü değişkenlik mekanizmaları, toplumları yer ve zamana göre şekillendirmektedir.

Ticari eşya ve ürünler, turistik faaliyetler, küresel bankacılık işlemleri, ideolojiler, göçler, jeopolitik açılar gibi pek çok değişken üzerinden birbirine bağlı olan ilişkiler ağı aracılığıyla küreselleşme nosyonu deneyimlenmektedir. Küreselleşme terimlerine bakıldığı vakit; yeniliklerin (*innovation*), difüzyon (*diffuse*) olarak tariflenen bir olgu üzerinden gerçekleşmekte olduğu görülmektedir. Bir yerde keşfedilmiş bir “şeyin”, başka coğrafi yerlere yayılması difüzyon olarak tanımlanmaktadır. Difüzyon; gözlem, taklit etme, göç ve savaşlar aracılığıyla yayılma faaliyetidir. Küreselleşme bu bağlamda; bilginin takası, teknolojik uzmanlıkların iletişimi ve her türlü gelişmeyi zamansal olarak yakalamanın mümkün olduğu uzamsal bir birleşmedir. Bu uzamsal birleşme, onu yakalama (*catch-up*) ya da onu geçme (*leap-frogging*) adımları üzerinden bulunduğu bölgeye uyum sağlamaktadır (Wu vd., 2008).

Dünyamız, siyasal düzeyde bir bütünlük içinde gözükmekten ziyade ekonomik düzeyde bir etkileşim içinde bulunmaktadır (Eğilmez, 2016). Halbwachs’a göre (1992), ekonomik unsurlar doğaları gereği yerlerini daha genel kurallara bırakana kadar şehrin evrimine damgasını vururlar. 16. yüzyılda kent devletlerde belirginleşen ve ticaret ilişkileri ile kuracağı çevreye gereksinim duyan merkezlerin ortaya çıkışından sonra, merkez ve çevre (çeper) konumları günümüzde küreselliğe bürünen bir ekonomi yasası biçimine doğru dönüşmektedir. Küreselleşme bir organizmaya benzetilebilmekte ve çoğunlukla batılılaşma ile yakın ilişkide olmaktadır (Keping, 2003). Dolayısıyla küreselleşme, dünyayı algılama şeklimizi etkilemekte ve sundukları ile de yaşayış biçimlerimizi yeniden tanımlayan bir unsur olarak hissedilmektedir. Hem küresel bütünleşmiş bir dünyanın varoluşu hem de küresel bütünleşmiş bir dünyayı inşa etmeye yönelik süreçleri ifade eden bir terimdir (Taylor, 2000).

Günümüz küreselleşme süreci, Soğuk Savaş sonrası dünyanın somut olarak yapılanmasına yönelik süreçleri tanımlama iddiasında olan bir fenomendir ve en genel anlamıyla dünya düzeni sorununa kavramsal bir giriş olarak değerlendirilmektedir (Holm ve Sørensen 2018). Küreselleşme; ekonomik yapı, siyasal yapı ve mekân arasında kurulmaktadır. Bunun sebebi ise, dünya ekonomisinde grupların elindeki siyasal baskı unsurunun, yerel (ulusal) devlet yapısından kaynaklanmaktadır. Etkileşimin tek-tipleştirilmesi, kilit grupların çıkarlarına hizmete yönelik olup baskılar etkileşimsel ulusal kimliklerin yaratılması

için gelişmektedir. Ulus-devlet anlayışı, dünyada şu anda herhangi bir siyasi birlik oluşmasına engel olmakta; ancak ekonomik çıkar ilişkileri sebebiyle küreselleşme her geçen gün amaçları etkileyerek kültürel, ekonomik ve politik değişimleri ortaya çıkartmaktadır (Agnew ve Crobridge, 2003). Dolayısıyla; günümüz küreselleşmesi de bu bağlamda siyasi ekonomik erkler ile mekân arasındaki etkileşim olarak okunabilmektedir.

Wallerstein'ın Merkez-Çevre teorisi, uluslararası küresel ilişkiler bağlamında incelenmesi gereken başlangıç noktalarındandır. Wallerstein'a göre (2004) merkez ve çevre ülkeler arasındaki bağımlılık ilişkisini zedelemek istemeyen merkez ülkelerin dayatmaları sebebiyle, çevre ülkeler gelişmemektedir. Günümüze kadar merkezden çevreye sanayi ürünleri ve standartlaşmış teknolojiler pazarlanırken, çevreden merkeze doğru da tarımsal ürünler, iş ve beyin gücü ile doğal kaynaklar iletilmektedir.

Merkezde ekolojik duyarlılığın, refahın, durağan nüfusun ve yaratıcılığın belirleyici nitelikleri ağırlık kazanırken; çevrede ise nüfus artışı, hızlı kentleşme, modern ve geleneksel ikili ekonomik yapıya sahip ve merkezi öykünmenin güvenliği içinde sürekli olarak teknoloji ve çözüm alan bir pazarlama alanı oluşmuştur (Aksoy, 1987). Merkez ülkelerdeki rekabet ortamı ile çevre ülkelerdeki öykünme kararlarının birbirleriyle simbiyotik (ortakyaşar) bir ilişki içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Bunun yanında; Acemoğlu ve Robinson ise (2018); yolsuzluk, baskı, eğitimsizlik, sosyal adalet eksikliği gibi sorunların kökeninin politik olduğunu vurgularken; karşılaşılan ekonomik engellerin siyasi iktidarın dar bir zümre tarafından yönlendirilip tekelleştirilmesinden ve kurumların etkili kullanılamamasından kaynaklandığını savunmaktadır.

Harvey (1997); küreselleşmeyi, iletişim ve lojistik teknolojilerinin çok çeşitli dayatmaları altında mekânın zapt edilmesi ve tek-biçimleşmesi olarak tanımlamaktadır. Bunun yanında; Robertson (2017), din temelli kendine özgü kavramlaştırmasına göre küreselliği dinlerin ortaya çıkışından başlayarak, endüstri devrimine ve 1960'lı yıllardan itibaren artan "karşılıklı bağımlılık" anlayışına gönderme yapacak şekilde tarihsel bir düzlemde ele almaktadır. Castells (2008), küresel ağların gün geçtikçe artan kuvvetini, hiyerarşik ve bürokratik merkezi eğilimleri dışlayan baskılayıcı örgütlenme uygulamalarında aramaktadır. Bu

örgütlenmeler kendilerini; özellikle finans ve ekonomi, endüstri ve teknoloji, siyaset, kültür ve politika alanlarında belli etmektedir.

Giddens ise (1991) modernizm ve post-modernizm paradigmalarının eşliğinde düşünceler üreten bir sosyolog olarak, küreselleşmeyi doğrudan modernizmle ilişkilendirmektedir. Modernliği henüz aşamadığımızı, sadece modernliğin köktenleşmiş boyutlarını yaşadığımızı iddia etmektedir. Modernliğin, yapısal olarak küreselleştirici olduğunu savunmaktadır. Küreselleşme sürecini, modernitenin kurumsallaşma bağlamlarıyla ilişkilendirmekte; modern toplumların ulus-devletler olduklarını ve bir ulus-devletler sistemi içinde var olduklarını belirtmektedir. Kapitalizmi ise, modernizmin bir ekonomik sistemi olarak rekabetçi pazarlar için üretme ve tüketme döngüsüne dayandırmaktadır. Endüstrileşmenin temel özelliği de makine ve otomasyon sistemlerinin sanayi üretiminde kullanılmasıdır. Endüstrileşme, askeri güçlerle yakın etkileşim halindedir. Giddens, modern toplumların oluşturduğu ulus devletlerin, devamlılığı sağlanmış askeri destek ve denetim mekanizmaları üzerinde tekelci bir kontrole sahip olduğunu savunmaktadır. Şiddet araçlarının egemenliğinde, savaşların endüstrileşmesini de modern toplumların önemli bir yeniliği olarak tanımlamaktadır. Zaman ve mekân uzaklaşması, yerel ilişkiler (birlikte varlık koşulları) ve uzak mesafe etkileşimleri (varlık-yokluk bağlantıları) arasındaki karmaşık bağıntılara dikkat çekmektedir. Modern çağda, zaman-mekân uzaklaşmasının düzeyinin, önceki herhangi bir dönemden çok daha fazla olduğunu ve yukarıda bahsedilen bu yakın ve uzak toplumsal biçimler ve olayların buna bağlı olarak gerilmekte olduklarını belirtmektedir. Küreselleşme, bu anlamda farklı sosyal bağlamlar veya bölgeler arasındaki bağlantı biçimlerinde oluşan bu gerinme süreçleri ile ifade bulmaktadır. Bu bağlamda; modernliğin kazancı rasyonalite ile fikrî boyutta, kapitalizm ile ekonomik boyutta, ulus-devlet anlayışı ile siyasal boyutta, endüstrileşme ile teknolojik boyutta, kentsel mekânlar ile de sosyal boyutta anlaşılmaktadır (Saygın, 2016).

Appadurai (1996) ise; günümüz küresel etkileşimlerinin, kültürel homojenleşme ile kültürel heterojenleşme arasında gerilim oluşturmakta olduğunu savunmaktadır. Homojenlik; ulus-devlet egemenliği, ulusal-kalkınma, ulusal-kimlik vb. kavramların varlık koşullarını sarsıntıya uğratmaktadır. Bu kültürel uzaklaşma ise, mekânın değişimi ile kültürün, coğrafi ve sosyal bölgelerle olan doğal ilişkisinin

kaybolmasını ifade etmekte ve Deleuze-Guattari'nin (1987) savunduğu yersiz-yurtsuzlaşma (*detrterritorialization*) kavramını ortaya çıkartmaktadır. Heterojenlik ise, kültürel farklılık, tikelcilik, yerel olanın korunması gibi olguların arayışına itilerek; “modern batılı benlik”, “öteki” olarak kodladığı kimliğin yeniden yapılanmasını (*reterritorialization*) zorunlu kılmaktadır. Appadurai, bütün bu sebeplerden dolayı; küreselleşme dinamiklerini beş alanda gerçekleşen akışlarla açıklamaktadır. Bunlar insan akışları, teknolojik ürün akışları, paranın pazarlardaki hızlı akışı, görüntü-ses ve veri akışı ile düşünce-sembol ve anlatıların akışlarıdır.

Küreselleşme özelinde yapılan araştırmalar neticesinde özet olarak, küreselleşmenin dünyanın farklı konumlarında ve insanın var olduğu tüm alanlarda etki ettiği görülmektedir. Bu bağlamda; ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasal alanlar ise, dünyada üst düzey etkileşimin sağlandığı ve yer yer bütünleşme süreçlerinin yaşandığı, ancak karşı bir duruş olarak da yere özgü ve özgün kodları destekleyen eleştirel söylem ve eylemlerin geliştirildiği anlaşılmaktadır. Küreselleşmeyi savunan veya ona karşı çıkan pek çok disiplinler-arası eleştiri söz konusudur. Küreselleşme yapıları çevre üzerinde dönüşümler, katmanlaşmalar, kategorileşmeler yaratarak evrimini sürdürürken; süreçleri ve toplumları etkilemeye devam etmektedir. Küreselleşmenin desteklediği iletişim, dağıtım ve gelişim politikalarının, Antroposen çağ içinde özellikle ekolojik sonuçları ve sürdürülebilirlik kaygıları temelli oluşan olumsuz sonuçlarına, pandemi ve dünya savaşları benzeri küresel çalkantılar eklendiğinde, küreselleşme olgusunun yeniden sorgulanmaya tabi tutulabileceği anlaşılmalı ve özellikle yapı sektörü ve mimari tasarım kapsamında önemli değişimler, işlevsel dönüşümler ve yaratım süreçleri yaşanabileceği anlaşılmalıdır.

2.2 Küresel Kentler

Küresel kentler, mevcut konjonktürdeki özellikle ekonomik anlamda önemli merkezler haline gelmiş yerlerdir. Kentleşme ve kentlerde yaşam, son birkaç yüzyılda artarak devam etmektedir. Sanayi Devrimi ile beraber kırsaldan kentsel alana göç hızlanmış ve kentler hem fiziksel hem de sosyal çevrede genişleyerek büyümeye devam etmiştir. 1950'lerden itibaren endüstriyel üretimden hizmet sektörüne kayan iş gücü sonucunda, özellikle gelişmiş ülkelerin yoğun kentlerinden banliyölere doğru başlayan yeni göç dalgaları, kent merkezlerinde sosyal ve

ekonomik sorunların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Yerel dinamiklerde oluşan dengelerin bu gibi sarsıcı etkilerinden korunmak amacıyla, küresel kentler stratejik olarak hizmeti kendi bünyelerinde, üretimi ise çevre ülkeler sayılan gelişmekte olan ülkelere kaydırmışlardır. Bu değişim sonrasında, stratejik kararlarla oluşturdukları küresel sistemin bir parçası olarak ulus ötesi şirketler aracılığıyla, dünyanın geri kalanına yön veren küresel merkezler haline gelmeye başlamışlardır (Abrahamson, 2004). Metropol kentlerden ayrı bir kimliği olan bu kentler, iletişim ve lojistik ağlarında gelişmiş bir altyapıya sahip olduklarından; dünyaya ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasal boyutlarda etki etmesi ve yön vermesi sebebiyle küresel kentler olarak adlandırılmaktadır (Sassen, 2001).

Küreselleşme sermayeyi besler, sermaye de küreselleşmenin hızının arttırmasına yardımcı olmaktadır. Bu üstünlük, üretimden hizmete kaymış sermayenin spekülasyon ve rant ekonomisi üzerinden kentlere etkileri şeklinde okunmalıdır. Harvey (1997) tarafından zaman ve mekân sıkışması olarak ifade edilen bu durum, gece ve gündüz ayırımına bağlı bir zaman ve mekân algısını ortadan kaldırmaktadır. Küreselleşmenin hem sosyo-ekonomik hem de teknolojik boyutları düşünüldüğünde görsellikle bezeli kültür endüstrisi ortaya çıkmıştır (Adorno, 2001). Dünya, görsel olarak devasa bir sunum tablası haline gelmiş, bu devinim hem kamu hem de özel alanlara girmiştir. Görsel deneyimler, imajlar üzerinden mekânla kurduğumuz ilişkiyi, fenomenolojik araştırmaların da derinleşerek ifade etmeye çalıştığı gibi bedensel deneyimin önüne geçirmiştir.

Antroposen dönem olarak anılan ve Sanayi Devrimi'nden günümüze devam eden süreçte, insanlığın dünya yüzeyindeki dramatik etkisi en üst seviyeye ulaşmıştır. Nüfus artışı ve göç, kentleşme oranlarındaki yükselme, ekonomik gelişmelerin küresel çaptaki etkileri gibi farklılaşmalar, fiziki çevrede yadsınamaz dönüşümlere sebep olmuştur. Uluslararası alanda ticaret ve finans merkezleri oluşuyla birer çekim merkezi haline gelen küresel kentler; sermaye ve işgücü değişimleri, mal ve hizmet hareketleriyle de dünyaya yön vermektedirler. Bireyler ve tüketiciler yerine; hükümetler ve firmalara hizmet eden küresel sermaye üreticileri, özellikle finans sektörü üzerinden yatırımlarını gerçekleştirmektedir (Eğilmez, 2013).

Mimaride tasarımsal kararların, küresel pazarın gece-gündüz ayırmaksızın dönen çarklarının hizmet kalitesini ve standartları devam ettirme çabasını desteklediği görülmektedir. Yatırımlar, her alanda olduğu gibi kentsel düzeyde de mimarlık

üzerinden konsept projeler aracılığıyla karşımıza çıkmaktadır. Küresel kentin sembolik temsili için konsept mimari önem kazanmıştır (Sassen, 2001). Küreselleşmenin inşası, ulus-aşırı mimarlık ve/ya planlama şirketlerine ait iddialı, ultra-modern tasarımlar ve sofistike mega projeler ile uluslararası düzeyde pazarlama ve yatırım potansiyelleri arttırılmaya çalışılmaktadır (Lin, 2016). Sermaye akışının hız kesmeden sürdürülebilmesi için modern anlamda kesintisiz işleyen benzer biçimli yapıların tekrarlanmasına ya da imaj ve sembolik anlam ile ifade bulan ayırt edici biçimler ve küresel anlamda ses getiren, radikal ve spekülatif tasarımların oluşmasına ortam hazırlamaktadır. Bu bağlamda; biçim-işlev ilişkisinin de hızla ortadan kalktığı görülmektedir. Bu yeni küresel durumda benzer yapı tipolojileri kavramı (ör. *Miesvari gökdelenler*) ortaya çıkmaktadır. Özellikle küresel kentlerden bahsederken ister benzeşme (homojenleşme) ister ayrışma (heterojenleşme) kabulleri söz konusu olsun, kurumsal metaforlar ve dolayısıyla sembolik anlamlar, tasarım üzerinde nominalleşme eğilimleri oluşturmaktadır (Bilgin, 2016).

2.3 Biçim – İşlev Tartışmaları

Endüstriyel devrimden önce; biçime yönelik estetik kaygılar, anıtsallık ve genellikle dinsel bir temele oturan sembolik inşa süreçlerinin ön planda olduğu geleneksel yapım sistem ve malzemelerinin sıklıkla tercih edildiği görülmektedir (Balkan, 2005). Endüstrinin ilerlemesi ile işlevselliğin ana tasarım unsuru olarak benimsendiği 18. yüzyıl sonlarına doğru kentlerin gelişmesine ve kentlilerin günlük yaşamda karşılaştıkları yeni yaşam ve çalışma sorunlarına toplumsal eleştiri penceresinden geliştirilen yeni bakış açıları, tez ve görüşler çoğalmıştır.

Karmaşık bütünleri inceleme yöntemi olarak mimari dizgeler yaklaşımı, Vitruvius'tan önce küresel anlamda bir dil birliği içinde bulunmamaktaydı. Vitruvius'un (2023, s.36) sağlamlık/ işlevsellik/ güzellik (*firmitas/ utilitas/ venustas*) tanımı bu bağlamda kuramsal fikir yürütmelere karşı geliştirilen ilk örnekler içinde gösterilmektedir. Tarih içinde biçim-uzam ikilisine hatırı sayılır bir önem arz eden mimarlar, işverenlerin gelir getiren modellere doğru kayması sonucunda “Biçim işlevi izler.” anlayışına doğru dönüşen bir yaklaşımı benimsemişlerdir (Aksoy, 1987). Sullivan'ın (1896) bu açılımındaki sorunları fark eden Adler (1952) “İşlev ve Çevre” yazısında sürekli değişen çevre koşullarının

farklı ve çeşitli biçimlenmelere yol açtığını öne sürmektedir. En geniş anlamlarıyla ifade edilen işlev ve çevrenin, biçimi belirlediğini ifade etmektedir. “Biçim işlevi izler.” düşüncesinin bir tasarım modeli olarak ele alınması ise bu modele içkin problemlerin fark edilerek eleştirel pozisyonlar alınmasına zemin hazırlamıştır. Özünü, doğal seçim düşüncesinin oluşturmakta olduğu evrimsel epistemolojinin etkisi altında geliştirilen yaklaşımlar, biçimlerin işlevleri izlemediğini; fakat deneme-yanılma ya da daha keyfi ve sezgisel süreçler, işlemler ve normları izlemekte olduklarını belirtmektedir. Bu bağlamda; biçim oluşturma, iyi kavramsallaştırılmış bir mimari tasarım sürecinin parçası olmaktadır. Biçim, her yönden ve yerden gelebilmekte ancak eleştirel bir filtre seti süzgecinden geçirildiğinde mimarlık niteliği kazanabilmektedir (Anay, 2011).

II. Dünya Savaşı’nın yıkıcı etkileri sebebiyle göç etmeye zorlanan modernizmin Avrupa’daki mimar entelektüelleri, deneyimleri üzerinden göç ettikleri Amerika’nın pragmatik değerleri ile Uluslararası Stil üslubu altında modernizme yalınlık, sadelik ve teknolojinin harmanlandığı özgürleştirici bir estetik dil kazandırmışlardır (Çil ve Güner, 2011). Biçimin işlev üzerinden ifade bulduğu 19. yüzyıl sonundan, çözülmeye başladığı 1960’lar ve özellikle Bauhaus sonrasında bu anlayışın tek gereksinim olarak görülmesi bir kenara bırakılmış ve biçim-işlev dualitesinin birbirinden bağımsız bir şekilde ele alınması için farklı kavram setleri ve arayışları ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda eleştirel ve sorgulayıcı düşünce yaklaşımı ile oluşturulmuş Archigram’ın kentsel ütopyları, Cedric Price’in esnek ve belirsiz planlama anlayışıyla tasarladığı Inter-Action Center’ı, Japon mimar ve şehir plancı metabolistlerin yeni bir kentleşme için öneri başlıklı manifestoları biçim ve işlev bileşenlerinin içerik ve ele alınışlarını dönüştürmekle kalmamış; bunlara eklenen teknolojik, ekonomik ve günümüz başat sorunsal ekolojik bağlamlardan beslenen mimarlığın düşünme pratiklerini de değiştirmişlerdir.

Tanyeli’ye göre (2011) mimarlık; işlevler, biçimler ve strüktürleri yaratmaktadır. Özellikle biçim-işlev arasında tartışılacelmiş çelişkiler ışığında, işlevle ilişkinin dinamik olduğunu ve mimarın önüne hazır bir şekilde konulmadığını ifade etmektedir. Mimarın, işlevi tartışarak tasarım etkinliği aracılığıyla başka bir hale evrilttiğini belirtmektedir. Dini yapılar üzerinden işlevin yitmiş olan konumunu kanıtlamaya çalıştığı ilgili yazısında, Tadao Ando’nun Su Üzerindeki Kilise binasına gönderme yapmaktadır. Kilisenin içinde bulunması gereken ve ibadetin

yönünü belirleyen apsisin bina içindeki yokluğunu, kullanılan malzemelerdeki geçirgenlik aracılığıyla kendini doğada göstermesi ile (pencereden görülen gölet içindeki hac sayesinde) işlevin yönlendirici katılığının farklı ve alışılmamış biçimsel dışavurumlar üzerinde düşünmeye davet etmektedir. Bu bağlamda, işlev değişikliğine uğrayan farklı mimari yapılarıdaki yeni kullanım alan ve amaçlarının da binanın mevcut biçimi üzerinde belirleyici bir unsurunun kalmadığına dair kanıtlar olarak değerlendirmektedir. Biçim; araçsal ve kodlanmış işlevciliğin mekanik boyutuna yenilik ve dinamizm getirirken; işlev de keyfi, gelişigüzel ve kolay anlaşılır şekilde yenileştirilmiş soyut biçime çeşitlik ve imgelem sağlamaktadır (McLeod, 2003). Her ikisi de potansiyel olarak ötekinin arayışına ve tekdüzeliğine meydan olmaktadır. Dolayısıyla ister estetik nedenler ister toplumsal sebepler olsun; mimarlığın beslendiği çoğulcu zenginlik ortamı, biçim ve işlev arasındaki bu diyalektik salınımdaki karmaşık ilişkide yatmaktadır.

Mimarlık epistemolojisinin farklı disiplinler ile girdiği etkileşimler sonrası kalıplar, yargılar ve normların katı ve sabit tanımlarının aşılmasının yolu açılmış; eleştirel kanalların sağladığı ortamlarda tasarımlar yapılmasına imkânlar tanınmıştır. Bu bağlamda; 1990'lar sonrasında biçim ve işlev üzerinden geliştirilen mimari tartışmalar, Rem Koolhaas'ın (OMA vd., 1995) ifadesel tanımıyla “bağlamı hiçe sayan” doruk bir anlayışa evrilmiştir. Özellikle Bauhaus sonrasında biçimin bir süreç olması, işlevin de zaman içinde teknoloji gibi çağdaş gelişmelerle çevre koşullarına uyum sağlaması olarak eleştirel bir rasyonalite üzerinden faaliyet bulmasına çalışılmıştır. Dolayısıyla, zamanla yeni öğelerin de bu bireşime katılması ile biçim, işlev, teknoloji, ekonomi ve ekoloji öğelerinde mimarlık kavramının anlam ve varlık kazandıkları görülmektedir.

Bağlamlar düzeyinin öğeleri; geliştirilecek biçimler, çözülecek işlevler, kullanılacak teknolojiler, faydalanılacak ekonomik kaynaklar ve sağlanacak ekolojik dengeler ile somutlaşmaktadır. Mimar, bireşime giden süreçte bağlamların etkili kıldığı, tasarım işlemleri düzeyi üzerinden kurgulanan çözümlerle ulaşmaktadır. Çoğu zaman sezgisel yollarla gerçekleştirilen bu süreç, çağ anlayışının da getirileri ile özel sorunlara özgün çözümler üretmeyi hedeflerken; genel sorunlarla da hesaplaşma gereği de duymaktadır.

Tarihsel süreç içinde süregiden biçim-işlev temelli mimari tasarım tartışmalarını çağdaş bir zeminde anlayabilmek için Endüstri Devrimi sonrası dönem belirleyici

olmaktadır. Dönemleri tanımlarken kullandığımız paradigma terimi ise, Kuhn'ın (1996) çalışmalarından desteklenecek şekilde bir sorunun ya da fenomenin açıklanabilirliğinin kanıtlanabilir vaadidir. Mimarlık pratiği ise, paradigma değişimlerinin tartışma zeminleri üzerinden anlaşılmasında önemli bir kentsel kaynaktır (Akbalık, 2017).

2.4 Küresel Kentlerde Mimari Paradigmalar

Diyalektik metotlara göre; bir şey, kendini öteki şeylerle ilişkisi bakımından tanımlamaktadır (SEP, t.y.). Dolayısıyla; bu açıklama çerçevesinde her devir kendinden önceki dönemde oluşmuş değerlere karşı bir başkaldırı, tepki ve/ya eleştiri olarak ifade bulabilmektedir. Diyalektik mantıkta değişim, evrenin anayasasıdır. Her sürecin içinde çelişki ve karşıtlıklar mücadelesi vardır ve her sürecin içinde olumlama (tez) ve olumsuzlama (antitez) bir arada olmaktadır. Dolayısıyla; bu iki sav arasındaki etkileşim (sentez) ortaya konarken genişlemekte, gelişmekte ve bütünleşmektedir. Diyalektik, zıt bir kutbu veya geride kalanı kendi haline bırakması kabulüne dayanan her “-izm”in, dünyanın kendisini sorun etmiş felsefi düşüncenin mantığınca eleştirilmesidir (Mueller, 1958). Diyalektik mantıkla ortaya konan bu sentez; tez ve antitez ifadeler ve kanıtlar üzerinden, ortak ve dengeli teorik değerler ortaya çıkarılması sürecidir (Van den Berghe, 1963).

Endüstri Devrimi sonrası ortaya çıkmış mimari paradigmaları modernizm ve postmodernizm çerçevesinden incelerken günümüz çağdaş mimarisinin ilgili paradigmalarda içinde kolaylıkla yer bulmasının mümkün olmadığı, farklı tasarım yaklaşımlarının ön plana çıktığı göze çarpmaktadır. Terör saldırıları, finansal krizler, iklim değişikliği, salgın hastalıklar gibi somut olayların yanı sıra; kimlik politikaları, tüketim toplumları, kitle kültürü entegrasyonu gibi soyut olaylar nedeniyle pastiş, yapısöküm ve ironik sembolizmden beslenen postmodern tasarım anlayışı sonuna gelindiği düşünülmektedir (Gibbons, vd., 2019). Bu bağlamda üzerinde tartışılan son söylemlerle pek çok farklı modernizm sonrası (*late-modernism* ile *postmodernism* sonrası kast edilmektedir) kavramsal dönem önerileri ortaya atılmıştır (*altermodernism*, *automodernism*, *digimodernism*, *hypermodernism*, *pseudomodernism* vb.). Bu öneriler arasında estetik disiplinden doğan metamodernizm, mevcut teori ve söylemlerle çatışmayı ve katı bir sorgulamayı değil; modern ve postmodern arasındaki çelişkileri birleştirme,

uyumlandırma ve konumlandırma üzerinden çözümler arayan bir eğilim olarak farklı bir duruş sergilemektedir (Baciu vd., 2015). Modernizm ve postmodernizm dönemlerini tamamen ortadan kaldırmadan ikisi arasında salınarak; metamodernizm, çelişkiler arasındaki süreçte mekik dokurken, dinamik ve sürekli bir muhakemeyi bünyesinde barındırmaktadır (Gardner, 2016).

Modernizm sosyo-kültürel ve sanatsal bağlamda oldukça tanımlı, kategorize edilmiş, çelişkilere kapalı bir şekilde ifade edilebiliyorken; postmodernizm pek çok teorisyenin önerdiği ve üzerinde sorguladığı haliyle halen karmaşık, geniş kesimlerce kabul edilmesi tartışmaya açık ve etki derecesi ile belirsizlikler barındıran kültürel bir fenomendir. Harvey'nin (1997) zaman-mekân sıkışması olarak ifade ettiği postmodern; hareketi ve imge üretimini tetikleyerek, kapitalizmin yapısındaki dönüşümle markalar ve kimlikler farklılığı üzerine kurulu bir dünya yaratmaktadır (Bilgin, 2016). Antroposen çağ ile vuku bulan “değişim isteği” pek çok disiplinin de çalışma konusu haline gelmiştir. Dolayısıyla, etik ve estetik algılarından hareketle modernizmin bağlılığından, postmodernizmin kopukluğuna salınan yeni bir fenomenin ortaya konmasının ifadesel gerekliliği oluşmuştur (Vermeulen ve van den Akker, 2010). Ancak bu yeni kavramsal dönem önerisi bir dogma değil; metamodern duyarlılıkla içinde bulunduğumuz çağı anlamaya yönelik oluşturulan eleştirel bir art etki olarak görülmektedir.

Bu bölümde Endüstri Devrimi sonrası küresel kentlerde karşılaştığımız mimari paradigmalar; süreçleri, özellikleri ve önemli mimarları üzerinden incelenecek, çalışmanın sınırlarının küreselleşme ve çağdaş mimari odaklı ilerlemesi gereği, çağdaş bir art etki ve sentez bir kavramsal dönem önerisi olarak metamodernizme anlaşılır bir şekilde ulaşabilmek için kronolojik bir bağlam ortaya konmaktadır. Modernizm bağlantılı mimarinin Uluslararası Stil vb. yaklaşımlar ile; bunun karşısında postmodernist mimariden beslenen dekonstruktivizm, ikonisite vb. yaklaşımlar arasındaki diyalektiği anlamak önem kazanmaktadır.

2.4.1 Modern Mimari Paradigma

Modern Mimarlık 18. yüzyıl sonralarından itibaren Sanayi Devrimi ile birlikte özellikle Anglo-Sakson batılı uygarlıklarda ortaya çıkmış bir süreçtir. Sanayi Devrimi'nin açtığı yolda mühendislik ve teknolojik alanlarda icat edilen yeni malzeme ve tekniklerin kullanımı ile işlevsellik ve faydacılık odaklı tasarım

yaklaşımı hâkim olmaya başlamıştır. Mimaride de daha yüksek, daha geniş, daha sade, daha işlevsel yapıların inşasında demir, çelik, beton, cam gibi malzemeler kullanılmaya başlanmış, böylelikle dönemin içinde olduğu Neoklasik ezgili Yunan öykünmeleri, abartılı süsleme ve bezemeler ve eklektik stil yerine; işleve ve biçime özel, malzeme ve tekniklerin kullanımı ile ‘modern yaşama dönük’, daha ‘akılcı’ tasarımın önü açılmıştır (Wagner, 1902). “Biçim işlevi izler” açılımından yola çıkarak mimaride faydacı tasarım düşüncesinin temeli bu anlayışta saklıdır. Bu bağlamda, ilk örnekleriyle Chicago’da karşılaştığımız çelik strüktürlü yüksek katlı ofis binaları inşa edilmeye başlanmıştır. Bilimsel gelişmenin açtığı yolda endüstriyel teknikler ve yeni ideolojik sistemin getirisi olarak hangarlar, havalimanları, fabrikalar, spor ve sanayi tesislerinin yanında kentleşmenin hızlanması ile konut ihtiyaçları da farklı anlam ve boyutlar kazanmıştır. Modern mimaride, yeni ve modern toplumun ihtiyaçlarına hızlı ve akılcı çözümler üretmek için tasarımda rasyonelleşme, işlevselleşme, endüstrileşme ile eski eserlerin yeniden canlandırılması gibi klasik benzeşmelere değil, çağın gerekliliklerine cevap veren daha özgün bir tasarım anlayışı geliştirilmiştir.

Modern Mimari’nin oluşmasında ve yayılmasında bütünlüklü sanat eseri (*Gesamtkunstwerk*) anlayışıyla sanat ve zanaatın birleştiği 1919’da Walter Gropius öncülüğünde kurulmuş Bauhaus Okulu öğretileri, Le Corbusier’nin ortaya atmış olduğu ilkeler (1923) ve 1928’de başlayıp 1959 dağılan CIAM mimarlık ve şehircilik kongreleri gibi hareketlerin yarattığı etkiler önemlidir. 1930’larda Avrupa’nın içinde bulunduğu savaş öncesi sosyo-politik dönemden Amerika’ya göçen aydınlar, modern mimari fikirlerin küresel çapta kabul görmesinde etkin roller üstlenmişlerdir. Yüksek yapıların strüktür, yangın kaçış ve düşey ulaşım sorunlarını çözen Amerika’da, yeni çağ kentlerinin simgesel biçimleri olan gökdelenin çağdaş ve özgün ifadesi Mies van der Rohe gibi *meisterlerin* (ustaların) çalışmaları ile nihai formuna ulaşmıştır (Kuban, 2002). Bunun yanında Frank Lloyd Wright’ın geliştirdiği ve “organik mimari” olarak bilinen tasarım yaklaşımı da 20. yüzyıl modern mimari tasarımına etki eden nitelikleri ile ön plana çıkmaktadır. Bunlar; serbest plan, iç ve dış mekân arasındaki geçirgenlik, modern malzeme ve tekniklerin yenilikçi kullanımı ile biçim-işlev kararlarında özgül çevrenin yansımaları olarak kabul edilmektedir (UNESCO, 2019).

İlk defa Johnson ve Hitchcock tarafından 1932 senesinde MoMA’da düzenlenen sergi ile bağlantılı olarak çağın yenilikçi mimari anlayışı Uluslararası Stil terimi ile formüle edilmiştir. Bu stilde çalışan mimarlar yapının ifadesel biçimi, kütsel hafifleme, dinamik mekânların çevrelenmesi ve morfolojik süreklilik konularına vurgu yapmışlardır. Temiz, yalın, akışkan biçimler, nötr renk paleti ve güçlü geometrik şekiller modern yapıların genel karakteristiğini oluşturan niteliklerdendir. William-Ellis ve Summerson’ın deyişleri ile (1934) dönemin tasarım yaklaşımı için mimarlık ne kadar bilimselleşirse o kadar uluslararasılaşmak zorundadır ekseninde bir kabul hâkim olmuştur.

20. yüzyıl içinde dönemin ekonomik, politik ve kültürel konjonktüründe farklı ülkelerde Uluslararası Stil çeşitli biçimlerle gelişim göstermiştir. Amerika’da gökdelenler, Almanya’da endüstriyel yapılar ve ona eklemlenen sosyal konut blokları, İngiltere, Fransa ve İspanya gibi çeşitli ülkelerde işlevsel kent yapıları, Türkiye’de ise batılılaşma ülküsü ile 1930’lu yıllardan itibaren modern mimari eserlerin konutlar, ulaşım yapıları, devlet yapıları gibi kamusal ihtiyaçları karşılamaya yönelik inşa edildiği görülmektedir (Omay-Polat ve Can, 2008).

2.4.2 Postmodern Mimari Paradigma

Mimaride postmodern paradigma ise modern mimari harekete bir tepki olarak gelişmiştir. Prekast ve seri üretim ürünler ile formüle edilmiş tasarım yaklaşımları ve sosyal doku ile kurduğu kopukluk ve eksiklikler gerekçe gösterilerek, dönemin yapıları monoton addedilmiş; detay, tarih ve sembolizmden uzak oluşları ile eleştiri oklarına maruz kalmışlardır (Jencks, 1991). Postmodern mimari, 1960’larda Modern Mimari’nin teknoloji ve hız ile birleştirdiği pragmatik tutuma karşı eklektik bir yaklaşım benimseyerek; kentlerin tarihi ve kültüründe bulunan unsurların mimaride kendini göstermesi ile ortaya konan metaforik melezlikte yapılar için kullanılan bir paradigmadır ve Jencks (1977) tarafından isimlendirilmiştir. Bu bağlamda; modernizmin sona erişini, Yamasaki tarafından tasarlanan Amerika’nın St. Louis kentindeki 11 katlı, 33 yapıdan oluşan modernist tarzdaki Pruitt-Igoe sosyal konut kompleksinin bakımsızlık ve güvenlik sorunlarından ötürü 1972 yılındaki yıkımını bir devrin sembolik olarak kapanışı şeklinde nitelendirmektedir.

Postmodernizm ortaya atıldığı ilk dönemlerden beri, modernizmin kuralcılığına karşı; simgesellik ve ironi ile harmanlanan karakteristik özelliklerle anılmaktadır

(Smith, 1996). İlk postmodern mimarlar arasında sayılan Venturi, modernizm sonrası ortaya çıkarttığı yapılarda hem tarihsel bir sembolizm hem de yerel kültürel bağlamla ilişki kurmanın öneminden bahsetmiştir. Modernizmin süsten arınmış, sade cephelerine karşı çeşitlilik, zenginlik ve esnekliği savunmuştur (Kahl, 2008). Las Vegas'ın Öğrettikleri isimli kitapta Venturi, Scott-Brown ve Izenour (1972) "ördek (sembolik biçim üzerinden) ve dekore edilmiş kulübe (bağımsız işaret öğeleri üzerinden)" terimlerini ortaya koyarak son derece tartışmalı bir şekilde modern mimarının düzen ve rasyonaliteden beslenen tasarım yaklaşımını eleştirirken; semboller ve işaret öğeleri ile dolu ticari yapılarının, Amerikan banliyölerinin ve kara yolu kenarı alışveriş merkezlerinin de nitelikli tasarımlarla aynı bilimsel zeminde tartışılmaya değer eserler olduklarını savunmuşlardır.

1960'lardan itibaren postmodern mimari, modern mimarının sorunlu addedilen yönlerine karşı nostaljik sembolizmle, işlevsiz bezemelerle, asimetrik ve eklektik biçimlerle, popüler kültür ve yerel geleneklere göndermelerle ortaya konan çalışmalarla günümüze değin etkisini sürdürmektedir. Bunlar arasında herhangi bir önem sırası gözetilmez ve bu seçmece bağlam, biçim ve program kurgusunda örtük söylemsel bir tepki ortaya konmaktadır (Schwartz, 1997). 1990'lar sonrasında postmodern akım high-tech (Norman Foster, Renzo Piano vd.), neo-fütürizm (Santiago Calatrava, Zaha Hadid vb.), dekonstrüktivizm (Peter Eisenmann, Frank Gehry vb.), blobitecture (Peter Cook, Greg Lynn vb.) gibi pek çok farklı alt stile dönüşerek etkisini yaymaya devam etmiştir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra yıkılmış ve yeniden inşa sürecinde yenilikçi malzeme ve yöntemlerle artan nüfus ihtiyaçlarına hızlı ve verimli bir şekilde yanıt veren prefabrike, seri imalata dayalı işlevsel ve ekonomik toplu konut ve kamusal yapıların uygulamalarının da kentin tarihi dokusu, kültürel gelenekleri ve toplumsal hafızasından kopartılması, benzer şekilde İtalyan mimar ve teorisyen Aldo Rossi tarafından (1966) da eleştirilmiştir. Tepeden inme tasarım kararları ile oluşturulan modern mimari biçimlenmeler yerine; kullanıcısı olan insanlar ve yapıyı çevreleyen kentsel öğelerle bir arada değerlendirilen ve zaman içinde dönüşerek iskân edilen bir yaratım sürecinin gerekliliğini savunmuştur. Benzer bir yaklaşımla 1980 Venedik Bienali sergisinde de katılımcı sayısı oldukça az olsa bile, postmodern mimarının tarihi bağlamında çağdaş mimari üzerinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul görmektedir (Szacka, 2017). "Postmoderni Sergilemek" isimli

araştırmada bienalin küratörleri, katılımcı mimarları, danışmanları ve eleştirmenleri ile yapılan röportajlar ve derinlikli arşiv taramaları yoluyla postmodernin tanımı, farazi olarak aralarında çoğulculuk, iletişim, kopukluk ve kutuplaşma gibi kavramların da olduğu mimari özellikleri ile açıklanmaktadır.

Mies'in "Az çoktur [*Less is more*]" yalınlık yaklaşımına ve süslemeyi reddeden minimal bakış açısının karşısına, Venturi (1977, s.17) "Az sıkıcıdır [*Less is a bore*]" tepkisini ortaya koyarak Modern Mimari'nin rasyonalitesi ve katı sınırlarla keskinleşmiş öğretilerini; çeşitlilik, ironi, dönüşüm ve keyfiligi öne çıkaran arayışlarla aşmayı sorgulamıştır. Ancak postmodern akımın, modernizm gibi belirli bir stili bulunmamaktadır ve yapılar çoğu zaman muğlak denilebilecek karar mekanizmaları ile tasarlanmaktadır (Bourassa, 1989). Postmodernistler için mekân, estetik hedefler ve ilkelere göre biçimlenmiş bağımsız yapıların geçmiş dokular içine planlama ile değil; salt tasarım ile yerleştirildiği bir paradigmanın yaratımlarıdır (Harvey, 1997). Abartılı ve ironik dokular, nostaljik semboller, karmaşık biçimler, doygun renk paleti ve güçlü kontrastlar postmodern yapıların genel karakteristiğini oluşturan nitelikler arasında gösterilmektedir.

Mimarlık alanı özelinde tanımlanan modern ve postmodern paradigmalar da kendinden öncekiler içinde üretilen eserlerle tepkisel bir ilişki içindedir. Modernizm, nasıl kendinden önceki Romantizm akımından farklılaşarak rasyonalite ve fonksiyonalizm ile beslendiyse; postmodernizm de modernizmin iddia edilen katı ve formel birliğine karşı eklektik, eleştirel bir tutum ile çeşitlenmiştir. Modernizmdeki çağın getirdiği yeniliklerin tasarıma işlev odaklı katılması süreci; postmodernizmdeki geçmiş ile ilişkiyi nüktedanlık, süsleme, sembolik referanslar ve eleştirel üst anlatılar ile tasarlanması etkisi ile karşı karşıya getirmiştir.

2.4.3 Metamodernizmin Kavramsallaştırılması

Göller (1887); anlam taşımayan biçimin güzelliğinden aldığımız *sonlu zevkin*, biçime yönelik bir yorgunluk (*Ermüdung*) ilkesi sebebiyle oluştuğunu belirtmektedir. Bina kütleleri ve cephe düzenlemeleri üzerinde uygulanan biçimsel değişim ihtiyacının itici gücü olan bu yorgunluk, en basit geometrik şekillerden en karmaşık süslemelere kadar, mimari tasarımda yenilik ve gelişimin önünü açmakta olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla; biçime ait geliştirilen yeni fikirler,

eskisinden geriye kalanlarla beraber yeni bir evrimin zeminini oluşturur ve bir mimari üslubun enkazından başka bir mimari üslup belirlemektedir.

Metamodernizm, söylemsel olarak kuralcı olmaktan ziyade tanımlayıcıdır. Estetik ve tutumlar kümelenmesindeki farklılaşmayı ifade etmek için ilk kez 1975 yılında Amerikan edebiyatında ortaya çıkan bir kültürel akım olarak kullanılmıştır. 2010 yılından bu yana çağdaş estetikte diyalog, duygu yapısı, hikâye anlatımı, hakikat sonrası (*post-truth*) ve herhangi bir kalıba sığması zor olan sarkık hareketlere yönelik yaklaşımları tanımlamak için ilk örnekleri sanat ve felsefe disiplinleri içinde incelenmeye başlanmıştır. Metamodernizm aynı zamanda, arada olanı (*in-between*) keşfetmek için neo-romantik bir yaklaşım olarak da açıklanmaktadır. Dolayısıyla metamodern yaklaşımda postmodernizmdeki gibi çoğulculuk vardır, ama bunu olguları yıkararak değil; modernizmin katı normatifliğine karşı umut dolu bir karşı duruşla araştırır.

Postmodernizmin üretimi, içinde olduğumuz devirde de hâlâ güçlü bir şekilde devam etmektedir. Ama aynı zamanda dönüşüm içinde olduğumuz ve farklı bir aşamaya geçiş yaptığımızın da işaretleri fiziksel ve sosyal çevrelerde okunabilmektedir. Bu dönem, önceki bölümlerde tartışıldığı gibi metamodern bir etkinin izlerini yansıtmaktadır. Sanat ve felsefenin yanı sıra pek çok disiplin içinde de metamodernizm yaklaşımı çerçevesinde çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Metamodernizmin ne olduğunu farklı disiplinlerden yola çıkarak tanımlayabilmek için bu teriminin başlıklarda, özetlerde ve anahtar kelimelerde kullanıldığı, uluslararası kabul görmüş veri tabanlarında (Scopus, Web of Science ve Science Direct) güncel bilgileri derlemek adına bir tarama gerçekleştirilmiştir. Hakemli dergilere ait araştırma makaleleri ve konferans/bildiri yazılarından seçilmiş bir literatür taraması 2 Mart 2023 tarihinde tamamlanmıştır. Etki derecesi yüksek çalışmalar ayıklandıktan sonra başlık, özet ve ana metin okumaları için toplam 181 çalışma incelenmiştir (Tablo 2.1).

Tablo 2.1 Literatür taramasından elde edilen makale ve bildiri bilgileri

Veri Tabanları	Başlık/Özet/Anahtar Kelimeler	Makale Sayıları	Bildiri Sayıları	Erişim Tarihi
Scopus	“Metamodernism”	73	4	02.03.2023
Web of Science	“Metamodernism”	89	7	02.03.2023
Science Direct	“Metamodernism”	8	-	02.03.2023

Yapılan incelemeler sırasında metamodernizm ve özelliklerini açıklayan kavramsal çerçevenin ortaya konulması sırasında neredeyse her disiplin içinde bu değişim sürecinin “yeniden tanımlama” ana başlığı altında ele alındığı tespit edilmiştir. Çalışmaların içeriklerinde sıklıkla “giriş, yeniden düzenleme, yeniden hayal etme, düşünceler geliştirme, yeniden yapılandırma” gibi ifadeler kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu yeni kavramsal dönem hakkında incelenen çalışmalar, konuyu anlamak amacıyla keşifsel ve tanısal yaklaşımları içermektedir. Bu yönleri ile de niteliksel araştırmalardır. Çalışmalar ağırlıklı olarak sanat, sosyal ve beşerî bilimler, psikoloji alanlarında; nadiren de diğer disiplinlerde yürütülmüştür. Belirtilen dizinlerde taranan tüm çalışmalar detaylı incelenmiştir. Etki derecesi yüksek (atıf sayısı, okunma sayısı), farklı disiplinler içinde araştırılmış aşağıdaki çalışmalar, metamodernizmi anlamak için diyalektik bakış açısının karşılaştırmalı teknikleri desteklediği söylemleri sebebiyle seçilmişlerdir. İlgili çalışmalar, içerik analizi benzeri bir yöntemle metamodernizmin kavramsallaşması sürecinin temelini güçlendirmek ve mimarlık literatürüne uyarlamak için gerekli olan analitik genelleme odaklı yapıya katkı sağlayacak şekilde, yayın yılına göre kronolojik olarak sıralanmışlardır.

İlk araştırma, metamodernizmin ilk defa ortaya atılmasından 35 yıl sonra izlerini görmekte olduğumuz bu yeni dönemi çağdaş bir yaklaşım olarak ele alan Vermeulen ve van den Akker’in (2010) felsefe, estetik ve sanat odaklı tartışan makalesidir. Makale içinde resim ve fotoğraf gibi görsel sanatın çeşitli dalları üzerinden açıklanan metamodernizm örneklerinin yanı sıra, özellikle mimarlık alanında neo-romantik bir yaklaşımla Herzog ve DeMeuron’a ait yapıların fiziksel analizleri üzerinde durulmuştur. Ancak verilen örneklerdeki bu mimari girişimler, kültür ve doğa arasındaki zıt kutuplarla dengeli bir şekilde müzakere edemeyip onlar arasında salınıyor olmalarıyla, bilinir olarak addedilmemektedir. Ne modern ne de postmodern tarafta nitelenebilecek bu yeni tasarım yaklaşımına sahip binaların yeniden tahsis etme (*re-appropriation*) değil; yeniden anlamlandırma (*re-signification*) üzerinden yorumlanması gerektiğini ileri sürmektedirler. Böylelikle; eskisi içinden, eskiye bakarak gözden kaçmış olan yeni alanlar romantik duyarlılığın araçlarını ortaya çıkararak açılmaktadır.

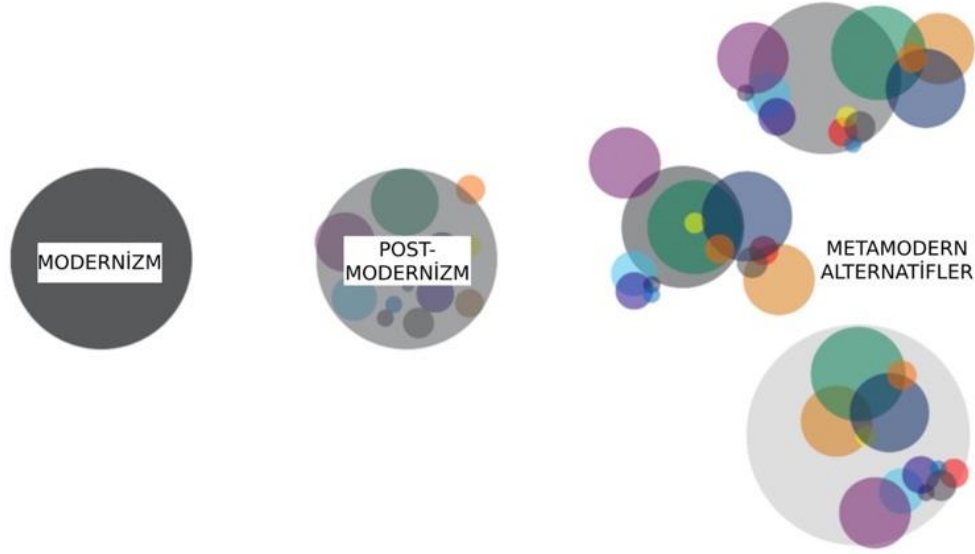
Psikoloji ve eğitim bilimleri alanındaki bir başka makalede (Baciu vd., 2015) metamodernizm, modernizmin rasyonalitesi ve postmodernizmin eleştirel

söylemleri arasındaki örtüşme olarak tanılanmakta, bu üç eğilim arasındaki sistematik tutum karşılaştırılmalı olarak analiz edilmektedir (Tablo 2.2). Metamodernizmin, çağdaş toplumların varoluşsal sorunlarına eski ve yeni tanımlar ve görüşlerin birleştirilmesi ile yeni bir felsefi vizyonun ifadesi olarak çözümler ürettiği belirtilmektedir. Bu nedenle metamodernizm; modernizm ve postmodernizmle karşılaştırıldığında en dönüşlü, üstbilişsel, proaktif, izdüşümsel, iyimser, olumlu ve açık bir yeni kavramsal paradigma olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanında postmodernizme göre ise daha az sorgulayıcı ve eleştireldir.

Tablo 2.2 Modernizm, postmodernizm ve metamodernizm tutumları (Baciu vd., 2015 çalışmasından derlenmiştir)

Tutumlar \ Dönemler	Modernizm	Postmodernizm	Metamodernizm
Dönüşlü	✓	✓✓	✓✓✓
Sorgulayıcı	✓	✓✓✓	✓✓
Üstbilişsel	✓	✓✓	✓✓✓
Proaktif ve İzdüşümsel	✓	✓✓	✓✓✓
Eleştirel	✓	✓✓✓	✓✓
İyimser, Olumlu ve Açık	✓✓	✓	✓✓✓

Çevre mühendisliği alanındaki bir başka makalede (Franco-Torres, 2021) metamodernizmi; modernizmin düzen, teknolojik yenilik ve ütöpik büyüme hedefleri ile postmodernizmin eklektisizm, hakikat parçaları ve katılım ilkeleri arasındaki salınım olarak incelemektedir. Modernizmin sade, standart ve bağlamdan bağımsız bir gerçekliği yansıtmaması nedeniyle sürekli bir çizgisel ilerlemeyi sürdüremediğini belirtmektedir. Ayrıca postmodernizmin de karmaşık söylemleri, bağlamsal referansları ve üst anlatıları aracılığıyla farklı gerçeklik perspektiflerini açığa çıkaran başarılı ve sürdürülebilir bir dengeye ulaşamadığını savunmaktadır. Metamodernizmin, belirli koşullara ve ihtiyaçlara uyum sağlamak için daha geleneksel modern yapılarla melezleşen sonsuz sayıda olası kümelenme konfigürasyonlarını birleştirmeyi önerdiğini öne sürmektedir. Bunun için, çeşitlendirilmiş etkileşimli yükümlülükler de dahil olmak üzere karma araştırma yöntemleri kullanan farklı bilgi kaynakları, doğa ve bağlamla birlikte deneyerek ve onlardan öğrenerek uygun yanıtlar bulmaya çalıştığını ifade etmektedir (Şekil 2.1).

Şekil 2.1 Modernizm, postmodernizm ve metamodernizm konfigürasyonları
(Franco-Torres, 2021 çalışmasından derlenmiştir)

Hukukun sosyo-kültürel arka planlarının modern, postmodern ve metamodern bakış üzerinden felsefi ve hukuki incelemesini yapan bir başka makalede (Ziborov vd., 2021), hukuk felsefesinin öncelikli olarak doğanın algı ve anlam analizini ifade ettiğini ve hukuki gerçekliğin çoğulcu bir doğası olduğunu belirtmektedir. Makalede, modernizmin doğa bilimlerinin gelişimine yönelik monolojik rasyonalizminin, doğa ve sosyo-beşerî yöntemler arasında devrimci nitelikte bir ayrışmaya sebep olduğu öne sürülmektedir. Bilimin iyimser bir bakışla her şeye kadir gücünün yerini yavaş yavaş çatışmalar, çelişkiler ve umutsuzlukların aldığı belirtilmektedir. Bunun da akıl dışı ve mistik kavramların oluşumuna, yeniden ortaya çıkmasına ve gelişmesine katkı sağladığı iddia edilmektedir. Bireyin çok yönlü doğası gereği, davranışsal boyutlar da dikkate alınarak hukuki düzenlemelerin değişen koşullar sebebiyle tartışmaya açılmış olduğu belirtilmektedir. Postmodernizmin çok boyutluluğu, çoğulculuğu, bağlamsallığı ve disiplinler-arası söylemleri, yalnızca estetik ve ahlak alanlarında değil; hukuk normlarında da dönüşüme yol açmaktadır. Küreselleşmiş ve iç içe geçmiş sanal ve sembolik dünyalar, gerçeğin aksinde ilgi çekici, muğlak ve belirsiz hale gelmektedir. Çağdaş dünya hızla artışa geçen kriz, isyan ve salgınlarla karşı karşıya olduğundan, bir salınım içinde ilerlerken hukuk ve politikayı yeniden yönlendirmeye yönelik stratejileri belirlemek adına yeni bir kültürel paradigmaya acilen ihtiyaç duyma eğiliminde olduğu belirtilmektedir. Metamodernizm, bu

bağlamda henüz tam anlamıyla gelişmiş bir teori ortaya koyamasa bile, makale içinde asıl meselenin sosyo-ekonomik ve politik bağlamda belirli bir dönemecin eşliğinde olduğumuzun kabul görmesi olduğu savunulmaktadır.

Değişen koşullara cevap veren ideoloji ve felsefelerin gelişmesiyle birlikte içinde olduğumuz dönem, farklı paradigma zeminlerinin bir arada deneyimlendiği bir geçiş çağına evrilmiştir. Metamodernizm açılımı, birçok sektörde göreceli istikrarsızlığa yol açan çok yönlü krizlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla metamodernizm sadece bireylerle değil, aynı zamanda onları çevreleyen bağlamla olan ilişki biçimleriyle de ilgilenmektedir. Metamodernist yaklaşımın küresel ekonomi ve tüketici davranışları üzerindeki etkisi hakkında yazılan bir makalede (Ryazanova ve Sazanova, 2021) metamodernizmin özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır:

- Ontolojik ve coşumcu etki barındıran yapılandırılmamış bir kavramdır,
- Nesnellik ve öznellik arasında salınma duyarlılığı ve eğilimi vardır,
- Tüm alanlar içindeki sınırların genişlemesini sağlar,
- Esnek ve belirsiz değerlendirmeler içerir,
- Katı ve sistematik normları yoktur,
- Sanatta uyumsuzluk, ideolojide çok dallılık ve bilimde çok disiplinliliğinin bir birleşimidir.

İçinde olduğumuz iddia edilen Antroposen dönem, çeşitli ekolojik ve sosyo-ekonomik sorunlarla ortaya çıkmış bir devirdir. Dolayısıyla yeni bakış açıları ile bu dönüşüm, “metamodern duyarlılık” adı verilen yaklaşımla, önceki kısımlarda farklı disiplinler için ele alınmış makale incelemelerinde kavramsal olarak irdelenmiştir. Metamodernizm felsefe, estetik, sanat, edebiyat, hukuk, psikoloji, ekonomi ve mühendislik gibi birçok disiplinde yeni bir dönemsel yaklaşım olarak değerlendirilmiştir. Metamodernist yaklaşımda, modernizmin ve postmodernizmin karşıt kutupları, bireycilik ve çoğulculuk, bütünlük ve parçalanma, küresel ve yerel, standartlaşma ve çeşitlilik, basitlik ve karmaşıklık arasındaki salınımı aramayı önermektedir. Hem fiziksel hem de sosyal alanlardaki farklılıklar, küreselleşen dünya bağlamını karakterize eden ekonomik, politik, kültürel etkileşimlerden kaynaklanmaktadır. Mekânlar değişip dönüştükçe, söylemlerdeki eşitsizlikler ve farklılıklar da değişmektedir. Bu etkileşimin gerçekleştiği mekânlar da her dönemde olduğu gibi mimari bileşenler aracılığıyla ortaya konulmaktadır (Aksoy,

1987). Her dönem, barındırdığı ideolojileri, yapılı çevre üzerinde yansıtma eğilimleri gözettili için bu yeni dönemde de çağdaş bir art etki olarak metamodern yaklaşımın kendisini mimari ve bağlam etkileşimindeki salınımda ortaya çıkarttığı izleri okunabilmektedir (Tablo 2.3).

Tablo 2.3 Modernizm, postmodernizm ve metamodernizm mimari bileşenleri

Mimari Bileşenler / Dönemler	MODERNİZM	POSTMODERNİZM	METAMODERNİZM
Biçim	bütünleşik, katı	parçalı, çoğulcu	yere özgü, melez
İşlev	akılcı, düzenli	çeşitli, merkezsizleşmiş	verimli, sürdürülebilir
Teknoloji	destekleyici	uyarlanabilir	öncüllerinin sentezi
Ekonomi	dış etkiler	iç yönetmelikler	çok taraflı hesap verilebilirlik
Ekoloji	teorik bilimsel keşifler	deneysel söylemler	atmosferik duyarlılık

Gün geçtikçe atmosferik deneyimin de katılımı ile coğrafi ve toplumsal temas sonucunda çevresiyle derin duygusal bağlar geliştiren yapılar ortaya çıkmaktadır. Bu yapılar kapsayıcı ve çok disiplinlidir. Nihai biçim ve orantısal olarak esnek ve ölçeğe göre ayarlanabilir olup çeşitli değerlerden yararlanarak tasarımlarında ardışık ve bütünsel yöntemleri harmanlamaktadırlar. Roller, doğaları gereği çoğulcu yapıdadır. Çevreyle ilgili kaygılar giderek belirgin hale geldiğinden bu yapılar çoğunlukla sürdürülebilirdir. Atmosferin inşası sırasında sadece sipariş edilen işveren talepleri değil; aynı zamanda katılımcı bir yaklaşımla sentez bina programları kurgulanmaktadır. Yerel kaynakların kullanımı optimize edilmekte ve bu yönüyle sürekli ve dayanıklı seçenekler göz önünde bulundurularak toplumsal dokunun da güçlendirilmesine katkı sağlanmaktadır. Metamodern etki; küresel dünya düzeninde kültürel anlamda modern ve postmodern, ekonomik anlamda kapitalizm ve geç-kapitalizm, politik anlamda otoriter ve demokratik düşünce sistemleri arasında bir salınım ve örtüşme güden bir kavram olarak görülmeli; yeni olanı, anda olanın sentezi ve yeniden anlamlandırılması olarak ortaya çıkarmalıdır.

2.4.4 Metamodernizmin İzlerini Mimari Referanslar Üzerinden Vaka Çalışması Olarak İncelemek

Modern mimari, akılcı ve faydacı bir bakış açısı ile yapı bilimlerini temelden etkileyecek yenilikler ve düzen getirmiştir. Bu düzen; avantajlarının yanında, kentin

fiziksel dokusu üzerinde homojenleşme ve monotonlaşmaya neden olduğu gerekçeleriyle de sıklıkla eleştirilere maruz kalmıştır. Benzer mimari biçimlenmelerle oluşmuş kentsel manzaralar, küresel pazara hızlı ve bilinir şekilde bağlanmak, modernleşme sürecine uyumlanabilmek adına gerekli görülmüş ve uygulanmıştır. Bu bağlamda, *Miesvari* gökdelen tasarımı, bir emsal olarak, Uluslararası Stil adı altında inşa edilen yapılar için önemli bir etkiye sahiptir. Seagram Binası (1958), bina kütlesi ve önünde açılan plazasıyla, dış biçimin keşfi ve cam kullanımının tüm Mies yapılarını karakterize eden bina tasarımına sağladığı nitelikler sayesinde modern mimarının bir şaheseri olarak addedilmektedir (Kuban, 2002). Yeni malzemelerle inşa edilen bina strüktürü ve giydirme cephe, yapıları çevrelerde hâlâ en çok tekrarlanan prototiplerden biri olarak kent manzarasında etkili bir şekilde kullanılmaya devam etmektedir. Sembolik bir anlamı olan küresel benzerliğin; batılılaşma, gelişim idolü olma, güç ve prestij faktörleriyle ilişkilendirilme gibi kültür, ekonomi ve siyaset üzerinde de baskıcı etkileri bulunmaktadır (Križnik, 2011). Dolayısıyla küreselleşme arttıkça benzer kentsel dokular fiziksel bir sorun haline gelmeye başlamıştır. Kentlerde karşılaşılan ortak çıkarlara hizmet eden faktörlerin yanı sıra, farklılaşmalara yönelik kavramsal arayışlarla kentsel mekânların özellikle de yıldız mimarlar (*starchitects*) tarafından ikonik mimari tasarımlarla dönüştürülmesinde önemli roller üstlenilmiştir (Alaily-Mattar vd., 2021).

Jencks ve Koolhaas (2011) arasında geçen bir söyleşide, Koolhaas'ın ifadesiyle *Miesvari* kutunun ve yeni-ayıklık (*neo-sobriety*) türlerinin içerik, söylem ve iletişimin metaforik ikonizasyonu yoluyla tasarım üzerinde önemli etkileri olduğu vurgulanmaktadır. Koolhaas'a göre ikoniklik anlatısı modernizme karşıtlığıyla başlı başına bir duruş sergilemektedir. Ancak ikonik mimaride işveren talepleri, ekonomik koşullar ile düzenlemelerdeki değişkenler ve mimarın tasarımındaki mutlak gücü arasında bir salınım olduğunu belirtmektedir. Aynı salınımın, bina ile bağlamı arasındaki alma-verme ilişkisinde de ortaya çıktığını iddia etmektedir. Gökdelen mimarisinin yeniden keşfi olarak nitelendirilen CCTV Binası (2012), bir öncü olarak, inşaat teknolojisi ve mühendislik açısından dikkat çekici bir öneme sahiptir. Sıradan bir gökdelenin dikeyde nihai yüksekliğe ulaşma çabasına karşı, CCTV'nin yataydaki konsol döngüsü, yüksek binalar için yeni bir potansiyel

oluşturmaktadır. Barındırdığı yeni gökdelen söylemi, cephe kurgusundaki yenilikçi ve ilgi çekici yapısıyla görsel bir anlatıya dönüşmektedir.

Metamodern bir art etki olarak çağdaş mimariyi analiz etmeye, Bilgin'in (2009a) “ne münzevi ne de star” olarak tanımladığı Zumthor’un mimarisindeki diyalektiğin merceğinden incelemeye başlamak önemlidir. Zumthor’un tasarımlarında ikili yoğunlaşmaların birleşimi ön plana çıkmaktadır. Bunlar; öğeler, bileşenler, artikülasyon, detay ve biçim olarak maddeye (*matter*); program, konum, işlev ve hareket olarak duruma (*situation*) göre yoğunlaştırılmış bir sıkıştırma eylemidir. Zumthor tasarımlarında olasılıkların, genellemelerin, art yargıların ve tekrarların, başka bir deyişle işaret ve sembollerin ötesine geçen, güçlü duysal estetik bileşenlere sahip tasarımların yaratımı söz konusudur. Temsillerin taşıdığı anlam olarak şeylerden, doğrudan deneyim olarak şeylere geçişe dayalı jenerik çalışmalar öne sürülmeden, nesneler kendi biçimleri ve çevreleriyle bütünlükleri içinde değerlendirilmektedir (Steinmann, 1994).

Zumthor, çevresiyle kurduğu eleştirel diyalogdan beslenen tasarımlarının, diyalektik düşüncenin kattığı çok yönlülükle, kalite ve güzellikle harmanlanmış kendine özgü bir duyarlılık sunduğunu belirtmektedir (Spier, 2001). Zumthor, melez malzemeler ve ekolojik kriterler barındıran bir palet kullanarak hem karmaşık ve sofistike hem de düşünce ve duyguları kökenlerine döndürme yeteneğine sahip bir mimari yaratabilmektedir (Platt ve Spier, 2010). Bina programlarıyla ortaya konan organizasyonlar ile üslubun üretimi olan kompozisyonlardaki benzeşime ve beraberinde getirdiği kimlik sorunlarına karşı ise; özgül çevresel koşullar üzerinde yoğunlaşmakta, bu yoğunlaşma ile biçim alacak işlem teknikleriyle donanarak ortaya çıkan içeriği düzenleme kapasitesi ile tutarlılığa sahip özgün yapılar ortaya koymaktadır (Bilgin, 2009b). Bu minvalde, mimari literatürde de sıklıkla incelendiği ve örneklendiği üzere Zumthor’un Therme Vals (1996) yapısı bütüncül bir duysal deneyim imkânı sağlayan malzeme seçimleri, mekân kurgusu, doğa ile ilişkisi bağlamında eşsiz ve özgün bir eserdir. Yapı genel hatlarıyla, bağlamla kurduğu yeniden anlamlandırma ve süreklilik eksenindeki holistik duysal deneyimi sağlarken, yerel topluluk tarafından da sosyal bir proje olarak sahiplenilmiştir (Mairs, 2017). Bu sebeple; yapı, metamodernizmin öncül bir örneği olarak değerlendirilebilir.

Günümüze doğru gelindiğinde ise metamodern tasarım yaklaşımına duyarlı yapılarla giderek daha fazla karşılaştığımız görülmektedir. Snøhetta'nın Oslo kıyı şeridinde 2008 yılında inşa edilen Oslo Opera binası, kültürel bir simgesel yapı olması planlanarak hem Norveç manzarasını hem de kent manzarasını yansıtan tasarımıyla bir yarışma sonucunda halkın katılımıyla seçilmiştir. Kara ve denizin birleştiği merkezi bir konumda Norveç dağ ve fiyort manzaralarından esinlenilerek, tasarım ekibi uygun iklim koşulları altında organik ve yapay arasındaki ayrımı ustaca planlamışlardır. Sadece iç mekân işlevleriyle değil, yürünebilir çatı eğimleri gibi dış mekân işlevleriyle de kullanıcı odaklı tasarım perspektifinden, sosyal etkileşimin yoğun olduğu bir yapı oluşturulmuştur. Cephedeki pencerelerde hem dış mekân manzarası hem de iç mekân işlevlerinin geçirgenliğini göstermek için istenen şeffaflığın ve statüğün sağlanması, kullanıcıların dikkatlerini etraflarına verebilmeleri için çatının korkuluklardan arındırılması, kendini tekrar etmeyen kaymaz dış mekân döşeme kaplamaları ve sürdürülebilirlik kaygıları ile cepheye yerleştirilmiş fotovoltaiik güneş panelleri gibi öğelerin tercih edilmesi ile binanın tasarımında teknolojik yeniliklerden de yararlanılmıştır. Snøhetta, coğrafi bağlam ile kurulan güçlü ilişkinin de yardımıyla fiziksel bir heykelsiliktense, sosyal bir anıt tasarlamış olduklarını belirtmektedirler (Snøhetta, t.y.). Geçişken tasarım analogisi ve topluluğun erişilebilir katılımı, binayı metamodernist açılıma hazırlayıcı nitelikte bir örnek olarak öne çıkarmaktadır.

Çağdaş mimari biçimler ile Antroposen dönemin sorunlu kentsel yaklaşımına kendi tanımıyla “hedonistik sürdürülebilirlik” terimi ile karşılık bulan tasarımlar üreten Bjarke Ingels’in pek çok eseri metamodernist açılım içine dahil edilebilir özellikler barındırmaktadır. İklim değişimi hassasiyeti ile teknoloji kullanımının birbirine zıt bir düzlemde hareket etmesinden, birbirini besleyen metotların geliştirilebileceği şekilde kurgulanmasının ve böylece ortaya çıkarılan eşsiz programların hem doğal çevrenin hem de yapılı çevrenin fayda sağlayacağını belirtmektedir (Nugent, 2020). Bu bağlamda, BIG tasarımı CopenHill ya da Amager Bakke *Waste-to-Energy* (atıktan enerjiye) isimli santral (2019) hem temel işlevi ile çevresel kaygıları merkeze alırken hem katı atık sahalarına daha yeşil bir alternatif sağlamakta hem de çatısındaki eğimde kuru zemin kayak sahası olarak hizmet veren çevresel tasarım bağlamında bir işaret ögesidir. Böylelikle, endüstriyel bir binanın tipik olarak kullanılmayan ögesi olan çatısı, kamu kullanımına açılarak biyo-çeşitlilik ve

rekreasyon programları ile donatılmıştır. Ingels, atmosferi olan bir gezegende yaşıyor olmanın farklı yaşam koşullarını beraberinde getirmesi sebebiyle benzer programlı yapı teknikleri yerine; iklim şartlarına yanıt veren mimariye dönmeyi denemenin gerekli olduğunu söylemektedir. Bunu modernizmin ortaya attığı homojenlikten (türdeşlik) veya postmodernin onun karşısında belirlediği heterojenlikten (farklılık) bağımsız olarak; hedef odaklı dayatma tasarımlarla değil, doğal çevreye ve sosyal çevreye etki edecek yapı çevre tasarımlarının metodolojisi ile sağlanabileceğini savunmaktadır. İklim değişimini durdurabilecek sürdürülebilirlik şartlarını da bağlam içinde yeniden programlayarak mimari bir biçime kavuşturmaktadır. Bu bağlamda inşa edilen bina, mimaride metamodernist açılımın birincil örneği olarak tanımlanabilir.

Tablo 2.4'teki karşılaştırma tablosu modernizm ve postmodernizm paradigmlarına dünya çapında kabul görmüş örnekler üzerinden kronolojik bir yaklaşımı gözeterek hazırlanmıştır. Bunun yanında; metamodernizm ise bağlam odaklı gelişen biçimleri ve çoğulcu programları ile farklı zamansal çizgilerde inşa edilmiş üç yapının analizi ile yeni bir dönem önerisi olarak kendisinden önce gelen paradigmların arasında salınırken “arada olanı” aramaya yönelik bir art etki şeklinde zamansal olanın sürekli hareketinin izini sürmektedir.

Tablo 2.4 Modernizm, postmodernizm ve metamodernizme yönelik kronolojik yaklaşımların karşılaştırma tablosu

Başlıklar	MODERNİZM	POSTMODERNİZM	METAMODERNİZM		
Mimar(lar)	Mies van der Rohe	Rem Koolhaas & OMA	Peter Zumthor	Snøhetta	Bjarke Ingels Group (BIG)
Dönemsel Durum	Emsal	Öncü	Öncül	Hazırlayıcı	Birincil
Bina Adı, Konum, Yıl	Seagram Binası, New York, 1958	CCTV Binası, Pekin, 2012	Therme Vals, Graubünden, 1996	Operahuset, Oslo, 2008	Amager Bakke, Kopenhag, 2019
Görseller	Bknz. Şekil 2.2 - a	Bknz. Şekil 2.2 - b	Bknz. Şekil 2.3 - c	Bknz. Şekil 2.3 - d	Bknz. Şekil 2.3 - e
1) BAĞLAM	Kentsel, Geleneksel + Merkezi	Kentsel, Aykırı + Merkezsizleşmiş	Kırsal, Sürekli + Yanıt verici	Kentsel, Geçişken + Erişilebilir	Kentsel, Sürdürülebilir + Çoğulcu
2) BİÇİM	Yalın + Şık	Merak uyandırıcı + Muğlak	Organik + Yapay	Organik + Yapay	Organik + Yapay
3) PROGRAM	Uluslararası, Sözleşmeli	Bireysel, Sözleşmeli	Yere özgü, Sentez programlar	Yere özgü, Sentez programlar	Yere özgü, Sentez programlar

Şekil 2.2 a) Seagram Binası (Ohyama, 2017), b) CCTV Binası (Phaidon, t.y.)

Şekil 2.3 c) Therme Vals (Flickr, t.y.), d) Operahuset (Snøhetta, 2008), e) Amager Bakke (BIG, t.y.)

2.4.4.1 Bulgular ve Değerlendirme

Avrupa'daki nostaljik geçmişin ve hafızanın kültürel hegemonyaları, Amerika'daki popüler kültür pragmatizmi, Asya'daki taklit ve yoğun melezleşme (*shanzhai*¹) çağdaş yaşamda sermaye dolaşımını ve ivmeyi destekleyen kaynaklar olarak sıklıkla kullanılmaktadır. Sonuçta; zamanla kurulan ilişki, deneyimlerle şekillenen bir süreç sorunu olmaktan çıkıp saf bir tasarım meselesi haline gelmektedir (Bilgin, 2016). Bu nominalleşme eğilimi, kimlik ve özgünlük potansiyelinden yoksun bir kentsel ve dolayısıyla mimari öznelliği ortaya çıkartmıştır.

Metamodernizm, önceki bölümlerde açıklandığı gibi çeşitli disiplinler arasındaki evrimi ve Antroposen döneminin ortaya çıkardığı zorlukları ele alma girişimi göz önüne alındığında, mimari ve kentsel tasarımda önemli bir art etki olarak algılanmalıdır. Bunu modernizm, postmodernizm ve ötesindeki paradigmlar arasında salınarak ve onlarla örtüşerek başarmaktadır. Metamodernist bakış açısı dahilindeki atmosferik duyarlılık olgusu, farklı disiplinlerden analogik düşünme tekniği yardımıyla bilgi edinme yöntemi olarak kullanılmaktadır. Çünkü analogik

¹ Shanzhai; sahte, çakma anlamına gelen Çince bir neoloji (Han, 2017).

düşünme tekniği; analiz, karşılaştırma ve sentezi bir araya getirmektedir (Vosniadou, 1989). Böylelikle kompleks olguların özelliklerini tespit etme, ilişki türlerini belirleme, olgular arasındaki benzer ve farklı yönleri saptama ve özdeşleştirme yöntemi ile ortak bir zeminde akıl yürütmek mümkün olabilmektedir.

Bağlam, biçim ve program başlıkları, mimarlık teorisyeni Alexander'ın (1973) *Formun Sentezi Üzerine Notlar (Notes on the Synthesis of Form)* kitabındaki mimari tasarım başlıklarından türetilmiştir. Binanın özgün ve ayırt edici değeri, mekâna özgülüğü referans alınıp detaylandırılarak; mimari bileşenlerin duyarlı, sürdürülebilir ve çoğulcu bir şekilde entegre edilmesiyle konsept olarak metamodern eğilim hakkında aşağıda derlenen bulgularla ön plana çıkmaktadır:

1. Bağlam: Alana özgü, coğrafi koşulların ve sosyal çevrenin kültürel ve duysal denetimlerinin oluşturduğu gereksinimler ve sınırlamalar kaynaklı özgül bağlam.
2. Biçim: Bağlam içinde, analogik bir yaklaşım gözetilerek hem organik hem de yapay boyutlar üzerinden hazırlanan; binanın kütlesinin, ölçeğinin ve cephe artikülasyonunun esnekliği ve uyarlanabilirliği ile kurgulanan biçim.
3. Program: Atmosferik duyarlılığı teşvik etmek için çok işlevli, teknolojik yenilikleri destekleyen, uzam-zamansal organizasyonların kullanımı ile ilişkide ve bağlamla etkileşimli sürdürülebilir ve sürekli sentez bina programları.

Günümüz mimarisi, diğer bir ifade şekliyle çağdaş mimari, metamodern bir ifadeyi somutlaştırmaya, coğrafi bağlam içerisinde çevresiyle etkileşime girmeye ve içinde yaşanan canlı atmosferik duyarlılığa yanıt vermeye doğru evrilmektedir. Bu yön, fenomenolojik çalışmalarda sıklıkla araştırılmış, çoğunlukla “yerin ruhu” (*genius loci*) terimiyle özetlenmiş ve yerin benzersiz özelliklerini somutlaştıran tasarımlarla yansıtılmıştır. Özünü metamodernizmde bulan pragmatik toplumsal idealizm çatısı altında yapılandırılan programlar hem doğal hem de yapılı çevreye fayda sağlama potansiyeli sunmaktadır. Özellikle beşerî etkilerin sonuçları içinde gösterilen ve içinde olduğumuz iddia edilen Antroposen çağda insan faktörü, iklim değişimi, kitlesel göçler, küreselleşme, kaynakların istismar edilmesi, değişen arazi kullanımları ve bunun gibi tartışma konuları sebebiyle oluşan sorunlara kavramsal çözüm önerileri sunmaktadır. Metamodernist yaklaşım bu bağlamda eskiyi yok sayan ya da yeniyi dayatan bir yaklaşım sunmak yerine; akıcı, farklı ve akılda kalıcı,

tanınır ve etkileşimli mekânlar yaratmayı amaçlamaktadır. Çevresine sürdürülebilir süreklilik ilkeleriyle karşılaştırılabilir bir hassasiyetle cevap veren yapıların tasarlanması, atmosferik bir sürecin kaynağı olarak deneyimlemeyi de içermektedir. Bu atmosferi yaratmak için mevcut ontolojinin epistemelerinden yararlanılmaktadır. Gizli yönlerin genişletilmesiyle tasarım sürecine spekülative bir bakış açısı da dahil edilmektedir. Sonuç olarak metamodern yaklaşım, çevresiyle duyarlı ve karşılıklı ilişkiler kuran, dinamik değişkenlik ile esnek kullanım alanları sunan, bağlamla etkileşimi nedeniyle özgün değeri yüksek binaların inşasında önemli bir rol üstlenebilir. Bu çalışma içinde metamodernist art etki, küreselleşen dünyada kimlik ve aidiyet sorunlarına kapsamlı ve kapsayıcı çözümler sunabilen, kavramsal bir dönem önerisi olarak eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmaktadır.

2.4.5 Küresel(-leşen) Kentlerde Metamodern Eğilimli Yaklaşımlar

Küreselleşen ya da küresel kentlerden bahsederken ister modernizm ister postmodernizm kabulleri söz konusu olsun, kurumsal metaforlar ve dolayısıyla sembolik anlamlar, tasarım üzerinde nominalleşme eğilimleri oluşturmaktadır (Bilgin, 2016). Yabancılaşma, yersiz-yurtsuzlaşma, kimlik ve aidiyet sorunlarının anlaşılmasında; modernizmin evrenselliğine karşı, mimari dilde bireyselleşmenin yapıbozum, ironi, pastiş vb. postmodern söylemler üzerinden farklı bakışlarla ele alınmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu gidişat; süreci bir sonraki evresi olan Eleştirel Bölgeselcilik (*Critical Regionalism*) tipinde yöreseli ve yereli hatırlatan düşünme tarzına evriltmiştir. Bu şekilde, sürekliliği korumak için yerin karakteristiği ve özelliklerinden dolayı olarak türetilen unsurlarla, evrensel uygarlığın etkisine aracılık edilmektedir (Frampton, 1983). Bu sebeple modern mimarinin evrenselci rasyonalitesine ve postmodernizmin nostaljik ve eleştirel bakış açısına karşı; bağlam, topografya, iklim, ışık ve tektoniği, binaların uzam ve zamansal özelliklerinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul eden Eleştirel Bölgeselci yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Hindistan'da inşa edilen düşük maliyetli Aranya Konut Kompleksi'nde (1989) Doshi'nin mimari kararları ile kendi tabiriyle konut değil; yuvalar oluşturulmuştur. Yöresel bağlamın önemi, çevresel uyum, kültürel kimlik ve sürdürülebilirlik ile insan ölçeğinde geleneksel modern ile harmanlayan tasarım yaklaşımı dikkate değer Eleştirel Bölgeselci örnekler arasında gösterilmektedir.

Günümüze doğru yaklaştıkça sürdürülebilir yaklaşımlara yönelik kaygılar artmakta olduğundan özellikle kentsel bağlamda yapısal dönüşümlere olan ihtiyaçlar artmıştır. Harvey'ye göre (2003) zamanın normatif fikirlerine meydan okuyan kısırtıcı bir vizyon ihtiyacı, mimarın rolünün yeniden sorgulanması ile politik değişimin öncüsü olarak mimarının dönüştürücü etkisi önem arz etmektedir. Refleksif ehircilik (*Reflexive Urbanism*) de bu bağlamda dönüşümlü olarak yapıyı çevrenin stratejik ve yansımali biçimlendirilmesiyle ilişkili bir kavramdır. Kümelenme, altyapı ve yeniden geliştirme temaları altında ele alınmaktadır. Bu bağlama uygun örnekler arasında işlevsel dönüşüm olarak Hamburg Hafencity kentsel yenileme alanı ve altyapısal olarak da Curitiba hızlı transfer sistemi (metrobüs) gibi yere özgü, erişilebilir, çevresel etkisi yüksek, yenilikçi tasarımlara sahip çözümler gösterilebilir.

Küreselleşme etkisi ile artan göç ve nüfus oranlarıyla da bağlantılı olarak tasarıma radikal bir bakış geliştirilen farklı yaklaşımlar da söz konusudur. Bu bağlamda Venezüella'daki Torre de David binası, Caracas'taki konut sorununa planlı ve kentsel gelişim odaklı sistematik bir sonuç üretmek yerine, bir tür Kendin-Yap Şehircilik (*DIY-Urbanism*) örneği sergilemektedir. Finans sektöründe kullanılmak üzere kaba inşaat halinde terk edilmiş 45 katlı bir gökdelende dikeyde gelişen bir gecekondulaşmanın organik ve enformel bir adaptasyonu söz konusudur. Bu haliyle toplulukların kaynakları verimli kullanarak esnek ve yaratıcı çözümleri ve mekânın uyarlanabilirliği, yeniden kullanımı ile kentsel barınma sorunları hakkındaki tartışmaları teşvik eden ilgi çekici örnekler arasında gösterilmektedir.

İçinde olduğumuz iddia edilen Antroposen dönem, insanın Dünya coğrafyası ve ekosistemleri üzerine etkilerini yaşadığımız devir olarak tanımlanmaktadır. Bu yönü ile insanın rolünün önemi üzerine şekillenen Radikal Şehircilik yaklaşımı ön plana çıkmaktadır. Mevcut planlama ve tasarım eğilimlerine karşı eleştirel bir tutumla ortaya çıkan Radikal Şehircilik, statükoyu sürdüren geleneksel metotları sorgulamaktadır. Kentsel yapıyı çevrelerde herkes için erişilebilir ve faydalı alanlar tasarlarlarken sosyal eşitliği, kapsayıcılığı ve adaleti savunmaktadır. Geleceği ilgilendiren tasarımsal kararların alınması süreçlerinde bölgede yaşayan toplulukların katılım ve etkileşimini desteklemektedir. Yaratılan çözümler sürdürülebilir ve çevrecidir; çünkü enerji verimliliği ve iklim değişimine dirençli, yeşil altyapılar ve yenilenebilir enerji kullanımı tercih edilen deneysel ve yenilikçi

bir yaklaşım savunulmaktadır. Radikal Şehircilik yaklaşımına sıklıkla örnek olarak gösterilen Kopenhag'taki Superkilen Parkı projesi; mimarlık ofisi BIG, sanatçı topluluğu Superflex ve peyzaj mimarları Topotek1 tarafından tasarlanmıştır. Superkilen, kültürel çeşitliliği benimseyerek ve toplumun çok kültürlü dokusunu yücelten kapsayıcı bir ortam yaratarak geleneksel homojen kamusal alan fikrine meydan okumaktadır.

Metamodernist yaklaşım ne yerel mimariyi yeniden canlandırma ne de tamamen kent dokusundan farklılaşarak ikonik yapılar yaratma potansiyeliyle biçimlenmektedir. İçinde yaşadığımız iddia edilen Antroposen dönem, ortaya çıkardığı süreklilik ve sürdürülebilirlik kaygıları ile birbirinden farklı sorunlar ve değerlerle karakterize edilmektedir. Metamodernizm ileriye doğru bir yol sunmakta ve modernizm ile postmodernizm arasında, her ikisini de aşan ve yer yer kapsayan bir ara bölgede var olmaktadır. Zaman içindeki mekânsal ve maddi değişimlere art zamanlı bir bakış açısı sunan metamodernizm ne bu değişimlerden kopmakta (akronik) ne de onlara tamamen uyum sağlayarak (senkronik) ilerlemektedir. Bunun yerine; proaktif bir duruş sergilerken teknolojik ve ekolojik hususları yere özgü coğrafi ve sosyal bağlamlara uyacak şekilde entegre ederek, mevcut koşulları biçim ve işlev üzerinden tanımlamakta ve yeniden yorumlamaktadır.

Sonuç olarak her mimari dönem, içinde barındırdığı karakteristik özellikler ve etkileşim olanakları ile kentsel silüet üzerinde etki sahibi olmaktadır. Bu mimari katmanlaşmalar modern yaklaşımda olduğu gibi katı bir işlevsellik algısı üzerinden ifade bulurken; postmodern dönemde ise ironi, çeşitlilik ve tarihsel referanslar ile bezeli bir reaksiyona evrilmiştir. İçinde olduğumuz zamanı ise tek bir paradigma oluşumu ile isimlendirmek mümkün olmamakla beraber, farklı yaklaşımların ihtiyaçlar dahilinde ele alındığı görülmektedir. Buna post-postmodern ya da çağdaş diyebileceğimiz bir yönelimden öte olarak bakılması sürecin etrafıca ve anlaşılır bir şekilde tanımlanması için önem arz etmektedir. Bu dönemde, sıklıkla modernizm ve postmodernizm arasındaki salınım ile daha sürdürülebilir ve gelişmiş teknolojilerin bir arada kullanıldığı akılcı, yere-özü, dayanıklı ve çevresel bağlama karşılık veren tasarım yaklaşımlarının gözetildiği örnekler ile karşılaşılmalıdır. Bu olgu, çalışmada metamodern bakış açısı ile “arada olanı açığa çıkarma” üzerinden okunmuş ve irdelenmiştir. Çağdaş mimari eserlerdeki hem küresel gelişim hem de yerel doku ile iletişimdeki karakteristik özelliklerin

oluşturduğu fiziksel kimlik ise, onları ayırt edici kılmakta ve toplumsal kabul edilebilirlik algılarını güçlendirirken sembolik değerlerini de arttırabilmektedir.

2.5 Küresel İmaj ve Kentsel Kimlik

Küreselleşme olgusu; hızlı ve girift ağlarla birbirine eklemlenen hem ekonomik, politik, kültürel ve ekolojik alanlarda yarattığı değişim olanaklarıyla hem de yekpare bir yapı haline eğrilttiği ilişkileriyle günümüz kentlerinin başat tartışma konuları arasında gösterilmektedir. Kentlerin, 2050 projeksiyonlarına göre dünya nüfusunun %68'ine ev sahipliği yapacak mekânlardan oluşan yaşam alanlarına dönüşeceği öngörülmektedir (United Nations, 2018). Artan iletişim ve lojistik ağları, bilgi ve teknolojik yenilikler ve tüketim ürünleri küresel anlamda yayıldıkça, insanlar ve kentler birbirlerine gün geçtikçe daha da fazla bağlanmaktadır. Hızlanmanın küresel zincirin bir parçası olmak için çok önemli bir göstergeye döndüğü, iç içe geçmiş ve birbirine bağlı dünya olgusunda küresel kent kavramı ortaya çıkmış ve verimliliği kanıtlanmış sistem ve modeller, geniş fırsatlar elde etme umuduyla birbirleri arasında ithal edilmeye başlanmıştır (Beck, 2009). Ancak sermaye akışlarındaki değişken hareketler, içe dönük politikalar, işgücünün kontrolsüz göçü, yenilikçi teknolojiye uyum sağlanamaması ve kaynakların azalması nedeniyle kalkınma, küresel anlamda hâlâ eşitlikçi şekilde devam edememektedir (Acemoğlu ve Robinson, 2018). Bu bağlamda küreselleşme hegemonyası ve merkez üsleri olan küresel kentler literatürde de birçok çalışmaya konu olmaktadır. Bu çalışmaların ortak paydaları; küreselleşmenin kentleri ve kentsel yaşam tarzlarını benzer hale getirdiği (Greig, 2002), küreselleşme ağlarının bilginin yayılmasını hızlandırdığı için hızla tüketilen metalar ürettiği (Gupta, 2011) ve küresel dünyanın bir parçası olmak isteyen hükümet ve kurumsal güçlerin ya benzer/aynı ya da tamamen farklılaşmış ve ikonik doku ve konseptlerden öykünmeleri ortaya çıkartmakta olduklarıdır (Herrle ve Wegerhoff, 2008).

Modernleşme ile gelen kentleşme ve küreselleşme odaklı kalkınma, kentli yaşamları da kökten etkilemeye başlamıştır. 1933 yılında CIAM tarafından hazırlanan Atina Kartası kentsel yaşam koşullarını yükseltmek ve sosyal uyumu teşvik etmek için kentlerin rasyonel bir organizasyon çerçevesinde tasarlanmasını savunmuştur. 1998 yılındaki ilk güncellenen amaç ve içeriğine göre; modern şehirciliğin iki ana ögesi ekonomik faaliyetlerden faydalanılırken kentsel kalitenin

de iyileştirilmesi olarak ele alınmıştır. 2003'teki ikinci güncellemede ise tarihsel, lokal ve sosyo-ekonomik koşullara göre her ülke ve kentin farklı düzey ve şekillerde planlanması ve uygulamaya alınması, yere özgü karakteristiklerden yola çıkarak sembolik değeri yüksek kentsel çevreler oluşturulmasına karar verilmiştir (Gökgür, 2005).

Kent, kendisine karakterini veren pek çok parçadan oluşur ve doğası gereği tek bir kimliğe indirgenemez. Kent süreç içinde kendini dönüştürür, farklı ve çeşitli oluşum süreçlerinden evrilmektedir. Literatürde karşılaşılan temel konulardan biri küreselleşmenin kentlerin dokusunda modernist bir homojenliğe (Adam, 2012) neden olmasıdır. Önceki bölümlerde ele alındığı üzere; modernizm, stilize süslemeler yerine güçlü asimetrik ve geometrik dokuları ile teknolojik yenilikleri ve binanın işlevini vurgulayarak, kendisini 19. yüzyıl romantik canlanma mimarisinden farklılaştırmaktadır. Bunun karşısında da modernizmin normatif formalitesinin aksine; postmodern mimarlık, modern yapıların bağlamlarıyla arındırılmış ilişkisine dair üst anlatıları ifade ederek eleştirel bir tutum geliştirmiştir. Bu nedenle postmodernistler tarihsel sembolizmin ve yerel kültürel kodların önemini vurgulamışlardır (Jencks, 1991). Postmodernizmle ilgili kavramsal bir terminoloji kendini göstermiş ve pek çok alt dallara ayrılmıştır. Yıldız mimarlar (*starchitect*) kavramı doğmuş ve onlar tarafından tasarlanan “ikonik binalar” (Sklair, 2017) küresel kentlerin yeni sembolleri haline gelerek, kentler için pazarlanabilir bir marka yaratılmasına yardımcı olmuştur. Markalaşma sürecinin temel motivasyonu ise, kentler arasındaki rekabette katma değer sağlayacak şekilde uzamsal ve zamansal nitelikleri kullanarak kent ve kentliler için çekici bir imaj tasarlamaktır (Eraydın, 2014). Kent manzarasının biçimlenmesi ise mimarlık üzerinden okunaklı kılınmaktadır. Küreselleşme, mekânları merkezden çeperlere doğru etkilediği küresel ekonomi ve politik ideolojilerle sıkı bir etkileşim içindedir. Her ne kadar modernizm, üstyapıların küresel benzerliğinin pragmatik nedeni olarak sıklıkla eleştirilse de nadir istisnalar dışında, yıldız mimarların cephelerdeki farklı ve eksantrik yeniliklerle ortaya çıkardıkları tasarımları, birçok kentte değişen metaforik söylemlerle tekrara düşebilmektedir.

Bir kent, zaman içinde nüans ağları üzerinden kendisini ortaya çıkartmakta ve kullanıcıları ile görsel bir dil aracılığıyla konuşmaktadır (Cullen, 2012). Kent manzarası, kentsel çevreyi oluşturan binaların, sokakların ve mekânların

birlikteliğini görsel bir tutarlılık, ritim ve organizasyon üzerinden anlatmaya çalışan bir görünüm ya da yerleşim düzenidir. Kent, yaşayan bir organizma ise; bu organizma içinde bulunan etki faktörleri sebebiyle sürekli değişmekte olan bir oluşumdur. Kent; mimari eserler gibi, uzam içindeki daha geniş ölçekli ve algılanması zamanla mümkün olan yapılanmadır (Lynch, 1960). Berger'e (1999) göre; kişinin imgeleri algılayış ve değerlendirişi, imgenin kendini gösterme biçimine bağlı olduğu kadar kişinin onu görme biçimiyle de ilgilidir. Mimari biçimleri uzamsal olarak bünyesinde barındıran kent manzarası, doğal ve yapıları çevredeki fiziksel bileşenlerin kombinasyonları ile dikey ve yatay boyutları üzerinden kendini ifade etmektedir.

Kentler zamanla kendi kendilerine büyümekte; bir hafıza inşa etmektedirler. Kent, inşa sürecinde mevcut dokular ve üzerine eklenen yapılanmalarla özgül bir biçim kazanmaktadır (Rossi, 1966). Bu bağlamda; biricik ve evrensel, tekil ve toplu arasındaki karşıtlığın kaynağı da şehrin mimarisidir. Rossi (1966), biçim ve bellek arasında varsaydığı ilişki aracılığıyla mimarlığı kent üzerinden anlamlandırmaya çalışmakta; kentin imgesi, kentin özgül sorunlarından türetilmişse; varlığını, üslubu ve biçimi ile olduğu kadar çeşitli deformasyonları aracılığıyla da sürdürebileceğini savunmaktadır.

Bir kentin fiziksel olarak fark edilebilir olmasının ilk adımı imgesi ile yakından ilişkidir. Bir kentin imgelenebilirliği, fiziksel unsurların düzenlenmesi ve organizasyonu ile bunların tanınabilir ve akılda kalıcı temsilleri nasıl çağrıştırdığı ile alakalıdır. Lynch'in (1960) kent imgesinin beş unsurundan biri olarak sınıflandırdığı işaret ögesi (simgesel yapı), fiziksel çevrede göze çarpan ve kentin kimliğini oluşturmaya yardımcı önemli bir etkidir (Manahasa ve Manahasa, 2023) İşaret öğeleri aynı zamanda referans noktaları oluşturarak yerleşim alanlarının tanımlanmasında ve insanların bulundukları alanları hatırlayabilmelerine destek olmada önemli roller üstlenmektedir (Madran, 2001). Kent imgesi bu bağlamda bireyseldir. Bireyin, kent ile kurduğu etkileşim ve iletişime bağımlıdır. Geçmiş deneyimler, hatıralar ve kişisel anlamlandırmalarla ifade bulur. Kentsel kimlik ve imge arasında ise anlamsal birtakım kesişimler bulunmaktadır; ancak aralarındaki en büyük farklılık imgenin kişisel, kimliğin ise ortaklaşa bir değerlendirmeye dayandırılmasıdır (Ocakçı, 2018).

Kimlik; bir bireyi, topluluğu veya bir yeri diğerlerinden farklı kılan ayırt edici, özgün özellikler ve sınırlamalar dizisidir. Kent, fiziksel ve sosyal olmak üzere iki bileşenden oluşan kimliksel bir altyapıya sahiptir (Jokar, vd. 2022). Kimlik çalışmalarının her düzeyinde imgenin, anlamın, belleğin, deneyimlerin, atmosferik algının, mekânsal karakteristiklerin tanımlandığı bir dizi ilişki temsil edilmektedir. Kimliklerin çeşitli düzeylerdeki rollerini tanımlamak için farklı bölümlendirmeler yapılabilir. Yapılı çevrenin küresel düzeyinden bahsederken imgeler ve sembolik değerler ön plana çıkmaktadır. Makro düzeyde kentsel bağlam, mezo düzeyde çevresel faktörler ve mikro düzeyde de bireysel perspektifler söz konusu olmaktadır (Cheshmehzangi, 2020). Küresel kentlerin kentsel imajlarına etki eden yapılar, işaret ögesi algıları ile tepeden-inme (*top-down*) kararlar yahut aşağıdan-yukarıya (*bottom-up*) kabullerle sembolik anlam ve değerler üstlenebilme potansiyellerine sahip olmaktadır (Bala, 2016).

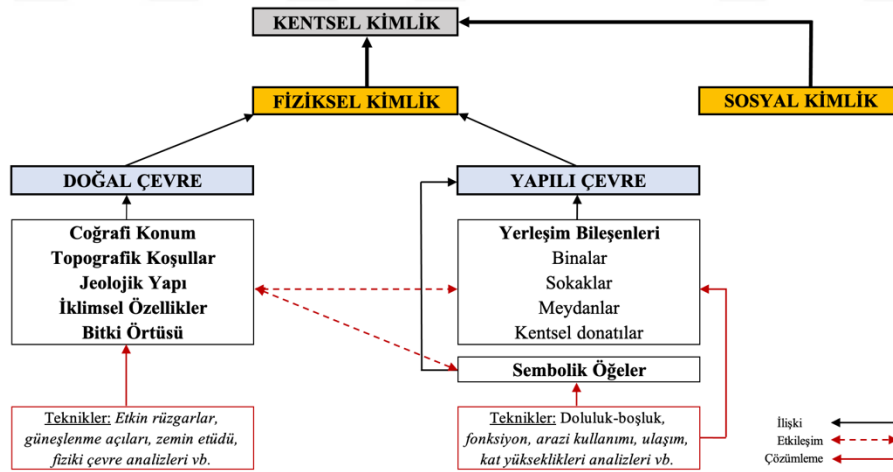
Kentsel gelişme; zamansal geçmiş ve gelecek boyutları ile mekânsal süreklilik ve dinamizm önermeleri üzerinden yapılanmaktadır. Kent morfolojisi ve bina tipolojisinin fiziksel bir zemin üzerinde kapladıkları arasında karşılıklı bir etkileşim bulunmaktadır. Proshansky (1978); kentlilerin toplum içinde kendilerini nasıl tanımladıklarına yönelik fiziksel çevrenin şüphe götürmeyecek bir etkisi olduğunu belirtmekte ve bir yerin karakteristik özelliklerini ve maddeselliğini analiz edip geliştirerek kavramsallaştırmayı kimliksel tanımlar arasında göstermektedir. Özellikle kent kimliği çalışmalarında pek çok teorisyenin araştırmalarına göre ayırt edicilik kavramı ön plana çıkmaktadır (Relph, 1976; Örer, 1993; Rose, 1995; Crysler, 2003). Sonuç olarak, kentsel bağlamda kimliğin benlik ve ötekilik arasındaki ilişkiyi vurgulayan önemli bir mekanizma olduğu görülmektedir. Bu nedenle de çoğu zaman kendi ve ötekini ayırmanın bir aracı olarak kimlik değerlendirmelerinden yararlanılmaktadır. Kimlik çalışmaları, bağlamla etkileşime girerek mekânsal ilişkileri geliştirip kent, bina ve kullanıcılar arasında farklı değer ve deneyimler ortaya koyarak anlamlı sonuçlar elde edilmesine katkı sunmaktadır.

Cheshmehzangi'ye göre (2015), küresel bağlam düşünüldüğünde bir yerin/yapının kimliksel değerlendirmesi yapılırken sosyal etkileşim en az düzeyde, görsel ve algısal boyut ise en üst seviyede kabul edilir. Bağlamın büyüklüğü sebebiyle bir yapının belirli bir anlatısı, imajı ya da bakış açısı ile ilişkide olarak çevresiyle bağ kurulmakta ve dolayısıyla bu düzeyde ayırt edicilik ve sembolik anlam devreye

girmektedir. Küresel düzeyde kimliksel değerlendirmeden bahsederken tarih, anlam, amaç ve karakteristik özellikler ön plana çıkmaktadır. Özellikle Lynch'in (1960) imgelenebilirlik teorisine göre, sembolik yapıların fiziksellik kaynaklı görsel yönleri, kentlerin akılda kalıcı bir imaj oluşturmada oldukça önemlidir ve kent içindeki ilişkileri sürdürmenin de ana aktörlerindendir.

Küreselleşmenin yayılması sonucunda, özellikle ekonomik alanda yapılan yatırımlar ve onun etki alanları sebebiyle, hız ve özgünlük, küresel kentlerin fiziksel kimlik etkileşiminde stratejik seçimler olarak görülmektedir. Kimlik çalışmalarında fiziksellik söz konusu olduğunda aşağıda belirtilen üç boyuta dikkat çekilmektedir (Mirmoghtadaee, 2004):

- Farklılık ve benzerlik: Ötekilerden ayrılan ve kendisi ile benzer yönleri sahip olma,
- Süreklilik ve değişim: Geçmiş ile bağ kurma (özgün anlam ve değerlerin devamlılığı için) ve yenilik, yaratıcılık ve gelişim üzerinden çağdaş olana uyumlanma,
- Birlik ve çeşitlilik: Iraksak, yakınsak, homojen yahut heterojen bileşenler arasında ilişki kurarak bütünü oluşturma.

Şekil 2.4 Kentsel kimlik bileşenlerinden fiziksel kimlik ve analiz teknikleri (Beyhan ve Ünügör, 2005 ve Deniz-Topçu, 2011 çalışmalarından derlenmiştir)

Çalışma kapsamının küresellik odaklı çizilen sınırları sebebiyle, kimlik değerlendirmeleri dahilinde imaj ve sembolik anlamla harmanlanan fiziksel kimlik üzerine yoğunlaşmaktadır (Şekil 2.4). Tekil binalar (veya bina toplulukları) işaret ögesi boyutları ile mimari bir kimlik barındırmaktadırlar. Özellikle mimari kimlik çalışmaları, mimari yapının fiziksel olarak ortaya konan ayırt edici özellikleri ile

oluşmaktadır (Hacıhasanoğlu 1996). Fiziksel bir biçimlenmenin mimari bir kimlik unsuru teşkil edebilmesi için çevresel bağlam, yapının işlevi, toplumsal etkinlikler ve kullanıcılar için taşıdığı değerler gibi etkenler barındırması gerekmektedir (Rapoport 2004; Polat 2011).

İşaret ögesi ve sembol yapı olarak bina (veya bina toplulukları), tekillik kategorisi altında makro düzeyde kentlerin fiziksel kimliğine önemli ölçüde etki edebilmektedir (Cheshmehzangi, 2020). Binalar; konumları, biçimleri, malzemeleri ve renkleri, ölçek ve oranları, mekânsal-zamansal organizasyonları ve algısal anlamlarıyla kentsel mekânda bütünlük ve süreklilik yaratarak yapılı çevrenin kimliğini ve kentsel imajının nasıl temsil edildiğini şekillendirebilmektedir (Diker ve Erkan, 2017). Bir binanın kentsel manzara içinde taşıdığı sembolik anlam ise; onun biçim ve işlevinin ötesinde mimari üslup, tarihsel bağlam, ekonomik getiri ve sosyal yorumlamalar gibi pek çok katmandaki derin temsilleri ile ifade edilebilmektedir.

2.6 Fiziksel Kimlik ve Mimari Kimlik

Diyalektik bakış açısına göre; bir şey kendini öteki şeylerle ilişkisi bakımından tanımlamaktadır. Kimlik ise, genel anlamıyla bir şeyi veya birini benzersiz ve tanınabilir kılan ayırt edici özellikler veya nitelikler anlamına gelmektedir. Diyalektik, kimliğin dinamik ve gelişen doğasına hizmet etmektedir. Çünkü kimlik sabit veya değişmez değildir; bunun yerine sürekli bir etkileşim, çatışma ve sentez süreciyle şekillenmektedir. Heidegger (1969) de insan deneyiminin akışkanlığını ve karmaşıklığını vurgulayarak kimlik ve farklılık üzerine incelikli ve karmaşık bir bakış açısı sunarken; bireylerin sürekli olarak başkalarıyla ve çevreleriyle olan etkileşimleriyle şekillenen bir kendini yorumlama ve kendini yaratma süreci içinde olduklarını ifade etmektedir.

Kimliğin mekânsal yönü olduğu gibi zamansal yönü de bulunmaktadır. Kimliğin oluşmasında etkili olan faktörlerin zaman içinde değişime uğraması, dönüşmesi, gelişmesi ile beraber kimlik de sürekli bir başkalaşım geçirir. Literatür taramasından elde edilen veriler ışığında, kentteki fiziksel çevrenin başat öğelerinden bina ve bina topluluklarının kimlik değerlendirmeleri de nitelikli bir mimarinin ortaya konmasında mekânsal ve zamansal boyutların kapsamlı olarak irdelenmesini gerektirmektedir.

Bir kenti veya kentsel çevreleri tanımlarken görsel boyutlar elzemdir. Lynch'e göre (2010) ise görsel boyutlar mekânsal-zamansal ölçütlerle ifade bulmaktadır. Bu ölçütler yapılı çevre ile etkileşimler, ilişkiler ve çok yönlü kesişmeler yaratmaktadır. Bu bağlamda, yapılı çevre biçimlenmesi paradigma değişimleri üzerinden iki yönde gerçekleşmektedir. Birincisi "ritmik tekrar", ikincisi ise "yenilikçi ve geri döndürülemez değişim"dir (Lynch, 1976). Önceki bölümlerde tartışıldığı üzere, kentsel dokunun kimlik üzerinden homojenleşmesi (benzeşmesi) veya heterojenleşmesi (ayrışması) sadece fiziksel boyutlarıyla değil, küresel yarışın getirisi olarak imaja dayalı işaretler ve sembolik anlamlarıyla da ele alınabilmektedir. Konum, görsel boyut ve kullanım üzerinden tanımlanan yapılı çevre elemanlarından mimari yapılar, bir de anlam boyutlarının denkleme katılması ile akılda kalıcı ve tanınan eserlerin ortaya çıkmasını mümkün hale getirebilme potansiyeli içermektedirler. Sürdürülebilirlik ve ekoloji temelli kaygıların önem kazandığı bir döneme girerken hem iklimsel hem de deneyimsel atmosfere duyarlı bir tasarım yaklaşımına sahip olmak, çağdaş ve simge potansiyeli taşıyan yapıların kimlikleri üzerinde rehber nitelikte ipuçları sağlayabilmektedir.

Çalışma içinde mimarlıkta bir art etki olarak tartışılan metamodernizm, farklılıklar ve benzerlikler üzerinden bahsedilen bu atmosferik duyarlılığı yaratabilmek için sentez sürecini açığa çıkarmaktadır. Bunu yaparken, sürdürülebilir sürekliliği gözetmek için bağlamsal tarihe sadık kalmakta ve yeniliğe açık olmayı desteklemekte, yere özgü özelliklerle birlik olmayı savunurken, çeşitli kullanım alanları yaratarak çoğulculuğu teşvik etmektedir. Kentlerdeki yapılı çevrelerin nasıl oluştuğu, nasıl deneyimlendiği ve nasıl tanıtıldığı çevrenin kalitesini ve davranışsal seçimleri doğrudan etkilemektedir.

Appleyard, Küller, Lynch, Nasar, Rapoport, Sanoff gibi kuramcıların imge ve kimlik çalışmalarında "tarih, kültür, boyut, görsel biçim, konum, eşsizlik" gibi değişkenlerin önemi vurgulanmaktadır. Bunlar arasından boyut ve görsel biçim en önemlileri kabul edilmekte; boyutta hacim, yükseklik ve ölçek belirleyiciyken; biçimde ise eşsizlik fark yaratmaktadır (Diker ve Erkan, 2017). Küresel imaj ve sembol nitelikler odağında fiziksel kimlik değerlendirme dizgesi oluşturmak için doğal ve yapılı çevre bileşenlerini analiz etmek ve bina bilgisine ait kırılımları kapsamlı bir şekilde nicel ve nitel yönleriyle ortaya koymak önemlidir. Öte yandan özgünlük, yapının yaşı ilerledikçe dokusunun da gerçek katmanlarıyla birlikte tek

kimliği olarak ortaya çıktığı bir gerekliliği sunmaktadır (Lawrence, 2023). Şimdiye kadar yapılan kent ve yapı kimliği çalışmaları günümüz çağdaş mimari sorunları ile özgünlük ve özgüllük üzerine yürütülen araştırmalar çağdaş bir bakış açısı geliştirebilmek adına yetersiz kalmaktadır.

Küresel kentlerdeki çevre, yerel bağlamın en önemli belirleyicisidir ve yerin kimliği basitçe fiziksel görünümle değil; o yerin karakteriyle de ilgilidir (Oktay, 2011). Dolayısıyla günümüz işaret ögesi minvalindeki pek çok bina veya bina topluluğunun, küresel bağlamda söylemlere konu oldukları şekillerde fiziksel kimlik üzerinde etki oluşturabilmeleri için görünüşü yanında; kültürel, tarihi, sembolik vb. değerler üzerinden de somut ve soyut etkileri söz konusu olmaktadır. Doğan Tekeli, Yapı Dergisi'nde (2023) yayınlanan bir görüş yazısında yapmış olduğu uzun araştırmalar sonucunda “mimari kimlik” için şu tanımlamayı ortaya koymaktadır: “Bir binanın, bir kentin, bir ülkenin yapılarının fark yaratıcı, özgün nitelikleri ve toplumlar tarafından kabul edilen mimari eserlerinin genel adı.”

Küresel kent olma yolunda, inşa edilen yapıların makro düzeyde teklik, yani sembolik değerleri stratejik bir niteliğe sahip olmaktadır (Cheshmehzangi, 2020). Bunu, fiziksel kimlik elemanlarının yanında işaret ögesi algısı ile yapıya ait imgelenebilirlik özellikleri de okunaklı kılmaktadır. Bu bağlamda; önceki bölümlerde açıklandığı üzere farklılık ve benzerlik, süreklilik ve değişim, birlik ve çeşitlilik düzeyleri kent içindeki mimari biçimlenmeleri oluşturan tasarım kararlarını etkilemektedir. Literatürde, kentsel kimlik alanında ağırlıklı olarak aidiyet, kullanıcı sürekliliği, yere bağlılık gibi nitel ve de tarihi kent koruması gibi nicel özelliklerle ortaya konan incelemeler ya da anket sorgulaması ve derinlemesine görüşme odaklı teknikleri benimseyen araştırmalar bulunmaktadır (Yargıç, 2009; Çelebi, 2011; Tekin-Bıyıkoglu, 2011; Erözkan-Arusoğlu, 2013; Güneş, 2013; Kuduş, 2014; Heidari, 2017; Şentürk, 2018; Avkovan, 2019; Gürel-Ağır, 2019; Çıkrıkçı, 2021; Seyhan-Ayten, 2021). Yapı kimliği konularında ise tipoloji bilgileri içeren, yapılara ait künye bilgileri yer almaktadır (Özsavaş-Akçay, 2006; Aköz, 2018; Yarımaya, 2018). Bu çalışmalardan ağırlıklı olarak sınıflandırma/kategorizasyon amaçlı yararlanıldığı görülmektedir.

Mimarlık etkinliğinin temel amacı yapıyı somut bir düzeyde tasarlayarak gerçekleştirmektir. Yapı; kent, kır vb. bir uzamda yer almaktadır ve tarihsel gelişmenin belirli bir noktasına rastlayarak, belirli bir zamanda inşa edilmektedir.

Yapı, mimar ya da kullanıcılarla birlikte; kullanıcılar ve genelde insanlar için inşa edilmektedir. Tekil bir örnek olarak kullanılan “yapı” sözcüğü, böylelikle disiplinler arası bir konumda yapı bilimi, çevre bilimi, tasarım bilimi, tarih ve insan bilimi arakesitinde sentezlenen bir alanda bulunmaktadır.

Önceki bölümlerde sırasıyla ele alınan küreselleşme olgusunun kültür, ekonomi ve politika üzerine etkisi, küresel kent kavramı, kentleşme ile oluşan modern, postmodern ve ötesi mimari üsluplar, Antroposen döneme ait iklimsel ve çevresel kaygıların etkilediği tasarım yaklaşımları günümüz mimarisinin biçimlenmesinde önemli ve ayırt edici niteliksel tesirlere sahiptir. Küresel bağlamda çağdaş mimari eserlerin ele alındığı bu çalışma içinde fiziksel kimlik değerlendirmesine yoğunlaşılmasının ana sebebi, ölçek ve etki olarak üst düzey etkileşimlerin temel alınmasıdır. Bu seviyede kimlik değerlendirmelerinde yaratılan biçimin görünüşü ana hatları ile değerlendirme içine dahil edilmektedir. Daha detaylı anlamsal değerlendirmeler için bina içleri analizleri ve bina kullanıcıları ile derinlemesine görüşmeler yürütülebilir.

Fiziksel kimlik değerlendirmelerinde niceliksel ölçümlerin oluşturulması için yapının fiziksel çıktıları bir araya derlenmelidir. Bunun için; yapının kent ile kurduğu ilişki doğal ve yapılı çevre bileşenleri üzerinden incelenmelidir. Yapının biçimsel tasarımı ve teknolojik strüktürüne ait kütle ve cephe odaklı kararlar ve işlevsel kullanım alanları analiz edilmelidir. Bunun yanında; kent planlamasına yönelik kararlar, imar kanunları, koruma planları, iskân belgeleri gibi yönetmeliklerle ilişikteki değişkenler de kimliksel değerlendirmelerde etki sahibi olabilmektedir. Siyasi erklerle bir arada yer alan planlama ve bayındırlık dairelerinin toplum faydasını gözeten kararları yanında; bazı çıkar ilişkilerini denetim altında tutmak için politik ve kurumsal mücadeleler yürüttüğü de bilinmektedir (Castells, 2020). O günün politik ve ekonomik şartları, spekülatif yatırım yaklaşımları yahut yapılacak olan alanın stratejik ve coğrafi konum ve tarihi koşulları gibi özellikler sebebiyle, yönetmeliklerin de talep edilen etki derecesine göre esnetildiği örneklerle de karşılaşılmaktadır. Örneğin; 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu’na göre etkilenme bölgesinde bulunan Zorlu Center, Mimarlar Odası’nın ilgili bölgeye yapılacak olan yüksek katlı yapılaşmanın hem imar kanuna hem de iklimsel koşullara etkisi sebebiyle açmış olduğu davadaki (2009) yürütmeyi durdurma kararına rağmen; gerekli izin koşullarının sağlanması ile kompleks inşası

(2013) tamamlanmıştır. En son olarak da yaratılan biçimin gözlemlenen hatlarının kitlesel etkisi, odak noktası özelliği barındırması ve çevre ile uyumu gibi etkenler (Hacıhasanoğlu, 1996) üzerinden ortaya çıkardığı özgül ve özgünlük ölçütlerinin fiziksel bütünlüğünü ortaya koyan değişiklikler değerlendirme içine dahil edilirse bütüncül bir fiziksel kimlik değerlendirme işlemi söz konusu olabilmektedir.

Yapının özgün bir kimlik kazanmasında görsel boyuta ait cephesel yüzeyler haricinde, tasarıma ait konsept kararlar da önemli roller üstlenmektedir. Mimari tasarımda çevresel olaylar konsepti etkileyen ölçeksel olgulardır. Bunlar; konum ve kullanıcı bağlantılı bağlam, biçimi oluşturan mimari mekânlar ve bunları bağlayan sirkülasyon alanları ile binayı kaplayan zarf ve işlev odaklı bina programlarıdır. Örneğin; Kahn'ın Kimbel Sanat Galerisi ve Tadao Ando'nun Işığın Kilisesi eserlerinde dayandıkları temel konseptin ışık olması, Zumthor'un Vals'teki Therme kaplıcaları için ortaya koyduğu konseptte duylara hitap eden ve yöresel doğal taş malzemelerle ziyaretçilerin manzara bakışını kesmeyecek mağara benzeri bir spa yapısı ile yere özgüllüğü vurgulaması, Norman Foster mimarisindeki malzeme seçimleri ve strüktürel dışavurumcu detay çözümleri ile yüksek endüstri ve teknoloji (*high-tech*) genelinde ifade bulan tasarım anlayışı ya da Libeskind'in analitik, yorumlayıcı ve sembolik yaklaşımlarının deneyim mimarisi özelinde pek çok araştırmaya konu olması, konsept tasarım kapsamında geliştirilen basamakları oluşturmaktadır (Balkan, 2005). Mimari konsept gelişimi, bir yapının tasarimsal düzlemde temel çerçevesini ve ana fikrini oluşturan üretim kökenli süreçtir. Bu bağlamda; binalar, bina toplulukları, iç ve dış mekânlar ve kitle kullanımında olan yaratılan biçimlerin (*created forms*) anlam bulmasında temel oluşturmaktadırlar.

Fiziksel kimlik değerlendirme dizgesi oluşturabilmek için; makro düzeyde kentsel kimlik, mezo düzeyde yapı kimliği ve mikro düzeyde kullanıcılar açısından (küresel imaj ve sembolik değer kapsamınca görsel olarak deneyimleyenler) yaratılan biçimin görünüş boyutu önem kazanmaktadır. Çalışmayı niceliksel olarak destekleyecek fiziksel kimliğin somut verileri için literatür taraması gerçekleştirilmiştir. İlgili fiziksel incelemeler için çeşitli kavramsal yaklaşımlar yol gösterici olmuştur. Mekânsal boyuta ait analizlerin gerçekleşmesi için doğal ve yapılı çevre verilerinden yararlanılmıştır. Kent ile ilişkisi uyumlu yeni tasarımlar için arazi kullanım biçimleri, yeşil alanlar, sokaklar-köşeler ve meydanlar, yapıya ait üsluplar, mimari öğelerin biçimsel oluşumu ve tipolojiler, yapıya ait malzemeler,

kütle biçimlenmesi, yapıların yükseklikleri ve birbirleriyle ilişkileri, yerleşim karakteri çözümlemeleri ile irdelenerek sentezlenmiştir (Burgess, 1978; Rapoport, 1980; Aydın, 1986; Hacıhasanoğlu, 1996; Gür, 1996; Hacıhasanoğlu, ve Örer, 1998; Proto, 2006; Yılmaz, 2006; Şenyiğit, 2010; Cıvcır, 2015; Solak, 2017; Ching, 2019; Cheshmehzangi, 2020).

Doğal çevre unsurlarından konum ve topografya, fiziksel ayırt edicilikte en önemli coğrafi koşulların başında gelir. Yapı; kentsel bölgelerde, çeperlerde yahut kırsalda inşa edilebilir. Yapı; su kenarı, tepe üstü, kent merkezi, stratejik bir alanda açıkça yahut gizlenerek konumlandırılabilir. Etkin rüzgarlar, güneşlenme açıları, jeolojik zemin etütleri, manzara vb. unsurlar doğal fiziki çevre analizleri yardımıyla incelenmektedir.

En geniş yerleşim birimlerinden kentlerdeki yapıları çevreler çeşitli katmanlar barındırmaktadır. Bu katmanlaşma, kentteki yerleşim örgüsü içinde yatay ve/veya dikey düzlemde gelişme göstermektedir. Mimari biçimler, doğal çevre ve özellikle topografik koşulların da yardımıyla kentsel vurgu kazanmaktadır. Yapılı çevrenin fiziksellik etki eden unsurlarından diğer bir önemli adım da yerleşim dokusudur. Yerleşim dokusu, yapıları alan içindeki uzamsal organizasyonun düzenini ifade etmektedir. Sokaklar, bina yerleşimleri, açık alanlar, meydanlar ve altyapısal fiziksel özelliklerin sistemsel biçimlenişini düzlemsel olarak anlatmaktadır. Bunlar; çizgisel, dairesel, dağınık, radyal vb. altlıklarla sokak benzeri dokularda çizgisel düzende, açık veya avlu benzeri kümesel dokularda meydanlar oluşturarak, ya da bu iki dokusal özelliğin karma kullanımında olabilmektedir. Yerleşim örgüleri ve yerleşim dokularını incelemek için doluluk-boşluk analizleri, yapı yükseklik analizleri, ulaşım analizleri vb. tekniklerden yararlanılabilmektedir.

Yapılı çevrelerdeki fiziksel kimlik değerlendirmesinin ölçeksel olarak son durağı binalara ait yapı bilgisi açılımıdır. Yapı bilgisi, fiziksel kimlik değerlendirmesi yapılmakta olan binaya ait temel kimlik verilerini içermektedir. Bunların başında binanın (veya bina topluluğunun) tekil ya da çoğul kütesel kompozisyonunu içeren cephe düzenlemeleri gelmektedir. Binanın görsel kısımlarında ve özellikle de cephesinde tercih edilen mimari malzemelere yönelik detaylar da önem kazanmaktadır. Malzeme kullanımı ile ilişikteki renk skalası ve kararları da görsel boyutun elzem parçalarını oluşturmaktadır. Yapısal strüktüre ait detaylar binanın teknolojik boyutlarını geleneksel ya da yenilikçi yöntemler üzerinden anlaşılır

kılmaktadır. Binanın hangi amaçlara hizmet ettiği, imar ve çevre düzenleme planlarında belirtilen işlevsel kapsamlar da hem kullanıcılar hem de binanın gerçekleştirebileceği ve onu başka yapılardan ayırt etme imkânı veren eylemler hakkında bilgi vermektedir. Tüm bu bina künyesine ait özelliklerin fiziksellik başlığında incelenmesini sağlayacak yegâne boyut öncelikli olarak görsel biçimle ilgilidir.

Tasarım kararlarını almak, tasarım problemlerine yönelik programlar geliştirmek, regülasyonlar ve talepler karşısında kolaylaştırıcı ve yol gösterici mimari çözümler üretmek için temel tasarım ilkeleri önemli roller üstlenmektedir. Pek çok teorik ve kavramsal kaynaktan çeşitli kombinasyonlarla ele alınmakta olan tasarım ilkeleri, *Gestalt* disiplini içinde yakınlık, benzerlik, ayırıcı nitelik ve kapalılık üzerinden belirleyicilik sağlamaktadır (Wertheimer, 2005). Biçime yönelik bu kabulden hareketle temel tasarım ilkeleri: Denge (*balance*), zıtlık (*contrast*), vurgu (*emphasis*), tekrar (*repetition*), ritim (*rhythm*), oran-ölçek (*proportion and scale*, *hierarchy*), çeşitlilik (*variety*) ve birlik (*unity*) olarak derlenmiştir.

Çağdaş mimarlık, 1960'larda modern mimarlığın düşünsel ve pratik bir bütün olarak çöküşünden sonra, küresel ölçekte olağanüstü bir çeşitlilik ve yenilik ile şekillenen bir alan olarak tanımlanmaktadır (Haddad ve Rifkind, 2014). Çağdaş yapılar; günümüz mimari anlayışını yansıtan, çağın teknolojik, estetik ve işlevsel gereksinimlerine cevap veren yapılardır. Modern malzemeler ve inşaat tekniklerini kullanarak; sürdürülebilir, esnek ve yenilikçi tasarım prensiplerini ön planda tutmaktadırlar. Bağlamsal uyum ile küresel mimari eğilimler arasında bir denge kurmaya çalışmaktadırlar. Yapının, kentsel mekân içinde nasıl konumlanacağı belirlenerek, sembolik niteliklerine etki edecek görsel algı ve anlamsal değerleri etkileşim olanakları üzerinden ortaya konmaktadır. Sürdürülebilirlik ve ekolojik duyarlılık gözetilen durumlarda, kullanıcı ihtiyaçları ve toplumsal beklentileri tasarım sürecine dahil ederek; insan ölçeğine uygun, duyuşal deneyimleri destekleyen yaklaşımlar benimsenebilmektedir. Çağdaş mimari, her şeyden öte özgün bir yapı olarak algılanabilmesi için çevresiyle mimarisi üzerinden fiziksel, bir zeminde uyumlu bir iletişim kurabilmelidir (Abdelhady vd., 2023). Bu yüzden; özellikle mimari kimlik çalışmalarında, mimari yapının fiziksel olan ayırt edici ve özgün yönleri ön plana çıkmaktadır (Hacıhasanoğlu, 1996).

2.7 Özgünlüğe Çağdaş Bir Bakış

Öz, Eski Türkçede “benlik, kendi” sözcüğünden evrilmiştir. İşlevi bilinmeyen “-gIn” eki ile türetilerek “asıl, orijinal” anlamında kullanılmaktadır (Nişanyan Sözlük, t.y.). Yunanca “autentikos”, Orta Çağ Latin “authenticus”, “autos-“ kendi ve “-hentes” ile birleşerek “yapan, var olan” anlamlarında kullanılan “kendi otoritesi ile kendi gibi davranan” demektir. Özgünlük dilbilimsel olarak “boyut içeren” bir kelimedir ve özgül anlamının hangi boyutlarının tartışıldığı tanımlanana kadar belirsizdir (Dutton, 2003). Birleşme olarak özgünlük, iddia edildiği haliyle bir teşebbüs ve “insan, yer ya da zaman” arasındaki örtüşmedir (Lehman vd., 2019). Dolayısıyla; özgünlüğün, çalışmanın ana temasını oluşturan araştırma konularından biri olması ile araştırma kapsamı içindeki sınırlarının tarif edilmesi gerekmektedir. Bu sebeple; daha önce otantiklik, özgünlük ve orijinalite kavramları üzerinden yapılmış mimarlık bölümü tez çalışmaları inceleme altına alınmıştır.

Akademik mecralarda orijinal ve özgün olanın tanımı postmodern dönemin açtığı taklit, kopya, imitasyon, pastiş başlıklarından önce yenilik ve görülmemiş olanı keşfetme anlayışı ile yakın bağlantıdaydı (Schreiner, 2020). Mutlak sıfır noktasındaki (orijin) özgünlüğü tanımlamayı amaçlayan bu anlayışın açtığı yolda mimarlık literatüründe de özgünlük üzerine çalışmalara, sıklıkla tarihi yapılar ve anıtlar koruma konularında rastlanılmaktadır. Ölçütler ise neredeyse tamamında geçmiş ile ilişki (*relation with the past*) ve yenilik (*novelty*) temaları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Özgünlük üzerine yapılan tez çalışmalarının literatürde ağırlıklı karşılaşılan konu başlıkları tarihi yapılar veya bir döneme ait tipolojik biçimlenme içeriklerini kapsamaktadır. Çağdaş yapılar üzerine yapılan kısıtlı sayıdaki araştırmaların ise eleştirel bakış açısı geliştirerek sorgulayıcı bir yaklaşımı benimsedikleri görülmektedir. Literatürde çağdaş yapılarda özgünlük; yaratıcılık, yenilik ve asıl ile olan etkin sınırlar üzerinden kavramsal olarak ele alınmıştır (Kahyaoğlu, 1994; Kandilci, 1999; İldiri, 2007; Özorhon, 2008; Güleç, 2017; Alkan-Korkmaz, 2017; Dingil, 2021).

Bağlamda kısırlaşan ifadelerden arındırılarak özgünlük kavramının nesnel, yapısal ve varoluşsal yönlerinin zamansal-mekânsal düzlemde etraflıca aydınlatılması gerekliliği oluşmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma ile günümüz çağdaş yapıları için özgünlük kapsamının sınırlarının tekrar ele alınarak genişletilmesi söz konusudur. Bu sebeplerle; çağdaş yapılardaki kentsel ve yapısal kimlik verileri, biçimsel

tasarım kararları ve anlamsal boyutu bir arada değerlendirilen bir çalışmanın eksikliğini doldurulması amaçlanmıştır. Çalışma, daha önce sıklıkla ele alınan tarihi yapılar ve sembolik değerleri özelindeki pek çok araştırmadan farklı olarak; çağdaş yapıları ve kent ile kurdukları etkileşimi merkeze alan bir yaklaşımı benimsemektedir. Bu bağlamda, çalışmayı güncel araştırmalardan ayıran önemli bir adım da özgünlük değerlendirmelerinin çağdaş yapılara uyarlanmasıdır.

Küresel kentlerdeki işaret ögesi niteliği barındıran çağdaş yapıların imgelenebilirlik, kimlik ve özgünlük boyutlarına yönelik somut ipuçları toplanması ve ölçülebilir çözümler yapılması hedeflenen bu çalışma ile mevcut ve gelecekte tasarlanması düşünülen yapılar için rehber niteliğinde bir fiziksel kimlik değerlendirme dizgesi oluşturulmaktadır. Böylece çağdaş mimari eserlerin tanınırlığı, kabul edirliliği, özgül ve özgün kimliksel nitelikleri ile kentsel ve toplumsal katkısının anlaşılması ve/ya iyileştirilmesi konusunda derinlikli bir değerlendirme yapılabilmesine imkân sağlanabilmektedir. Küresel kentlerdeki çağdaş yapıların kimlik değerlendirmesinin fiziksellik odağı sebebiyle, imgelenebilirlik yani sembolik değer ve yaratılan biçimin anlamsal bakış açısı ile yapının kendi kimliksel özellikleri de bir arada incelenmelidir.

Özgünlük ölçütlerini belirlemek için mimari ile beraber sanat, pazarlama, psikoloji gibi farklı disiplinlerden beslenmek ve buralardan yapılacak tanımlamalarla anket sorgulaması için oluşturulacak veri tabanları hazırlamak, tasarımın fiziksel varlığının tepkisel/davranışsal düzeyde de anlaşılması için ölçülebilir bir araştırma fırsatı sunmaktadır. Yapı ve çevresine ait fiziksel analizlerin açtığı niceliksel yolda, anlamsal boyutların destekleyeceği niteliksel yolun da çevre-davranış araştırmaları kapsamında güçlü bir kimlik oluşumuna katkısı olmaktadır. Kimlik kolektif bir çözümlemenin çıktılarını barındırmakta, böylelikle bir şeyi/yeri diğer şeylerden/yerlerden nitelikli bir üslupla ayırt edilebilir kılmaktadır.

Bir yapıya ait fiziksel kimlik söz konusu olduğunda; bu yapının konum ve çevresel bağlamı, biçim ve kütsel artikülasyonları, stil ve tasarım dili, işlev ve kullanım amacı, malzeme ve yapı tekniği ile sembolik değer ve anlamını kapsayan benzersiz ve ayırt edici özellikler bütünü söz konusu olmaktadır. Biçime ait fiziksel boyutlar niceliksel özellikleri oluşturduğu için ilgili analiz teknikleri (doğal çevre, doluluk-boşluk, kat yüksekliği, ulaşım, işlev vb.) ile tespit edilir. Anlamsal boyut söz konusu olduğunda ise niceliksel özellikler devreye girer ve yapıyı çevreye dair algımız

gözlemlerimiz ve deneyimlerimiz üzerinden sürece katılarak ifade ve iletişim katmanlarını zenginleştirmektedir.

Literatür taramasına, restorasyon ve tarihi çevre koruma bölümleri altında araştırılmış olan çalışmalar tezin kapsamının çağdaş yapılarla sınırlanması sebebiyle dahil edilmemiştir. Ancak ilgili çalışmalar incelenmiş; dünya kültürel miras alanlarının tespit edilmesi konusunda değerlendirme kriterleri ve ağırlıklı olarak katalog oluşturulması için sınıflandırma ölçütlerinin nasıl ortaya konulduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla aşağıda açıklanan bu adımlar, fiziksel kimlik değerlendirmesinde görsel boyut ve genel değerlendirme kapsamında özgün biçimsel durumun ana çatkılarını oluşturulmasında yol gösterici olmuştur. *The Nara Documents* (ICOMOS, 1994) belgelerindeki tarihsel (tarihi bağlam), fiziksel (konum, tasarım, biçim, malzeme, teknik) ve çağrışımsal (kimliksel, değersel) özgünlük kriterleri, kültürel miras alanlarının özgünlüğünü (orijinallik, otantiklik) değerlendirmek ve bunların gelecek nesiller için korunmasını sağlamak için kılavuz görevi görmektedir. Bunun yanında; *The Operational Guidelines* (UNESCO, 2005) belgelerinden elde edilen genişletilmiş güncelleme içinde de kültürel miras bütünlüğünün özgünlüğünün korunup korunmadığının değerlendirilmesine ve kültürel öneminin doğru bir şekilde tespit edilmesine yardımcı olan başlıklar öne çıkmaktadır. Bunlar aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır:

- Biçim ve Tasarım: Alandaki yapı(lar) döneminin tarzının veya kültürel geleneğinin tipik biçimsel ve tasarımsal özelliklerini yansıtmalıdır.
- Malzeme ve Maddesel İçerik: Alandaki yapı(lar) kültürel bağlamına özgü, orijinal veya geleneksel malzemelerden oluşmalıdır.
- Kullanım ve İşlev: Alandaki yapı(lar) tarihi kullanımını veya işlevini korumalı veya orijinal kullanım amacının anlaşılır şekilde sürekliliği sağlanmalıdır.
- Konum ve Ortam: Alanın konumu ve çevresi, kültürel önemini ve tarihi bağlamını yansıtmalıdır.
- Gelenekler, Teknikler ve Yönetim Sistemleri: Alan, özgünlüğüne katkıda bulunan geleneksel yapı tekniklerini, yönetim sistemlerini ve diğer kültürel uygulamaları barındırmalıdır.
- Ruh ve duygu: Alan; manevi, sanatsal veya sembolik değerler gibi kültürel öneminin soyut yönlerini de aktarmalıdır.

Özgünlük konu başlığını içeren literatür taramasında ağırlıklı olarak, Modern Mimari ve sonrası süreçlerde üretilmiş bina ve bina topluluklarının tartışıldığı yüksek lisans ve doktora tezleri bulunmaktadır. Bu çalışmalar; sorun edindikleri mimaride özgünlük, otantiklik, orijinalite kavramlarını sanat ve felsefe gibi farklı disiplinlerden beslenerek eleştirel yaklaşım geliştirmeyi hedeflemeleri ve özgünlüğü sadece biçimsel bir olgu olarak ele almayışlarıyla literatüre katkı sağlamakta olduklarını ifade etmektedirler. Yapılan tez taramalarında görülmektedir ki; “özgünlük” kavramı derinlemesine tanımlanması gereken, ağırlıklı olarak Batılı kavrayış tarifleriyle anlamlı kılınmaya çalışılan sınırlarının, küresel bir bakış açısıyla kapsamlı olarak irdelenmesi gerekmektedir.

Özgünlük çalışmalarında daha çok geçmişe dönük bir yaklaşım gözetilirken, gelecek projeksiyonları ve potansiyel olasılıkların göz ardı edildiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla çağdaş yapılarda özgünlük değerlendirmeleri, başka disiplinlerdeki özgünlük tanımlarını da içine alarak geniş bir yelpazede tanımsal ifadeler ortaya konmasına fırsat yaratmaktadır. Çalışma içinde, mimaride özgünlük altında geçmiş ile ilişki ve yenilik kavramlarının kesişiminde, bir bilgi üretme unsuru olarak başka disiplinlerin bakış açılarından da yararlanılmasının sebebi, daha önce mimarlık literatüründe sıklıkla tarihi çevre koruma üzerine yapılan inceleme ve araştırmalarda rastladığımız özgünlük kavramının, çağdaş yapılar özelinde yeniden ele alınması ve dolayısıyla bilinenin uygulama alanının genişletilmesinin söz konusu olmasıdır. Etkileşimli benzerlik süreci üzerinden bir disiplinde ele alınan işleyişin, başka disiplinler üzerinde uygulanmasına fırsat tanıyan analogik yaklaşım sebebiyle, olguların anlamlarının derinleşmesi ve bakış açısının genişlemesine fırsat tanınmaktadır (Kuhn, 1993).

Özgünlük; tüketim ürünlerinden turizme, sanatın yüceltilmesinden bireyler arası etkileşime kadar günlük yaşamı neredeyse tüm yönleriyle etkileyen bir kavramdır. Bu sebeple özgünlük üzerine yapılan araştırmalarda görülmektedir ki, bu tarifi zor ve güçlü terimle ne kastedildiği konusunda çeşitli fikir birlikleri ve ayrılıkları bulunmaktadır. Tanımsal netlikte oluşan bu eksiklik, özgünlük yargılarının ortaya çıktığı bağlamların çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır. Estetik, felsefe, pazarlama, turizm, sosyoloji, psikoloji gibi çeşitli disiplinler, ilgili fenomeni en kapsamlı şekilde tanımlayan tip ve modeller oluşturmaya çalışmışlardır. Dolayısıyla; parçalı bir kavramsal çerçeve ve birbirleriyle beslenmekten kaçınan pek çok özgünlük

türleri listelerinin oluşmasına yol açılmıştır. Her disiplin kendi iç dinamikleri dahilinde özgünlük tanımında genel kabulleri tartışmaya açmışlardır. Bunlar örneğin pazarlama için tüketim (Nunes vd., 2021), psikoloji için kişisel karakteristikler (Costa ve McCrae, 1995), sanat için biriciklik (Dutton, 1994) gibi tanımlarla bağlam içinde anlaşılıp kodlanmışlardır.

Pazarlama alanında özgünlük, tüketim ile eş değerdir. Bir ürünün özgün bir değeri olup olmadığı onun belli kriterleri karşılıyor olup olmaması ile ilişkilidir. Bir ürün vaat ettiği şekli doğruluğa sahipse, kullanıcılar ile arasında bir bağlanmışlık hissi barındırıyorsa, tutarlı bir bütünlüğü varsa, belli standart ve kurallar çerçevesinde meşru bir üretimi söz konusu ise, olduğu hali ile benzersiz bir yaratıcılığa sahipse ve belli bir uzman tekniği yansıtan yeterlik düzeyine haizse özgün bir üründen söz edilmektedir (Nunes vd. 2021).

Düşünceden deneyime, davranışlardan bireyler arası ilişkilere uzanan bir yelpazede özgünlüğün psikolojik ve sosyolojik işleyişini çeşitli yönleriyle ele alan yeni çalışmalardan elde edilen veriler ışığında özgünlük, faydaları olduğu gibi maliyeti de olan bir konudur (Kernis ve Goldman, 2005). Psikolojik anlamda düşük özgüven ve düşük özgünlük arasında bir bağıntı bulunmaktadır. Örneğin; birey bilinci gelişmiş kişilerin farkındalığı yüksektir, kendileriyle ilgili konularda tarafsız işleyiş süreçleri oluşturmaktadırlar. Otantik benliklerini ortaya koymak için cesaretli davranışlar sergilemektedirler. İlişkisel yönelimlerinde biricik ve derin bağlar kurmaktadır. İnsanlar, özgün karakterlerine uygun şekilde hareket ettiklerinde, bunun arkasında yatan amacın ya ihtiyaçlarının karşılanması ya da işlevsellik düzeylerinin en üst kapasiteye ulaşması arasında bir seçim yapmak olduğu görülmektedir.

Kişilik “bir insanı, başkalarından ayıran bedensel, zihinsel ve ruhsal özelliklerin bütünü şeklinde değerlendirilir. Bir başka deyişle; kişilik kavramından, bir insanı nesnel (objektif) ve öznel (subjektif) yanlarıyla diğerlerinden farklı kılan duygu, düşünce, tutum ve davranış özelliklerinin tümü anlaşılmaktadır (Köknel, 2005). Psikoloji biliminde insan kişiliğini tanımlamak için yaygın olarak beşli faktör (*Big5*) modelinden yararlanılmaktadır. Kişiliği anlamak, incelemek ve derinlemesine yorumlar ortaya koymak için bu sistematik ve basit model önemli ipuçları sağlamaktadır. Büyük Beşli kişilik modeli güçlü ampirik temeli, kültürler arası geçerlilik ve güvenilirlik katsayısı ile de farklı coğrafyalarda farklı gruplar

arasında bile kolaylıkla uygulanabilir oluşuyla evrensel bir pratik haline gelmiştir. Bireylerin birbirlerinden farklılaştığı en önemli yönleri ön plana alan bu yaklaşımda beş özgün boyut bulunmaktadır. Büyük Beş faktör grupları, karşıt sıfat çiftleri ile deneyime açıklık veya kapalılık, özdenetim (sorumluluk) veya yönelimsizlik, dışadönüklük veya içedönüklük, uyumluluk veya uyumsuzluk, kararsızlık veya duygusal denge olarak sıralanmaktadır (Costa ve McCrae 1995).

Tablo 2.5 Özgünlük yargılarının iki boyutu (Newman ve Smith, 2016 çalışmasından derlenmiştir)

Bilgi Kaynağı	NESNE	ARACI
Dışsal Referans	Tarihsel Özgünlük	Değer Özgünlüğü
	Uzam-zamansal bağlamda tarihe yönelik endeksli değerlendirme	Değerlerin kolektif boyutta ifadesel kümelenmesi
İçsel Referans	Kategorik Özgünlük	Özdeki Özgünlük
	Bir sınıflandırma, tipoloji üyeliğine yönelik değerlendirme	Değerlendirmeyi yapanların kişisel boyutta etkilenme yargıları

Özgünlük kavramını ekonomi disiplini altında evrensel bir bakış açısıyla tek bir tabloya indirgeyen derleme bir çalışmada ise (Newman ve Smith, 2016) incelenmek istenen obje; dışsal ve içsel referans olmak üzere iki ana başlıktan oluşmaktadır (Tablo 2.5). Dışsal referans bölümünde bir dış kaynak (obje ve kolektif değer) varlığı söz konusudur. İçsel referans için ise bir dış kaynak gerekmez; ancak bulaşma (*contagion*) teorisi etkilidir. Yani öznel bir değerlendirme yapılmaktadır. Dışsal referans, nesne bağlamında derin özgünlük (uzam-zamansal, tarihsel bağlam) ve değer özgünlüğü olarak ikiye ayrılmaktadır. Özellikle değer özgünlüğünde kolektif ön planda olduğu için kamu, mimar/müteahhit, politikacılar, medya haber ve paylaşımlarının etkisi söz konusudur. Bununla birlikte içsel referans da kategorik özgünlük (ikonik, tipik) ve özdeki (bireysel) özgünlük olarak ayrılmaktadır. Bu özet tablodan çıkarılan ana sonuç; özgünlük değerlendirmesine tabi tutulacak obje/ürün/nesnenin bir ontolojik (fiziksellik, somutluk), bir de ona bir aracı üzerinden atfedilen aksiyolojik (değer yargıları) kabulleri bulunduğuudur.

Tablo 2.5'teki Nesne kolonu özgünlük bağlamında incelenecek olan objeyi ifade etmekte; Aracı kolonu ise özgünlük yargısını kolektif ve bireysel boyutta değerlendiren beşerî değişkenleri göstermektedir. Bunu, sanat disiplini altında birkaç örnekle incelemek gerekirse; Han van Meegeren'in Vermeer replika yağlı

boya tabloları gerçeklere dayanan temel ve geçerli tanımlama ve amaçlanan kullanım koşullarıyla etkilenen eserler olduğundan tipolojik bir kategori etkisi içermekte ve özgün değer barındırmaktadırlar (Dutton, 1994). Bununla birlikte; yaratım süreçlerinde derin bir adanmışlık geliştirilmiş, doğa ve gelenekselliğin erdemlerini kişisel yahut kültürel değerleri ile iletme ve manevi anlamı somutlaştırma kapasitesiyle etkilenen eserler hem özdeki değer hem de endeksli değer içerdiğinden özgünlük barındırmaktadırlar. En basit örneği ile Afrika'ya özgü ahşap maskeler, yapanlardan ötürü koleksiyonerler açısından derin özgün değere sahiptir (Dutton, 1994). Mimarlık alanından başka bir örnek ise; her 20 senede bir yıkılıp, ahşap malzemelerle yeniden inşa edilen Japonya'daki Büyük İse Tapınağı (*Ise Jingu*) *Shikinen Sengu* geleneğinin bir parçası olarak özgün bir değere sahiptir (Han, 2017). Geçmişten günümüze süregelen bir ritüelin parçası olarak ahşap tapınağın düzenli şekilde yenilenmesi kültürel ananeleri güçlendirirken, geleneksel yapım tekniklerini koruyarak tarihsel mimari bütünlüğün yeni nesillere aktarılmasına yardımcı olmakta ve ziyaretçilerin de tapınakla manevi bağ kurmalarını desteklemekle özgün bir değer içermektedir. Güzer'e göre (2007); mimarlık, fiziksel bir bağlamla var olup anlam kazanırken; tamamen özgün, otantik ve orijinal bir yapı ortaya konulması mümkün değildir. Bu sebeple; yapı, kendisinden öncekilere belli oranlarda referanslar vermekte ve alıntılar içermektedir. Bağlamsal varoluşu içinde mimarlık nesnesi belli sınırlar dahilinde yeniden anlam kazanacak şekilde dönüşüme uğramaktadır.

İncelendiği üzere özgünlük boyut içeren bir kelimedir. Bu boyutsal ifadelerin neler olduğu detaylı bir şekilde tanımlandıktan sonra, nesne ve aracı bağlamında özgül ve özgün bir değer ortaya çıkmaktadır. Günümüz mimarisinde özgün tasarımlar, yeniliği bağlam ile uyumlu bir şekilde harmanlayarak; kültürel, mekânsal ve zamansal çevrelenmeye hem ayırt edici hem de yanıt verici şekilde yaklaşım geliştirebilmektir. Yapı kimliği de benzer şekilde yapıyı tanımlayan ve diğerlerinden ayıran özellikler bütünüdür.

Çalışmanın nesnel araştırma kısmında analiz edilen doğal çevre, yapılı çevre ve yapı bilgisi ile ilişkili fiziksel görsel içerik ve bağlamsal çevrenin ilişki boyutları sonrası; öznel araştırma kısmı için anlamsal farklılaşma ölçekleri ve faktör grupları belirleyici olmaktadır. Böylece ortaya çıkan mimari biçimin tepkisel/davranışsal yönü de aracı (gözleyen kullanıcı) üzerinden değerlendirmeye alınmaktadır.

3.1 Fiziksel Kimlik Değerlendirme Verilerini İlişkilendirme

Çevresel bağlamın hassasiyetle anlaşılması, ilgi çekici yapılı çevre biçimlenmesi için geleneksel ve çağdaş yapısal teknolojiler ve yaratıcı tasarım yaklaşımlarından yararlanılması, sürdürülebilir ve kültürel açıdan duyarlı tasarımlar ortaya çıkartmak için çeşitlilik içeren programlar oluşturulması, çağdaş bir art etki olarak önceki bölümlerde de tartışılan metamodernist yaklaşımın da karakterize olduğu bir anlayıştır. Bu çalışmanın hipotezi; imgesel değeri yüksek, çevresel bağlamın etkisiyle güçlü fiziksel kimliğe sahip çağdaş bir yapının özgün olarak algılanma potansiyelinin de yüksek olduğudur. Kavramsal çerçeve içinde ele alınan başlıkların hepsi, fiziksel kimlik değerlendirme dizgesi oluşturmaya giden yolda iki aşamadan oluşan tekniğin altlıklarını oluşturmak için yol gösterici olmaktadır.

Çağdaş yapılar için kullanılması planlanan fiziksel kimlik değerlendirme aşamaları oluşturulurken, binaların işaret ögesi algıları ile akılda kalıcı bir imgelenebilirlik, küresel düzeyde sembolik değerleri ile kimliksele bir ayırt edilebilirlik, bireysel ve kolektif deneyimlerle birlikte atmosferik bir sürecin anlamlandırılması için özgünlük barındırmaları beklenmektedir. Bununla beraber; imgelenebilirlik, kimlik ve özgünlük arasındaki ilişki, bireylerin yapılı çevreye ilişkin algıları ve deneyimleri üzerindeki kolektif yargılarında önemli hale gelmektedir. Araştırmanın 1. Aşama'sı ile belirlenen yapıların niceliksel veri analizleri çözümlenmekte; 2. Aşama'sında ise yapıların belirlenen faktör grupları çerçevesinde niteliksel algısını ölçmek için anket sorgulaması tekniğinden yararlanılmaktadır.

3.1.1 Fiziksel Kimlik Değerlendirme Tablosu (Niceliksel) – 1. Aşama

Üst bölümlerde tartışıldığı üzere fiziksel kimliğin doğal çevre, yapılı çevre ve yapı bilgisi özelinde bir araya getirilen fiziksel kimlik değerlendirmesi için oluşturulan

altlık tablo, incelenecek olan çağdaş yapının (bina veya bina topluluğunun) niceliksel olan özelliklerinin görsel olarak analiz edilmesine imkân sağlayan içerikleri barındırmaktadır. Buna göre yapının; mevcut kullanım durumu, yapının hangi yılda kimler tarafından tasarlandığı ve güncel bir fotoğraf kullanılarak ilk üç basamakla ortaya çıkartılmaktadır. Akabinde doğal çevre, yapılı çevre ve yapıya ait bilgilerin arşiv taramaları ve gözlem incelemeleri ile analiz edilerek somut veriler sentezlenmekte ve niceliksel bir fiziksel kimlik değerlendirme tablosu oluşturulmaktadır (Tablo 3.1).

Tablo 3.1 Niceliksel içeriğin derlendiği fiziksel kimlik değerlendirme altlığı – 1. Aşama

<i>FİZİKSEL KİMLİK DEĞERLENDİRMESİ</i>		Binanın Adı
Güncel Durum		geçmiş - gelecek koşullar
		Görsel
Doğal Çevre - 1. Seviye		
<i>Konum</i>		Tepe, Şehir Merkezi, Su Kenarı. Kentsel bölgeler ya da kent çeperlerindeki erişilebilirlik, ulaşılabilirlik ve yakın çevresi hakkında bilgi verir.
<i>Topografya</i>		Düz <10%, Hafif Eğimli 10-20%, Dik >20% Üç meyil ile değerlendirilir.
Yapılı Çevre - 2. Seviye		
<i>Yerleşim Örgüsü</i>		Yatay veya Dikey Bina veya bina toplulukları coğrafi ve topografik konumu ile de ilişkili olarak iki boyutta yerleştirilir.
<i>Yerleşim Dokusu</i>		Çizgisel (sokaklar), Meydanlar, Kama Bina veya bina topluluklarının çevresindeki yapılarla ile mekansal ilişkisi sokak benzeri çizgisel patikalar, meydan benzeri açık alan veya avlular ya da bu ikisinin sistemik bir karışımı olabilir.
Yapı Bilgisi - 3. Seviye		
<i>Kütle Kompozisyonu</i>		Tekil veya Çoğul Etkili bir görsel vurgu sonucunda iki bölüme ayrılmaktadır.
<i>Malzeme</i>		Mimari Malzemeler (kaplama, pencereler vb.) Binanın görsel kısımlarında tercih edilen malzemeler özellikle de cephede.
<i>Renk</i>		Baskın renk ve tonlar (kaplama, pencere vb.) Binanın görsel kısımlarında tercih edilen renkler, özellikle de cephede.
<i>Teknoloji</i>		Geleneksel veya Yenilikçi Binanın yapısal kısımlarında kullanılan yöntemler
<i>İşlev</i>		Binanın İşlevi Yapının ve çevresinin imar ve arazi kullanımı
<i>Görsel Biçim</i>		Temel Tasarım İlkeleri Denge, Zıtlık, Vurgu, Ölçü ve Ölçek, Tekrar, Ritim, Çeşitlilik ve Birlik
<i>Yaratılan Biçim</i>		Belirgin, sürekli, uyumlu, etkileşimli, bilgi veren, yanıt veren Güncel durum ve gözlemler ile: Görünüş analizi yardımıyla binanın yaratılan biçim olarak anlamı

Çağdaş yapıların dış kabuk ve çevresi ile etkileşimi odaklı ilerleyen çalışma kapsamı gereğince yapıların iç mekânları denklem içine katılmamaktadır. Şekil 3.1'deki tablo, yapıya ait nesnel verileri bir bilgi föyü şeklinde arşiv ve gözlem

tekniki yardımı ile derlenen verileri, öznel analizdeki anlamsal farklılık süreci ile karşılaştırma yapılabilmesi için geliştirilmiştir. Ayrıca incelenecek olan yapılar arasında fiziksel kimlik üzerinden bir kıyaslama olacağı durumlar için de fiziksel kimlik değerlendirme tablosu bir sıralama ölçeği görevi görmek üzere oluşturulmuştur. İlgili değerlendirme, tablonun en altında bulunan “yaratılan biçim” basamağındaki görünüş analizi üzerinden ortaya konmaktadır. Ostwald ve Vaughan’ın (2013) tanımladığı beş görsel boyutundan; binanın ana hatları, bina kütlesi ve bina tasarımına ilişkin ilk üç düzey değerlendirmeye alınmaktadır. Seviye 1 olarak adlandırılan ilk düzeyde ana hatlarda yapıya ait cephe dış sınırları ifade edilmektedir. Seviye 2 olarak adlandırılan bir sonraki düzeyde ana hat ve birincil form bir aradadır; ana hatları ile bina sınırlandırılırken kütle artikülasyonlarına yer verilir. Seviye 3 olarak adlandırılan son düzeyde ana hat, birincil form ve ikincil form bir aradadır; ana hatlar, bina artikülasyonları ve cephedeki malzeme değişiklikleri gösterilmektedir (Şekil 3.1). Her üç seviye için de araştırma amaçlarına ait yönergeler farklıdır (Ostwald ve Vaughan, 2018, s.7). Bunlar 1. seviye düzeyinde yapıyı çevre içindeki geniş ölçekli belirgin dokusal değişikliklerdir. 2. seviye için yapıyı çevre elemanın çevresi ile etkileşimi, uyumu, yanıt vericiliği, bilgi vericiliği, sürekliliği başlıklarıdır. 3. seviye için yapıyı çevre elemanına ait biçimsel tasarım kararları ve malzeme seçimleri, ayrıntılı süsleme ve bezemeler hariç tutularak, yönelimi devreye girmektedir.

Şekil 3.1 Villa Jaquemets (Le Corbusier) cephe fraktal boyutlarına ait seviyeler (Ostwald ve Vaughan, 2013 çalışmasından derlenmiştir)

Çağdaş yapıların fiziksel kimlik değerlendirmesi yapılırken doğal çevre özelliklerinden konum ve topografya ayırt edici olmaktadır. Buna göre; yapı kentsel bölgeler yahut kent çeperlerinde olabilir. Tepe, su kenarları veya kent merkezi olarak belirlenen alanlarda inşa edilebilir. Tasarlama ve planlama aşamasında; etkin rüzgarlar, iklim, güneşlenme açıları, manzara vb. analizler ile desteklenen farklı teknikler kullanılmaktadır. Topografya da doğal çevreye ait önemli özelliklerden

biridir. İnşa edilen yapının düz ya da eğimli bir arazide konumlandığını ortaya koymaktadır. Buna göre <10% az eğimli, 10-20% orta eğimli ve >20% ise dik alanlar olarak ifade edilmektedir. Bununla birlikte yapıyı çevre kapsamınca yerleşim örgüsü de yatay veya dikey yerleşim olarak ayrılmaktadır. Mimari biçimin coğrafi ve topografik veriler ışığında ufuk çizgisi ile olan bağıntı vurgulamaktadır. Doluluk-boşluk, kat sayısı, kat yüksekliği vb. teknikler kullanılarak analizleri yapılabilmektedir. Yerleşim dokusu ise yapılar ve bağlantı yolları arasındaki örüntüyü ortaya koymaktadır. Çizgisel olarak sokaklar; bunlar düzenli ya da organik şekilde oluşabilir, meydanlar veya her iki türün de bir arada olduğu karma modellerden oluşabilir. Buna göre; yapılar ve çevrelerindeki mekânsal ilişki sokak benzeri çizgisel bir düzen içinde, açık ya da avlu benzeri çevrelenmelerle meydan oluşumları içinde ya da sistematik olarak her ikisinin de birleşiminden oluşan karma bir örüntüye sahip olabilir. Doluluk-boşluk, ulaşım akışı vb. teknikler kullanılarak analizleri yapılabilmektedir. Konum, topografya, yerleşim örgüsü ve yerleşim dokusu doğal ve yapıyı çevre elemanlarından bağlamsal bağıntıyı oluşturmaktadır.

Yapılı çevrenin fiziksel kimlik değerlendirme altına alınan diğer önemli elemanı ise yapının bizzat kendisidir. Yapının fiziksel analizleri söz konusu olduğunda görsel boyutu oluşturan ana unsurlar ön plana çıkmaktadır. Kütle kompozisyonu, etkili görsel vurgularla yapıyı tekil ya da çoklu (çoğul) kütleli parçalar üzerinden bir bütünü oluşturacak şekilde ortaya çıkarmaktadır. Yapısal kütle analizleri, görülen yüzeyler ve çevrili mekânların tanımlanması gibi analizler yardımıyla kütle kompozisyon oranları hesaplanabilmektedir. Yapının cephesinde ve strüktüründe kullanılan malzemeler ile görülen yüzeyler ve çevrili mekânları kaplayan alanlar için yapılan malzeme seçimleri önemli olmaktadır. Görsellik söz konusu olduğunda renk kartelası da yapının açık yahut koyu algılanmasında rol oynamaktadır. Baskın ya da çekimlik renk seçimleri cephe kaplama, giydirme, boya, pencere, pervazlar, kapılar vb. mimari elemanlarda kendini göstermektedir. Fiziksel kimlik analizi yapılırken yapının kullanımı yani işlevi de belirlenmelidir. Arazi kullanımı, bina kullanımı benzeri teknikler ile çevresel analizleri yapılabilmektedir. Kütle kompozisyonu ile ortaya konan tekillik ve çoğulluk ayrımının yanında görsel biçim de denge, zıtlık, vurgu, tekrar, ritim, oran-ölçek, çeşitlilik ve birlik temel tasarım ilkeleri yol gösterici olmaktadır. Kütle kompozisyon, görsel biçim, teknoloji, malzeme, renk ve işlev bilgileri yapı künyesine ait içerik bağıntısını meydana

getirmektedir. Son olarak tüm niceliksel maddelerin yanında yapılan analiz ve gözlemlerden yola çıkarak önceki sayfada ifade edilen yaratılan biçim şeklinde görünüş analizi başlığı altında tarif edilen son bir adımla, anket sorgulamasında katılımcılara sorulacak olan soruların da bir ön değerlendirmesini oluşturmak üzere ortaya çıkan biçimin yorumlanmasını içeren bir kısım bulunmaktadır. Yapının anlamsal değerlendirme ölçütlerini anket ile ortaya çıkarmadan önce, mevcut tasarım kararlarının arşiv üzerinden morfolojik analizi, kullanım durumu gözlemleri ve görsel analizi ile belirginlik, süreklilik, etkileşim, yanıt vericilik, uyumluluk ve bilgi vericilik bağlamında yere özgü tanımlarla ifade edilmesi sağlanmaktadır. 1. Aşama tablo altlığı kullanılarak yapılar arasında aynı anda uygulanacak bir değerlendirme için de bu sıfatların olumlu (3 tam puan) ya da olumsuz (0 puan) olmalarına göre bir sıralama yöntemi oluşturulabilmektedir. Buna göre; doğal çevre ve yapı çevre düzeyleri incelendikten sonra, yapıya ait bilgiler derlenmektedir. Yaratılan biçim için bu seviyelerin tamamından toplanan veriler, belirlenen görünüş analiz sıfatları yardımı ile fiziksellikten beslenen niceliksel özellikleri ile ortaya koyulmaktadır.

3.1.2 Anket Sorgulaması (Anlamsal) – 2. Aşama

Bireyler, doğdukları andan itibaren çevrelerinden uyarılar alırlar ve bunları zihinsel süreçlerin yardımıyla kendi algılarına göre bir düzene oturtmaktadırlar. İçine doğmuş oldukları toplum ve kültür, yaşadıkları deneyimler, eğitim düzeyleri, sosyo-ekonomik seviyeleri gibi faktörlere bağlı olarak bu süreçler içsel (değerler) ve dışsal (duyular) algı süreçleri olarak farklılık gösterebilmektedir (Gibson, 1951). Literatürde algı kuramları detaylıca irdelenmiş olan bir konudur. Algı kuramları Lang (1974a) tarafından; duyuma dayalı (literal, şematik) ve bilgiye dayalı (görgücülük, dönüştürücülük, doğuştancılık, biçimci) algılama kuramları olmak üzere iki ana başlıkta toplanmıştır. Özellikle fiziksel çevreye dair görsel algı, objeler ve olaylara yönelik sürekli edinilen yeni deneyimlerle değişime uğramakta, bu da bireylerin çevrelerine karşı değişken fikirler ve davranışlar edinmelerine yol açmaktadır. Dolayısıyla zihinde oluşan imaj, tanım ve anlamlar, çevre ile etkileşime geçildikçe değişen koşulları da içine alarak yeniden oluşmaya ve gelişmeye devam ederken görsel etkiyi de etkilemektedirler. Appleyard (1973) bireylerin çevreyi nasıl algıladıklarına yönelik çalışmasında önce işlevsel kullanım, sonra yapının görülebilir olmasının önemli bulunduğu sonucuna varmıştır. Gibson (1950)

algılamayı görsel bir uyarıcı olarak başlangıç noktası almaktadır. Bu bağlamda, literal algı çevreyi fiziksellik üzerinden nesnel bir şekilde algılamakla ilgilidir. Şematik algı ise çevre geçmiş deneyimler, seçicilik, kişilik, kültür vb. bağlı olarak öznel çağrışımlara dayandırılmaktadır.

Kentlerdeki çağdaş mimari eserlerin sembolik değerler barındırmaları ve ikonik sembol yapılar olarak kimliksel bir addedilebilirlik kazanmalarının arkasında yatan pek çok ölçüt vardır. Biçime yönelik benzersiz tasarım yaklaşımları, çevresel bağlam ile ilişkileri, yapı teknolojisi ve malzeme kaynakları, işlevsellik ve kullanım amacı, kitlesel etki ve toplum tarafından kabul görme düzeyleri ile odak noktası özelliği barındırma gibi birçok etmen söz konusudur. Mimaride ise görsel etki ve kimliksel değerlendirme araştırmaları bağlamında anlamsal farklılaşma ölçeği, bireylerin, mimari eserlere ilişkin öznel algılarını ve izlenimlerini ölçmek için kullanılmaktadır.

Anlamsal farklılaşma ölçeği (*semantic differential scale*), karşıt anlamlı sıfat çiftlerinin ayırt edici değerlendirmesine dayalı olarak nesnelerin, olayların veya kavramların anlamsal yargılarını ölçmek için araştırmalarda tercih edilen psikometrik bir ölçektir. Osgood vd. (1957) tarafından kelimelerin çağrışımsal anlamlarını ölçmeye yönelik bir teknik olarak geliştirilmiştir. Çevre etkileşiminde ise faktör analizi yardımıyla (genel) değerlendirme, güçlülük ve etkinlik boyutları ön plana çıkmıştır. Zaman içinde pek çok teorik ve uygulamalı çalışmalarla birçok farklı faktör grubu ve sıfat çiftleri türetilmiştir (Kızılkın ve Yeşildal, 2021). İnsan-çevre araştırmalarında anlamsal farklılaşma ölçeği, özellikle görsel çevrenin değerlendirilmesi için tercih edilen bir yöntemdir. Çevresel koşulların fiziksel yapısının insanlar üzerindeki etkisini incelemek isteyen araştırmacılar, günümüze gelene kadar pek çok faktör analizi ve sıfat çiftleri belirlemişlerdir. Her araştırmacı, sorun ettiği alanda ilgili faktör grupları ve sıfat çiftlerini belirli deneysel çalışmalarla en uygun tanımlar mümkün olacak şekilde seçmektedir (Minez, 2013). Psikometrik ölçüm araçları ile geliştirilen bilgi toplama yöntemleri, kolay uygulanabilir, kolay puanlanabilir ve güvenilir çıkarımlar yapmaya fırsat tanıdığı için sıklıkla tercih edilmekte olan bir yaklaşımdır. İncelenmek istenen konuya dair uygun niteliklerde, güçlü ve kapsamlı bir ölçek yoksa; araştırmacılar yeni bir ölçek geliştirmek ya da halihazırda geliştirilmiş bir ölçeği çalışmaları içine uyarlamaktadırlar (Yurdabakan ve Çüm, 2017).

Bağlamsal duyarlılık, yenilikçi bir yaklaşımla uyumlanma, sürdürülebilir pratikler, çeşitlilikle beraber tasarımcı ve kullanıcıların bireysellik ve kolektiflik vurgusu gibi etmenler dolayısıyla faktör grupları belirlerken çalışmanın en başından beri bahsi geçmekte olan tanımlar nihai tablonun şekillenmesinde yol gösterici olmuştur. Küresellik odaklı ilerleyen ve kentsel doku içinde, işaret ögesi algısı barındıran ve konut harici çeşitli işlevlere sahip çağdaş yapıların fiziksel kimlik değerlendirmeleri için, yapıların dış cephesi ve çevresi ile etkileşimi hakkında genel değerlendirme (*evaluation*) ve görsel boyuta ait güç(-lülük) (*potency*) faktörleri yapılacak analizleri genelleyeabilme ve kolaylıkla uyarlanabilmesine fırsat tanımaktadır. Genel değerlendirme ve görsel boyut faktörleri 1. Aşama'daki fiziksel kimlik değerlendirme tablosu içinde de nesnel olarak incelenmekte olan binaların (veya bina topluluklarının) öznel olarak test edilmesine de olanak sağlamaktadır.

Genel değerlendirme faktörü için seçilmiş olan betimsel (*descriptive*; dışsallığı aramada tercih edilen algılar) (Lang, 1974b) ve estetik (*aesthetic*; duysal bilginin süreçleri) (Hershberger, 1970; Danford ve Willems, 1975; Hooper, 1978; Sorte, 1982; Sanoff, 1991) değişkenlerdeki görsel değere etki eden fiziksel özelliklere ait zıt kutuplu sıfat çiftleri Tablo 3.2'deki şekilde belirlenmiş ve derlenmiştir.

Tablo 3.2 Genel değerlendirme yargıları için derlenmiş sıfat çiftleri

Görsel Değer	GENEL DEĞERLENDİRME için sıfat çiftleri	
Betimsel Değer	Belirsiz	Belirgin
Betimsel Değer	Alışılmış / Sıradan	Farklı / Değişik
Betimsel Değer	Karmaşık	Anlaşılır
Betimsel Değer	Gösterişsiz / Zayıf	Gösterişli / Güçlü
Estetik Değer	Nahoş / Çirkin	Hoş / Güzel
Estetik Değer	Sıkıcı	İlginç
Estetik Değer	Yetersiz	Tatmin Edici
Estetik Değer	Niteliksiz	Nitelikli

Görsel boyut algısı oluşurken biçim, doku ve renk faktörleri ön plana çıkmaktadır (Rapoport, 1990). Biçimi oluşturan birtakım çevresel öğeler mekân algısını güçlendirebilmekte; dokuyu oluşturan yüzeylerdeki malzeme seçimleri ve uyumu ise yakınlık – uzaklık gibi çevresel örüntü ilişkilerini etkileyebilmekte; renk kullanımları ile de mekânda geçirilen zaman algısı ve psikolojik etkenler oluşmaktadır. Küller'in (1973) çevresel tanımlama boyutları ve değişkenler için sıralamasından farklı olarak Sorte (Janssens, 1984, s.8) de bina tanımlamaları için

belirlediği faktör grupları ve değişkenleri oluşturmuştur. Bunlar değer, kütle, biçim, artikülasyon, anlam, doku, strüktür, ölçek, etki, renk ve ışıklılık faktörleridir. Görsel boyut faktörü için seçilmiş olan biçim, doku ve renk değişkenlerinin görsel algıya etki eden fiziksel özelliklerini güçlülük üzerinden tanımlayan zıt kutuplu sıfat çiftleri Küller (1972), Krampen (1979), Aydınli (1986), Nassar (1992) ve Polatoğlu (2012) gibi araştırmacıların çalışmalarından derlenip uyarlanarak Tablo 3.3'teki şekilde belirlenmiştir.

Tablo 3.3 Görsel boyuta ait güçlülük yargıları için derlenmiş sıfat çiftleri

Görsel Algı	GÖRSEL BOYUT (GÜÇLÜLÜK) için sıfat çiftleri	
Biçim–Kütle	Kaba / İri	İnce / Narin
Biçim–Ölçek	Yüksek	Alçak
Biçim–Ölçek	Dikey	Yatay
Renk–Strüktür	İçi Görülmeyen / Sağır / Kapalı	İçi Görülen / Şeffaf / Açık
Renk–Işıklılık	Koyu Renkli	Açık Renkli
Doku–Kütle	Ağır / Baskın	Hafif / Cılız
Doku–Artikülasyon	Oransız	Oranlı
Doku–Artikülasyon	Dengesiz	Dengeli

Daha önce anlamsal farklılaşma alanında çalışmış olan teorisyenler pek çok faktör grubundan faydalanarak araştırmalarını derinleştirmişlerdir. Anlamsal farklılık ölçeğinden yararlanılan çalışmalar içinde sıklıkla kullanılan faktör gruplarının başında, öncede de ele alındığı gibi genel değerlendirme ve güç başlıkları gelmektedir. Bunlardan sonra tercih edilen diğer bir faktör grubu da etkinlik (*activity*) olarak ölçümlenmektedir. Bu bağlamda; değerlendirme (*evaluation*) araştırılacak seçili konsept hakkındaki genel yargıyı ortaya koymayı, güçlülük (*potency*) seçili konsept hakkındaki kuvvetli, ağır basan fiziki yanları belirlemeyi, etkinlik faktörü altında da seçili konseptin hareketli ve değişkenlik addeden yönlerinin anlamlandırılması sağlanmaktadır. Küresel kentler içindeki çağdaş yapıların fiziksel kimlik değerlendirme sürecini araştırmayı hedefleyen bu çalışma içinde etkinlik faktörü, yapının fiziksel olarak deneyimlenmesi şartını gözetmediğinden görsel bir fiziksellik algısı üzerinden yeniden ele alınması gerekliliği oluşmaktadır. Buna benzer olarak; sıklıkla kullanılan bu faktör gruplarına entegre olabilecek şekilde farklı başlıklar tanımlayan çalışmalar da bulunmaktadır (Fiske vd., 2002). Etkinlik faktörü değişken bir dinamizm

içerdiğinden, belirli tutumlara yönelik unsurların yeniden düzenlenebilmesi için imkânlar da sunabilmektedir (Río vd., 2018).

Mimaride fiziksel kimlik çalışmaları özelinde yapıya ait özgün fiziksel karakter, bağlam ile ilişkili özgül nitelikler, onu diğerlerinden farklı kılan ayırt edici görsel özelliklerin etraflıca irdelenmesi gerekliliği oluşturmaktadır. Çalışmanın niceliksel analiz kısmı, yapıya ait somut verilerin yapının bedensel dışavurumunu bağlam, biçim ve malzeme (içerik) kullanımı üzerinden irdelemektedir. Çağdaş yapıların fiziksel kimlik uyarım etkisindeki özgünlük ve özgünlük ölçütlerini belirleyebilmek için önceki 2.7 nolu özgünlük bölümünde farklı disiplinlerin bakış açıları irdelenmiştir. Bu bağlamda; ontolojik (fiziksel, somut) ve aksiyolojik (değer yargıları) boyutlar üzerinden özgünlük ifadesel olarak pek çok disiplin altında tanımlanmaktadır. Daha önce bu konuda çalışmalar yürütmüş teorisyenlerin araştırmalarının yanında; örneğin Küller'in (1972) çalışmasındaki özgünlük faktörü için belirlenen sıfatlar sıradanlık, merak uyandırıcılık, tuhaflık olarak ön plana çıkmaktadır. Görsel çevreye fiziksellik odaklı yaklaşımların ölçümlemesi amacıyla Sanoff (1974) ortaya koyduğu anlamsal farklılık ölçeğinde faktör gruplarından bağımsız sıfat çiftleri de tanımlamaktadır. Hershberger ve Cash (1974) ise yapılara ait anlamsal ölçümleri için kullanılabilecek temel bir set oluşturmuştur. Bunlar kendi içinde farklı faktör grupları, birincil, ikincil ve alternatif ölçekleri içermektedir. Dolayısıyla anlamsal farklılaşma ölçeklerine ilişkin kullanılan faktör grupları ve değişkenlerin sayıları ve içerikleri araştırılmak istenen konu başlığına göre düzenlenebilmektedir.

Önceki ilgili bölümlerde de izah edildiği üzere, bu çalışmada özgünlük kavramını irdelemiş çeşitli disiplinlerdeki araştırmalardan yararlanılmıştır. Özgünlük boyut içeren bir kavram olduğu için sınırları ve tanımlarının belirlenmesinin de gerekliliği oluşmaktadır. 2.7 nolu bölümde açıklandığı üzere mimarlık, pazarlama, psikoloji, sosyoloji, ekonomi ve sanat disiplinlerinde özgünlük için farklı yaklaşım ve çağrışım süreçleri, kullanım alanlarına göre çeşitlenmektedir. Tablo 3.4'te özgünlük bağlamında incelenen her disiplin için özgünlük ölçütlerinin ifadesel olarak tanımlamaları bulunmaktadır. Buna göre, ilgili disiplinlerden derlenip anlamsal farklılık ölçeğine uyarlanacak değişkenlerin seçilmesi için her bir ifadenin bir sıralama ölçütü üzerinden değerlendirilmesi sağlanmıştır. Bunun amacı; mimari

nesnenin cephesine ait dış kabuk ve çevresi ile olan fiziksel etkileşimi bağlamında geliştirilecek yeni faktör grubuna uygun sıfatları en isabetli şekilde belirleyebilmektir. Uyarlanacak olan sıfatların, mimari objenin özgünlük ifadesine döndürülebilmeye uygun sıfatlar olup olmamalarına göre 3 tam puan üzerinden değerlendirilmektedir. Bunun için her ölçüt için uyarlanabilirlik puanı belirlenmiş ve değer profilleri tablosu hazırlanmıştır (Tablo 3.4). Bu tabloya olan ihtiyaç literatürde özgünlük faktörü altında sayıca çok az sıfat çifti bulunmasıdır. Çağdaş yapılarda özgünlük faktörünün anlamsal bir değerlendirmesinin etrafıca yapılabilmesi için 1. Aşama'daki görünüş analizi benzeri bir yaklaşım ile yapının kendine özgü ve özgün niteliklerinin ortaya konması hedeflenmektedir. Belirlenen sıfat çiftleri, anket sorgulamasında test edilmeye imkân sağlayacak ve geliştirilmesi gereken yanlarının olup olmadığı her iki aşama sonrasında kontrol edilebilecektir. Yapının fiziksel analizi sürecinde kullanılabilecek potansiyel uygun tanımlamalar; mimarlık disiplininin geçmiş ile ilişki ve yenilik; pazarlama disiplininin şekli doğruluk, bağlanmışlık, tutarlı bütünlük ve benzersiz yaratıcılık; psikoloji-sosyoloji disiplininin biricik ve derin bağlar; psikoloji disiplininin (*Big5*) deneyime açıklık, yönelim, dışa dönüklük, uyumluluk, kararlılık; sanat disiplininin orijinalite kavramlarıdır.

Tablo 3.4 Farklı disiplinlerdeki özgünlük tanımları ve uyarlanabilirlik puanları

Disiplinler	ÖZGÜNLÜK ölçütleri	Puan
Mimarlık	Geçmiş ile ilişki	●●●
	Yenilik	●●●
Pazarlama	Şekli doğruluk,	●●
	Bağlanmışlık,	●●
	Tutarlı bütünlük,	●●
	Meşrutiyet,	●
	Benzersiz yaratıcılık	●●●
Psikoloji– Sosyoloji	Yüksek özgüven,	●
	Cesaretli davranışlar,	●
	Biricik ve derin bağlar,	●●●
	Yüksek farkındalık	●
Psikoloji (Big5)	Açıklık,	●●●
	Yönelim (Bilgi vericilik)	●●●
	Dışa dönüklük	●●●
	Uyumluluk	●●●
	Kararlılık (Süreklilik)	●●●
Ekonomi	Tarihsel/Kategorik – Kolektif/Bireysel Değerler	-
Sanat	Orijinalite / Otantiklik / Biriciklik	●●●

Yapının etkinlik boyutunun kullanıcı ile kurduğu dinamik ve enerjik meşguliyetlerin nasıl algılandığı farklı araştırmacılar tarafından test edilmiştir. Kaplan (1975), çevrenin (*landscape*) gösterildiği fotoğraflar yardımıyla aşinalık, gizem, karmaşıklık gibi çeşitli faktörü sayısal yöntemlerden faydalanarak belirlemiştir. Genel değerlendirme ve görsel boyut (güçlülük) faktörleri altında çalışma kapsamı gereği yapının fizikselliğinden beslenen bir kabul ortaya konmaktadır. Anlamsal farklılık ölçeğinin temel ölçümlerin etkinlik faktörü için yaygın olarak tercih edilen zıt anlamlı sıfat çiftleri: aktif-pasif, hızlı-yavaş, alışılmış-tuhaf, merak uyandırıcı-kayıtsız, uyarılmış-uyarılmamış, dinamik-statik, yardımcı-engelleyici, motive edici-caydırıcı ve önemli-önemsiz olarak kullanılmaktadır (Osgood vd., 1957; Scott, 1967; Küller, 1973; Hershberger ve Cash, 1974). Yapının ziyaret edilmesi şartı aranmaması sebebiyle, fiziksellik algısı, yapıya özgü karakteristik niteliklerin ortaya konması ile mümkün olabilecektir. Bu bağlamda; etkinlik faktörü etkileşim olarak değerlendirilmiştir. Etkileşim birincil ölçeğinden türetilmiş olan özgünlük alternatif ölçeği için uyarlanan sıfat çiftleri Tablo 3.5'te gösterilmektedir. Bu tabloda etkileşim (etkinlik) faktörü birincil ölçek olarak zamansal boyutta oluşturulmakta, özgünlük faktörü ise alternatif ölçek altlığı olarak tarihsel bağlam, kültürel ve sosyal önem, malzeme seçimleri ve bütünlük boyutlarının etkileşim düzeyini göstermektedir. Buradaki amaç; yapının yere özgü ve özgün fiziksel karakteristik özellikleri hakkında bir canlılık ve değişim algısı ortaya koymaktır.

Tablo 3.5 Etkileşim (etkinlik) ve özgünlük faktörleri için ölçekler

Disiplin	Faktör	Etkileşim (Birincil Ölçek)	Özgünlük (Alternatif Ölçek)
Mimarlık		Aktif – Pasif	Çağdaş – Çağ dışı
Mimarlık		Yavaş – Hızlı	Geleneksel – Yenilikçi
Pazarlama		Alışılmış – Tuhaf	Bilindik - Bilinmedik
Psikoloji-Pazarlama		Merak uyandırıcı – Kayıtsız	Çekici – İtici
Psikoloji		Uyarılmış – Uyarılmamış	Bilgi verici – Bilgilendirmeyen
Psikoloji		Dinamik – Statik	Etkileşime açık - Kapalı
Psikoloji-Sosyoloji		Yardımcı - Engelleyici	Etrafıyla uyumlu – Uyumsuz
Psikoloji-Pazarlama		Motive edici – Caydırıcı	Sürekliliği sürdüren – Bozan
Sanat-Pazarlama		Önemli – Önemsiz	Biricik – Alelade

Özgünlük faktörüne ait sıfat çiftleri, incelenen farklı disiplinlerdeki çalışmalardan uyarlanarak hiyerarşik bir sıra ya da önceliklendirme gözetmeksizin Tablo 3.6’da derlenerek bir araya getirilmiştir.

Tablo 3.6 Özgünlük yargıları için derlenmiş sıfat çiftleri

Disiplinler	ÖZGÜNLÜK için sıfat çiftleri	
Mimarlık	Çağdaş / Modern	Çağ dışı / Demode
Mimarlık	Yenilikçi	Geleneksel
Pazarlama	Aşına / Bilindik	Yabancı / Bilinmedik
Psikoloji-Pazarlama	Davetkâr / Çekici	Yadsıyan / İtici
Psikoloji	Bilgi verici	Bilgilendirmeyen
Psikoloji	Etkileşime açık	Etkileşime kapalı
Psikoloji-Sosyoloji	Etrafıyla uyumlu	Etrafıyla uyumsuz
Psikoloji-Pazarlama	Dokusal sürekliliği sürdüren	Dokusal sürekliliği bozan
Sanat-Pazarlama	Orijinal / Otantik / Biricik	Banal / Alelade

Çağdaş yapılarda fiziksel kimlik değerlendirme üzerine yapılandırılan ve iki aşamadan oluşması planlanan dizge için daha niceliksel (nesnel) bilgilerin derlendiği 1. Aşama’daki 1. Seviye, fiziksel çevre verileri olarak yapının konumu ve topografik özelliklerini belirtmektedir. 2. Seviye olarak tanımlanan kısımda ise yapı ve çevresinin yerleşim örgüsü ve yerleşim dokusu üzerinden analizi öne çıkmaktadır. Fiziksel çevre ile etkileşimdeki bu iki seviye de bağlamsal boyut verilerini ortaya çıkartmaktadır. Binanın dış cephesi ve yapısal kabuğu olarak tariflenen görünüş kısmı ise 3. Seviye olarak ele alınmaktadır. Mimari objenin kütle kompozisyonu, görsel biçimi, malzeme seçimleri, renk dağılımları, teknolojik yenilikleri ve kullanımına (işlev) ait bu seviyede tasarım kararları da söz konusu olduğundan hem nesnel hem öznel arasında kalan bir konumdadır. Yapıya ait bilgilerin derlendiği bu bölüm içeriksel boyut verilerini ortaya çıkartmaktadır. Her 3 seviyenin de bir araya gelmesi ile 1. Aşama’ya ait görünüş analizi verileri de oluşturulabilmektedir. Dizgenin anlamsal boyutunu oluşturan 2. Aşama ise daha niteliksel (öznel) bilgilerin toplanması sağlanmaktadır. Bunun için bir anket sorgulaması yardımıyla anlamsal farklılaşma tekniğinden yararlanılmaktadır. Anket katılımcılarının, belirlenen yapıların dış cepheleri ve çevreleri ile etkileşimine yönelik görsel algı, görsel değer ve özgünlük kriterlerinin ölçüleceği

öznel yargıların toplandığı bölüm anlamsal boyut verilerini ortaya çıkartmaktadır (Şekil 3.2).

Şekil 3.2 Araştırmanın iki aşamalı tekniğinin çizgisel anlatımı

2. Aşama'nın anlamsal farklılık ölçeği için genel değerlendirme ve görsel boyut (güçlülük) faktörlerine ait sıfat çiftleri literatürde daha önce pek çok farklı araştırmacının çalıştığı şekliyle derlenerek seçilmiştir. Farklı disiplinlerden uyarlanan ve anlamsal farklılaşma ölçeği için çeşitlendirilen özgünlük faktörü sıfat çiftleri alan çalışması içinde yapılacak olan anketlerden sonra, çalışmanın hipotezi ile de bağdaştırılarak seçimlerin uygunluk düzeyleri yahut gelişmeye açık yönlerinin belirlenebilmesine fırsat tanınacaktır.

Çağdaş bir yapının fiziksel çevresi ile yapısal kabuğu üzerinden kurduğu etkileşim nesnel olarak analiz edilip, öznel yargıların değerlendirmesi ile yorumlandığı takdirde, görsel olgular arasındaki yere özgü ve özgün ilişkilerin kolaylıkla açıklanması ve tahminlere dayalı kapsamlı çıkarımlar yapılması mümkün hale gelebilmektedir. Bu çerçevede oluşturulan iki aşamalı fiziksel kimlik değerlendirme dizgesinin test edilebilmesi için İstanbul örneğinde bir alan çalışması gerçekleştirilmiştir.

4

ALAN ÇALIŞMASI

4.1 Yapıların Belirlenmesi

Araştırmanın alan çalışması, Türkiye'nin tek küresel kenti İstanbul'dan seçilen yapılarla test edilmektedir. 20 Mayıs 2018 tarihinde 30426 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan; planlama, fen işleri, sağlıklı ve sürdürülebilir çevre koşullarına uygun yapı ve yapılaşma, projelendirme ve denetimine ilişkin usul, yönerge ve esasları belirlemek olan İstanbul İmar Yönetmeliği yapıların seçiminde sınırlayıcı kapsamı oluşturmaktadır. Bu yönetmelik; hızla gelişen kentleşme dinamikleri, kalkınma hedefleri, nüfus yoğunluğu ve çevresel düzenlemelere yönelik yenilenme gerekliliği ve hem sosyal hem fiziksel altyapı ve üstyapıyı iyileştirme hedefini ön plana almaktadır. Buna göre; seçilen yapıların 2018 senesinden sonra inşa edilmiş olması şartı gözetilmiştir. Bunun yanında; yapıların kamu kullanımına açık olması, konut harici çeşitli fonksiyonlara hizmet etmesi, kentsel imaj ve toplumsal hafızaya katkıda bulunan farklı yerleşim bölgelerinde bulunması (kıyı kenarı, şehir merkezi, tepe), yapıların tasarımsal seçim ve inşa süreçlerinde karma yöntemlerden yararlanılması (yarışma, yenileme, küresel çapta tanınır mimarlar / yapım teknikleri ile çalışma) niteliklerinden faydalanılmıştır. Bu bilgiler ışığında; *Google* arama motoru, gazete arşivleri ve Salt Araştırma arşivleri üzerinden yapılan taramalar sonucunda görsel ve yazılı medya mecralarında mimari bağlam, biçim ve program kapsamında sıklıkla karşılaşılan anahtar kelimelerden çağdaş, modern, sembol, ikon, küresel ve özgün başlıkları altında aşağıda yer alan üç yapı öne çıkmaktadır:

1. Çamlıca Radyo ve Televizyon Kulesi, Melike Altınışik Architects, 2020
2. Atatürk Kültür Merkezi, Tabanlıoğlu Architects, 2021
3. İstanbul Modern Sanat Müzesi, Renzo Piano Building Workshop, 2023

Belirlenen üç yapı da 2018 senesi sonrasında yenilenme ve gelişen kentsel dinamikleri takip etmeye yönelik ihtiyaç ve gereksinimler sebep gösterilerek inşa edilmiştir.

4.1.1 Çamlıca Radyo ve Televizyon Kulesi

Şekil 4.1 Çamlıca Radyo ve Televizyon Kulesi (Anadolu Ajansı, t.y.)

Çamlıca Radyo ve TV Kulesi (Şekil 4.1), kısaca Çamlıca Kulesi, İstanbul'un Üsküdar ilçesinde bulunan Çamlıca Tepesi üzerine inşa edilmiş bir telekomünikasyon yapısıdır. Yayıncılık hizmetlerinin yanında, restoran ve seyir terası işlevleri ile de ziyaretçilerine geniş bir İstanbul panoraması sağlayan yapı, bünyesinde barındırdığı teknolojik altyapı ve iş birlikleri sayesinde yayıncılık kalitesi ve kapasitesini dünya standartlarına ulaştırmayı hedeflemiştir. Daha önce bölgede bulunan 33 antenin görüntü kirliliği yarattığı öne sürülerek sökülmesi ve yerine tek bir kulenin kullanılması planlanan yapının, tasarımı için 2011 yılında fikir proje yarışması düzenlenmiştir. İnanç Eray ve ekibinin birincilik ödülüne layık görüldüğü yarışmada, Melike Altınışık ve ekibi (MAA) ise üçüncülük ödülünü kazanmıştır. Dönemin başbakanı, jüri seçimi dışına çıkarak üçüncülük ödülünü alan projenin uygulanmasını tercih etmiştir. Bunun spekülasyon sebepleri arasında sayılabilecek bazı gazete haberlerinde yapının formunun metaforik olarak Osmanlı Dönemi'nde de ilgiyle kullanılan lale figürünü andırması da gösterilmekte (Aydilek, 2013) ve görsel boyutları ile de siyasi propaganda unsuru olarak kullanılabilmesiyle ilişkilendirilmektedir (Sözcü, 2013). İleri mühendislik teknikleri barındıran strüktürel kararları, 300 metreyi aşan yüksekliği, tekil ve

yekpare formu ile kent silüetine etki ederek çeşitli medya platformlarında da sıklıkla İstanbul'un en yüksek yapısı ve sembolü olarak lanse edilmektedir. Kule, kendine özgü anıtsal biçimi ve baskın ölçeği ile İstanbul'un neredeyse her yerinden görülebilmekte ve ülkenin kalkınmasında ciddi katkılar sağlayabileceği iddia edilmektedir.

4.1.2 Atatürk Kültür Merkezi

Şekil 4.2 Atatürk Kültür Merkezi kompleksi (Soprema, t.y.)

Atatürk Kültür Merkezi (Şekil 4.2), kısaca AKM, Hayati Tabanlıoğlu ve ekibi tarafından tasarlanan ve ilk açıldığı 1969 yılından beri geçirdiği birçok aşama ve ideolojik çatışmalar kapsamında Türkiye'nin modernleşmesinde kültürel olmasının yanında siyasi bir rol de üstlenmektedir. Beyoğlu ilçesinin Taksim Meydanı'nda yoğun bir kentsel hareketin merkezinde bulunan eski AKM binası, birinci derece kültür varlığı olarak listelenmesine rağmen, 2018 yılındaki yıkım aşamasına değin on yıl boyunca metruk ve kapalı bir halde kalmıştır. 2021 yılında açılan yeni AKM binası ise, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın özel daveti üzerine projeye dahil olan Murat Tabanlıoğlu ve ekibi (TA) tarafından genişletilerek aynı yerinde, kültürel oran ve ölçekler eski yapı ile uyumlu kalacak şekilde büyütülerek yeniden inşa edilmiştir. Sembolik ve kentsel bellek değerinin korunması gözetilen kültürel kompleks, Taksim Meydanı'na bakan ve belirgin bir sınır oluşturan ikonik ön cephe tasarımına sahip ana binasının yanına, eski otopark alanına eklenen farklı işlevlerdeki sosyal ve kültürel mekânları ile çağdaş ihtiyaçlara karşılık verecek şekilde küresel anlamda modernleştirilerek kurgulanmıştır.

Yeni AKM binasının tasarım ofisi, eski yapının son durumunun kültürel gereklilikleri karşılayamamasının yenilenme ihtiyacının önündeki en önemli sebep olarak görmekte; ancak binanın kültürel bir sembol olarak değerlendirilmesi ve kentin toplumsal belleğinde yer edinmiş olmasını da dikkat çekici bulmaktadır.

Dolayısıyla orijinal binanın varoluşunu koruyabilmek için özellikle sembolleşmiş ön cephe kurgusunu koruyarak 21. yüzyıla taşıdıklarını belirtmektedir. Böylece hem Taksim Meydanı ile olan ilişkiyi sürdürmüş hem de davetkar bir tasarım yaklaşımının benimsenmesi sağlanmıştır (Guardian Glass, t.y.).

4.1.3 İstanbul Modern Müzesi

Şekil 4.3 İstanbul Modern Sanat Müzesi binası (İstanbul Modern, t.y.)

İstanbul Modern Sanat Müzesi (Şekil 4.3), kısaca İstanbul Modern, Türkiye'nin ilk modern ve çağdaş sanat müzesi olarak 2004 yılında Beyoğlu ilçesinin Karaköy semtinde açılmıştır. Müze, özel bir kuruluş olan Eczacıbaşı Topluluğu bünyesindeki İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSİV) öncülüğünde kurulmuştur. Karaköy limanında bulunan Türkiye Denizcilik İşletmeleri'ne ait 4 numaralı antrepo binasının işlev dönüşümü ile Tabanlıoğlu Architects (TA) tarafından müzeye çevrildiği alanda 2018 yılına kadar hizmet veren yapı, Galataport projesi kapsamında aynı yıl yıkılmıştır. Aynı konumda 2023 yılında yeniden açılmış ve Renzo Piano'nun kurucusu olduğu Renzo Piano Building Workshop (RPBW) mimarlık ofisi tarafından tasarlanan yeni binasında ziyaretçilerini ağırlamaktadır. İstanbul Modern, sanatı herkes için erişilebilir kılma misyonunun yanında müzecilik alanındaki uzman yaklaşımı, benimsediği yenilikçi bakışı açısı ve ziyaretçilerinin deneyimlerine göstermiş olduğu özen ve önem bakımından küresel çapta pek çok prestijli ödüle layık görülmüştür.

Binanın Boğaz kıyısı ile iletişimdeki ve ücretsiz olarak giriş yapılabilen zemin katındaki kütüphane bölümünde Renzo Piano'nun "Yerin Ruhu" isimli sergisi 2025 yılının sonuna kadar ziyaret edilebilmektedir. Sergide, müze binasının 6 yılı aşkın süren tasarım ve yapım sürecine odaklanan mimarisinin araştırma aşamaları, eskizleri, çizimleri, modelleri ve malzeme örnekleri vb. bulunmaktadır. Renzo

Piano'nun fiziki unsurlar ve atmosferik süreçlerin etkisinde yaptığı tasarım serüvenine odaklanan ve RPBW binalarının dahil edildiği kitap serisinin bir parçası olarak İstanbul Modern'in yapım aşamasının kaydının tutulduğu monografi de yer almaktadır.

4.2 Fiziksel Kimlik Değerlendirme (Niceliksel) – 1. Aşama

Alan çalışması için belirlenen yapıların fiziksel kimlik değerlendirmelerine yönelik niceliksel özellikleri önceki bölümde hazırlanmış olan değerlendirme tablosu altıklarına işlenmektedir. 1. aşama olarak isimlendirilen bu bölümde, yapıların fiziksel kimlik değerlendirmelerine ait doğal çevre, yapılı çevre ve yapı bilgisine ait ölçülebilir, kanıtlanabilir, açık erişimli bilgilendirme ve açıklamalardan faydalanılmaktadır.

4.2.1 Çamlıca Radyo ve Televizyon Kulesi – Niceliksel Analiz

Şekil 4.4 Çamlıca Kulesi, kuzeybatı yönü, denizden görünüm (Yazar arşivinden)

Çamlıca Kulesi (Şekil 4.4) yaklaşık +369.00 m yüksekliği ile deniz seviyesinin +218.00 m yukarısında inşa edilmiştir. Çamlıca Tepesi üzerinde, stratejik bir yükseklikte inşa edilen kule hem konumu hem de yüksekliği ile İstanbul'un pek çok noktasından görülebilmektedir. Medyada sıklıkla İstanbul'un yeni sembolü olarak lanse edilen yapı, Avrupa'nın en yüksek kulesi olarak belirtilmektedir (UAB, 2021). Çamlıca Kulesi'ne ait nicelikler doğal çevre, yapılı çevre ve yapı bilgisi özelinde Tablo 4.1.'de açıklanmıştır. Çamlıca Kulesi'nin konum, görsel boyut ve kullanım özelliklerinin derlendiği 1. aşama, çalışmanın anlam boyutunu içeren 2. aşamadaki anket sorgulamasının ön hazırlığını da oluşturmaktadır.

Tablo 4.1 Çamlıca Kulesi, fiziksel kimlik değerlendirme tablosu – 1. Aşama

<i>FİZİKSEL KİMLİK DEĞERLENDİRMESİ</i>		ÇAMLICA KULESİ
Güncel Durum		Eski antenler söküldü; 2020 senesinde yeni yapı inşa edildi ve açıldı.
Mimar(lar)		Melike Altınışık Architects
		
Doğal Çevre		
	<i>Konum</i>	Tepe üzerinde (İstanbul, Anadolu Yakası)
	<i>Topografya</i>	Dik >%20 Zemin Kotu: +218.00 m
Yapılı Çevre		
	<i>Yerleşim Örgüsü</i>	Dikey Yapı Yüksekliği: +369.00 m
	<i>Yerleşim Dokusu</i>	Meydan Yapının podyum kısmı, çevresindeki koru ve peyzajdan beslenen bir örtü ile meydana bir mekânsallık oluşturmaktadır.
Yapı		
	<i>Kütle Kompozisyonu</i>	Tekil Tek ve yekpare bir yapı kütleli bulunmaktadır.
	<i>Malzeme</i>	Betonarme çekirdek strüktür üzerine GFRC (cam elyaf ile güçlendirilmiş beton) panel kaplamalar ve tentesol reflekte camlar, çelik anten imalatları
	<i>Renk</i>	Beyaz renkli dış kaplama ve mavi renkli cam paneller
	<i>Teknoloji</i>	Yenilikçi ve fütürist bir yaklaşım üzerinden algoritmalar yardımıyla parametrik tasarım (BIM ve CNC gibi teknolojilerden faydalanılmıştır.)
	<i>İşlev</i>	Radyo ve Televizyon kulesi, medyatek alanları, seyir ve gözlem terası, ticari dükkanlar, ofisler, kafe ve restoran
	<i>Görsel Biçim</i>	Baskın, heykelsi ve uzun biçimi ile kule İstanbul'un pek çok bölgesinden görülebilmektedir. Cephenin aerodinamik dalgali ritmi yatayda vurgusal ilerlerken, dikeydeki aşırı uzunluğu ve boşluksuz rijitliği etrafı ile süreklilik ilişkisini kesintiye uğratmaktadır.
	<i>Yaratılan Biçim</i>	belirgin, bilgi veren, etrafı ile uyumsuz

Çamlıca Kulesi, 2020 senesinde Çamlıca Tepesi üzerinde bulunan 30'dan fazla antenin sökülüp yerine yekpare bir yapıda birleştirilmesi mimari projesidir. Projenin tasarımı Melike Altınışık Architects'e (MAA) aittir ve 2021 senesinde tamamlanmıştır. Yapı, konum olarak tepede, dik sayılabilecek bir topografya üzerine inşa edilmiştir. Yerleşim örgüsü olarak işlevi gereği dikey bir mimari sunmaktadır. Kulenin podyum kısmı, topografya ile bütünleşik bir üst örtünün sağladığı mekânsallık ile meydana bir kamusal alan oluşturmaktadır. Yapının kütle kompozisyonu tekil ve heykelsidir. Kulenin tasarımında etkin rüzgâr yönleri, manzara yönelimleri, telekomünikasyon ve iletişim sistemlerinin strüktür ile kurduğu etkileşim odak noktalarını oluşturmaktadır. Betonarme çekirdek üzerine GFRC panel kaplamalar ve tentesol reflekte camlar kullanılmıştır. En üst kotunda da çelik anten imalatları bulunmaktadır. Dış kaplamalardaki baskın renk seçimi beyaz; yansıtıcı cam yüzeyler ise mavimsidir. Algoritmalarından yararlanan parametrik bir tasarım yaklaşımı ile boşluksuz, eklemsiz, amorf bir biçim ortaya

konmuştur. Yapı içinde telekomünikasyon işlevi haricinde restoran, seyir terası ve ticari bölümler bulunmaktadır. Baskın, dikey ve yüksek görsel biçimi ile İstanbul'un pek çok noktasından kolaylıkla görülebilmektedir. Cephenin aerodinamik dalgalı ritmi yatayda vurgusal ilerlerken, dikeydeki aşırı uzunluğu ve boşluk barındırmayan rijitliği ile etrafı ile süreklilik ilişkisini kesintiye uğratmaktadır. Yaratılan biçimde ise yapının hangi amaca hizmet ettiği anlaşılabilir olduğu için bilgi vericidir; ancak erişilebilirliği ve çevresiyle etkileşimindeki üstenci üslup ile etrafı ile uyum yakalamaktan uzaktır. Yaratılan biçimin görünüşünde 3.1 nolu başlıkta tanımlandığı üzere yapılar arası karşılaştırma durumu için 3 birimli puantaj sistemi üzerinden belirlenen biçime yönelik betimleyici ifadelerin sıralaması gösterilmektedir (Tablo 4.2).

Tablo 4.2 Yaratılan biçimin görünüş boyutu – Çamlıca Kulesi

<i>Yaratılan Biçim</i>	<i>Görünüş</i>	<i>Görsel Boyut (Biçim-Renk-Doku)</i>
Belirgin	●●●	<i>Kütle, ölçek, strüktür</i>
Etkileşimli	●	<i>Kütle, ölçek, strüktür, artikülasyon</i>
Uyumlu	●	<i>Kütle, ölçek, strüktür, ışıklılık, artikülasyon</i>
Yanıt verici	●	<i>Kütle, ölçek, strüktür, artikülasyon</i>
Sürekli	●	<i>Kütle, ölçek, strüktür, ışıklılık, artikülasyon</i>
Bilgi verici	●●	<i>Kütle, ölçek, strüktür, artikülasyon</i>

4.2.2 Atatürk Kültür Merkezi – Niceliksel Analiz

Şekil 4.5 AKM, güneydoğu yönü, denizden görünüm (Yazar arşivinden)

Atatürk Kültür Merkezi kompleksi (Şekil 4.5) yaklaşık +36.00 m yüksekliği ile deniz seviyesinin +87.00 m yukarısında inşa edilmiştir. Şehir merkezinde, önemli bir konumda ve ilk AKM yapısı ile kurduğu derin nostaljik, kültürel ve siyasi bağlar

sebebiyle de sembolik bir değere sahip yapı, önünde bulunan Taksim Meydanı ile de direkt bir etkileşim içindedir. Eski yapının yıkılma kararı, yeni yapının genişletilmiş ve teknolojik olarak geliştirilmiş inşası süresince, toplum ve uzmanlar nezdinde pek çok karışık ses oluşturmalarının yanında; binada sergilenen performans ve gösterilerin sayısının artması ile beraber yerini sanatın ve sanatsal değerlerin tartışıldığı bir boyuta bırakarak, yapının simgesel değeri üzerinden yürütülen eleştirel yaklaşımlı tartışmaların gün geçtikçe azaldığı görülmektedir.

Atatürk Kültür Merkezi'ne ait nicelikler doğal çevre, yapı çevre ve yapı bilgisi özelinde Tablo 4.3'te açıklanmıştır. AKM'nin konum, görsel boyut ve kullanım özelliklerinin derlendiği 1. aşama, çalışmanın anlam boyutunu içeren 2. aşamadaki anket sorgulamasının da ön hazırlığını oluşturmaktadır.

Tablo 4.3 AKM, fiziksel kimlik değerlendirme tablosu – 1. Aşama

FİZİKSEL KİMLİK DEĞERLENDİRMESİ		ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ	
Güncel Durum Mimar(lar)		Eski AKM 2018'de yıkıldı; yeni yapı inşa edildi ve 2021'de açıldı.	
		Tabanlıoğlu Architects	
Doğal Çevre	Konum Topografya		
Yapılı Çevre	Yerleşim Örgüsü Yerleşim Dokusu	Şehir merkezinde (İstanbul, Avrupa Yakası)	
		Orta derecede eğim (%10-20)	
		Zemin Kotu: +87.00 m	
Yapı	Yatay	Yatay	
		Yapı Yüksekliği: +36.00 m, Ön Cephe Yüksekliği: +26.00 m	
	Yerleşim Dokusu	(Yarı) Karma	
		Ön cephe tarafındaki plaza benzeri meydana açıklık üzerinden Taksim Meydanı ile kuvvetli bir ilişki yakalanırken; içerisindeki Kültür Sokağı ile çizgisel bir aks barındırmaktadır.	
	Kütle Kompozisyonu	Çoğul	
		Yapı, giydirme cepheli birden çok türevli kütleler içermektedir.	
	Malzeme	Betonarme ve çelik taşıyıcıların kullanıldığı karma bir strüktür. Cephede traverten doğal taş ve kompozit panel kaplama, Guardian SuperNeutral	
		70/37 şeffaf cam ve alüminyum doğrama giydirme cephe	
	Renk	Baskın renkler toprak ve hardal sarısı; metallere ise füm ve bronz renkli	
		Revivalizm ve Rekompozisyon	
Görsel Biçim	İşlev	(Yeniden canlandırma ve yeniden düzenleme)	
		Opera ve bale sahnesi, tiyatro salonları, sinema salonu, sergi alanları, atölyeler, ofisler, kütüphane, müzik atölyeleri, ticari alanlar	
	Yaratılan Biçim	Genişletilerek yeniden inşa edilen yapı kompleksi, geçmiş imajından beslenen referanslar taşımaktadır. Yapının ana sahnesinin bulunduğu ikonik ön cephesinin uyarıcı ve çağrıştırmacı geçişliliği, önünde açılan Taksim Meydanı ile kuvvetli bir ilişki kurmaktadır. Yapı, ölçeği ile çevresi ile ritmik ve dengeli bir birlik içindedir.	
		etkileşimli, sürekli, bilgi verici	

Atatürk Kültür Merkezi, 2018 senesinde 10 senelik bir kendi haline terk edilmişlik durumundan sonra yıkılıp yerine yapısal ve mekânsal olarak geliştirilmiş yeni versiyonunun yapıldığı mimari projedir. Projenin tasarımı Tabanlıoğlu Architects'e (TA) aittir ve 2021 senesinde tamamlanarak kullanıma açılmıştır. Yapı, konum olarak şehir merkezlerinden biri sayılan Taksim Meydanı'na direkt bağlanan önemli bir noktada ve orta eğimli bir topografya üzerine inşa edilmiştir. Yerleşim örgüsü olarak yatay bir mimari sunmaktadır. Yapının en yüksek noktası +36.00 m ile denize bakan ve restoran işlevinin olduğu teraslı arka kısımdır. Yapı, boğaz tarafından bakıldığında daha yüksek algılanmakta; bunun yanında +26.00 m yüksekliğindeki ön cephesi ise etrafı ile süreklilik sağlayan bir iletişim kurmaktadır. Opera sahnesinin fuayesini tanımlayan ikonik ön cephe, direkt önündeki meydana alan ve Taksim Meydanı'na açılmaktadır. Eski otopark bölgesinde ise ana yapıya eklenen sosyal, sanatsal ve kültürel işlevlerle kurgulanan bağımsız birimler bulunmaktadır. Kültür aksı olarak nitelenen bu alanın yarattığı sokak, çizgisel bir bağlantı ile yapı önündeki meydana ve arkasındaki İBB Atatürk Kitaplığı'na yönelmektedir. Özellikle cephedeki kütle oran ve ölçek eski AKM yapısının yükseklik sınırı korunup tasarlanarak, eski otopark bölgesine eklenen bağımsız birimlerle çoğul bir kompozisyon ortaya koymaktadır. Yapı, betonarme ve çelik taşıyıcıların da kullanıldığı karma bir strüktüre sahiptir. Cephe kaplamalarda traverten doğal taş ve kompozit malzemeler bir arada kullanılmıştır. Eski görünümüne referans vermesi gözetilerek giydirme cephede geçirgenliği ekstra kuvvetli özel camlar ile alüminyum doğrama tercih edilmiştir. Fuayedeki iç mekân kurgusunda daha önce de kullanılan seramik panolardan ilhamla, genişleyen opera salonunu çevreleyen ve el işçiliği ile hazırlanan özel imalat kırmızı seramiklerle kaplı küre böylelikle hem gündüz hem de gece dışarıdan görülebilir kılınmaktadır. Yine eski AKM yapısına benzer şekilde cephedeki baskın renk kartelası ağırlıklı toprak tonlar ve hardala dönük sarılar, metallerde ise füm ve bronzdur. Eski AKM yapısının 1. grup kültür varlığı olarak tescil edilmiş olması, onun bir yeniden canlandırma (*revivalism*) ve yeniden düzenleme (*recomposition*) projesi olarak teknolojik açıdan gelişmiş bir versiyonun ortaya konmasını sağlamıştır. 2040 kişilik opera ve bale sahnesi, 802 kişilik tiyatro salonu, sinema, çok amaçlı salon ve galeriler, ofisler, restoran ve kafeler, ticari dükkanlar, müzik kayıt stüdyoları ve kütüphane kullanımı ile çok işlevli bir kültür kompleksidir. Genişletilerek yeniden inşa edilen kültür yapısı, geçmiş görsel biçiminden beslenen referanslar içermektedir. Yapının ikonik

ön cephesinin oran ve ölçeği aynen korunarak yenilenmiş; alışılmış ve gösterişli bir geçirgenlik ile ön tarafındaki Taksim Meydanı ile kuvvetli bir ilişki kurmaktadır. Yapı, yatay ve dikey akslardaki ritmik hiyerarşisi üzerinden çevresi ile dengeli bir birlik oluşturmaktadır. Yaratılan biçimde ise yapı, önünde açılan meydana alan ile kurduğu ilişki bağlamında odaklıdır. Hem ikonik ön cepheden ana sahne fuayesine girişin tanımlı geçirgenliği hem de yeni ilave edilen kültür sokağı vurgusu ile kümelenmiş bir işlev dağılımı yaratmaktadır. Pek çok toplu taşıma aksının birleşme noktasında bulunan AKM yapısı, davetkârlığı ile eskiden olduğu gibi yeni haliyle de buluşma noktası özelliğini sürdürmektedir. Yaratılan biçim görünüşünde 3.1 nolu başlıkta tanımlandığı üzere yapılar arası karşılaştırma durumu için 3 birimli puantaj sistemi üzerinden belirlenen biçime yönelik betimleyici ifadelerin sıralaması gösterilmektedir (Tablo 4.4).

Tablo 4.4 Yaratılan biçimin görünüş boyutu – AKM

<i>Yaratılan Biçim</i>	<i>Görünüş</i>	<i>Görsel Boyut (Biçim-Renk-Doku)</i>
Belirgin	●●	<i>Kütle, ölçek, strüktür</i>
Etkileşimli	●●●	<i>Kütle, ölçek, strüktür, artikülasyon</i>
Uyumlu	●●●	<i>Kütle, ölçek, strüktür, ışıklılık, artikülasyon</i>
Yanıt verici	●●	<i>Kütle, ölçek, strüktür, artikülasyon</i>
Sürekli	●●●	<i>Kütle, ölçek, strüktür, ışıklılık, artikülasyon</i>
Bilgi verici	●●	<i>Kütle, ölçek, strüktür, artikülasyon</i>

4.2.3 İstanbul Modern Müzesi – Niceliksel Analiz

Şekil 4.6 İstanbul Modern, güneydoğu yönü, denizden görünüm (Yazar arşivinden)

Karaköy, Osmanlı döneminden beri özellikle Avrupa ile yapılan deniz taşımacılığına dayalı ticaretin önemli bir durağını oluşturmaktaydı. 1970'lerden sonra Haydarpaşa Limanı'nın da devreye alınması ile bölge, lojistik önemini yitirmiştir. Zamanla liman, gümrük binaları, antrepolar ve yolcu terminalleri boşaltılmış ve kullanım dışı kalmıştır. 1995 senesinde ilk defa 4. İstanbul Bienali kapsamında Antrepo 1 yapısının sergi salonu olarak kullanılması ile bölge, sanat desteği ile işlev dönüşümüne uğramaya başlamıştır. 2004 senesinde de Türkiye'nin ilk çağdaş sanat müzesi olarak Sedat Hakkı Eldem'in Denizcilik İşletmeleri için kuru yük deposu olarak tasarladığı Antrepo 4 yapısı, Tabanlıoğlu Architects (TA) tarafından tam donanımlı bir modern sanat müzesine dönüştürülmüştür.

Tablo 4.5 İstanbul Modern, fiziksel kimlik değerlendirme tablosu – 1. Aşama

FİZİKSEL KİMLİK DEĞERLENDİRMESİ		İSTANBUL MODERN MÜZESİ
Güncel Durum		2018'de Antrepo 4 binası yıkıldı; yeni yapı inşa edildi ve 2023'te açıldı.
Mimar(lar)		Renzo Piano Building Workshop
		
Doğal Çevre		
	Konum	Deniz kıyısında (İstanbul, Avrupa Yakası)
	Topografya	Düz zemin (<%10) Zemin Kotu: +2.00 m
Yapılı Çevre		
	Yerleşim Örgüsü	Yatay Yapı Yüksekliği: +21.00 m
	Yerleşim Dokusu	Karma Deniz kıyısındaki girişinden Galataport ile çizgisel sokak ilişkisi; kara tarafındaki Saat Kulesi ile meydan ilişkisi kurmaktadır. Bu sebeple; karma yerleşim dokusuna sahiptir.
Yapı		
	Kütle Kompozisyonu	Tekil Cephesindeki artükülasyonlarla doluluk-boşluklar oluşturan tekil bir küttedir.
	Malzeme	Çelik çapraz elemanlarla güçlendirilen betonarme strüktür. Cephede ağırlıklı 3D biçimde hafif burkulmuş kompozit panel kaplama
	Renk	Baskın renk beyazdır. Cephedeki üç boyutlu beyaz paneller yanardöner bir renk oyunu yapmaktadır. Metaller gri boyalı, pencereler ise şeffaf lamine camdır.
	Teknoloji	Analogik yaklaşımın (Boğaz'ın doğal özelliklerini yansıtan) benimsendiği çağdaş ve sürdürülebilir tasarım yaklaşımı
	İşlev	Müze ve sergi alanları, oditoryum, kütüphane, etkinlik alanları, kafe ve restoran, ticari dükkanlar
	Görsel Biçim	Galataport içindeki yapı, bitişiğindeki binalarla oransal bir bütünlüktedir. Malzeme kullanımı ve renk dağılımı açısından dengeli bir ritmi vardır. Yapılı çevre ile çeşitlilik gösteren bir zıtlık, doğal çevre ile vurgulu bir birlik içindedir. Zemin kotunda boğaz ile ilişkisinin kesintiye uğramaması için cephe giydirmede şeffaf malzeme kullanılmışken; en üst kotta ise aynı tasarımsal kaygılarla yansıma havuzu bulunmaktadır.
	Yaratılan Biçim	etkileşimli (geçirgen tasarlanmış giriş katı özelinde), etrafına yanıt veren, sürekli

İstanbul Modern Müzesi'ne ait nicelikler doğal çevre, yapılı çevre ve yapı bilgisi özelinde Tablo 4.5'te açıklanmıştır. İstanbul Modern'in konum, görsel boyut ve kullanım özelliklerinin derlendiği 1. aşama, çalışmanın anlam boyutunu içeren 2. aşamadaki anket sorgulamasının da ön hazırlığını oluşturmaktadır.

İstanbul Modern binası (Şekil 4.6) yaklaşık +21.00 m yüksekliği ile deniz seviyesinin +2.00 m yukarısında inşa edilmiştir. Galataport içerisinde yer alan müze, Güneybatı yönünde Kemankeş Caddesi, Tophane İskele Sokak ve Zihni Han; Kuzeydoğu yönünde ise Galataport'un ticari dükkân ve tesisleri arasında kalmaktadır. Galataport, doldurma zemin üzerinde büyük yolcu gemilerinin yanaştığı (aynı anda 3 tane) kruvaziyer limanı ve karma kullanımlı bir komplekstir.

İstanbul Modern Müzesi, Galataport projesi kapsamında Karaköy Limanı'nda bulunan antrepo yapısının 2018 senesinde yıkılması sonrası Beyoğlu'ndaki geçici binasına taşınmıştır. Eski yerinde inşa edilen yeni yapının proje tasarımı Renzo Piano Building Workshop'a (RPBW) aittir ve 2023 senesinde tamamlanarak kullanıma açılmıştır. Yapı, konum olarak Boğaz kıyısı, yani deniz kenarındadır. Düz bir topografya üzerine inşa edilmiştir. Zemin iyileştirme ve iksa faaliyetleri sebebiyle iki farklı seviyede zemin altı kotlar yer almaktadır. Yerleşim örgüsü olarak yatay bir mimari sunmaktadır. Yapı, deniz kenarındaki girişten çevresi ile çizgisel bir aksı takip etmekte; kara tarafında bulunan Saat Kulesi'ne bakan girişte ise meydana bir alana açılmakta oluşuyla karma bir yerleşim dokusuna sahiptir. Yapının kütsel kompozisyonu cephe artikülasyonunda doluluk-boşluklar barındıran tekil bir konsepte sahiptir. Yapının tasarımında bağlamdan beslenen pek çok analogik etmen yer almaktadır. Yer üstünde üç çoğul düzlem üzerine oturan bu yaklaşımda boğazın suları, gemilerin aerodinamik gövdeleri ve İstanbul'un bir metropol olarak farklı katmanlardan oluşan kompleksitesi yansıtılmıştır.

İstanbul Modern, çevresi ile çeşitlilik gösteren bir zıtlık; doğal çevreden beslendiği bağlamsal konsept ile ise vurgulu bir birlik içindedir. Zemin kotunda ise Boğaziçi ile temasın kesilmemesi için şeffaf bir geçirgenlik sağlanmış; en üst kot olan terasta ise aynı konseptin devamı olarak yansıma havuzu kullanılmıştır. Yaratılan biçimde ise yapının işlevi ve misyonu gereği etkileşime açıktır; cephe tasarımındaki ışık ve gölge geçişleriyle etrafına cevap veren bir konsept sunmaktadır. Yaratılan biçim görünüşünde 3.1 nolu başlıkta tanımlandığı üzere yapılar arası karşılaştırma

durumu için 3 birimli puantaj sistemi üzerinden belirlenen biçime yönelik betimleyici ifadelerin sıralaması gösterilmektedir (Tablo 4.6).

Tablo 4.6 Yaratılan biçimin görünüş boyutu – İstanbul Modern

<i>Yaratılan Biçim</i>	<i>Görünüş</i>	<i>Görsel Boyut (Biçim-Renk-Doku)</i>
Belirgin	●●	<i>Kütle, ölçek, strüktür</i>
Etkileşimli	●●●	<i>Kütle, ölçek, strüktür, artikülasyon</i>
Uyumlu	●●●	<i>Kütle, ölçek, strüktür, ışıklılık, artikülasyon</i>
Yanıt verici	●●●	<i>Kütle, ölçek, strüktür, artikülasyon</i>
Süreklili	●●	<i>Kütle, ölçek, strüktür, ışıklılık, artikülasyon</i>
Bilgi verici	●●	<i>Kütle, ölçek, strüktür, artikülasyon</i>

4.3 Fiziksel Kimlik Değerlendirme (Anlamsal) – 2. Aşama

Alan çalışmasında değerlendirilecek çağdaş yapıların anlamsal boyutunun araştırma konusu gereğince test edilebilmesi için anket sorgulaması tekniği tercih edilmiştir. Bununla birlikte, anket katılımcılarının nitelikleri ve niceliklerinin belirlenmesi de önem kazanmaktadır. Buna göre; seçilen çağdaş yapıların fiziksel kimlik değerlendirmeleri için hazırlanan anket sorgulaması, yapıların dış cephe ve çevreleri ile etkileşimini konu almakta ve dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, katılımcılara ait demografik bilgileri toplamayı hedefleyen 7 adet çoktan seçmeli soru ile başlamaktadır. Sonraki üç bölüm yapıların kullanıma açılış sırasını da gözeterek Çamlıca Kulesi, Atatürk Kültür Merkezi ve İstanbul Modern Müzesi olacak şekilde düzenlenmiştir.

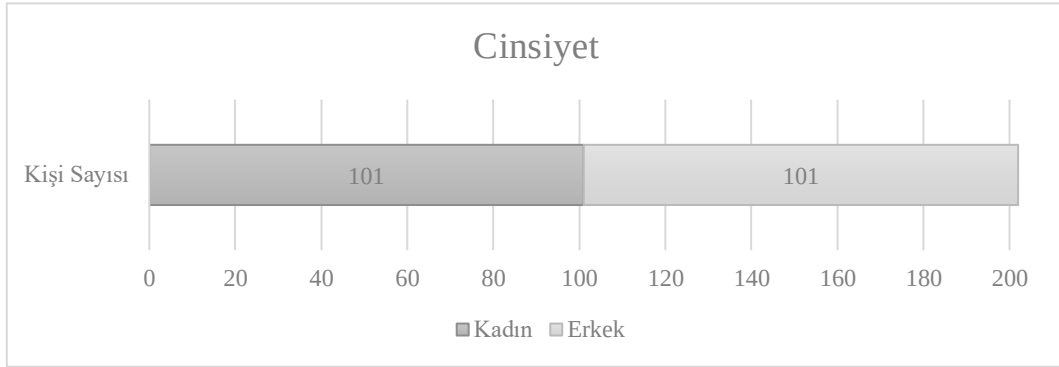
Demografik bilgilerin derlenmesini içeren ilk bölüm sonrası mevzu bahis her çağdaş yapının katılımcılar tarafından görülüp görülmediği ve ziyaret edilip edilmediği ile ilgili iki adet çoktan seçmeli soru bulunmaktadır. Sonraki her bölümde anlamsal farklılaşma ölçeği benzeri zıt kutuplu sıfat çiftlerinin yer aldığı 25 adet soru beşerli likert skalası yardımıyla görsel boyut, genel değerlendirme ve özgünlük faktörleri belirlenecek şekilde mercek altına alınmaktadır. Yapılan pilot çalışmalar neticesinde, seçilen çağdaş yapılar için tekrarlanacak olan anlamsal farklılaşma ölçeğine ait sıfat çiftleri sorularının anket katılımcılarının ilgisini dağıtmaması, monotonlaşma ve sıkılma gibi (Brower, 2018) sebepler oluşturmaması için kent silüetine etki eden, toplumsal hafıza ile bütünleşik ve küresel çağdaşlık barındıran üç yapı ile sınırlandırılması uygun bulunmuştur. Her üç yapının anlamsal farklılaşma sıfat çiftleri seçimi sonrasında İstanbul için sembol

niteliği barındırıp barındırmadıklarını belirten çoktan seçmeli bir soru ve nedenlerinin kısaca açıklanmasının talep edildiği açık uçlu bir alan bırakılmıştır. Böylelikle çağdaş yapıların sembolik değerlerinin belirlenmesi için önerilerin derleneceği bir çıkarsama imkânı oluşturulması amaçlanmıştır.

Anket katılımcılarının sayısının belirlenmesi de başka bir önemli konudur. Buna göre; katılımcıların demografik bilgileri içerisinde bulunan İstanbul'da ikamet etme süreleri ve meslek bölümleri belirleyici olmaktadır. Çağdaş yapıların kimlik değerlendirmeleri için mimar olanlar ve diğer meslek gruplarındakiler şeklinde bir ayırım gözetilmiştir. Bunun sebebi, yapılar içine girip ziyaret etme şartı aranmaması ve sadece fiziksel olarak binayı görmüş olmanın yeterli kabul edilmesidir. Dolayısıyla, İstanbul'da ikamet eden mimari tasarım alanında mesleki formasyon sahibi olanlar ve İstanbul'da ikamet eden diğer meslek grupları arasında bir kıyaslama yapılması şansı da doğmuş olmaktadır. Böylelikle, bir çağdaş yapının kimlik değerlendirmeleri sırasında benzer ve/veya farklı bakış açılarına ait verilerin toplanması mümkün olmaktadır.

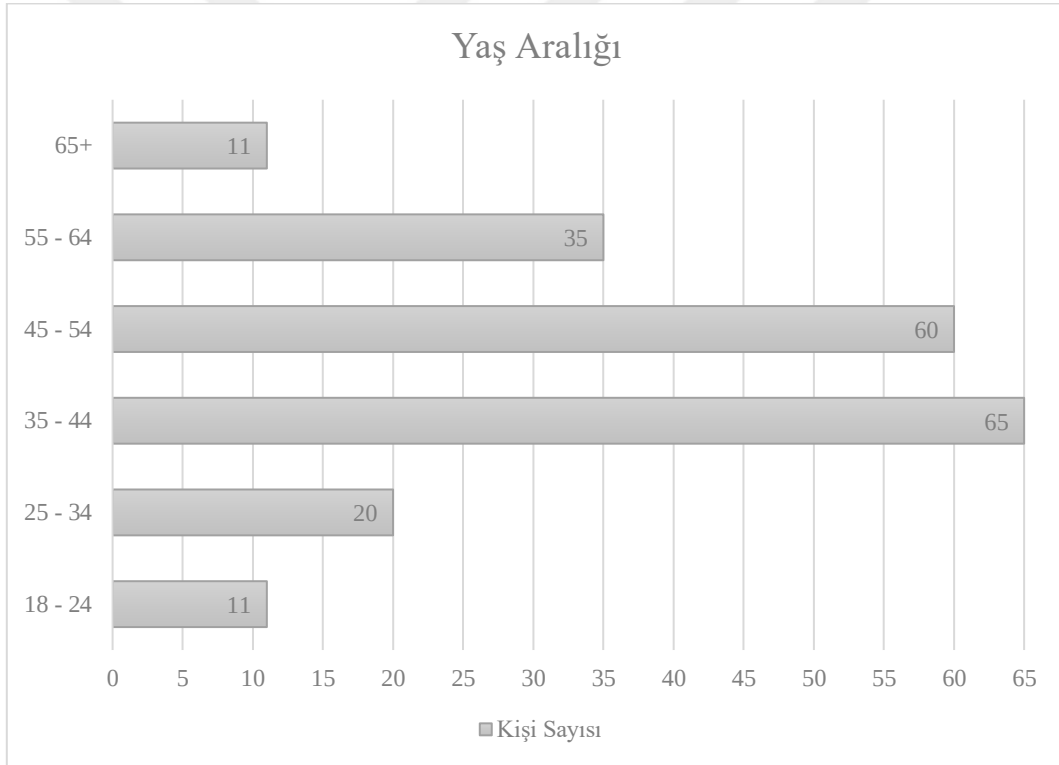
Anket katılımcılarının sayısının belirlenmesi için TMMOB'ye kayıtlı ve İstanbul'da ikamet eden mimarların sayısı 22.195 kişi olarak tespit edilmiştir (Tuna, 2019). Çalışmanın güven seviyesi %95 ve hata payı %10 olarak hesaplandığı takdirde 96 mimar ile görüşme yapılması gerekmektedir. Bununla birlikte eşit bir dağılım olması için, kota örnekleme ile 96 diğer meslek gruplarına mensup ve İstanbul'da ikamet eden kişilerle de görüşme yapılması gerekmektedir. Bu durumda toplam en az 192 kişi ile anket sorgulaması yapılmalıdır. Örneklem büyüklüğü, hesaplamaların doğruluğunu artırmak ve veri analizi süreçlerini kolaylaştırmak için 200 kişinin üzerine çıkartılmıştır. Bunun için 5 mimar ve 5 de diğer meslek gruplarından kişiler, katılımcı sayısına eklenmiştir. Anket, kartopu örneklem tekniği yardımıyla 101 mimar ile paylaşılmıştır. 101 kişi de diğer meslek gruplarından katılımcılar olmak üzere toplam 202 kişi ile anket sorgulaması yapılmıştır. Anket, katılımcılara çevrimiçi olacak şekilde bir bağlantı adresi (URL) ile Google Formlar üzerinden iletilmiş ve 29 Ekim 2024 tarihinde hedef katılımcı sayısına ulaşılarak tamamlanmıştır.

4.3.1 Anket Katılımcılarının Demografik Verileri

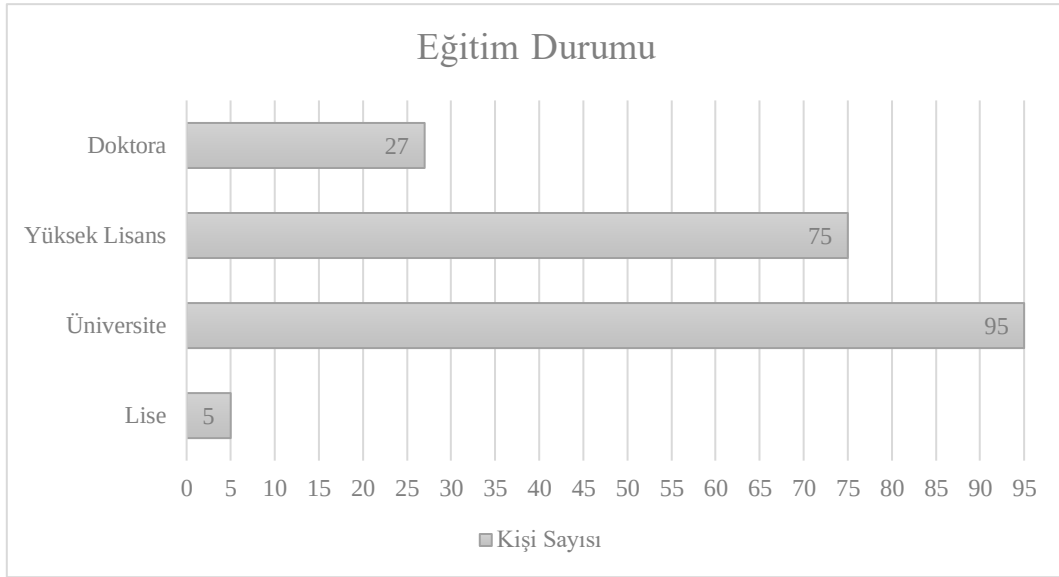
Şekil 4.7 Anket katılımcılarının cinsiyet bilgisi

Anket sorgulamasına 202 kişi katılmıştır. 202 kişinin 101 kişisi kadın, 101 kişisi erkek katılımcılardan oluşmaktadır (Şekil 4.7).

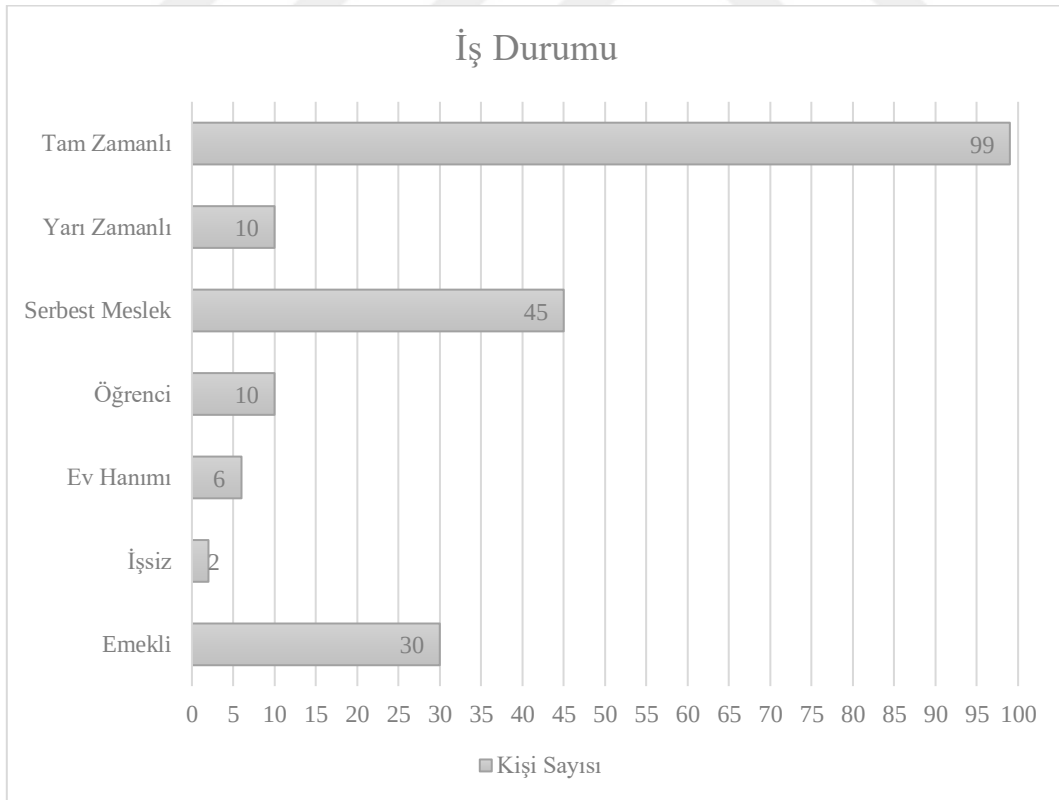
Şekil 4.8 Anket katılımcılarının yaş aralığı bilgisi

Anket katılımcılarının yaş aralığı değişiklik göstermektedir. Ankette ağırlıklı olarak 35-44 yaş (65 kişi) ve 45-54 yaş (60 kişi) aralığında olan katılımcılar yer almaktadır. 18-24 yaş aralığından 11 kişi, 25-34 yaş aralığından 24 kişi 55-64 yaş aralığından 35 kişi ve 65 yaş üstü katılımcılar ise 11 kişidir. Dağılım grafiği Şekil 4.8’de görülebilir.

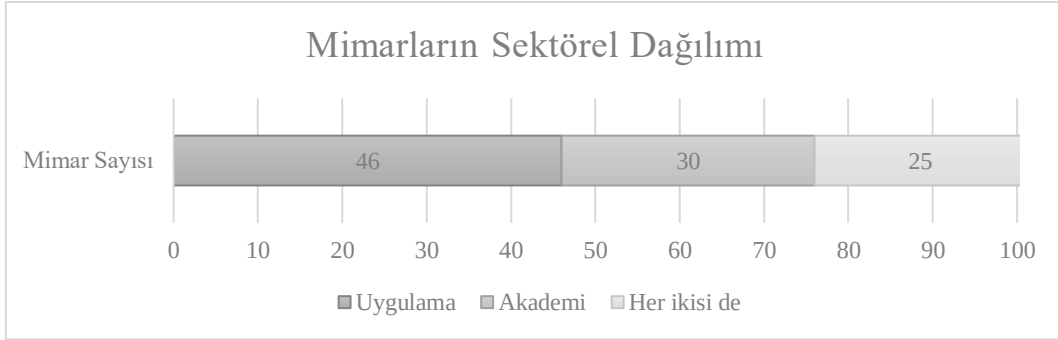
Şekil 4.9 Anket katılımcılarının eğitim durumu bilgisi

Anket katılımcılarının yüksek eğitim düzeyinde olduğu görülmektedir. Buna göre; üniversite mezunu katılımcı sayısı 95 kişi, yüksek lisans mezunu 75 kişi, doktora mezunu 27 kişi bulunmaktadır. 5 katılımcı ise lise mezunu olduklarını belirtmiştir. Dağılım grafiği Şekil 4.9’da görülebilir.

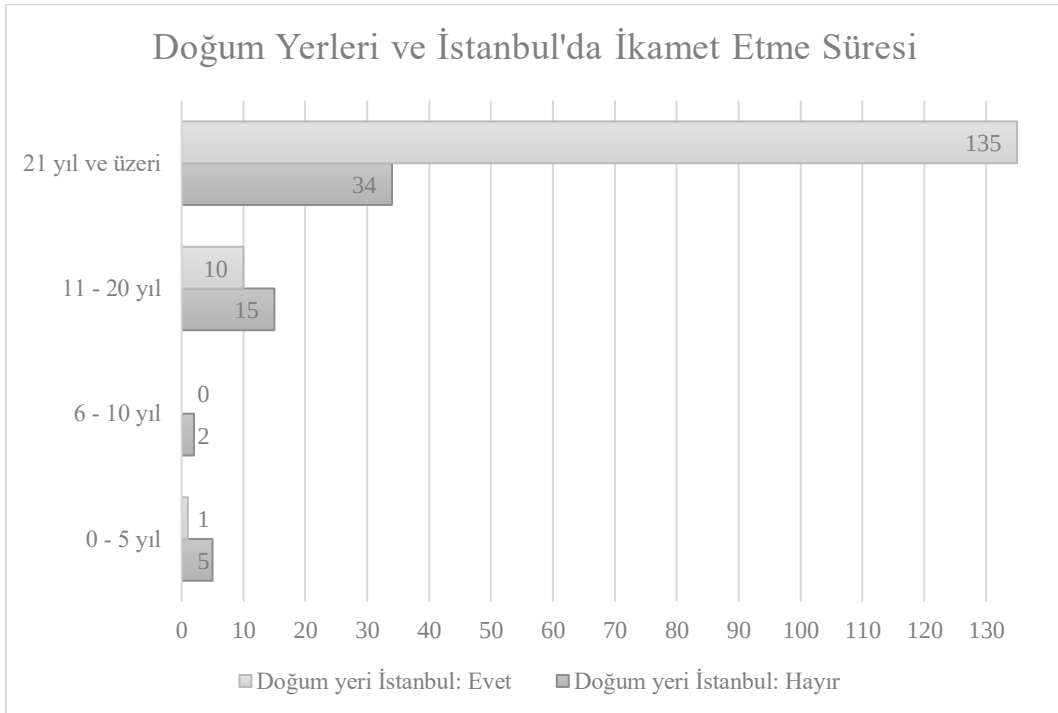
Şekil 4.10 Anket katılımcılarının iş durumlarının bilgisi

Anket katılımcılarının aktif olarak iş durumlarını tespit etmeyi hedefleyen soruda 99 kişi tam zamanlı ve 10 kişi ise yarı zamanlı çalışmakta olduğunu, 45 kişi serbest meslek erbabı, 6 kişi ev hanımı, 10 kişi öğrenci, 30 kişi emekli ve 2 kişi işsiz olduklarını beyan etmiştir. Dağılım grafiği Şekil 4.10'da görülebilir.

Şekil 4.11 Anket katılımcısı olan mimarların iş durumlarının bilgisi

Anket katılımcılarının aktif olarak iş durumları ile ilişkideki diğer bir soru da mesleği mimar olanların tespit edilmesidir. Burada ayırt edici unsur mimar olan katılımcıların sektörün hangi alanlarında faaliyet gösterdiklerini belirlemektir. Mimar olan 101 anket katılımcısından 46 kişi uygulama alanında, 30 kişi akademik alanda 25 kişi ise her iki alanda da faaliyet göstermekte olduklarını belirtmişlerdir. Dağılım grafiği Şekil 4.11'de görülebilir.

Şekil 4.12 Anket katılımcılarının doğum yerlerinin İstanbul olup olmadığının bilgisi ve İstanbul'da ikamet etme süreleri

İstanbul'da ikamet edilmesi şartı aranan anket sorgulamasının güvenilirlik payını arttırabilmek için katılımcıların yüzde kaçının İstanbul'da doğduğunun da tespit edilmesi önem kazanmıştır. Yapılan pek çok araştırmada yere bağlılık, aidiyet hissi gibi sahiplenme duygularının o mekânda ne kadar uzun zaman harcandığı/yaşandığı ile ilgili ciddi ilişkiler olduğunu kanıtlamaktadır (Inalhan ve Finch, 2004). Bu ilişkiler, katılımcıların kentsel mekândaki oluşumlara yönelik duygusal ve deneyimsel algılarını etkilemekte ve değer atfetme eğilimlerini güçlendirmektedir. Buna göre; katılımcıların %28'i (56 kişi) İstanbul dışında doğmuş; %72'si ise (146 kişi) ise İstanbul doğumludur. Bununla birlikte katılımcıların %84'lük yüksek çoğunluğu (169 kişi) 21 yıl ve üzeri süredir İstanbul'da ikamet etmektedir. 25 kişi 11-20 yıldır, 2 kişi 6-10 yıldır ve 6 kişi de 0-5 yıldır İstanbul'da oturduklarını beyan etmiştir. Dağılım grafiği Şekil 4.12'de görülebilir. Y aksı üzerinde İstanbul'da ikamet etme süresi, X aksı boyunca da doğum yerinin İstanbul olup olmadığının bilgisinin açılımı bulunmaktadır. Üst üste binen her iki yatay sütundaki sayılar toplandığı vakit Y aksında bulunan ikamet süresini belirten kişi sayısı ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte İstanbul'da doğup mesleği mimar olan katılımcıların sayısı 72 kişidir. 72 kişinin 63 kişisi ise 21 yıl ve üzeri zamandır İstanbul'da ikamet etmektedir. İstanbul'da doğup diğer meslek gruplarından olan kişi sayısı 74'tür ve bunun 72 kişisi de 21 yıl ve üzeri zamandır İstanbul'da ikamet etmektedir. Dolayısıyla mimarlar ve diğer meslek gruplarından olanlar arasında benzer koşullarda ikamet süresi ve doğum yeri oransallığı bulunmaktadır.

4.3.2 Belirlenen Çağdaş Yapıların Fiziksel Kimlik Değerlendirmeleri – Anket Sorgulaması Tespitleri

Niceliksel verilerin derlendiği fiziksel kimlik değerlendirmesinin nesnel kısmı (konum, görsel içerik ve kullanım) olan 1. Aşama'dan sonra, anlamsal (niteliksel) boyutun belirlenebilmesi için 202 kişi ile anket sorgulaması yapılmıştır. Anket içinde anlamsal farklılaşma ölçeğine benzer, zıt kutuplu sıfat çiftleri beşli likert skalası yardımı ile tespit edilmiştir. Her üç yapı için de aynı sıfat çiftleri karışık bir düzende kullanılmıştır (Bknz. Anket İçeriği eki) Dolayısıyla ilk olarak her üç çağdaş yapıyı da kendi içinde değerlendirmeye alacak genel bir kıyaslama ile başlamak, yapıların mimarlar ve diğer meslek grubuna mensup katılımcılar ve diğer çapraz okumalar nezdinde nasıl algılandıklarını belirlemek için önem kazanmaktadır.

Tablo 4.7 Her üç çağdaş yapının genel değerlendirme, görsel boyut ve özgünlük görüşlerinin anlamsal farklılık ölçeği karşılaştırması

Faktörler	Değerler	ÇAMLICA KULESİ	ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ	İSTANBUL MODERN
GENEL DEĞERLENDİRME	BETİMSSEL DEĞER	Kesinlikle Belirgin	Kesinlikle Belirgin	Kesinlikle Belirgin
		Kusmen Farklı / Değişik	Ne Ne Farklı / Değişik - Aynı / Benzer	Kusmen Farklı / Değişik
		Kusmen Karmaşık	Kusmen Anlaşılr	Kusmen Anlaşılr
		Kesinlikle Gösterişli / Güçlü	Kusmen Gösterişli / Güçlü	Ne Ne Gösterişli / Güçlü - Zayıf / Cılız
	ESTETİK DEĞER	Kusmen Nahos / Çirkin	Kesinlikle Hoş / Güzel	Kesinlikle Hoş / Güzel
		Kusmen Sıkıcı	Kusmen İlginç	Kusmen İlginç
		Kusmen Yetersiz	Kusmen Tatmin edici	Kusmen Tatmin edici
		Kusmen Niteliksiz	Kesinlikle Nitelikli	Kesinlikle Nitelikli
GÖRSEL BOYUT (GÜÇLÜLÜK)	BİÇİM	Kütle Kesinlikle Kaba / İri	Ne Ne Kaba / İri - İnce /Narin	Kusmen İnce /Narin
		Ölçek Kesinlikle Yüksek	Ne Ne Alçak - Yüksek	Kusmen Alçak
		Ölçek Kesinlikle Dikey	Kusmen Yatay	Kesinlikle Yatay
	RENK	Strüktür Kesinlikle İçi Görülmeyen / Sağır / Kapalı	Kesinlikle İçi Görülen / Şeffaf / Açık	Kusmen İçi Görülen / Şeffaf / Açık
		Işıklık Kesinlikle Açık Renkli	Kusmen Açık Renkli	Kesinlikle Açık Renkli
		Kütle Kesinlikle Ağır / Baskın	Kusmen Ağır / Baskın	Ne Ne Ağır / Baskın - Hafif / Cılız
	DOKU	Artıkülasyon Kusmen Oransız	Kesinlikle Oranlı	Kesinlikle Oranlı
		Artıkülasyon Kesinlikle Dengesiz	Kesinlikle Dengeli	Kesinlikle Dengeli
ÖZGÜNLÜK	Mimarlık	Ne Ne Çağdaş / Modern - Çağ dışı / Demode	Kesinlikle Çağdaş / Modern	Kesinlikle Çağdaş / Modern
	Mimarlık	Ne Ne Yenilikçi / Öykünmeci	Kusmen Yenilikçi	Kusmen Yenilikçi
	Pazarlama	Kesinlikle Yabancı / Bilinmedik	Kesinlikle Aşına / Bilindik	Ne Ne Aşına / Bilindik - Yabancı / Bilinmedik
	Psikoloji - Pazarlama	Kesinlikle Yadsıyan / İtici	Kesinlikle Davetkâr / Çekici	Kesinlikle Davetkâr / Çekici
	Psikoloji - Pazarlama	Kesinlikle Dokusal sürekliliği bozan	Kesinlikle Dokusal sürekliliği sürdüren	Kusmen Dokusal sürekliliği sürdüren
	Psikoloji	Kusmen Bilgi verici	Kusmen Bilgi verici	Kusmen Bilgi verici
	Psikoloji - Sosyoloji	Kesinlikle Etrafıyla uyumsuz	Kusmen Etrafıyla uyumlu	Kusmen Etrafıyla uyumlu
	Psikoloji	Kesinlikle Etkileşime kapalı	Kesinlikle Etkileşime açık	Kusmen Etkileşime açık
	Sanat-Pazarlama	Kusmen Banal / Alelade	Kesinlikle Orijinal / Otantik / Biricik	Kesinlikle Orijinal / Otantik / Biricik

Genel değerlendirme, görsel boyut (güçlülük) ve özgünlük başlıkları altında üç faktör grubu içinde toplanan sıfatlar ankette kullanılan altlıkta belli bir hiyerarşi veya düzen kullanılmadan art arda sıralanmıştır. Tablo 4.7’de ise her zıt kutuplu sıfat çiftinin hangi faktör grubu ve hangi alt kırılıma ait olduğu düzenlenmiştir. Her üç çağdaş yapının da 202 kişinin katıldığı anket sorgulamasına verdikleri yanıtlara göre genel değerlendirmelerinin yan yana belirtildiği çalışma tablosu özet bir derleme olarak Tablo 4.7’de incelenebilir. Sorgulama sırasında katılımcıların, her üç faktör grubu kapsamındaki sıfat çiftleri ile belirlenen yargılarının Çamlıca Kulesi özelinde diğer iki yapıya göre daha olumsuz tarafta (4.7’deki tabloda, kırmızı renk) algılandığı anlaşılmaktadır.

Her bir yapının genel değerlendirme başlıklarını içeren veriler sırasıyla aşağıdaki bölümlerde takip edilebilir. Bu karşılaştırmalar içinde, yapıların genel değerlendirme, görsel boyut (güçlülük) ve özgünlük faktörlerine ilişkin zıt kutuplu sıfat çiftlerinden oluşan anlamsal farklılık ölçeği ölçümlemeleri yer almaktadır. Katılımcıların yanıtları neticesinde oluşturulan anlamsal farklılık ölçeği tablosunun kolay anlaşılabilmesi için sol kısımda daha olumsuz, sağ kısımda daha olumlu sıfat çiftleri derlenerek düzenlenmiştir. 5’li likert skalasından yararlanılan puanlama sistemiyle de her faktör için aritmetik ortalamalar alınarak değerlendirmelerin sayısal olarak ölçülüp derecelendirilebilmesine de fırsat sağlanmaktadır.

4.3.2.1 Çamlıca Radyo ve Televizyon Kulesi – Genel Değerlendirme

Tablo 4.8’de anket katılımcılarının 202 kişiden oluşan tamamının Çamlıca Kulesi özelindeki dış cephe ve çevresi ile fiziksel etkileşimine yönelik görüşler aritmetik ortalamalar (en sağ sütun) alınarak hesaplanmıştır.

Tablo 4.8 Çamlıca Kulesi genel değerlendirme, görsel boyut ve özgünlük görüşlerine ilişkin anlamsal farklılık ölçeği

Faktörler	Değerler		Sıfatlar	1	2	3	4	5	Sıfatlar	~
GENEL DEĞERLENDİRME	BETİMSSEL DEĞER		Belirsiz						Belirgin	4.678
			Alışılmış / Sıradan						Farklı / Değişik	3.752
			Karmaşık						Anlaşılır	2.505
			Gösterişsiz / Zayıf						Gösterişli / Güçlü	4.361
	ESTETİK DEĞER		Nahoş / Çirkin						Hoş / Güzel	2.243
			Sıkıcı						İlginç	2.649
			Yetersiz						Tatmin edici	2.530
			Niteliksiz						Nitelikli	2.629
GÖRSEL BOYUT (GÜÇLÜLÜK)	BİÇİM	Kütle	Kaba / İri						İnce / Narin	1.807
		Ölçek	Yüksek						Alçak	1.173
		Ölçek	Dikey						Yatay	1.124
	RENK	Strüktür	İçi Görülmeyen / Sağır / Kapalı						İçi Görülen / Şeffaf / Açık	1.436
		Işıklılık	Koyu Renkli						Açık Renkli	4.530
	DOKU	Kütle	Ağır / Baskın						Hafif / Cılız	1.322
		Artikülasyon	Oransız						Oranlı	2.277
		Artikülasyon	Dengesiz						Dengeli	1.980
ÖZGÜNLÜK	Mimarlık	Çağ dışı / Demode						Çağdaş / Modern	3.045	
	Mimarlık	Geleneksel						Yenilikçi	3.436	
	Pazarlama	Yabancı / Bilinmedik						Aşına / Bilindik	1.807	
	Psikoloji - Pazarlama	Yadsıyan / İtici						Davetkâr / Çekici	1.708	
	Psikoloji - Pazarlama	Dokusal sürekliliği bozan						Dokusal sürekliliği sürdüren	1.287	
	Psikoloji	Bilgilendirmeyen						Bilgi verici	3.322	
	Psikoloji - Sosyoloji	Etrafıyla uyumsuz						Etrafıyla uyumlu	1.297	
	Psikoloji	Etkileşime kapalı						Etkileşime açık	1.535	
	Sanat-Pazarlama	Banal / Alelade						Orijinal / Otantik / Biricik	2.639	

Çamlıca Kulesi, genel değerlendirme faktörü ölçeğine göre kesinlikle belirgin, kısmen farklı/değişik, kısmen karmaşık, kesinlikle gösterişli/güçlü oluşuyla betimsel olarak göze çarpan bir konumdur. Bununla birlikte kısmen nahoş/çirkin, kısmen sıkıcı, kısmen yetersiz ve kısmen niteliksiz olarak görülmüş ve estetik değer bakımından zayıf bir durumda kalmıştır.

Çamlıca Kulesi’nin görsel boyut algısında, kesinlikle kaba/iri, kesinlikle yüksek ve kesinlikle dikey olması onu biçimsel olarak baskın bir noktaya taşımaktadır. Bu çıktı, Çamlıca Kulesi’nin 1. Aşama değerlendirilmesinde de ortaya konulmuştur. Kesinlikle içi görülmeyen/sağır/kapalı oluşuyla çok az geçirgen, kesinlikle açık renkli oluşuyla da koyu olarak tanımlanmamaktadır. Dokusal ilişkisi bakımından Çamlıca Kulesi kesinlikle ağır/baskın, kısmen oransız ve kesinlikle dengesiz olarak nitelendirilmektedir.

Özgünlük faktörü için sanat ve mimarlık harici farklı disiplinlerden de uyarlanan sıfat çiftlerinin Çamlıca Kulesi'ne yönelik algısında yapı, ne çağdaş/modern ne çağ dışı/demode olarak görülmekte ve ne yenilikçi ne öykünmeci bulunmaktadır. Kesinlikle yadsıyan/itici hissettirmektedir. Bu, yapının anket katılımcılarının tamamı tarafından görülmüş olmasını; ancak sadece %19'u (39 kişi) tarafından ziyaret edilmesini açıklayabilir. Yapı, kesinlikle yabancı/bilinmedik bulunmakta, kesinlikle dokusal sürekliliği bozduğu düşünülmekte, kısmen bilgi verici addedilirken kesinlikle etrafla uyumsuz ve kesinlikle etkileşime kapalı görülmektedir. Son olarak da yapı kısmen banal/alelade olarak tanımlanmakta ve orijinal/otantik/biricik olarak yorumlanmamaktadır.

4.3.2.2 Atatürk Kültür Merkezi – Genel Değerlendirme

Tablo 4.9'da anket katılımcılarının 202 kişiden oluşan tamamının Atatürk Kültür Merkezi özelindeki dış cephe ve çevresi ile fiziksel etkileşimine yönelik görüşler aritmetik ortalamalar (en sağ sütun) alınarak hesaplanmıştır.

Tablo 4.9 AKM genel değerlendirme, görsel boyut ve özgünlük görüşlerine ilişkin anlamsal farklılık ölçeği

Faktörler	Değerler		Sıfatlar	1	2	3	4	5	Sıfatlar	~
GENEL DEĞERLENDİRME	BETİMSSEL DEĞER		Belirsiz						Belirgin	4.391
			Alışılmış / Sıradan						Farklı / Değişik	3.391
			Karmaşık						Anlaşılır	3.936
			Gösterişsiz / Zayıf						Gösterişli / Güçlü	3.817
	ESTETİK DEĞER		Nahoş / Çirkin						Hoş / Güzel	4.238
			Sıkıcı						İlginç	3.718
			Yetersiz						Tatmin edici	3.921
			Niteliksiz						Nitelikli	4.099
GÖRSEL BOYUT (GÜÇLÜLÜK)	BİÇİM	Kütle	Kaba / İri						İnce / Narin	3.460
		Ölçek	Yüksek						Alçak	2.970
		Ölçek	Dikey						Yatay	4.069
	RENK	Strüktür	İçi Görülmeyen / Sağır / Kapalı						İçi Görülen / Şeffaf / Açık	4.307
		Işıklılık	Koyu Renkli						Açık Renkli	3.609
	DOKU	Kütle	Ağır / Baskın						Hafif / Cılız	2.282
		Artikülasyon	Oransız						Oranlı	4.376
		Artikülasyon	Dengesiz						Dengeli	4.193
	ÖZGÜNLÜK	Mimarlık	Çağ dışı / Demode						Çağdaş / Modern	4.153
		Mimarlık	Geleneksel						Yenilikçi	3.619
		Pazarlama	Yabancı / Bilinmedik						Aşına / Bilindik	4.110
		Psikoloji - Pazarlama	Yadsıyan / İtici						Davetkâr / Çekici	4.153
Psikoloji - Pazarlama		Dokusal sürekliliği bozan						Dokusal sürekliliği sürdüren	4.257	
Psikoloji		Bilgilendirmeyen						Bilgi verici	3.792	
Psikoloji - Sosyoloji		Etrafla uyumsuz						Etrafla uyumlu	4.287	
Psikoloji		Etkileşime kapalı						Etkileşime açık	4.277	
Sanat-Pazarlama		Banal / Alelade						Orjinal / Otantik / Biricik	4.282	

Atatürk Kültür Merkezi, genel değerlendirme faktörü  l eğine göre kesinlikle belirgin, ne farklı/değişik ne aynı/benzer, kısmen anlaşılır, kısmen gösterişli/g   l  oluşuyla betimsel olarak fark edilebilir bir konumdadır. Bununla birlikte kesinlikle hoş/güzel, kısmen ilginç, kısmen tatmin edici ve kesinlikle nitelikli olarak görülmüş ve estetik değer bakımından yüksek bir duruş sergilemektedir.

Atatürk Kültür Merkezi'nin görsel boyut algısında, ne kaba/iri ne ince/narin, ne alçak ne yüksek ve kısmen yatay olması onu biçimsel olarak ılımlı bir noktaya taşıtmaktadır. Kesinlikle içi görülen/şeffaf/açık oluşuyla tamamen geçirgen, kısmen açık renkli oluşuyla da koyu olarak tanımlanmamaktadır. Dokusal ilişkisi bakımından AKM kısmen ağır/baskın, kesinlikle oranlı ve kesinlikle dengeli olarak nitelendirilmektedir. Bu  ıktılar, Atatürk Kültür Merkezi'nin 1. Aşama değerlendirilmesinde de ortaya konulmuştur.

 zg nl k faktörü için sanat ve mimarlık harici farklı disiplinlerden de uyarlanan sıfat çiftlerinin Atatürk Kültür Merkezi'ne yönelik algısında yapı, kesinlikle  ağdaş/modern görülmekte ve kısmen yenilikçi bulunmaktadır. Kesinlikle davetkâr/çekici hissettirmektedir. Bu, yapının anket katılımcılarının tamamı tarafından görülmüş olması ve %94'  (190 kişi) tarafından ziyaret edilmesini de açıklamaktadır. Yapı, kesinlikle aşına/bilindik bulunmakta, kesinlikle dokusal s rekliiliği sürdürdüğü düşünülmekte, kısmen bilgi verici addedilirken kesinlikle etrafiyla uyumlu ve kesinlikle etkileşime açık görülmektedir. Son olarak da yapı kesinlikle orijinal/otantik/biricik şeklinde yorumlanması ile özgün bir mimari eser ile karşı karşıya olduğumuz belirtilmektedir.

4.3.2.3 İstanbul Modern Müzesi – Genel Değerlendirme

Tablo 4.10'da anket katılımcılarının 202 kişiden oluşan tamamının İstanbul Modern Müzesi özelindeki dış cephe ve çevresi ile fiziksel etkileşimine yönelik görüşler aritmetik ortalamalar (en sağ sütün) alınarak hesaplanmıştır.

Tablo 4.10 İstanbul Modern genel değerlendirme, görsel boyut ve özgünlük görüşlerine ilişkin anlamsal farklılık ölçeği

Faktörler	Değerler	Sıfatlar	1	2	3	4	5	Sıfatlar	~
GENEL DEĞERLENDİRME	BETİMSSEL DEĞER	Belirsiz						Belirgin	4.129
		Alışılmış / Sıradan						Farklı / Değişik	3.802
		Karmaşık						Anlaşılır	3.950
		Gösterişsiz / Zayıf						Gösterişli / Güçlü	3.322
	ESTETİK DEĞER	Nahoş / Çirkin						Hoş / Güzel	4.411
		Sıkıcı						İlginç	3.955
		Yetersiz						Tatmin edici	4.030
		Niteliksiz						Nitelikli	4.312
GÖRSEL BOYUT (GÜÇLÜLÜK)	BİÇİM	Kütle						İnce / Narin	3.970
		Ölçek						Alçak	4.064
		Ölçek						Yatay	4.733
	RENK	Strüktür						İç Görülen / Şeffaf / Açık	3.767
		İşıklılık						Açık Renkli	4.639
	DOKU	Kütle						Hafif / Cılız	2.842
		Artikülasyon						Oranlı	4.530
		Artikülasyon						Dengeli	4.109
ÖZGÜNLÜK	Mimarlık	Çağ dışı / Demode						Çağdaş / Modern	4.649
	Mimarlık	Geleneksel						Yenilikçi	4.050
	Pazarlama	Yabancı / Bilinmedik						Aşına / Bilindik	3.332
	Psikoloji - Pazarlama	Yadsıyan / İtici						Davetkâr / Çekici	4.000
	Psikoloji - Pazarlama	Dokusal sürekliliği bozan						Dokusal sürekliliği sürdüren	3.950
	Psikoloji	Bilgilendirmeyen						Bilgi verici	3.995
	Psikoloji - Sosyoloji	Etrafıyla uyumsuz						Etrafıyla uyumlu	3.985
	Psikoloji	Etkileşime kapalı						Etkileşime açık	4.030
	Sanat-Pazarlama	Banal / Alelade						Orjinal / Otantik / Biricik	4.327

İstanbul Modern, genel değerlendirme faktörü ölçeğine göre kısmen belirgin, kısmen farklı/değişik, kısmen anlaşılır, ne gösterişli/güçlü ne zayıf/cılız oluşuyla betimsel olarak ayırt edilebilir bir konumdadır. Bununla birlikte kesinlikle hoş/güzel, kısmen ilginç, kesinlikle tatmin edici ve kesinlikle nitelikli olarak görülmüş ve estetik değer bakımından yüksek bir duruş sergilemektedir.

İstanbul Modern'in görsel boyut algısında, kısmen ince/narin, kısmen alçak ve kesinlikle yatay olması onu biçimsel olarak sakin bir noktaya taşımaktadır. Kısmen içi görülen/şeffaf/açık oluşuyla kısmi geçirgen, kesinlikle açık renkli oluşuyla da koyu olarak tanımlanmamaktadır. Dokusal ilişkisi bakımından İstanbul Modern ne ağır/baskın ne hafif/cılız, kesinlikle oranlı ve kesinlikle dengeli olarak nitelendirilmektedir. Bu çıktılar, İstanbul Modern Müzesi'nin 1. Aşama değerlendirilmesinde de ortaya konulmuştur.

Özgünlük faktörü için sanat ve mimarlık harici farklı disiplinlerden de uyarlanan sıfat çiftlerinin İstanbul Modern'e yönelik algısında yapı, kesinlikle çağdaş/modern görülmekte ve kısmen yenilikçi bulunmaktadır. Kısmen davetkâr/çekici hissettirmektedir. Bu, yapının anket katılımcılarının tamamı tarafından görülmüş

olması ve %91'i (184 kişi) tarafından ziyaret edilmesini de açıklamaktadır. Yapı, ne aşina/bilindik ne yabancı/bilinmedik bulunmakta, kısmen dokusal sürekliliği sürdürdüğü düşünülmekte, kısmen bilgi verici addedilirken kısmen etrafla uyumlu ve kısmen etkileşime açık görülmektedir. Son olarak da yapı, kesinlikle orijinal/otantik/biricik şeklinde yorumlanması ile özgün bir mimari eser ile karşı karşıya olduğumuz belirtilmektedir.

4.3.2.4 Mimarlar ve Diğer Meslek Grupları Arasında Karşılaştırma – Çapraz Okuma

Çağdaş yapılarda fiziksel kimlik değerlendirme üzerine hazırlanan anket sorgulamasının 202 kişinin verilerinden oluşan genel değerlendirme ayağından sonra, çalışmanın başında kurgulandığı haliyle mimarlar ve diğer meslek grupları arasındaki ayrımın ortaya konması için gerekli hesaplamalar yapılmıştır. Çağdaş yapılardaki fiziksel kimlik değerlendirme sürecinde mimarların, mesleki formasyonları gereği diğer meslek gruplarına göre yapıya yönelik niceliksel ve niteliksel verileri daha etraflıca analiz edebilme kabulü bulunmaktadır. Literatürde bu görüşü destekleyecek pek çok araştırma yer almaktadır (Groat ve Wang, 2013).

Anket sorgulamasına başlamadan evvel mimarlar ve diğer meslek grupları arasında bir okuma yapılması için mimar olan katılımcılar arasında kartopu örneklem tekniği ile anket paylaşılmıştır. 101 kişiden oluşan mimarlar ve 101 kişiden oluşan diğer meslek gruplarına ait görüşler her üç çağdaş yapı özelinde çapraz okumaya tabi tutulmuştur. Bunun amacı; mesleki formasyonları gereği mimarların diğer meslek gruplarına göre estetik ve mekânsal algılarının kuvvetli olması, teknik ve yapısal bilgi birikimine sahip olmaları, çok disiplinli çalışmaya yatkın olmaları ve sosyo-kültürel bilinç düzeylerinin yüksek olması kabulü bulunmaktadır.

Her üç yapının mesleki ayrımlar sonucunda derlenen verilerinin kıyaslanmasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Ancak yine de belli faktörler altında birtakım ufak ayrışmalar söz konusudur. Bunlar; Çamlıca Kulesi için 4.11 ve 4.12'de, Atatürk Kültür Merkezi için Tablo 4.13 ve 4.14'te, İstanbul Modern Müzesi için de Tablo 4.15 ve 4.16'da gösterilmektedir.

Tablo 4.11 Çamlıca Kulesi genel değerlendirme, görsel boyut ve özgünlük görüşlerine ilişkin anlamsal farklılık ölçeğinin mesleki ayrımı

Faktörler	Değerler		Sıfatlar					1					2					3					4					5					Sıfatlar				
GENEL DEĞERLENDİRME	BETİMSSEL DEĞER		Belirsiz																											Belirgin							
			Alışılmış / Sıradan																												Farklı / Değişik						
			Karmaşık																												Anlaşılır						
			Gösterişsiz / Zayıf																												Gösterişli / Güçlü						
	ESTETİK DEĞER		Nahoş / Çirkin																												Hoş / Güzel						
			Sıkıcı																												İlginç						
			Yetersiz																												Tatmin edici						
			Niteliksiz																												Nitelikli						
GÖRSEL BOYUT (GÜÇLÜLÜK)	BİÇİM	Kütle	Kaba / İri																											İnce / Narin							
		Ölçek	Yüksek																												Alçak						
		Ölçek	Dikey																												Yatay						
	RENK	Strüktür	İçi Görülmeyen / Sağır / Kapalı																											İçi Görülen / Şeffaf / Açık							
		İşıklılık		Koyu Renkli																												Açık Renkli					
	DOKU	Kütle	Ağır / Baskın																												Hafif / Cılız						
		Artikülasyon	Oransız																												Oranlı						
		Artikülasyon	Dengesiz																												Dengeli						
ÖZGÜNLÜK	Mimarlık	Çağ dışı / Demode																												Çağdaş / Modern							
	Mimarlık	Geleneksel																												Yenilikçi							
	Pazarlama	Yabancı / Bilinmedik																												Aşına / Bilindik							
	Psikoloji - Pazarlama	Yadsıyan / İtici																												Davetkâr / Çekici							
	Psikoloji - Pazarlama	Dokusal sürekliliği bozan																												Dokusal sürekliliği sürdüren							
	Psikoloji	Bilgilendirmeyen																												Bilgi verici							
	Psikoloji - Sosyoloji	Etrafıyla uyumsuz																												Etrafıyla uyumlu							
	Psikoloji	Etkileşime kapalı																												Etkileşime açık							
Sanat-Pazarlama	Banal / Alelade																												Orijinal / Otantik / Biricik								

MimarlarDiğer Meslekler

■ Mimarlar ■ Diğer Meslekler

Tablo 4.12 Çamlıca Kulesi verilerinin mimarlar ve diğer meslekler karşılaştırmasında ayrışma görülen faktörler

	Mimarlar	Diğer Meslekler
Genel Değerlendirme Betimsel değer	Kesinlikle Gösterişli/Güçlü	Kısmen Gösterişli/Güçlü
Genel Değerlendirme Estetik değer	Kısmen Sıkıcı	Ne Sıkıcı Ne İlginç
Görsel Boyut Biçim	Kesinlikle Kaba/İri	Kısmen Kaba/İri
Özgünlük Pazarlama	Kesinlikle Yabancı/Bilinmedik	Kısmen Yabancı/Bilinmedik
Özgünlük Psikoloji	Kısmen Bilgi Verici	Ne Bilgi Verici Ne Bilgilendirmeyen

Tablo 4.13 AKM genel değerlendirme, görsel boyut ve özgünlük görüşlerine ilişkin anlamsal farklılık ölçeğinin mesleki ayrımı

Faktörler	Değerler	Sıfatlar	1	2	3	4	5	Sıfatlar
GENEL DEĞERLENDİRME	BETİMSSEL DEĞER	Belirsiz						Belirgin
		Alışılmış / Sıradan						Farklı / Değişik
		Karmaşık						Anlaşılır
		Gösterişsiz / Zayıf						Gösterişli / Güçlü
	ESTETİK DEĞER	Nahoş / Çirkin						Hoş / Güzel
		Sıkıcı						İlginç
		Yetersiz						Tatmin edici
		Niteliksiz						Nitelikli
GÖRSEL BOYUT (GÜÇLÜLÜK)	BİÇİM	Kütle						İnce / Narin
		Ölçek						Alçak
		Ölçek						Yatay
	RENK	Strüktür						İçi Görülen / Şeffaf / Açık
		İşıklılık						Açık Renkli
	DOKU	Kütle						Hafif / Cılız
		Artikülasyon						Oranlı
		Artikülasyon						Dengeli
ÖZGÜNLÜK	Mimarlık	Çağ dışı / Demode						Çağdaş / Modern
	Mimarlık	Geleneksel						Yenilikçi
	Pazarlama	Yabancı / Bilinmedik						Aşına / Bilindik
	Psikoloji - Pazarlama	Yadsıyan / İtici						Davetkâr / Çekici
	Psikoloji - Pazarlama	Dokusal sürekliliği bozan						Dokusal sürekliliği sürdüren
	Psikoloji	Bilgilendirmeyen						Bilgi verici
	Psikoloji - Sosyoloji	Etrafıyla uyumsuz						Etrafıyla uyumlu
	Psikoloji	Etkileşime kapalı						Etkileşime açık
	Sanat-Pazarlama	Banal / Alelade						Orijinal / Otantik / Biricik

■ Mimarlar ■ Diğer Meslekler

Tablo 4.14 AKM verilerinin mimarlar ve diğer meslekler karşılaştırmasında ayrışma görülen faktörler

	Mimarlar	Diğer Meslekler
Görsel Boyut Renk	Kesinlikle İçi Görülen/Şeffaf/Açık	Kısmen İçi Görülen/Şeffaf/Açık
Görsel Boyut Doku	Kesinlikle Oranlı	Kısmen Oranlı
Özgünlük Psikoloji-Pazarlama	Kesinlikle Davetkâr/Çekici	Kısmen Davetkâr/Çekici
Özgünlük Psikoloji-Pazarlama	Kesinlikle Dokusal Sürekliliği Sürdüren	Kısmen Dokusal Sürekliliği Sürdüren
Özgünlük Psikoloji-Sosyoloji	Kesinlikle Etrafıyla Uyumlu	Kısmen Etrafıyla Uyumlu
Özgünlük Psikoloji	Kesinlikle Etkileşime Açık	Kısmen Etkileşime Açık
Özgünlük Sanat-Pazarlama	Kesinlikle Orijinal/Otantik/Biricik	Kısmen Orijinal/Otantik/Biricik

Tablo 4.15 İstanbul Modern genel değerlendirme, görsel boyut ve özgünlük görüşlerine ilişkin anlamsal farklılık ölçeğinin mesleki ayrımı

Faktörler	Değerler	Sıfatlar	1	2	3	4	5	Sıfatlar
GENEL DEĞERLENDİRME	BETİMSSEL DEĞER	Belirsiz						Belirgin
		Alışılmış / Sıradan						Farklı / Değişik
		Karmaşık						Anlaşılır
		Gösterişsiz / Zayıf						Gösterişli / Güçlü
	ESTETİK DEĞER	Nahoş / Çirkin						Hoş / Güzel
		Sıkıcı						İlginç
		Yetersiz						Tatmin edici
GÖRSEL BOYUT (GÜÇLÜLÜK)	BİÇİM	Kütle						İnce / Narin
		Ölçek						Alçak
		Ölçek						Yatay
	RENK	Strüktür						İçi Görülen / Şeffaf / Açık
		İşıklılık						Açık Renkli
	DOKU	Kütle						Hafif / Cılız
		Artikülasyon						Oranlı
		Artikülasyon						Dengeli
	ÖZGÜNLÜK	Mimarlık						Çağdaş / Modern
		Mimarlık						Yenilikçi
		Pazarlama						Aşına / Bilindik
		Psikoloji - Pazarlama						Davetkâr / Çekici
		Psikoloji - Pazarlama						Dokusal sürekliliği sürdüren
		Psikoloji						Bilgi verici
		Psikoloji - Sosyoloji						Etrafıyla uyumlu
		Psikoloji						Etkileşime açık
		Sanat-Pazarlama						Orijinal / Otantik / Biricik

■ Mimarlar ■ Diğer Meslekler

Tablo 4.16 İstanbul Modern verilerinin mimarlar ve diğer meslekler karşılaştırmasında ayrışma görülen faktörler

	Mimarlar	Diğer Meslekler
Genel Değerlendirme Betimsel Değer	Kesinlikle Belirgin	Kısmen Belirgin
Genel Değerlendirme Estetik Değer	Kesinlikle Tatmin Edici	Kısmen Tatmin Edici
Görsel Boyut Biçim	Kesinlikle İnce/Narin	Kısmen İnce/Narin
Özgünlük Psikoloji-Pazarlama	Kesinlikle Davetkâr/Çekici	Kısmen Davetkâr/Çekici
Özgünlük Psikoloji-Pazarlama	Kesinlikle Dokusal Sürekliliği Sürdüren	Kısmen Dokusal Sürekliliği Sürdüren
Özgünlük Psikoloji	Kesinlikle Bilgi Verici	Kısmen Bilgi Verici

Yapılar arasındaki karşılaştırmalar sonucunda; Çamlıca Kulesi'nin etrafıyla çelişik ve baskın duruşunun herkesçe daha kolay tanımlanabilir oluşu, diğer iki yapıya göre mimarlar ve diğer meslek grupları arasında ayırt edici bir fark oluşturmamıştır. Ancak mimarlar kesin yargı ortaya koymakta diğer meslek gruplarına göre daha emindir. Örneğin Çamlıca Kulesi, görsel boyut faktörünün biçim kategorisi altında mimarlara göre kesinlikle kaba/iri olarak betimlenmekteyken, diğer meslek gruplarına göre kısmen kaba/iri şeklinde ifade edilmektedir.

Atatürk Kültür Merkezi ve İstanbul Modern yapıları arasındaki yargılarda ise mesleki farklar özgünlük ölçütleri bağlamında parçalı olarak daha ayırt edici bir konumdadır. Buna göre; yine mimarlar her üç faktör grubuna yönelik sıfatları daha kesin bir kararlılıkla niteleyebilmiş, diğer meslek grupları ise daha itidalli kalmışlardır. Bununla beraber; genel değerlendirme ve görsel boyut yargılarına ait sıfat çiftlerinden ziyade; özgünlük faktörüne ait sıfat çiftleri arasında kesinlik ve kısmilik ayrımı gözetildiği görülmektedir. Buna göre; özgünlük faktörü altında pazarlama, sosyoloji, psikoloji ve sanat disiplinlerinden uyarlanan davetkârlık/çekicilik, dokusal süreklilik, etraf ile uyum, etkileşime açıklık ve orijinal/otantik/biricikliğe ait sıfat çiftleri her iki yapı için de mimarlara göre daha kesin, diğer meslek gruplarına göre ise kısmen olarak nitelenmektedir.

Tahmin edildiği üzere özgünlük faktörüne ait sıfat çiftleri, genel değerlendirme ve görsel boyut faktörlerine ait sıfat çiftlerinden daha kapsamlı, ayrıntılı, kalitatif ve çok yönlü özellikleri ile daha net bir yargı ortaya koymak için sofistike (karmaşık) kalmıştır. Bunun sebebi, özgünlüğün önceki bölümlerde de incelendiği üzere pek çok parametreden beslenen bir değer olarak algılanması gerekliliğidir. Özgün bir mimari çalışmadan bahsederken nesne ve aracı olmak üzere iki yönlü bakış ortaya konması önemlidir. Nesne olarak mimari eser fiziksel bir bağlamla var olur, bir aracının bakışı ile anlam kazanır. Mimarlık disiplininden beslenen çalışmaların çoğunluğunun ele aldığı gibi özgünlük sadece *geçmiş ile ilişki* ve *yenilik* ayrımlarından ziyade; daha bütüncül olarak ayırt edilebilecek şekilde farklı disiplinlere ait bakış açılarının kullanılması ile çeşitlendirilip, geniş bir kapsam içine oturtularak, görsel algıya hizmet eden belli sınırlar dahilinde yeniden anlam kazanacak şekilde değerlendirmeye alınmaktadır.

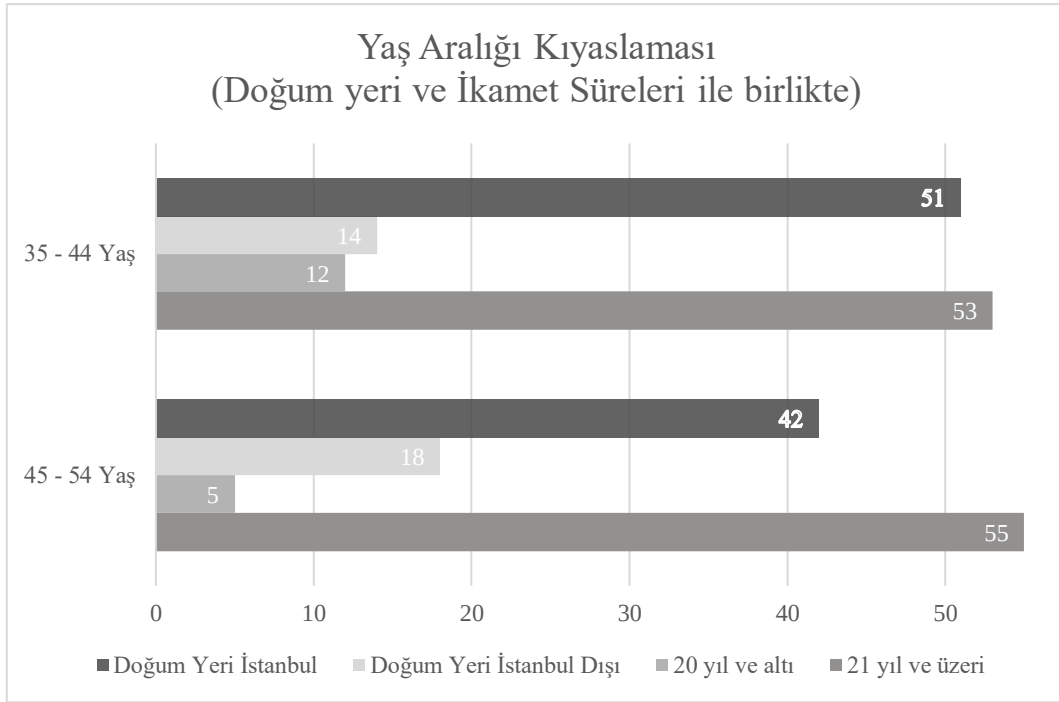
Önceki bölümlerde de ele alındığı üzere özgünlük boyut içeren bir başlıktır. Yapıya ait tanımlayıcı, onu diğerlerinden ayırıcı özelliklerin fiziksel kimlik

değerlendirmesi ile ortaya konabilmesi için daha nesnel faktörlerin yanında daha öznel derecelerin de kullanıcı (aracı) üzerinden açığa çıkarılması sağlanmaktadır. Özgün özelliklere sahip çağdaş bir yapının hem doğal hem yapıli hem de sosyal çevresiyle etkileşimi önem kazanmaktadır. Mimarlar, yapıların konum, görsel boyut ve kullanımlarını analiz ederken özgün ve yere özgü mimari dili, diğer meslek gruplarına oranla daha iyi tanımak, tanımlamak ve anlamlandırabilmek üzere teorik ve pratik eğitim almaktadırlar. Dolayısıyla mimarlar, özellikle özgünlük faktörü altında kullanılan sıfat çiftleri başta olmak üzere daha incelikli bir ustalık ve hassas bir netlikle ifade edilen seçeneklere yönelmektedirler.

4.3.2.5 Farklı Yaş Aralıkları Arasında Karşılaştırma – Çapraz Okuma

İstanbul’da ikamet etme şartı aranan ve İstanbul’da ikamet etme süresinin yüksek olarak belirlendiği anket çalışmasının çapraz okumaya fırsat veren bir yönü de iki farklı yaş grubuna mensup katılımcıların sayıca yüksek olmasıdır. Buna göre; 35-44 yaş aralığında 65 kişi ve 45-54 yaş aralığında 60 kişi ankete katılmıştır. Bu yaş aralığındaki 125 kişinin tamamı da yüksek öğrenim görmüştür. 35-44 yaş aralığından 51 kişi İstanbul’da, 14 kişi ise İstanbul dışında doğmuştur. Bu yaş aralığında 53 kişi 21 yıl ve üzeri, 10 kişi 11-20 yıl, 1 kişi 6-10 yıl ve 1 kişi de 0-5 yıl aralığında bir zamandır İstanbul’da ikamet etmektedir. 45-54 yaş aralığından 42 kişi İstanbul’da; 18 kişi ise İstanbul dışında doğmuştur. Bu yaş aralığında 55 kişi 21 yıl ve üzeri, 5 kişi ise 11-20 yıl aralığında bir zamandır İstanbul’da ikamet etmektedir. Bunun yanında; 35-44 yaş aralığındaki katılımcıların 38 kişisi mimar, 27 kişisi diğer meslek gruplarına; 45-54 yaş aralığındaki katılımcıların 31 kişisi mimar, 29 kişisi de diğer meslek gruplarına mensup olduklarını belirtmişlerdir.

Şekil 4.13’te ilgili yaş aralığına dahil katılımcıların doğum yerleri ve ikamet süreleri gösterilmektedir. Yaş aralığındaki dört yatay sütunlardan üst iki tanesi doğum yerlerini; alt iki tanesi de ikamet sürelerini 21 yıl üzeri ve 20 yıl ve altı şeklinde göstermektedir. Her üç yapının da yaş aralığı baz alınarak yapılan kıyaslamasında, meslek ayrımlarında yapılan çapraz okuma gibi anlamlı bir farklılık ve bağıntı ortaya çıkmamıştır. Meslekler arası çapraz okumadaki karşılaştırmalardan farklı olarak, yaş grupları arasında çok benzer yargıların ortaya çıktığı görülmektedir. Bazı faktör gruplarındaki sıfatlar için çok yakın nüans farkları ile kesinlik ve kısmilik ayrımları oluşmuştur.

Şekil 4.13 Yaş aralığı kıyaslaması, doğum yeri bilgisi ve ikamet etme süresi

Çamlıca Kulesi'nin yaş aralığı kıyaslamasında genel olarak benzer yargılar ortaya konmuştur (Tablo 4.18). Yaş aralıkları arasındaki aritmetik ortalamalarda ufak farklar vardır ve yaşça yüksek olan grup, sıfatları daha kesinlikle ele alabilmiştir. Buna göre; yapıyı genel değerlendirme faktör grubunda betimsel değeri 35-44 yaş aralığındaki katılımcılar ne karmaşık/ne anlaşılır; 45-54 yaş aralığındakiler ise kısmen karmaşık bulmuştur. Yapıyı özgünlük faktör grubundan 35-44 yaş aralığındaki katılımcılar kısmen yadsıyan/itici, kısmen etkileşime kapalı, ne orijinal/otantik/biricik ne banal/alelade olarak belirtmiştir. Bunun yanında; 45-54 yaş aralığındakiler ise yapıyı kesinlikle yadsıyan/itici, kesinlikle etkileşime kapalı, kısmen banal/alelade olarak değerlendirmiştir (Tablo 4.17).

Tablo 4.17 Çamlıca Kulesi verilerinin farklı yaş grupları karşılaştırmasında ayrışma görülen faktörler

	35-44 Yaş Aralığı	45-54 Yaş Aralığı
Genel Değerlendirme Betimsel Değer	Ne Karmaşık Ne Anlaşılır	Kısmen Karmaşık
Özgünlük Psikoloji-Pazarlama	Kısmen Yadsıyan/İtici	Kesinlikle Yadsıyan/İtici
Özgünlük Psikoloji	Kısmen Etkileşime Kapalı	Kesinlikle Etkileşime Kapalı
Özgünlük Sanat-Pazarlama	Ne Orijinal/Otantik/Biricik Ne Banal/Alelade	Kısmen Banal/Alelade

Tablo 4.18 Çamlıca Kulesi genel değerlendirme, görsel boyut ve özgünlük görüşlerine ilişkin anlamsal farklılık ölçeğinin yaş aralığı ayrımı

Faktörler	Değerler	Sıfatlar	1	2	3	4	5	Sıfatlar
GENEL DEĞERLENDİRME	BETİMSSEL DEĞER	Belirsiz						Belirgin
		Alışılmış / Sıradan						Farklı / Değişik
		Karmaşık						Anlaşılır
		Gösterişsiz / Zayıf						Gösterişli / Güçlü
	ESTETİK DEĞER	Nahoş / Çirkin						Hoş / Güzel
		Sıkıcı						İlginç
		Yetersiz						Tatmin edici
		Niteliksiz						Nitelikli
GÖRSEL BOYUT (GÜÇLÜLÜK)	BİÇİM	Kütle						İnce / Narin
		Ölçek						Alçak
		Ölçek						Yatay
		Dikey						
	RENK	İç Görülme / Sağır / Kapalı						İç Görülen / Şeffaf / Açık
		Koyu Renkli						Açık Renkli
	DOKU	Kütle						Hafif / Cılız
		Artikülasyon						Oranlı
ÖZGÜNLÜK	Mimarlık	Çağ dışı / Demode						Çağdaş / Modern
		Geleneksel						Yenilikçi
	Pazarlama	Yabancı / Bilinmedik						Aşına / Bilindik
	Psikoloji - Pazarlama	Yadsıyan / İtici						Davetkâr / Çekici
	Psikoloji - Pazarlama	Dokusal sürekliliği bozan						Dokusal sürekliliği sürdüren
	Psikoloji	Bilgilendirmeyen						Bilgi verici
	Psikoloji - Sosyoloji	Etrafıyla uyumsuz						Etrafıyla uyumlu
	Psikoloji	Etkileşime kapalı						Etkileşime açık
	Sanat-Pazarlama	Banal / Alelade						Orijinal / Otantik / Biricik

■ 35-44 Yaş ■ 45-54 Yaş

Atatürk Kültür Merkezi'nin yaş aralığı kıyaslamasında da genel olarak benzer yargılar ortaya konmuştur (Tablo 4.19). Yaş aralıkları arasındaki aritmetik ortalamalarda ufak farklar vardır ve yaşça yüksek olan grup, bu yapı için de sıfatları daha kesinlikle ele alabilmiştir. Buna göre; yapıyı genel değerlendirme faktör grubunda betimsel değeri 35-44 yaş aralığındaki katılımcılar ne karmaşık/ne anlaşılır; 45-54 yaş aralığındakiler ise kısmen anlaşılır bulmuştur. Görsel boyut faktöründen renk kategorisi altında 35-44 yaş aralığı kesinlikle içi görülen/şeffaf/açık; 45-54 yaş aralığı ise kısmen içi görülen/şeffaf/açık bulmuştur. Yapıyı özgünlük faktör grubundan 35-44 yaş aralığındaki katılımcılar kısmen aşına/bilindik, kısmen dokusal sürekliliği sürdüren olarak belirtmiştir. Bunun yanında; 45-54 yaş aralığındakiler ise yapıyı kesinlikle aşına/bilindik, kesinlikle dokusal sürekliliği sürdüren olarak değerlendirmiştir (Tablo 4.20).

Tablo 4.19 AKM genel değerlendirme, görsel boyut ve özgünlük görüşlerine ilişkin anlamsal farklılık ölçeğinin yaş aralığı ayrımı

Faktörler	Değerler	Sıfatlar	1	2	3	4	5	Sıfatlar
GENEL DEĞERLENDİRME	BETİMSSEL DEĞER	Belirsiz						Belirgin
		Alışılmış / Sıradan						Farklı / Değişik
		Karmaşık						Anlaşılır
		Gösterişsiz / Zayıf						Gösterişli / Güçlü
	ESTETİK DEĞER	Nahoş / Çirkin						Hoş / Güzel
		Sıkıcı						İlginç
		Yetersiz						Tatmin edici
		Niteliksiz						Nitelikli
GÖRSEL BOYUT (GÜÇLÜLÜK)	BİÇİM	Kütle						İnce / Narin
		Ölçek						Alçak
		Ölçek						Yatay
	RENK	Strüktür						İçi Görülen / Şeffaf / Açık
		Işıklılık						Açık Renkli
	DOKU	Kütle						Hafif / Cılız
		Artikülasyon						Oranlı
		Artikülasyon						Dengeli
ÖZGÜNLÜK	Mimarlık	Çağ dışı / Demode						Çağdaş / Modern
	Mimarlık	Geleneksel						Yenilikçi
	Pazarlama	Yabancı / Bilinmedik						Aşına / Bilindik
	Psikoloji - Pazarlama	Yadsıyan / İtici						Davetkâr / Çekici
	Psikoloji - Pazarlama	Dokusal sürekliliği bozan						Dokusal sürekliliği sürdüren
	Psikoloji	Bilgilendirmeyen						Bilgi verici
	Psikoloji - Sosyoloji	Etrafıyla uyumsuz						Etrafıyla uyumlu
	Psikoloji	Etkileşime kapalı						Etkileşime açık
	Sanat-Pazarlama	Banal / Alelade						Orjinal / Otantik / Biricik

■ 35-44 Yaş ■ 45-54 Yaş

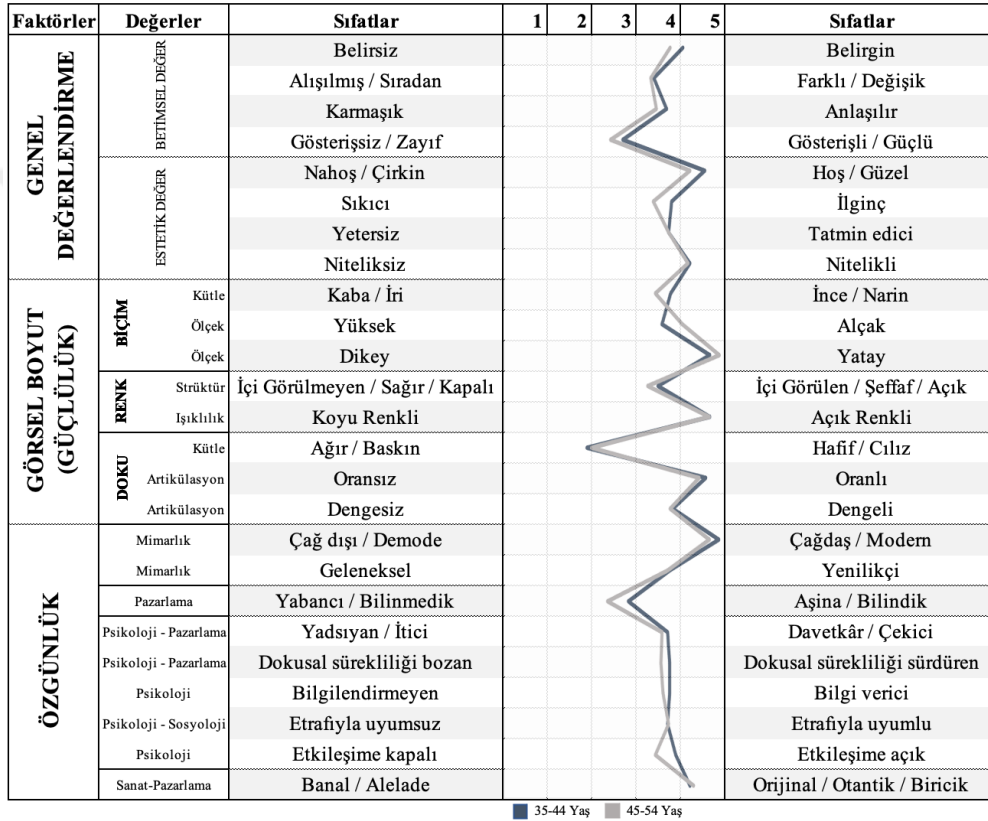
Tablo 4.20 AKM verilerinin farklı yaş grupları karşılaştırmasında ayrışma görülen faktörler

	35-44 Yaş Aralığı	45-54 Yaş Aralığı
Genel Değerlendirme Betimsel Değer	Ne Karmaşık Ne Anlaşılır	Kısmen Anlaşılır
Görsel Boyut Renk	Kesinlikle İçi Görülen/Şeffaf/Açık	Kısmen İçi Görülen/Şeffaf/Açık
Özgünlük Pazarlama	Kısmen Aşına/Bilindik	Kesinlikle Aşına/Bilindik
Özgünlük Psikoloji-Pazarlama	Kısmen Dokusal Sürekliliği Sürdüren	Kesinlikle Dokusal Sürekliliği Sürdüren

İstanbul Modern Müzesi'nin yaş aralığı kıyaslamasında da genel olarak benzer yargılar ortaya konmuştur (Tablo 4.21). Yaş aralıkları arasındaki aritmetik ortalamalarda çok ufak farklar vardır ve her iki yaş grubu arasında anlamlı bir bağıntı bulunamamıştır. Buna göre; yapıyı genel değerlendirme faktör grubunda estetik değeri 35-44 yaş aralığındaki katılımcılar kısmen ilginç; 45-54 yaş aralığındakiler ise ne ilginç ne sıkıcı bulmuştur. Görsel boyut faktöründen biçim

kategorisi altında 35-44 yaş aralığı kısmen ince/narin, kısmen alçak; 45-54 yaş aralığı ise ne kaba/iri ne ince/narin ve kesinlikle alçak bulmuştur. Yapıyı özgünlük faktör grubundan 35-44 yaş aralığındaki katılımcılar kısmen aşına/bilindik, kesinlikle etkileşime açık olarak belirtmiştir. Bunun yanında; 45-54 yaş aralığındakiler ise ne aşına/bilindik ne yabancı/bilinmedik ve kısmen etkileşime açık olarak değerlendirmiştir (Tablo 4.22).

Tablo 4.21 İstanbul Modern genel değerlendirme, görsel boyut ve özgünlük görüşlerine ilişkin anlamsal farklılık ölçeğinin yaş aralığı ayrımı

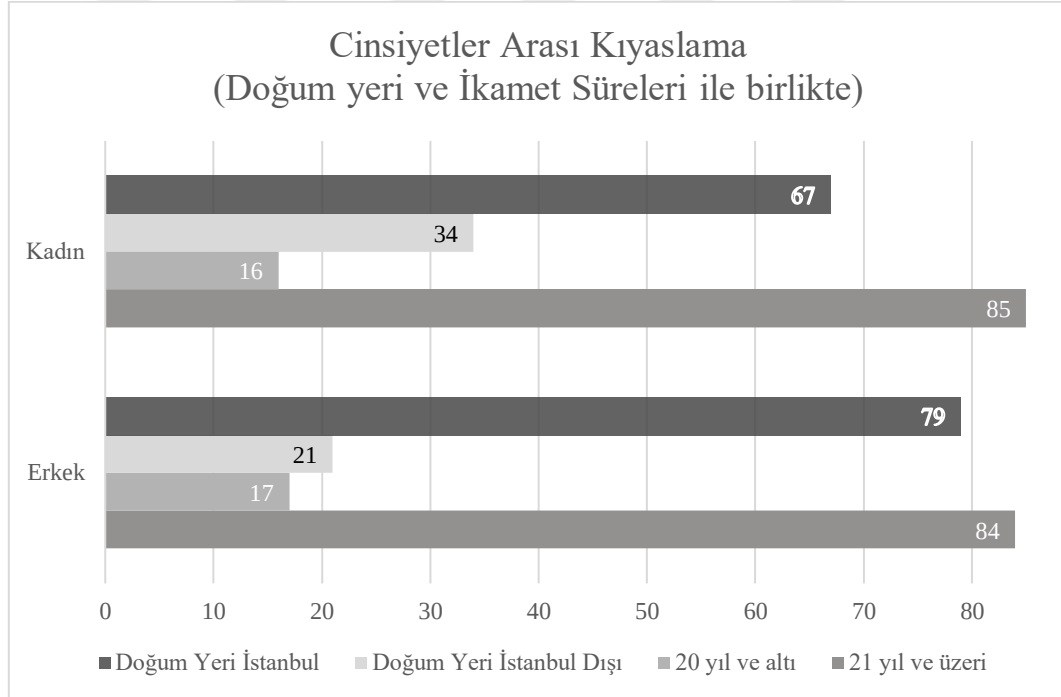

Tablo 4.22 İstanbul Modern verilerinin farklı yaş grupları karşılaştırmasında ayırışma görülen faktörler

	35-44 Yaş Aralığı	45-54 Yaş Aralığı
Genel Değerlendirme	Kısmen	Ne İlginç
Estetik Değer	İlginç	Ne Sıkıcı
Görsel Boyut	Kısmen	Ne İnce/Narin
Biçim	İnce/Narin	Ne Kaba/İri
Görsel Boyut	Kısmen	Kesinlikle
Biçim	Alçak	Alçak
Özgünlük	Kısmen	Ne Aşına/Bilindik
Pazarlama	Aşına/Bilindik	Ne Yabancı/Bilinmedik
Özgünlük	Kesinlikle	Kısmen
Psikoloji	Etkileşime Açık	Etkileşime Açık

4.3.2.6 Cinsiyetler Arasında Karşılaştırma – Çapraz Okuma

İstanbul’da ikamet etme şartı aranan ve İstanbul’da ikamet etme süresinin yüksek olarak belirlendiği anket çalışmasının katılımcılarının 101 kişisi kadın 101 kişisi de erkeklerden oluşmaktadır. Bu bağlamda; anket sonuçları cinsiyetler arasında dengeli bir dağılımla çapraz okumaya fırsat vermektedir. Kadınların 67 kişisi İstanbul’da, 34 kişisi İstanbul dışında doğmuştur. Kadınların 85 kişisi 21 yıl ve üzeri, 16 kişisi 20 yıl ve altı süredir İstanbul’da ikamet etmektedir. Kadınlar grubundan 2 kişi lise mezunudur, geri kalan 99 kişi yüksek öğrenim görmüştür. Erkeklerin 79 kişisi İstanbul’da, 21 kişisi İstanbul dışında doğmuştur. Erkeklerin 84 kişisi 21 yıl ve üzeri, 17 kişisi 20 yıl ve altı süredir İstanbul’da ikamet etmektedir. Erkekler grubundan 3 kişi lise mezunudur, geri kalan 98 kişi yüksek öğrenim görmüştür. Kadınların 49 kişisi mimar, erkeklerin ise 52 kişisi mimardır.

Şekil 4.14 Cinsiyet kıyaslaması, doğum yeri bilgisi ve ikamet etme süresi

Şekil 4.14’te katılımcıların cinsiyetler arasındaki doğum yerleri ve ikamet süreleri ayrımları gösterilmektedir. Cinsiyetler arasındaki dört yatay sütunlardan üst iki tanesi doğum yerlerini; alt iki tanesi de ikamet sürelerini 21 yıl üzeri ve 20 yıl ve altı şeklinde belirtmektedir. Her üç yapının da cinsiyetler arasındaki kıyaslaması baz alındığında, diğer çapraz okumalardaki benzerleri gibi anlamlı bir farklılık ve bağıntı ortaya çıkmamıştır. Meslekler arası çapraz okumadaki karşılaştırmalardan

farklı olarak, cinsiyetler arasında da çok benzer yargıların ortaya çıktığı görülmektedir. Bazı faktör gruplarındaki sıfatlar için çok yakın nüans farkları ile kesinlik ve kısmilik ayrımları oluşturmuştur. Kıyaslamalara ait değerlendirmeler Tablo 4.23 ve Tablo 4.24'te Çamlıca Kulesi; Tablo 4.25 ve Tablo 4.26'da AKM ve Tablo 4.27 ve Tablo 4.28'de İstanbul Modern için gösterilmektedir.

Tablo 4.23 Çamlıca Kulesi verilerinin cinsiyetler arası karşılaştırmasında ayrışma görülen faktörler

	Kadın	Erkek
Görsel Boyut Biçim	Kısmen Kaba/İri	Kesinlikle Kaba/İri
Görsel Boyut Renk	Kısmen İçi Görülmeyen/Sağır/Kapalı	Kesinlikle İçi Görülmeyen/Sağır/Kapalı
Özgünlük Pazarlama	Kısmen Yabancı/Bilinmedik	Kesinlikle Yabancı/Bilinmedik
Özgünlük Psikoloji	Kısmen Etkileşime Kapalı	Kesinlikle Etkileşime Kapalı

Tablo 4.24 Çamlıca Kulesi genel değerlendirme, görsel boyut ve özgünlük görüşlerine ilişkin anlamsal farklılık ölçeğinin cinsiyetler ayrımı

Faktörler	Değerler		Sıfatlar				1	2	3	4	5	Sıfatlar	
GENEL DEĞERLENDİRME	BETİMSSEL DEĞER		Belirsiz										Belirgin
			Alışılmış / Sıradan									Farklı / Değişik	
			Karmaşık									Anlaşılır	
			Gösterişsiz / Zayıf									Gösterişli / Güçlü	
GÖRSEL BOYUT (GÜÇLÜLÜK)	ESTETİK DEĞER		Nahoş / Çirkin										Hoş / Güzel
			Sıkıcı										İlginç
			Yetersiz										Tatmin edici
			Niteliksiz										Nitelikli
	BİÇİM	Kütle	Kaba / İri										İnce / Narin
		Ölçek	Yüksek										Alçak
	RENK	Ölçek	Dikey										Yatay
		Strüktür	İçi Görülmeyen / Sağır / Kapalı										İçi Görülen / Şeffaf / Açık
	DOKU	Işıklılık	Koyu Renkli										Açık Renkli
		Kütle	Ağır / Baskın										Hafif / Cılız
		Artikülasyon	Oransız										Oranlı
		Artikülasyon	Dengesiz										Dengeli
ÖZGÜNLÜK	Mimarlık	Çağ dışı / Demode										Çağdaş / Modern	
	Mimarlık	Geleneksel										Yenilikçi	
	Pazarlama	Yabancı / Bilinmedik										Aşına / Bilindik	
	Psikoloji - Pazarlama	Yadsıyan / İtici										Davetkâr / Çekici	
	Psikoloji - Pazarlama	Dokusal sürekliliği bozan										Dokusal sürekliliği sürdüren	
	Psikoloji	Bilgilendirmeyen										Bilgi verici	
	Psikoloji - Sosyoloji	Etrafıyla uyumsuz										Etrafıyla uyumlu	
	Psikoloji	Etkileşime kapalı										Etkileşime açık	
Sanat-Pazarlama	Banal / Alelade										Orijinal / Otantik / Biricik		

■ Kadın ■ Erkek

Tablo 4.25 AKM verilerinin cinsiyetler arası karşılaştırmasında ayrışma görülen faktörler

	Kadın	Erkek
Görsel Boyut Renk	Kısmen İçi Görülen/Şeffaf/Açık	Kesinlikle İçi Görülen/Şeffaf/Açık
Özgünlük Psikoloji-Pazarlama	Kısmen Dokusal Sürekliliği Sürdüren	Kesinlikle Dokusal Sürekliliği Sürdüren
Özgünlük Psikoloji	Kısmen Etrafıyla Uyumlu	Kesinlikle Etrafıyla Uyumlu
Özgünlük Sanat-Pazarlama	Kısmen Orijinal/Otantik/Biricik	Kesinlikle Orijinal/Otantik/Biricik

Tablo 4.26 AKM genel değerlendirme, görsel boyut ve özgünlük görüşlerine ilişkin anlamsal farklılık ölçeğinin cinsiyetler ayrımı

Faktörler	Değerler	Sıfatlar	1	2	3	4	5	Sıfatlar
GENEL DEĞERLENDİRME	BETİMSSEL DEĞER	Belirsiz						Belirgin
		Alışılmış / Sıradan						Farklı / Değişik
		Karmaşık						Anlaşılır
		Gösterişsiz / Zayıf						Gösterişli / Güçlü
	ESTETİK DEĞER	Nahoş / Çirkin						Hoş / Güzel
		Sıkıcı						İlginç
GÖRSEL BOYUT (GÜÇLÜLÜK)	BİÇİM	Kütle						Tatmin edici
		Ölçek						Nitelikli
		Ölçek						İnce / Narin
	RENK	İçi Görülme / Sağır / Kapalı						Alçak
		Koyu Renkli						Yatay
	DOKU	Ağır / Baskın						İçi Görülen / Şeffaf / Açık
		Oransız						Açık Renkli
		Dengesiz						Hafif / Cılız
								Oranlı
ÖZGÜNLÜK	Mimarlık	Çağ dışı / Demode						Dengeli
	Mimarlık	Geleneksel						Çağdaş / Modern
	Pazarlama	Yabancı / Bilinmedik						Yenilikçi
	Psikoloji - Pazarlama	Yadsıyan / İtici						Aşına / Bilindik
	Psikoloji - Pazarlama	Dokusal sürekliliği bozan						Davetkâr / Çekici
	Psikoloji	Bilgilendirmeyen						Dokusal sürekliliği sürdüren
	Psikoloji - Sosyoloji	Etrafıyla uyumsuz						Bilgi verici
	Psikoloji	Etkileşime kapalı						Etrafıyla uyumlu
	Sanat-Pazarlama	Banal / Alelade						Etkileşime açık
								Orijinal / Otantik / Biricik

■ Kadın ■ Erkek

Tablo 4.27 İstanbul Modern verilerinin cinsiyetler arası karşılaştırmasında ayrışma görülen faktörler

	Kadın	Erkek
Özgünlük Psikoloji-Pazarlama	Kısmen Dokusal Sürekliliği Sürdüren	Kesinlikle Dokusal Sürekliliği Sürdüren
Özgünlük Psikoloji-Sosyoloji	Kısmen Etrafıyla Uyumlu	Kesinlikle Etrafıyla Uyumlu

Tablo 4.28 İstanbul Modern genel değerlendirme, görsel boyut ve özgünlük görüşlerine ilişkin anlamsal farklılık ölçeğinin cinsiyetler ayrımı

Faktörler	Değerler	Sıfatlar	1	2	3	4	5	Sıfatlar
GENEL DEĞERLENDİRME	BETİMSSEL DEĞER	Belirsiz						Belirgin
		Alışılmış / Sıradan						Farklı / Değişik
		Karmaşık						Anlaşılır
		Gösterişsiz / Zayıf						Gösterişli / Güçlü
	ESTETİK DEĞER	Nahoş / Çirkin						Hoş / Güzel
		Sıkıcı						İlginç
		Yetersiz						Tatmin edici
		Niteliksiz						Nitelikli
GÖRSEL BOYUT (GÜÇLÜLÜK)	BİÇİM	Kütle						İnce / Narin
		Ölçek						Alçak
		Ölçek						Yatay
	RENK	Strüktür						İçi Görülen / Şeffaf / Açık
		Işıklılık						Açık Renkli
	DOKU	Kütle						Hafif / Cılız
		Artikülasyon						Oranlı
		Artikülasyon						Dengeli
ÖZGÜNLÜK	Mimarlık	Çağ dışı / Demode						Çağdaş / Modern
	Mimarlık	Geleneksel						Yenilikçi
	Pazarlama	Yabancı / Bilinmedik						Aşına / Bilindik
	Psikoloji - Pazarlama	Yadsıyan / İtici						Davetkâr / Çekici
	Psikoloji - Pazarlama	Dokusal sürekliliği bozan						Dokusal sürekliliği sürdüren
	Psikoloji	Bilgilendirmeyen						Bilgi verici
	Psikoloji - Sosyoloji	Etrafiyla uyumsuz						Etrafiyla uyumlu
	Psikoloji	Etkileşime kapalı						Etkileşime açık
	Sanat-Pazarlama	Banal / Alelade						Orijinal / Otantik / Biricik

■ Kadın ■ Erkek

Cinsiyetler arası kıyaslamada diğer iki çapraz okumaya göre çok daha az sıfat çiftinde uyumsuzluklar görülmektedir. Erkekler bu ayrım görülen seçeneklerin hepsinde kadınlara göre çok daha kesin yargılara sahiptir. Görsel boyut faktörü altında biçim ve renk kategorileri arasında, özgünlük faktörü altında dokusal süreklilik ve uyum arasında ayrışmalar olduğu gözükmemektedir. Erkekler, Çamlıca Kulesi’ni kesinlikle kaba/iri, içi görülmeyen/sağır/kapalı, yabancı/bilinmedik ve etkileşime kapalı olarak belirtmekteyken; kadınlar bu ayrımları kısmen olarak ifade etmektedir. Atatürk Kültür Merkezi’ni erkekler kesinlikle içi görülen/şeffaf/açık olarak nitelerken; kadınlar kısmen olduğunu belirtmektedir. Erkekler hem Atatürk Kültür Merkezi hem de İstanbul Modern Müzesi’nin kesinlikle dokusal sürekliliği sürdürdüğü ve etrafiyla uyumlu olduğunu; kadınlar ise yine kısmen olduğunu ifade etmektedirler.

Katılımcıların yanıtlarının meslek grupları, yaş aralıkları ve cinsiyetler arasındaki çapraz okumasında, katılımcıların tamamının denkleme katıldığı genel değerlendirme sonuçlarından anlamlı ve güçlü bir farklılık ortaya çıkmadığı

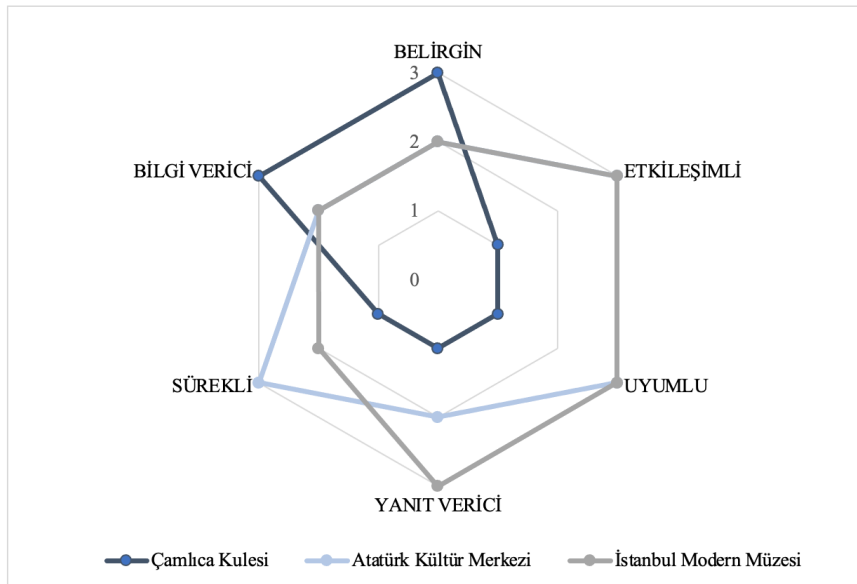
görülmektedir. Her üç çağdaş yapının anlamsal farklılık ölçeğinde değerlendirmeye alınan sıfat çiftlerinde, mimarların diğer meslek gruplarına göre ağırlıklı olarak özgünlük faktöründe daha kesinlik belirtecek şekilde kararlı oldukları görülmektedir. Yaş aralıkları arasındaki okumada ise yaşça büyük aralıkta olanların (45-54 yaş) genellikle biçim ile ilgili faktörlerde daha tereddütlü oldukları görülmektedir. Bu da tamamen yeni olarak inşa edilmiş çağdaş bir yapının biçimsel olarak aşırı belirgin farklar yaratmadığı takdirde, yaşça büyük olan grup tarafından ortalamada daha kararsız yargılarla değerlendirildiği şeklinde bir kabulü düşündürmektedir. Yapıların cinsiyetler arası nasıl algılandıklarına yönelik çapraz okumada ise erkeklerin kadınlara göre ayrışma görülen faktörlere ait sıfatları daha kesinlik içerecek şekilde niteledikleri saptanmıştır. Kadınlar ve erkekler arasında görsel boyut (güçlülük) faktörü altında biçim ve renk arasında ayrışmalar olduğu ve özgünlük faktöründe de süreklilik ve uyum altında ayrışmalar olduğu görülmektedir. Sonuç olarak hem genel değerlendirme hem de çapraz okumalardaki veriler, yapıların sembol niteliklerine yönelik nihai kararı etkileyecek düzeyde bir farklılaşma yaratmamaktadır.

5

BULGULAR VE TARTIŞMA

5.1 1. ve 2. Aşama Bulgularının Tartışılması

Çalışmada küresel kentsel mekân içinde inşa edilen çağdaş yapının kent ve kentte ikamet edenler ile kurduğu ilişki fiziksellik üzerinden değerlendirilmiştir. Bunun için; niceliksel veriler bağlam ve içerik boyutu üzerinden konum, görsel içerik ve kullanım başlıklarının açılımları ile 1. Aşama içinde incelenmiş; niteliksel veriler de anlamsal boyut üzerinden genel değerlendirme, görsel boyut (güçlülük) ve özgünlük faktörlerinin açılımları ile irdelenmiştir. Her iki aşama sonucunda yapıların sembol özellikler barındırması için sahip olması gereken nitelikler de açığa çıkarılabilmektedir. Yapıların sembolik niteliklerinin belirlenmesi ölçütleri ortaya konarken de çalışmanın kavramsal çerçevesi yanında; anket katılımcılarının yapmış olduğu değerlendirmeler de yol gösterici olmuştur.

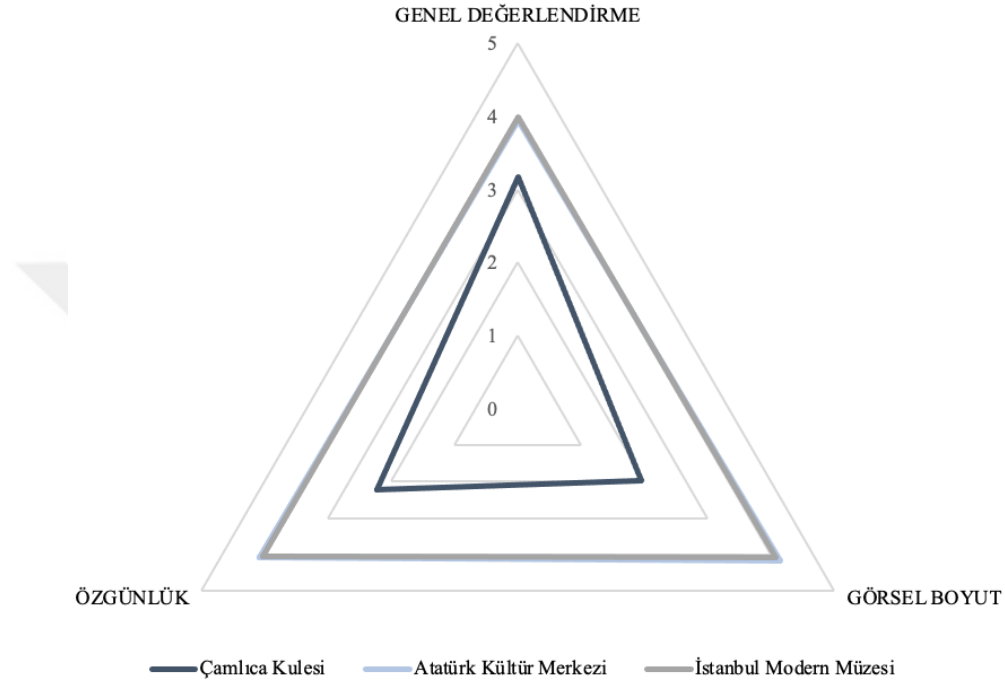
Şekil 5.1 1. Aşama'daki görünüş analizi bağlamında üç yapının kıyaslaması

Türkiye'nin küresel kenti İstanbul'dan seçilen yapılarla test edilmiş olan fiziksel kimlik değerlendirme dizgesine göre 1. Aşama ile yapılara ait niceliksel veriler arşiv taraması ve gözlemler yardımıyla analiz edilmiştir. İlgili tablonun yaratılan biçim başlığı altında belirlenen tanımlamalarına göre, yapının niceliksel görünüş analizi verilerinden derlenen puantaj sonucunda her üç yapıya ait radar çizelgesi en merkezdeki 0 noktası en olumsuz, dıştaki 3 çeperi ise en olumlu olacak şekilde değerlendirme sonuçlarını içermektedir. Çamlıca Kulesi, fiziksel kimlik değerlendirme 1. Aşama sonrasında diğer iki yapıya göre en belirgin ve bilgi verici, en az etkileşimli, en az uyumlu, en az yanıt verici ve en az süreklilik gösteren yapı olarak gösterilmektedir (Şekil 5.1).

Fiziksel kimlik değerlendirme dizgesinin 2. Aşama'sında yapıların anlamsal boyutları üzerinden değerlendirilmesi için anket sorgulaması tekniği kullanılmış ve anlamsal farklılık ölçeği ve faktör gruplarından yararlanılmıştır. Buna göre; Çamlıca Kulesi diğer iki yapıya göre betimsel olarak en karmaşık, en gösterişli/güçlü bulunmuş; estetik değer olarak da en az hoş giden, en sıkıcı, en yetersiz ve en niteliksiz olarak tanımlanmıştır. Yapı, görsel boyut algısında biçimsel olarak kütle ve ölçek bakımından en kaba/iri, en yüksek ve en dikey yapı olarak belirtilmiştir. Renk olarak strüktüründen kaynaklı en içi görülmeyen/sağır/kapalı yapı olarak gösterilmektedir. Dokusal olarak kütle ve artikülasyon bakımından en ağır/baskın, en oransız ve en dengesiz yapı olarak ayrılmaktadır. Çamlıca Kulesi, diğer iki yapıya göre özgünlük faktörü altında tanımlanan neredeyse her sıfat çifti arasında katılımcılar tarafından olumsuz olarak değerlendirilmektedir. Yapı, tasarımı ve inşası sürecinde fütüristik söylemler çerçevesinde tanımlanan yaklaşımının tersine ne çağdaş ne çağ dışı olarak görülmektedir. Yapı, anket katılımcılarının sadece %19'u tarafından ziyaret edilmiştir ve diğer iki yapıya göre kesinlikle yadsıyan/itici bulunmaktadır. Yapının; dokusal sürekliliği bozduğu, etrafıyla uyumsuz ve etkileşime kapalı olduğu ifade edilmektedir. Çamlıca Kulesi'nin algısal olarak özgün bir yapı olup olmadığı sorusuna ise katılımcılar kısmen banal/alelade olarak yanıt vermişlerdir.

Her üç çağdaş yapının da belirlenen faktör grupları için Şekil 5.2'de kullanılmakta olan üçayaklı fiziksel kimlik değerlendirme başlıkları, likert ölçeğindeki seçili 5'li sistemden ötürü merkezdeki 0 en olumsuz alan, en dıştaki çeper de 5 en olumlu tarafı belirtecek şekilde gösterilmektedir. Her bir faktör için tanımlanan sıfat

çiftlerine verilen yanıtların aritmetik ortalamaları alınarak oluşturulan radar çizelgesi değerlendirilmesine göre; Çamlıca Kulesi, özellikle görsel boyut (güçlülük) faktöründe diğer tüm faktörlere göre en olumsuz algıyı oluştururken, özgünlük faktörü altında da diğer iki yapıya göre zayıf kalmakta olduğu görülmektedir. Tüm faktörlerde aritmetik ortalaması ise 2,75 ile üç çağdaş yapı arasından en düşük fiziksel nitelikli yapı olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 5.2 Seçili çağdaş yapıların 2. Aşama faktör grupları arasındaki kıyaslama

Çalışmada; görsel algısı ile imgesel değeri yüksek, çevresel bağlamın etkisiyle nitelikli fiziksel kimliğe sahip çağdaş bir yapının özgün olarak değerlendirilme potansiyelinin de yüksek olduğu hipotezi öne sürülerek araştırmalar derinleştirilmiştir. Araştırma teknikleri ile ortaya çıkan sonuçlar neticesinde bir yapının imgesel değerinin yüksek olması yapının betimsel değeri, estetik değeri ve biçim, renk ve doku kategorilerinden oluşan görsel boyutları ile yakın ilişkilidir. Yapıya ait fiziksel özellikler yapının dış kabuğu ve cephesinin çevresi ile etkileşimini niceliksel analizler kullanarak kapsamlı bir şekilde ortaya koymaktadır. Dolayısıyla her yapı; bulunduğu konum, görsel içerik, kullanım ve anlam boyutları ile biriciktir. Yapının fiziksel olarak özgün bir yapı olup olmadığı 1. Aşama içinde yapının kendine ve yere özgü karakteristikleri ile tanımlanmıştır. Yapının algısal boyutta anlamlandırılabilmesi için fizikselliğinin genel değerlendirme, görsel boyut (güçlülük) ve bu çalışma için özel olarak geliştirilen

özgünlük faktörleri altında etkileşim boyutu üzerinden okunabilmesi sağlanmıştır. Buradaki nihai hedefin yapının fizikselliğinin somut olarak özgün bir değeri olmasının yanında; kolektif bir sorgulama süreci içinde de özgün olarak değerlendirilip değerlendirilmediğini çözümlenektir. Örneğin; Çamlıca Kulesi çalışma içinde betimsel değeri yüksek bulunmuş; görsel boyut (güçlölük) üzerinden imgesel değeri baskın olarak değerlendirilmiştir. Tasarım ve inşa süreçlerinde özgün mimari yaklaşımlar ve öğelerle inşa edilmiş olduğu belirtilen bir yapıdır. Ancak yapılan algısal özgünlük değeri sorgulamasında olumsuz olarak nitelenmektedir. Bu sebeplerle; hipotezin yeniden ele alınarak düzenlenmesi gerekliliğı oluşmaktadır.

Çalışmanın 2. Aşama'sındaki anket sorgulaması için yapılan çapraz okumalarda mevcut katılımcı profilinin yüksek eğitim düzeyine sahip olması, çoğunluğunun İstanbul'da doğmuş olması ve 21 yıl ve üzeri süredir İstanbul'da ikamet etmesi sebebiyle birbirine yakın sonuçlar ortaya çıkartmıştır. Tüm katılımcıların yanıtlarından elde edilen genel değerlendirme ve belirli gruplara ait kategoriler arasında yapılan çapraz okumalarda anlamlı bir farklılık ortaya çıkmadığı tespit edilmiştir. Çapraz okumalara ise mevcut verilerle, meslek grupları, yaş aralığı ve cinsiyetler arasında imkân sağlayan koşullar oluşmuştur. Buna göre; meslek grupları için özgünlük faktörü, yaş aralıkları için biçimsel değerler, cinsiyetler arası için de yine biçim ve renk arasında ufak nüans farklılıkları oluştuğu görülmektedir. Mimarlar, diğer meslek gruplarına göre almış olduğu mimari formasyon sebebiyle özellikle özgünlük faktörü altındaki çeşitli sıfatlar için daha kesin yargılar ortaya koyma eğilimine sahiplerdir. Bunun yanında; 34-45 yaş ve 45-54 yaş aralığına göre yapılar arasında biçimsel özellik belirtilen maddelerde kısmen ayrışmalar görülmektedir. Yapıların hacimsel olarak anlaşılır veya ilginç oluşlarıyla ilgili kısımlarda yaşça yüksek olan aralıktakilerin yanıtları, yaşça düşük olanlara göre daha kararsız kalmıştır. Çamlıca Kulesi özelinde yaşça büyük olanlar küçük olanlara göre özgünlük faktörü altında daha olumsuz yargılara meylederken; eski AKM yapısı ile tasarımsal ilişkisi kuvvetli olan yeni AKM yapısı konusunda diğer iki yapıya göre daha kesin ve olumlu yargılar ortaya koymuşlardır. Cinsiyetler arasındaki okumada ise görsel boyut (güçlölük) faktörü altında biçim ve renk kategorilerine ait sıfatlar arasında, özgünlük faktörü altında ise süreklilik ve uyum

kategorileri altında erkekler daha kesin, kadınlar daha kısmen olan seçeneklere yönelmişlerdir.

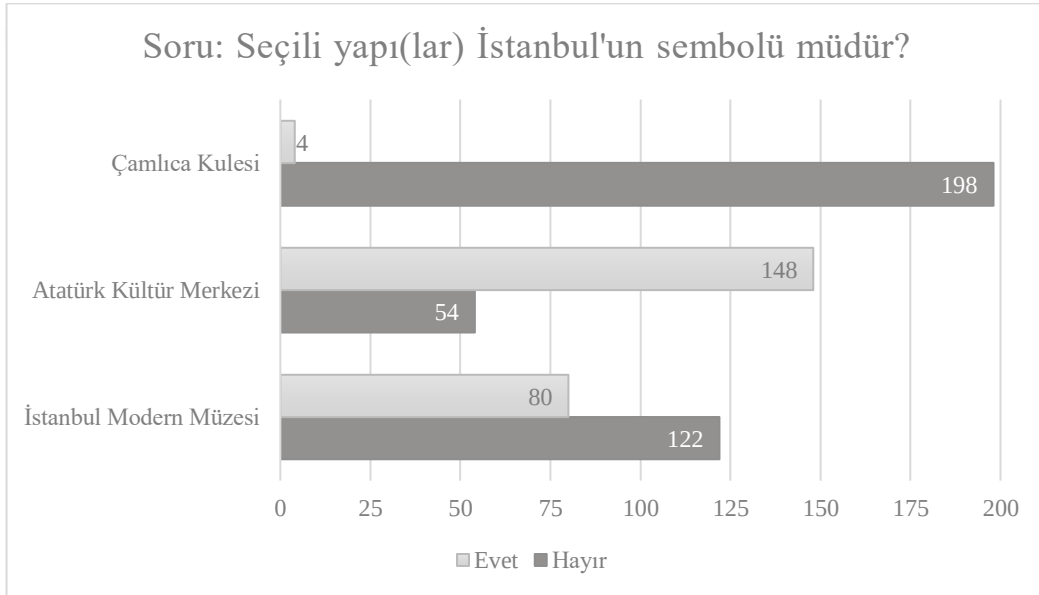
Mevcut anket katılımcılarının yüksek eğitim seviyeleri, yaşlarının 35'in üzerinde olması, çoğunluğunun İstanbul'da doğması ve uzun süredir İstanbul'da ikamet etmeleri kente karşı geliştirdikleri aidiyet hissini güçlü olması kabulünü düşündürmektedir. Dolayısıyla farklı kategorilerde yapılan çapraz okumalar arasında zayıf nüans farklılıkları ortaya çıktığı ve anlamlı uyumsuzluklar oluşmadığı görülmektedir. Bu anketin katılımcılarının imkân sağladığı koşullarla yapılabilecek olan okumalar sınırlı kalmaktadır. Ancak anket altlığı farklı katılımcı grupları ile sorgulamaya tabi tutularak farklı çıkarımlar yapılmasına fırsat tanımaktadır. Örneğin mimarların, diğer meslek gruplarına göre daha net ve tanımlayıcı yargılar ortaya koyduğu belirlenmiştir. Mesleği mimar olanlar ile mimarlık öğrencileri arasında da benzer bir eğilim olup olmadığı karşılaştırılabilir. Yaş grubu daha genç olan aralıklar bu anket sorgulamasında düşük kalmıştır. Bu yaş aralığındaki katılımcı sayısı arttırılarak yeni neslin çağdaş yapıların fiziksel kimlik değerlendirilmesi konusunda fikirleri ortaya çıkartılabilir. Bu veriler yaş grubu daha yüksek olanlarla karşılaştırılabilir. Bununla birlikte İstanbul'da doğma oranı daha düşük; ancak İstanbul'da ikamet etme süresi daha yüksek olanların oranları arttırılarak çapraz okumalar yapılabilir. Böylece yere bağlanma ölçütleri ile de ilişkilendirilerek çağdaş addedilen bir yapının fiziksel kimlik değerlendirmesi ortaya çıkartılırken, niceliksel verilerin yanında anlamsal niteliklerin hangi adımlarda farklılaşma eğilimi gösterdiğinin tespit edilmesi sağlanabilir.

5.2 Yapılarda Sembolik Değerin Belirlenmesi için Öneri Nitelikler

Bir yapının sembolik değer içeren bir mimari eser haline gelebilmesi için çeşitli özellikleri barındırması gerekmektedir. Bunlar hem fiziksel hem de sosyal nitelikler içermektedir. Yapılan anket çalışmasında test edilen yeni inşa edilmiş üç yapının İstanbul'un sembolleri olup olmadığının da öznel açıdan değerlendirilmesi istenmiştir. Her yapının anket sorgulaması altına iki seçenekli bir soru ve kısa açıklama kutusu ilave edilmiş ve katılımcılara göre seçili yapıların İstanbul'un sembolü olup olmadıkları ile ilgili fikirlerini paylaşmaları talep edilmiştir. Yapıların sembolik değerlerine ait bu sorunun eklenmesinin nedeni, her üç yapının da medya görünürlüklerinde yeni, teknolojik, simge, ikonik vb. benzer kelime

seçimleri ile sıklıkla parlatılmasıdır. Dolayısıyla; İstanbul’da ikamet etmekte olan katılımcıların algıları ile haber kanalları, influencerlar², sosyal medya ve benzeri mecralarda betimlenen haber içeriklerinin tarafsızca karşılaştırılması da amaçlanmıştır.

Buna göre; seçilen üç çağdaş yapı arasından yeni AKM yapısı estetik olarak belirgin ve göze hoş gelen, tarihsel ve kültürel bağlam olarak etrafıyla uyumlu ve dokusal sürekliliği sürdüren, toplumsal bellek ile kurduğu uzun süreli ilişki ile aşinalık barındıran, işlevselliği ile bilgi verici ve erişilebilirliği ile etkileşime açık, tanınırlığı ile de davetkâr ve çekici bulunmuş ve İstanbul’un sembolü olarak seçilmiştir.

Şekil 5.3 Seçili çağdaş yapıların İstanbul’un sembolü olup olmadığına yönelik verilen yanıtlar

Verilen yanıtlara göre bu üç çağdaş yapı arasından İstanbul’un sembolü olabilecek tek yapı 148 evet oyu ile Atatürk Kültür Merkezi olarak belirlenmiştir. Evet diyenlerin 85 kişisi mimar, 63 kişisi diğer meslek gruplarına mensuptur. İstanbul Modern Müzesi de verilen açıklamalar neticesinde çağdaş sanatı destekleyen misyonu ile potansiyel olarak sembolik değer taşımaktadır. Evet oyu verenlerin 49 kişisi mimar, 31 kişisi diğer meslek gruplarına mensuptur. Bununla beraber Çamlıca Kulesi ise simge, sembol, ikon gibi medyada sıklıkla karşılaşılan tasvirlerle

² Influencer; bir şey hakkında paylaşım yaparak ilgi uyandırabilen, etki sahibi kişi (Merriam-Webster, t.y.)

rağmen anket katılımcılarının neredeyse tamamı tarafından sembol olarak görülmemektedir (Şekil 5.3).

Çağdaş bir yapının sembolik değer barındırması için içermesi gereken özelliklere yönelik öneriler kavramsal çerçeve ve anket sorgulaması sonucunda verilen yanıtlara göre aşağıdaki şekilde derlenmiş ve sıralanmıştır. Özet tablo ise Tablo 5.1’de incelenebilir.

1. Dış cephe tasarımının biricik/eşsiz, yer yer ikonik denecek özellikler barındırması beklenmektedir. Yapının fizikselliği ile ön planda olan cephe tasarımı farklı, ayırt edici ve dikkat çekici olmalıdır. Anket sorgulamasındaki her üç bina da dış cephe ve çevresi ile etkileşimi bağlamında değerlendirilmiştir. Örneğin; fizikselliğe ait estetik özellikler Çamlıca Kulesi’nde tepeden inme bir mimari tasarım, yeni AKM binasında eski ikonik ön cepheye sahip gelişmiş versiyon, İstanbul Modern binasında ise modern bir sadelik ve sanatsal yaratıcılığın paylaşılması misyonu ile harmanlanma şeklinde yorumlanmaktadır.
2. Bulunduğu bölgenin bağlamı ile etkileşim halindeyken tarih ve kültüründen beslenmelidir. Tarihsel bağlam ile kurduğu ilişki ne kadar fazla referans içermekte ise sembol olma potansiyeli o kadar yükselmektedir. Örneğin yeni AKM binasının üç yapı arasından sembol değeri en yüksek tercih edilmesinin en önemli nedenlerinden biri, ağırlıklı olarak eski AKM binası ve modernleşen Türkiye ile kurduğu tarihsel ve kültürel ilişki olarak belirtilmiştir. Bunun yanında; ikinci en yüksek sembol potansiyeli olan yapı da İstanbul Modern Müzesi’dir. Bunun nedeni yapının kültürel açıdan çağdaş sanatı destekleyen vizyonu, sanatı destekleyen eğitim ve sosyal projeleri, Türkiye ve dünyadan birçok sanat eserini bünyesinde barındırması olarak belirtilmiştir.
3. Hem kentsel hem de toplumsal hafıza içinde yer ettiği ölçüde önem addedilmeli ve anıtsal nitelikler barındırmalıdır. Örneğin; eski AKM binasının aynı konumunda oluşu ile yeni AKM binasının da şehrin merkezindeki buluşma noktası özelliğini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Eski tasarıma sadık kalınarak yenilenen binanın gelişmiş sahne teknolojileri, arttırılan kapasite ve eklenen yeni işlevler ile modernleşme bayrağını taşımaya devam ettiği düşünülmektedir. İstanbul Modern Müzesi de benzer

şekilde çağdaş sanatı destekleyen öncü yaklaşımı sebebiyle ilk akla gelen kültür ve sanat mekânlarından biri olarak belirtilmiştir.

4. Yapı stratejik bir konuma yerleşmeli, işlevsellik barındırmalı, fiziksel olarak kentli ile görsel bir iletişim içinde ve kolay erişilebilir olmalıdır. Bir yapının sembol değer kazanabilmesi için katılımcılar ağırlıklı olarak görülebilirlik ve erişilebilirlik temaları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda; Çamlıca Kulesi görülebilir addedilirken, rahat erişilebilir değildir; keza İstanbul Modern binası da görülebilirdir, ancak direkt deniz kenarında inşa edilmesi ve Galataport içinde olmasından ötürü erişim sıkı güvenlik kontrollerinden geçilerek sağlanmaktadır. Dolayısıyla kolay erişilebilir bulunmamaktadır. İstanbul Modern binasına direkt girişlerin Galataport bölgesine olan girişlerden ayrıştırılması bu bağlamda olumsuz algıların yumuşatılmasına yardımcı olabilir. Bunun yanında AKM binası hem şehir merkezlerinden biri sayılan Taksim Meydanı'nda hem de kolay erişilebilir oluşu ile bu üç yapı arasında en olumlu algıyı oluşturmaktadır.
5. Toplumsal kabul edilebilirlik ve sahiplenme hislerini destekleyecek şekilde binaların kültürel ve tarihsel kimlik ile bir uyum içinde olması, işlevsellik ve kullanılabilirlik bağlamında gündelik hayata hizmet etmesi, görsel olarak çekici ve ayırt edilebilir olması ile estetik bir değer barındırması, teknolojik malzemeler ve yöntemler kullanılarak dayanıklı, kalıcılığı yüksek ve uzun ömürlü olması sağlanmalıdır. Örneğin Çamlıca Kulesi'nin parametrik analizlerle oluşturulan organik cephe tasarımı mimarların çoğu tarafından bilinmekte ve açıklama kısmında ifade edilmektedir. Diğer meslek gruplarının yapının bu teknolojik yönünden haberleri olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak benzer şekilde mimarlar ve diğer meslek grupları yorumlarında yapıyı fazla modern ve fütürist olarak tanımlamaktadırlar ve halktan kopuk olarak addetmektedirler. AKM ve İstanbul Modern yapıları ise; Çamlıca Kulesi özelinde yapılan tüm teknoloji çıkışlı söylemlere rağmen; daha yenilikçi, çekici ve samimi görülmektedir.

Tablo 5.1 Binaların sembolik değerinin belirlenmesi ölçütleri özet tablosu

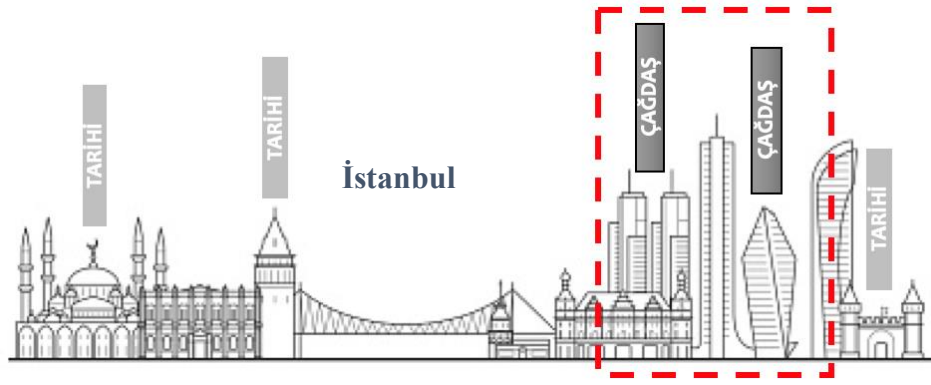
Değerler	Açıklamalar
Estetik	Fiziksel kabuk ve dış cephe tasarımının biricikliği
Bağlamsallık	Tarihsel, kültürel ve çevresel ilişkiler örgüsü
Anıtsallık	Kentsel ve toplumsal hafızada kalıcılık
Kullanılabilirlik	İşlevsel ve erişilebilir bir katılımcılık
Tanınırılık	Toplumsal kabul edilebilirlik ve sahiplenme

Çağdaş bir yapının sembol olarak nitelenememesinin arkasında yatan en büyük sebeplerden biri de yapının fiziksel olarak yeterince estetik, bağlamsal, anıtsal, kullanılabilir ve tanınır addedilememesi sayılabilir. Bu sebeple de çağdaş yapı çevresiyle uyum ve uygunluk yaratamamakta ve toplumsal bir fikir birliği oluşturmaktan uzaklaşmaktadır.

6.1 Çağdaş Yapılarda Fiziksel Kimlik Değerlendirme: İstanbul Örneği

Fiziksel ve sosyo-kültürel değerlerin korunup sürekliliğinin sağlanması; toplumsal yaşam, ekolojik çevre ve ülke ekonomisi gibi pek çok alanda nitelikli ve sağlıklı mekânların oluşturulması için elzemdir. Günümüz küresel kentlerindeki çağdaş mimari yapılar için sıklıkla bir eleştiri ya da sorgulama unsuru olarak kullanılan aynılaştırma, öykünme, ikonikleştirme vb. fiziksel tasarıma ait olgulara yönelik söylemler çalışmanın başat sorunlarını oluşturmuştur. Çalışmanın çıkış noktası “küresel benzeşme arttıkça, kimlik inşasını özgünleştirmek zorlaşır” çıkarımından hareketle başlamış; fiziksellik özelinde farklı birliktelik tarzları ve düzeyleri arayışı üzerine olası etkileri araştırmaya doğru evrilmiştir.

Tarihi yapılar için mimarlık literatüründe sıklıkla araştırmalar yapılmaktadır; ancak çağdaş yapılar özelindeki çalışmalar sayıca çok daha azdır. Bunun sebepleri arasında; tarihi yapıların kültürel ve tarihsel değerlerinde yatan geçmiş sanat ve zanaatlara yönelik teknikler ve yöntemler içermesi, bu yapıların uzun zamandır ayakta kalmasından ötürü koruma ve restorasyon ihtiyaçları barındırması, uzun yıllardır süregiden akademik çalışmaların teorik altyapılar oluşturması, nostaljik ve ikonik süreçlerin bir parçası olarak kamuya mal olmaları sayılabilmektedir. Bunun yanında çağdaş mimari hem estetik hem teknolojik olarak halen gelişmektedir. Dolayısıyla İstanbul örneği üzerinden çalışma içindeki çağdaş yapıları belirlemek ve uzun vadeli etkilerini ölçmek için, kent içinde makro düzeyde imgelenebilir bir işaret ögesi algısı barındırması, kimlikli olarak ayırt edilebilir olması, yere özgü ve özgün nitelikler ve sembol özellikler içermesi kabulü aranmıştır.

Şekil 6.1 Küresel kent İstanbul için çağdaş ve tarihi yapılar ayrımı görseli

Hızla gelişen kentsel alanlar, küresel kalkınma hedefleri içine entegrasyon, çevresel düzenleme ile hem fiziksel hem de sosyal çevrenin iyileştirilmesine yönelik yenileme hareketlerinin açtığı yolda, bir küresel kent olarak İstanbul’da da çeşitli yapısal değişiklikler yapılmaktadır. Türkiye’nin küresel kenti İstanbul (Şekil 6.1) özelinde bu yenileme hareketleri; Galataport kruvaziyer limanının tamamlanması sonrası Türkiye’nin ilk çağdaş sanat müzesi İstanbul Modern’in 2018 senesinde yıkılan Antrepo 4 yapısından çıkıp Renzo Piano tarafından inşa edilen yeni binasına taşınmasına; 1999 senesinde 1. grup kültür varlığı olarak tescil edilmesine rağmen eski AKM yapısının 2018 senesinde yıkılıp büyütülerek yenilenmesine ve görüntü kirliliği yarattığı ileri sürülerek Çamlıca Tepesi’ndeki tüm antenlerin sökülüp tek ve heykelsi bir “en yüksek” kulede toplanmasına sebep olmuştur.

Kimlik ifadesi yol gösterici ana çatkıyı ortaya koymaktadır; çünkü bir *şey* kendisini, özgün yönleri ile *öteki şeylerle* ilişkisi bakımından tanımlar. Aynı şekilde bir mimari biçimin fiziksel ayırt ediciliği onu diğer biçimlerle yani bağlamsallığından beslenen doğal çevre ve yapı çevresiyle etkileşimi ve içerikselliğinden gelen yapı kabuğu ve mimari öğelerine ait yaklaşımlar ve kararlar ilişkisi üzerinden ortaya çıkarmaktadır. Çalışma içinde 1. Aşama olarak adlandırılan görünüş analizi çağdaş bir yapının fiziksel kimliğine ait niceliksel verileri arşiv taraması ve gözlem tekniği ile ortaya koymaktadır. Anket sorgulaması tekniği kullanılan 2. Aşama’da da çağdaş yapının fiziksel kimliğine ait anlamsal veriler tespit edilmektedir. Anlamsal farklılık ölçeğinin yardımı ile üç faktör grubundan yararlanılan bu aşamada seçili yapıya ait genel değerlendirme faktöründe betimsel ve estetik değer; görsel boyut (güçlülük) faktöründe ise biçim, renk ve doku belirleyici olmaktadır. Tarihi çevreler ve yapılar özelindeki çalışmalarda sıklıkla karşılaşılmakta olunan özgünlük faktörü

ise hem bu çalışma alanlarından hem de farklı disiplinlerden uyarlanan sıfatlar ile geliştirilerek, çağdaş yapılar için yeniden ele alınmıştır. Çağdaş yapıların fiziksel kimlik değerlendirme dizgesi için hazırlanan iki aşamalı teknik sonucunda, yapıların özgün boyutlarının 1. Aşama içinde nesnel olarak kategorik, 2. aşama ile de öznel olarak değer özgünlüğü ortaya konmaktadır. 1. Aşama ile yapıya ait fiziksel özellikler bağlam ve içerik boyutları üzerinden; 2. Aşama’da ise genel değerlendirme ve görsel boyut (güçlülük) ve özgünlük (etkileşim) faktörleri ile anlam boyutu üzerinden ölçümlenmektedir.

Anket sorgulamasına verilen yanıtlar, özgünlük faktörü için uyarlanan sıfat çiftlerinin genel güvenilirliğini test etme imkânı da sunmuştur. Cronbach alfa kat sayısı, bir dizi anket maddesinin iç tutarlılığını ve güvenilirliğini ölçen bir istatistiktir ve bu maddelerin aynı özelliği tutarlı bir şekilde ölçüp ölçmediğinin belirlenmesine yardımcı olmaktadır (Bonett ve Wright, 2015). 2. Aşama içindeki anket sorgulamasına verilen yanıtlarda bu çalışma için hazırlanan özgünlük faktörü için Cronbach Alfa güvenilirlik kat sayısı hesaplanmış ve güvenilirlik düzeyi %98 ($\alpha=0,98$) ile iç tutarlılığı mükemmel seviyede bulunmuştur. Böylelikle yapıya karakterini veren ayırt edici ve biricik fiziksel özellikler, yapının barındırdığı programlar ve çevresi ile kurduğu anlamsal bütünlük ile sağlanan uyum üzerinden kapsamlı bir özgünlük çözümlemesi yapılabilmesine fırsat tanımaktadır.

Tablo 6.1 Seçili çağdaş yapıların 1. Aşama verileri ve 2. Aşama faktör grubu ortalamaları ile sembol yapı bağıntısı

Çağdaş Yapı	1.AŞAMA Görünüş Analizi Özeti	Genel Değerlendirme	Görsel Boyut	Özgünlük	Sembol Yapı
<i>Çamlıca Kulesi</i>	Belirgin Bilgi verici	3,17	1,96	2,23	●
<i>Atatürk Kültür Merkezi</i>	Etkileşimli Uyumlu Sürekli	3,94	3,66	4,10	●●●
<i>İstanbul Modern Müzesi</i>	Etkileşimli Uyumlu Yanıt verici	3,99	4,08	4,03	●●

2. Aşama’daki anlamsal farklılaşma ölçeğinde verilen yanıtlara göre Çamlıca Kulesi, her türlü üst anlatısına rağmen genel değerlendirme, görsel boyut ve özgünlük faktörlerinde diğer iki yapıya göre en düşük (olumsuz) ortalamada kalmıştır. Bu sonucun, 1. Aşama görünüş analizi ve yapının İstanbul’un sembolü olup olmadığı sorusuna verilen yanıtla da bağdaştığı görülmektedir. Ancak anket sorgulamasındaki verilerin aritmetik ortalamaları alındığında, diğer iki yapının

görsel boyut algıları özelinde bir ayrışma ortaya çıkmaktadır (Tablo 6.1). Buna göre; 3 yapı arasından İstanbul'un sembolü olabilecek yapı Atatürk Kültür Merkezi olarak belirlenmiştir. Ancak sıfat çiftlerine verilen yanıtların aritmetik ortalamaları alındığında, İstanbul Modern Müzesi'nin özellikle görsel boyut (güçlülük) faktörü altında en yüksek değerde (olumlu) algılandığı görülmektedir. Bunun nedeni; İstanbul Modern Müzesi'nin Atatürk Kültür Merkezi'ne göre görsel boyutta biçimsel olarak kütle ve ölçek bakımından daha belirgin bir şekilde ince/narin, yatay ve açık renkli olmasıdır (Tablo 4.7). Bunun yanında, Atatürk Kültür Merkezi ve İstanbul Modern arasındaki kıyaslamada özgünlük faktörü altında da çok az bir fark gözükmemektedir (Tablo 6.1). Dolayısıyla Şekil 4.7'deki sıfat çiftleri arasındaki karşılaştırma tablosuna geri dönüldüğü vakit, iki yapının da hangi alanda daha olumlu algılandığı belirlenebilmektedir (Tablo 6.2).

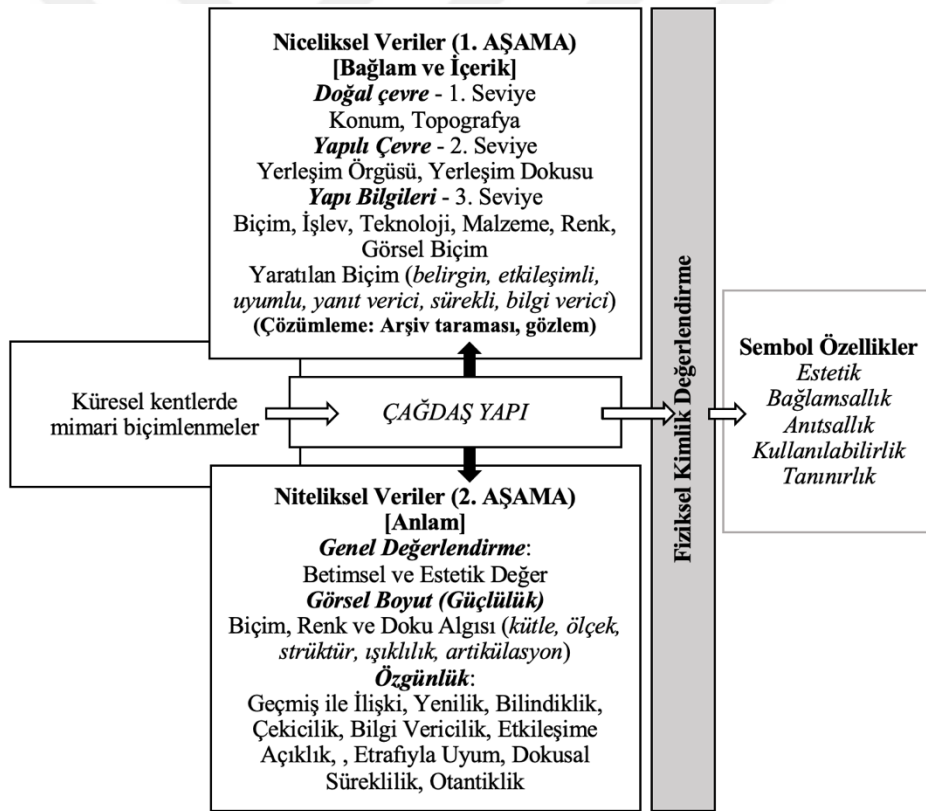
Tablo 6.2 Özgünlük faktörüne ait verilerin Atatürk Kültür Merkezi ve İstanbul Modern Müzesi arasındaki aritmetik ortalama kıyaslaması

Faktör	Disiplin	AKM	İstanbul Modern	Sıfatlar
ÖZGÜNLÜK	Mimarlık	4.15	4.65	Çağdaş / Modern
	Mimarlık	3.62	4.05	Yenilikçi
	Pazarlama	4.10	3.32	Aşına / Bilindik
	Psikoloji - Pazarlama	4.15	4.00	Davetkâr / Çekici
	Psikoloji - Pazarlama	4.26	3.95	Dokusal sürekliliği sürdüren
	Psikoloji	3.79	4.00	Bilgi verici
	Psikoloji - Sosyoloji	4.29	3.99	Etrafiyla uyumlu
	Psikoloji	4.28	4.03	Etkileşime açık
	Sanat - Pazarlama	4.28	4.33	Orijinal / Otantik / Biricik

İstanbul Modern Müzesi diğer iki yapıya göre en çağdaş ve yenilikçi bulunmakta; bu sebeple mimarlık disiplini altında görsel olarak öne çıkan en yeni (*novel*) yapı olmaktadır. Bunun yanında; Atatürk Kültür Merkezi ise en aşına/bilindik, en davetkâr/çekici, en dokusal sürekliliği sürdüren, en etrafiyla uyumlu ve en etkileşime açık yapıdır. Çalışmanın her iki aşamasından toplanan veriler ışığında bir yapının sembol olma potansiyelinin; yapının uyumu, sürekliliği, etkileşimi, davetkârlığı ve aşinalık barındırması ile yakın ilişkide olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar 1. Aşama görünüş analizi sonuçlarıyla da bağdaşmaktadır. Böylece, belirgin görsel boyut özelliklerindense (bağlam, içerik), özgünlük faktörü sıfatlarının farklı disiplinlerden geliştirilerek uyarlanması (anlam) ile sembol yapı nitelikleri arasında önemli örtüşmeler kurulabileceği de kanıtlanmaktadır.

6.2 Fiziksel Kimlik Değerlendirme Dizgesi

Fiziksel kimlik ifadesinde çok yönlü bir kavrayış için yapının niceliksel ve niteliksel verilerinin kültürel ve sosyal yankısını ölçmek de önem kazanmıştır. Çalışmada kullanılan teknikler, çağdaş yapıların fizikselliğinin özgün ve yere özgü değerlerinin saptanabilmesine katkı sağlamaktadır. Fiziksel kimlik değerlendirmesindeki çevre-yapı-insan ilişkisinde ortaya konan farklılık ve benzerlikler, süreklilik ve değişimler, çeşitlilik ve birlik adımları tanımlanarak etki ve etkileşim düzeyleri ortaya konabilmektedir. Çalışma içinde iki aşama üzerinden ele alınan çözümlemelerde kavramsal çerçeveden beslenen literatür taramaları yol gösterici olmuştur. 1. Aşama'nın sağladığı niceliksel derleme ve 2. Aşama'nın ortaya çıkardığı anlamlandırma süreci ile sembolik özelliklere yönelik niteliklerin tanımlanması da mümkün olmaktadır (Şekil 6.2).

Şekil 6.2 Çağdaş yapıların fiziksel kimlik değerlendirme için iki aşamalı teknik ve sembol özellikler

Kullanılan araştırma tekniği ile ortaya konan çalışma sonuçları neticesinde çalışmanın hipotezi yeniden düzenlenerek oluşturulmuştur. Buna göre; çalışmanın hipotezi şu şekilde değişmiştir: Stratejik bir konuma yerleşmiş, görünüşü imgesel değeriyle uyumlu, çevresel bağlamın etkisiyle etrafıyla süreklilik sağlayan ve

nitelikli mimari elemanlarla inşa edilmiş çağdaş yapılar, özgün olarak algılanma potansiyeline sahiptir.

Çalışmanın hipotezinden hareketle yapılan literatür taramasında imge, kimlik ve özgünlük kavramları detaylıca incelenmiştir. Bunun sonucunda; küreselleşme kavramının kentsel mekâna etkileri irdelenmiş ve mimari biçimlenmelerin oluşum yönelimleri üzerinde durulmuştur. Bunun için mimari paradigmlar yol gösterici olmuş; prototip, ikonik, öncül vb. diye tabir edilen yapıların gelişim süreçleri etrafıca ortaya konmuştur. İçinde bulunduğumuz dönemde farklı bir paradigma dönüşümünün emareleri okunmaktadır. Bunun da belirgin bir tanımlamasının olmasından ziyade; Antroposen çağı getirileri sebebiyle dönüşmekte olan iklimsel değişim, göç dalgaları vb. şekillendirdiği bir sürecin ürünleri ortaya çıkmaktadır. Çalışma içinde bu eğilim metamodernist yaklaşım üzerinden ele alınmış ve mimariye bağlam, biçim ve program üzerinden uyarlanarak açıklanmıştır. Sürdürülebilirlik kaygıları ve kaynak erişiminin yanında, teknolojik yeniliklerin de dahil olduğu yere özgü eserlerin toplum tarafından kolaylıkla kabul gördüğü ve tanındığı anlaşılmaktadır.

Çağdaş yapıların fiziksel kimliği, öncelikle yapının bulunduğu konumdaki doğal çevre üzerinden etrafı ile kurduğu atmosferik etkileşim boyutları ile bağlamsal bir birlik içindedir. Yapının görsel tasarım dili; belirginlik, uyum, süreklilik gibi düzeylerde kütsel artikülasyon, ölçek, stil, işlev ve kullanım kurgusu, malzeme ve renk seçimleri ve yararlanılan teknik yöntemler aracılığıyla hem yapılı hem de sosyal çevre ile ilişki halindedir. Yapılı çevre elemanları algılanabilen boyutları üzerinden nesnel bir içerik bilgisine sahiptir. Bu içerik, yapının makro ölçekte imgelenebilir, kendine ve yere özgü ayırt edici ve benzersiz özellikler bütünü ile var olmaktadır. Yapı, nesnel kapasitesinin ötesinde zihinsel bir algı potansiyeline de sahiptir. Bu da yapının bulunduğu bağlamda, kendisini oluşturan somut içerik verilerinden beslenen ve deneyimleyenler için görsel algının fiziksellik üzerinden anlamsal bir ifadesini oluşturmaktadır.

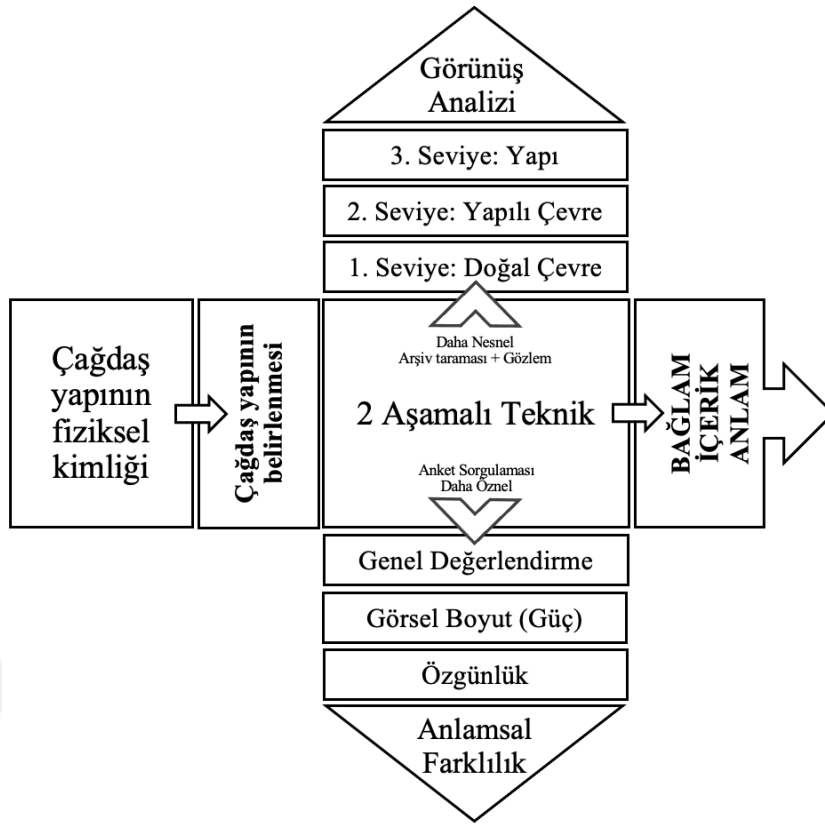
Küreselleşmenin etkilediği kentsel silüetler üzerinde rekabetçi hizmet sektörü, rant ekonomisi ve spekülasyon dayatmalarının tesiri büyüktür. İlk adımda kent ve kentli ile fiziksel bir zeminde etkileşim içinde olan yapılar, zamanla ortaya çıkan ilişkiler ağı üzerinden farklı etkileşim boyutları kazanarak; somut ayırt edici özelliklerinin yanında soyut niteliksel belirtiler ortaya çıkartır. Küresel kentler, hızlı karar alma

süreçleri sebebiyle mekânsal dönüşüm faaliyetlerini de hızlı bir şekilde gerçekleştiren dinamik merkezlerdir. Çalışmada, kentteki çağdaş yapıların barındırdıkları fiziksel kimlik potansiyellerinin açığa çıkartılması ve sembolik nitelikler barındırarak daha erişilebilir, kapsayıcı, kullanışlı ve tanınır yapılar olması için izlenebilecek dizgesel bir yol geliştirilmiştir. Böylece mimari eserin yalnızca kendine özgü olan ayırt edici ve özgün karakteristik özelliklerinin hem nesnel hem de öznel boyutlarının fiziksel kimlik değerlendirme dizgesi üzerinden açığa çıkartılmasına imkân sağlanabilmiştir.

Çalışmada hem inşa edilmiş olan hem de inşa edilmesi planlanan yapıların fiziksel kimlik değerlendirmelerini inceleyebilmek ve ölçmek için iki aşamadan oluşan bir dizge kurgulanmıştır. İstanbul örneği üzerinde test edilme imkânı sunulan bu dizgenin 1. Aşama'sı ile yapının niceliksel özelliklerini bağlamsal olarak doğal çevre ve yapı çevre verileri, içeriksel olarak ise yapıya ait mimari bilgiler ve tasarım kararları çözümlemeleri ile ortaya koymaktadır. Yapıya ait her türlü somut verinin derlenerek analize tabi tutulduğu bu aşama için, yapının inşa edilmiş olması şartı aranmamaktadır. Aynı şekilde çalışmanın anket sorgulaması tekniğinin kullanıldığı ve niteliksel özelliklerin ortaya çıkarıldığı 2. Aşama'sında da yapının ziyaret edilmesi şartı aranmamaktadır. Böylelikle ileriki süreçlerde anket sorgulamasına eklenen(-ecek) yapıya ait görseller (fotoğraf, video, render, animasyon vb.) ile dış cephe ve çevresel etkileşim bağlamında bir bağıntı ortaya koyabilmek için ön çalışmalar üzerinden genel değerlendirmeler yapılabilmesine fırsat sunulmaktadır.

Fiziksel kimlik değerlendirme dizgesi, çağdaş yapının fiziksel yönlerini nesnel ve öznel açılardan ortaya çıkaran bir araçtır. Bu teknik sırasıyla şu şekilde oluşturulmaktadır (Şekil 6.3):

1. Seçilen çağdaş yapının bulunduğu konum ve zemin özellikleri tespit edilir,
2. Yapının etrafındaki yapı çevre ile ilişkisi saptanır,
3. Yapının planlama, tasarım ve inşa süreçlerindeki görsel dile hizmet eden mimari kararları ve uygulamaları görünüş analizi ile ortaya konar,
4. Yapının duyularla algılanan anlamsal boyutunu hesaplamak için anlamsal farklılık ölçeği ile belirlenen faktör grupları altında ölçümlenmeleri yapılır,
5. Yapının bağlam, içerik ve anlam süreçlerinin değerlendirilmesi için iki aşamadan da elde edilen çıkarımlar bir araya getirilip yorumlanır.

Şekil 6.3 Çağdaş yapılar için fiziksel kimlik değerlendirme dizgesi

Bu çalışma, fiziksel çevre bileşenlerinin ve çevreyi oluşturan öğelerin önemini merkeze alan bir kabul ile, küreselleşme odağındaki kentlerde inşa edilen/edilecek olan çağdaş yapıların görsel ve görünüşe ait girdilerini ölçmenin, özgün değerlerini ve sembolik niteliklerini ortaya çıkarmanın tekniklerini araştırarak bir değerlendirme dizgesi oluşturmakta ve çağdaş yapıların özgün fiziksel kimlik verilerini saptamak için literatüre katkı sağlamaktadır.

Kahn (1961, s.59), etkileyici bir binanın ölçülemez olanla başlayıp, tasarım sürecinde ölçülebilir aşamalardan geçerek nihayetinde yine ölçülemez hale gelmesi gerektiğini savunmaktadır. Mimarlık, fiziksel çevre üzerinden bireyler ve toplumla bağlantı kurma kapasitesine sahiptir. Mimarlar da yarattıkları biçimleri hem içinde oldukları medeni ortam hem de kültürle harmanlayarak tasarlamaya özen göstermektedirler. Dolayısıyla mimari nesne hem kendisi hem çevresi hem de kullanıcıları ile bir var oluş ilişkisi kurarak anlamlandırılmaktadır. Çalışmanın ileriki aşamalarında, yapıların iç mekânlarının da denkleme katıldığı daha ayrıntılı çıkarımlar yapmaya olanak tanıyan mikro ölçekli araştırmaların da önü açılmaktadır. Böylece küresel konjonktürde makro ölçekli bakış açısından beslenen

fiziksellik odaklı bir kimlik değerlendirme dizgesinin açtığı yolda, daha detaylı ve yerel bilgilerin hem fiziksel hem sosyal düzeyde toplanabilmesine de fırsat tanınmış olmaktadır. Dolayısıyla inşa edilmesi planlanan ya da inşa edilmiş çağdaş yapıların fiziksel olarak iyileştirilmesi, geliştirilmesi gereken yönlerinin anlaşılması, toplum ile kurduğu bağların derinleştirilmesinin yolu açılabilir. Bunun yanında; çalışmanın sunmakta olduğu imkânlar çerçevesinde yapılan çapraz okumalar, farklı katılımcı gruplarının denkleme katılması ile geliştirilerek güçlendirilebilir. Böylece katılımcıların ((potansiyel) kullanıcıların) mevcut çağdaş yapılar veya inşa edilmesi planlanan yapıların dış cephe ve çevresi ile fiziksel etkileşimine yönelik uzamsal ve anlamsal boyut genişletilerek; yapı-insan ilişkisinin kalıcı bir düzeyde tanınmasına olumlu katkılar sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Abdelhady, M., Ba-Alawi, A. A. ve Alorimi, F. J. (2023). Correlation between authenticity and contemporary in architecture. *Industrial Technology Journal*, 1(1), 33-46. Doi: 10.21608/ITJ.2023.217530.1004
- Abrahamson, M. (2004). *Global cities*. London: Oxford University Press.
- Acemoğlu, D. ve Robinson, J. A. (2018). *Ulusların düşüşü: Güç, zenginlik ve yoksulluğun kökenleri* (37. Baskı). İstanbul: Doğan Kitap.
- Adam, R. (2012). *The globalisation of modern architecture: The impact of politics, economics and social change on architecture and urban design since 1990*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Adler, D. (1952). Function and environment. L. Mumford (Ed.), *Roots of contemporary American architecture* içinde (ss. 243-250). New York: Reinhold Publishing Corporation.
- Adorno, T. W. (2001). *The culture industry: Selected essays on mass culture*. London: Routledge.
- Agnew, J. ve Crobridge, S. (2003). *Mastering space: hegemony, territory and international political economy*. London: Taylor & Francis.
- Akbalık, E. (2017). Kent, mimarlık ve kimlik üretimi üzerine: Yıldızlar ve ikonlar. *Mimar.ist*, 17(59), 32-37.
- Aköz, A. B. (2018). *Pamukkale / Karahayıt bölgesindeki termal turizm yapılarının mimari kimlik analizi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Aksoy, E. (1987). *Mimarlıkta tasarım bilgisi*. Ankara: Hatiboğlu Yayınevi.
- Alaily-Mattar, N., Lindsay, G. ve Thierstein, A. (2021). Star architecture and urban transformation: Introduction to the special issue. *European Planning Studies*, 30(1), 1-12.
- Alexander, C. (1973). *Notes on the Synthesis of Form*. Cambridge: Harvard University Press.
- Alkan-Korkmaz, S. (2017). *Mimaride özgün kopya: Güncel mimarlık bağlamında kopya olgusunun tartışılması* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Anadolu Ajansı. (t.y.) *Çamlıca Radyo ve Televizyon Kulesi* [Fotoğraf]. Anadolu Ajansı (AA). <https://trthaberstatic.cdn.wp.trt.com.tr/resimler/1588000/camlica-kulesi-aa-1589741.jpg>

- Anay, H. (2011). Evrim kuramı perspektifinden “biçim işlevi izler” özdeyişine yeniden bakış, Hakan Anay ve Ülkü Özten (Ed.), *Biçim ve İşlev: Günümüzde biçim ve işlev tartışmasının neresindeyiz?* içinde (ss. 39-63). Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları.
- Appadurai, A. (1996). *Modernity at large: Cultural dimensions of globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press,
- Appleyard, D. (1973). Notes on urban perception and knowledge. R. M. Downs ve D. Stea (Ed.), *Image and environment: Cognitive mapping and spatial behaviour* içinde (ss. 109-114), NY: Routledge.
- Avkovan, E. N. (2019). *İstanbul Tatavla / Kurtuluş semtinin kültürel ve mimari kimlik değişimi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Aydınlı, S. (1986). *Mekânsal değerlendirme algısal yargılara dayalı bir model* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Aydilek, O. (2013, Ocak 18) “Başbakan bunu seçti” [Gazete manşeti]. *Habertürk Gazetesi*. <https://www.haberturk.com/gundem/haber/812455-basbakan-bunu-secti>
- Baciu, C., Bocoş, M. ve Baciu-Urzică, C. (2015). Metamodernism – a conceptual foundation. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 209, 33-38.
- Bala, H. A. (2016). Landmarks in urban space as signs. *Current Urban Studies*, 4, 409-429.
- Balkan, E. A. (2005). *Mimari tasarımda konsept*, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.
- Beck, U. (2009). *What is globalization?*. Patrick Camiller (Çev.) (9. Baskı). Cambridge: Polity Press. (Orijinal basım 1997).
- Berger, J. (1999). *Görme biçimleri*. Yurdanur Salman (Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Beyhan, Ş. G. ve Ünügür, S. M. (2005). Çağdaş gereksinimler bağlamında sürdürülebilir turizm ve kimlik modeli. *İTÜDERGİSİ/a*, 4(2), 79-87.
- BIG. (t.y.) *Amager Bakke, CopenHill Binası* [Fotoğraf]. Bjarke Ingels Group (BIG). <https://big.dk/projects/copenhill-2391>
- Bilgin, İ. (2009a). Ne münzevi ne de star... *Yeni Mimar Gazetesi*, 73. Sayı, 10-11.
- Bilgin, İ. (2009b). Zumthor’un vaadi. *Betonart*. 23. Sayı. 12-19.
- Bilgin, İ. (2016). *Mimarın soluğu, Peter Zumthor mimarlığı üzerine denemeler*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Bonett, D. G. ve Wright, T. A. (2015). Cronbach's alpha reliability: Interval estimation, hypothesis testing, and sample size planning. *Journal of organizational behavior*, 36(1), 3-15. <https://doi.org/10.1002/job.1960>
- Bourassa, S. C. (1989). Postmodernism in architecture and planning: what kind of style?, *Journal of Architectural and Planning Research*, 6(4), 289-304.
- Brower, C. K. (2018). *Too long and too boring: The effects of survey length and interest on careless responding* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Wright State University.

- Burgess, J. A. (1978). *Image and Identity: A study of urban and regional perception with particular reference to Kingston upon Hull*. Hull: University of Hull.
- Castells, M. (2008). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, toplum, kültür*. Cilt. 1, Ebru Kılıç (Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2020). *Kent, sınıf, iktidar*. Asuman Türkün (Çev.) (3. Baskı). Ankara: Pheonix Yayınları.
- Cheshmehzangi, A. (2015). Urban identity as a global phenomenon: Hybridity and contextualization of urban identities in the social environment. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 25, 391–406.
- Cheshmehzangi, A. (2020). *Identity of cities and city of identities*. Singapore: Springer.
- Ching, F. D. K. (2019). *Mimarlık – Biçim, mekân ve düzen*. Gizem Aydın (4. Baskı'dan Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. (Orijinal basım 1979).
- Civcir, E. (2015). *Temel tasarım ve tasarım ilkeleri*, Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Collier, P. ve Dollar, D. (2002). The new wave of globalization and its economic effects. *Globalization, growth, and poverty: Building an inclusive world economy* (Ch. 1, ss. 23-51). World Bank.
<https://documents1.worldbank.org/curated/es/954071468778196576/31043636020050007015044/additional/multi0page.pdf>
- Costa, P. T. Jr. ve McCrae, R. R. (1995). Domains and facets: Hierarchical personality assessment using the revised NEO personality inventory. *Journal of Personality Assessment*. 64(1), 21-50.
- Crysler, C. G. (2003). *Writing space: Discourses of architecture, urbanism and the built environment 1960–2000*. London: Routledge.
- Cullen, G. (2012). *Concise townscape*. London: Routledge (Orijinal basım 1961).
- Çelebi, Ü. (2011). *Isparta kenti kamu yapılarının imaj, kimlik ve anlam bağlamında incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Çıkrıkçı, E. (2021). *Kentsel kimlik bağlamında tarihi kent mekanlarında yeni yapı uygulamaları* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Çil, E. ve Güner, D (2011). Biçim işlevi izler mitosunun inşası ve çözülüşü. H. Anay ve Ü. Özten (Ed.), *Biçim ve İşlev: Günümüzde biçim ve işlev tartışmasının neresindeyiz?* içinde (ss. 65-93). Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları.
- Danford, S. ve Willems, E. P. (1975). Subjective responses to architectural displays: A question of validity. *Environment and Behavior*, 7(4), 486-516.
- Deleuze, G. ve Guattari, F. (1987). *A thousand plateaus: Capitalism and schizophrenia* (2. Baskı). Minnesota: University of Minnesota Press. (Orijinal basım 1980).
- Deniz-Topçu, K. (2011). A research of urban identity: Sample of Konya. *International Journal of Human Sciences*, 8(2), 1048-1072.

- Diker, M. ve Erkan, N. Ç. (2017). Kent kimliğinde ibadet yapıları: Antakya örneği. *Planlama*, 27(2), 180–192.
- Dingil, S. (2021). *The sources and limits of authenticity in contemporary architecture* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Dutton, D. (1994). Authenticity in the art of traditional societies. *Pacific Arts*. 9(10), 1-9.
- Dutton, D. (2003). Authenticity in art. Jerrold Levinson (Ed.), *The Oxford Handbook of Aesthetics* içinde (ss. 258-274). New York: Oxford University Press.
- Eğilmez, M. (2013). *Küresel finans krizi: Piyasa sisteminin eleştirisi* (9. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Encyclopedia Britannica. (t.y.-a), Globalization, *Encyclopedia Britannica*. 27 Haziran 2021 tarihinde <https://www.britannica.com/search?query=globalization> adresinden erişilmiştir.
- Encyclopedia Britannica. (t.y.-b) Columbian Exchange, *Encyclopedia Britannica*. 27 Haziran 2021 tarihinde <https://www.britannica.com/event/Columbian-exchange> adresinden erişilmiştir.
- Eraydın, Z. (2014). *The global image of the city Impacts of place branding on the image of Ankara* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Erözkan-Arusoğlu, Z. (2013). *Çok katmanlı kentlerde kimlik sorunsalı: Palimpsest bir kentsel alan olarak Ulus örneğinin incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Fiske, S. T., Cuddy, A. J. C., Glick, P. ve Xu, J. (2002). A model of (often mixed) stereotype content: Competence and warmth respectively follow from perceived status and competition. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(6), 878–902. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.82.6.878>
- Flickr. (t.y.). *Therme Vals, avludaki havuza bakan dış görünüş* [Fotoğraf]. Flickr. <https://www.flickr.com/photos/doctorcasino/1198708257>
- Frampton, K. (1983). Towards a critical regionalism. H. Foster (Ed.), *The anti-aesthetic: Essays on postmodern culture* içinde (ss. 16-30) Washington: Bay Press.
- Franco-Torres, M. (2021). The path to the new urban water paradigm – From modernity to metamodernism. *Water Alternatives* 14(3), 820-840.
- Gardner, L. (2016). Metamodernism: A new philosophical approach to counseling. *The Journal of Humanistic Counseling*, 55(2), 86-98.
- Gibbons, A., Vermeulen, T. ve van den Akker, R. (2019). Reality beckons: metamodernist depthiness beyond panfictionality. *European Journal of English Studies*, 23(2), 172-189.
- Gibson, J. J. (1950). *The Perception of the visual world*. Boston: Houghton Mifflin.

- Gibson, J. J. (1951). Theories of perception. W. Dennis, R. Leeper, H. F. Harlow, J. J. Gibson, D. Krech, D. M. Rioch, W. S. McCulloch ve H. Feigl (Ed.), *Current trends in psychological theory* içinde (ss. 85-110). Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- Giddens, A. (1991). *The consequences of modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Gökgür, P. (2005). 1933'ten 2003'e Atina Kartası'ndaki değişimler, CIAM'dan CEU'ya. *Planlama*, Vol. 1, 35-41.
- Göller, A. (2019) *Mimarlıkta üslup neden hiç durmadan değişiyor?* İstanbul: Janus Yayıncılık. (Orijinal basım 1887).
- Greig, J. M. (2002). The end of geography? Globalization, communications, and culture in the international system. *Journal of Conflict Resolution*, 46(2), 225–243.
- Groat, L. N. ve Wang, D. (2013). *Architectural research methods* (2. Baskı). New Jersey: John Wiley & Sons.
- Gupta, N. (2011). Globalization does lead to change in consumer behavior: Empirical evidence of impact of globalization on changing materialistic values in Indian consumers and its aftereffects. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 23(3), 251-269.
- Guardian Glass. (t.y.) *Atatürk Kültür Merkezi cam cephesi* [Bilgi sayfası]. Guardian Glass. <https://www.guardianglass.com/eu/tr/insights/ataturk-cultural-center-and-guardian-glass>
- Güleç, G. (2017). *Mimarlıkta orijinallik paradigmasının değişimi üzerine analitik bir çalışma* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Güneş, N. (2013). *Kimlik üzerine yeni bir okuma denemesi: Kimliğin söylemsel inşası ve Mardin örneği* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Gür, Ş. Ö. (1996). *Mekân örgütlenmesi*. Trabzon: Gür Yayıncılık.
- Gürel-Ağır, Ç. (2019). *Tarihsel çevrenin sunduğu imgenin okuyarak kentsel kimlik arayışına bir yaklaşım: Aksaray örneği* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. KTO Karatay Üniversitesi.
- Güzer, C. A. (2007). Gerçek ile taklit arasında mimarlık, *Mimarlık Dergisi*, 333. <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=51&RecID=1254>
- Hacıhasanoğlu, O. (1996). Kimlik sorunu: Mimarlığın evrensel ve yerel boyutları. *Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi* içinde (ss. 257-264). Bursa: Mimarlık ve İletişim.
- Hacıhasanoğlu, O. ve Örer, G. (1998). Architectural and urban identities of Istanbul. *Open House International*. 23, 52-60.
- Haddad, E. G. ve Rifkind, D. (Ed). (2014). Introduction, modernism and beyond: The plurality of contemporary architectures. *A critical history of contemporary architecture: 1960-2010* içinde (ss. 1-5). Surrey: Ashgate Publishing.
- Halbwachs, M. (1992). *On collective memory*. Chicago: University of Chicago Press.

- Han, B. C. (2017). *Shanzhai: Deconstruction in Chinese*. Boston: The MIT Press.
- Harvey, D. (1997). *Postmodernliğin durumu: Kültürel değişimin kökenleri*. Sungur Savran (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal basım 1989).
- Harvey, D. (2003). *Sosyal adalet ve şehir*. Mehmet Moralı (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Heidari, N. (2017). *The challenge of changing identity in urban transformation process: Kağıthane case* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Heidegger, M. (1969). *Identity and difference*. Joan Stambaugh (Çev.). New York: Harper & Row Publishers. (Orijinal basım: 1957).
- Herrle, P. ve Wegerhoff, E. (Ed.) (2008). *Architecture and identity* (9. Baskı). Münster: LIT Verlag.
- Hershberger, R. G. (1970). Architecture and meaning. *Journal of Aesthetic Education*, 4(4), 37-55.
- Hershberger, R. G. ve Cash, R. C. (1974). Predicting user responses to buildings. *Field Applications* içinde (ss. 117-133). Arizona: Arizona State University.
- Holm, H. H. ve Sørensen, G. (2018). *Whose world order? Uneven globalization and the end of the Cold War*. New York: Routledge.
- Hooper, K. (1978). Perceptual aspects of architecture. M. P. Friedman (Ed.), *Handbook of Perception Vol. 9: Perceptual Ecology* içinde (ss. 155-189). New York: Academic Press.
- ICOMOS. (1994, Aralık 12–17). *The Nara Document on authenticity*. <https://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/386-the-nara-document-on-authenticity-1994>
- İldiri, B. (2007). *Mimarlıkta zamansızlık ve sözde-orijinallik: Fenomenolojik bir tartışma* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Inalhan G. ve Finch, E. (2004). Place attachment and sense of belonging. *Facilities*, Vol.22 No. 5/6, 120-128.
- İstanbul Modern. (t.y.) *İstanbul Modern Sanat Müzesi* [Fotoğraf]. İstanbul Modern <https://www.istanbulmodern.org/basin-bultenleri/istanbul-modern-in-yeni-muze-binası-ziyarete-acildi>
- Janssens, J. (1984). *Looking at buildings: Individual variations in the perception of building exteriors*. Lund: Lund University Press.
- Jencks, C. (1991). *The language of post-modern architecture* (6. Baskı). New York: Wiley Academy. (Orijinal basım 1977).
- Jencks, C. ve Koolhaas, R. (2011). Radical post-modernism and content: Charles Jencks and Rem Koolhaas debate the issue. *Architectural Design*, 81(5), 32-45.
- Johnson, P. ve Hitchcock H. R. (1932) Museum of Modern Art, International exhibition catalogue, Feb. 10 to March 23, *International Style* [Broşür]. https://assets.moma.org/documents/moma_catalogue_2044_300061855.pdf

- Jokar, S., Hajilou, M., Meshkini, A. ve Esmaeili, A. (2022). Assessment of urban identity in newly built neighborhoods; Case of Pardis neighborhood in Ahvaz city, Iran. *GeoJournal*, 87, 4531–4546.
- Kahl, D. (2008). Robert Venturi and his contributions to postmodern architecture. *Oshkosh Scholar, Volume III*, April, 55-63.
- Kahn, L. I. (1961). Form and design. *Perspecta*, 7, 57–63.
- Kahyaoğlu, T. A. (1994). *A search for the co-existence of abstraction-representation to bring meaning and authenticity to contemporary architecture* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Kandilci, E. (1999). *An analytical study of creativity in architectural design: case study of national architectural awards* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü.
- Kaplan, R. (1975). Some methods and strategies in the prediction of preference. E. H. Zube, R. O. Brush and J. G. Fabos (Ed.), *Landscape assessment: Values, perceptions and resources* içinde (ss. 118-129). Stroudsburg, PA: Dowden, Hutchinson and Ross.
- Katyal, N. K. (2001). Architecture as crime control. *Yale Law Journal*, 111, 1039-1139.
- Keping, Y. (2003). Americanization, westernization, sinification: Modernization or globalization in China?. U. Beck, N. Sznaider ve R. Winter (Ed.), *Global, America?: The Cultural Consequences of Globalization* içinde (Ch. 7, ss. 134-149). Liverpool: Liverpool University Press.
- Kernis, M. H. ve Goldman, B. M. (2005). From thought and experience to behavior and interpersonal relationships: A multicomponent conceptualization of authenticity. A. Tesser, J. V. Wood ve D. A. Stapel (Ed.), *Building, Defending, and Regulating the Self: A Psychological Perspective* içinde (ss. 31-52). New York: Psychology Press.
- Kızıllkan, G. ve Yeşildal, Ö. (2021). Tarihi dokuda çağdaş kültür yapısının görsel etki değerlendirmesi: Odunpazarı Modern Müze örneklem alanı. *İdealkent*, 32(12), 471-491.
- King, A. (2004). *Spaces of global cultures: Architecture, urbanism, identity*. London: Routledge.
- Köknel, Ö. (2005). *Kişilik: Kaygıdan mutluluğa* (17. Baskı). İstanbul: Altın Kitapları.
- Krampen, M. (1979). *Meaning in the urban environment*. London: Pion Limited.
- Križnik, B. (2011). Selling global Seoul: Competitive urban policy and symbolic reconstruction of cities. *Revija za sociologiju*, 41(3), 291-313.
- Kuban, D. (2002). Mies van der Rohe'nin gökdelenleri. *Mies van der Rohe ve gökdelen: Modern mimarlığın öncüleri* içinde (ss. 9-23). İstanbul: Boyut Yayınları.
- Kuduğ, D. C. (2014). *Reflections of identity on architecture in the age of globalization* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.

- Kuhn, T. S. (1993). Metaphor in Science. A. Ortony (Ed.) *Metaphor and thought* içinde (2. Baskı, Ch. 22, ss. 533-542). Cambridge: Cambridge University Press.
- Kuhn, T. S. (1996). *The structure of scientific revolutions* (3. Baskı). Chicago: Chicago University Press. (Orijinal basım 1962).
- Küller, R. (1972). *A semantic model for describing perceived environment*. D12. Stockholm: National Swedish Institute for Building Research.
- Küller, R. (Ed.). (1973). *Architectural Psychology: Proceedings of the Lund Conference*. Pennsylvania: Dowden, Hutchinson & Ross.
- Lang, J. (Ed.) (1974a). *Designing for human behavior: Architecture and the Behavioral Sciences*. Pennsylvania: Dowden Hutchinson Ross.
- Lang, J. (1974b). Theories of perception and formal design. *Designing for human Behaviour: Architecture and the Behavioral Sciences* içinde (ss. 98-110). Pennsylvania: Dowden, Hutchinson and Ross.
- Lawrence, A. R. (2023). *The architecture of influence: The myth of originality in the twentieth century*. Virginia: University of Virginia Press.
- Le Corbusier (1986). *Towards a new architecture* (13. Baskı). New York: Dover Publications. (Orijinal basım 1923).
- Lehman, D. W., O'Connor, K., Kovács, B. ve Newman, G. E. (2019). Authenticity. *Academy of Management Annals*, 13(1), 1-42.
- Lin, J. (2016) Sassen's tandem of texts on global cities, 1988 and 1991, *City & Community*, 15(2), 109-112.
- Liu, X. P. (2012). Perspective on the problem of the Chinese urban space homogenization and identity creation in the era of globalization. *Applied Mechanics and Materials*, 174, 2226-2231.
- Lynch, K. (1976). *What time is this place?*. Massachussets: MIT Press.
- Lynch, K. (2010). *Kent imgesi*. İrem Başaran (Çev.). İstanbul: İş Bankası Yayınları. (Orijinal basım 1960).
- Madran, E. (2001). Kent belleğinin oluşumunda mimarlık yapıtları. *Mimarlık Dergisi*, 298, 47-49.
- Mairs, J. (2017, Mayıs 11). Therme Vals spa has been destroyed says Peter Zumthor. *Dezeen*. <https://www.dezeen.com/2017/05/11/peter-zumthor-vals-therme-spa-switzerland-destroyed-news/>
- Majerska-Pałubicka, B. (2020). Architecture vs. globalization. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 960 (022078). IOP Publishing. Doi: 10.1088/1757-899X/960/2/022078
- Manahasa, E. ve Manahasa, O. (2023). The role of landmarks in shaping Tirana's urban identity: the shift from socialist to post-socialist city. *European Planning Studies*, 32(5), 1029-1058. <https://doi.org/10.1080/09654313.2023.2249508>
- McLeod, M. (2003). Form and function today. B. Tschumi ve I. Cheng (Ed.), *The State of architecture at the beginning of the 21st century* içinde (ss. 108-109) Bradway: The Monacelli Press Inc.

- Merriam-Webster. (t.y.). Influencer. *Merriam-Webster Dictionary* içinde. 2 Eylül 2024 tarihinde <https://www.merriam-webster.com/dictionary/influencer> adresinden erişilmiştir.
- Minez, B. (2013). *Mimarlık eğitimi sürecinde bireyin algı değişiminin görsel çevre değerlendirme teknikleri ile incelenmesi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Trakya Üniversitesi.
- Mirmoghtadaee, M. (2004). Criteria to identify and evaluate the physical identity of cities. *Journal of Fine Arts*, 29, 17-26.
- Mueller, G. E. (1958). The Hegel legend of thesis-antithesis-synthesis. *Journal of the History of Ideas*, 19(3), 411-414.
- Nassar, J. L. (1992). *Environmental aesthetics: Theory, research, and applications*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Newman, G. E. ve Smith, R. K. (2016). Kinds of authenticity. *Philosophy Compass*. 11(10), 609-618. Doi: 10.1111/phc3.12343
- Nişanyan Sözlük (t.y.) Özgün. *Nişanyan Sözlük* içinde. 11 Aralık 2022 tarihinde <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/ozgun> adresinden erişilmiştir.
- Nugent, C. (2020, Ekim 21). The climate is breaking down. Architect Bjarke Ingels has a masterplan for that. *TIME*, <https://time.com/collection/greatreset/5900743/bjarke-ingels-climate-change-architecture/>
- Nunes, J. C., Ordanini, A. ve Giambastiani, G. (2021). The Concept of authenticity: What it means to consumers. *Journal of Marketing*. 85(4), 1-20.
- Ocakçı, M. (2018, Ocak 31) Sözlükten: Kent imgesi (imajı), *Kent Stratejileri Merkezi*. <https://kentstratejileri.com/tag/kevin-lynch/>
- Ohyama, K. (2017). *Seagram Binası ve önündeki plaza* [Fotoğraf]. Wikipedia. [https://en.wikipedia.org/wiki/File:Seagram_Building_\(35098307116\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/File:Seagram_Building_(35098307116).jpg)
- Oktay, D. (2011). Kent kimliğine bütüncül bir bakış. *İdealkent*, 2(3), 8-19.
- OMA, Koolhaas, R. ve Mau, B. (1995). *S, M, L, XL*. New York: The Monacelli Press.
- Omay-Polat, E. E. ve Can, C. (2008). Modern Mimarlık mirası kavramı: Tanım ve kapsam. *Megaron*, 3(2), 177-186.
- Osgood, C. E., Suci, G. J. ve Tannenbaum, P. H. (1975). *The measurement of meaning* (9. Baskı), Chicago: University of Illinois Press. (Orişinal basım: 1957).
- Ostwald, M. J. ve Vaughan, J. (2013). Representing architecture for fractal analysis: A framework for identifying significant lines. *Architectural Science Review*, 56(3), 242-251.
- Ostwald, M. J. ve Vaughan, J. (2018). Fractal dimensions in architecture: Measuring the characteristics complexity of buildings. *Handbook of the mathematics of the arts and sciences* içinde (ss. 1-17). E-Kitap: Springer.
- Örer, G. (1993). *İstanbul'un kentsel kimliği ve değişimi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.

- Özorhon, İ. F. (2008). *Mimarlıkta özgünlük arayışları: 1950-60 arası Türkiye modernliği* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Özsavaş-Akçay, A. (2006). *Mimari kimlik değişimini etkileyen faktörler üzerine bir araştırma: Kıbrıs-Lefkoşa örneği* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Phaidon. (t.y.). *CCTV Genel Merkez Binası, Pekin* [Fotoğraf]. Phaidon. <https://www.phaidon.com/resource/remcctv.jpg>
- Platt, C. ve Spier, S. (2010). Seeking the real: the special case of Peter Zumthor. *Architectural Theory Review*, 15(1), 30-42.
- Polat, S. (2011). *Kamusal dış mekânlarda mimari kimliği değerlendirmek için bir yöntem önerisi: Bursa-Cumhuriyet alanı örneği* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Polatoğlu, Ç. (Der.) (2012). *Mimarlıkta görsel etki değerlendirme yöntem ve teknikleri*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi.
- Proshansky, H. M. (1978). The city and self-identity. *Environment and behavior*, 10(2), 147-169.
- Proto, F. (Ed.) (2006). *Mass, identity, architecture. Architectural Writings of Jean Baudrillard*. Virginia: Wiley.
- Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. London: Pion Limited.
- Río, C. J., Robaina, N. F. ve Lucas, J. L. (2018). Using the semantic differential technique to assess stereotypes toward individuals with disabilities: The relevance of warmth and competence. *Universitas Psychologica*, 17(4), 1-12.
- Robertson, R. (2017). The future of traditional culture and religion. *Traditional Religion and Culture in a New Era içinde* (ss. 141-152). E-Kitap: Routledge.
- Rapoport, A. (1980). *Human aspects of urban form: Towards a man-environment approach to urban form and design* (2. Baskı). Oxford: Pergamon Press.
- Rapoport, A. (1990). *The meaning of the built environment. A nonverbal communication approach*. Tucson: The University of the Arizona Press.
- Rapoport, A. (2004). *Kültür mimarlık tasarım*. Çev. Selçuk Batur. İstanbul: Yem Yayınları.
- Rose, G. (1995). Place and identity: A sense of place. D. Massey ve P. Jess (Ed.), *A place in the world? Places, cultures and globalization içinde* (ss. 87-132). Oxford: Oxford University Press.
- Rossi, A. (1984). *Şehrin mimarisi*. Nurdan Gürbilek (Çev.). İstanbul: Kanat Kitap. (Orijinal basım 1966).
- Ryazanova, A. G. N. ve Sazanova, B. S. L. (2021). Transformation of the organization's interaction with the consumers in the conditions of metamodernism, *IFAC-PapersOnLine*, 54(13), 57-62. <https://doi.org/10.1016/j.ifacol.2021.10.418>
- Sachs, J. D. (2020). *The ages of globalization*. NY: Columbia University Press.
- Sassen, S. (2001). *The global city: New York, London, Tokyo* (2. Baskı). New Jersey: Princeton University Press. (Orijinal basım 1991).

- Sanoff, H. (1974). Measuring attributes of the visual environment. *Architecture and the Behavioral Sciences* içinde (ss. 244-260). Pennsylvania: Dowden, Hutchinson and Ross.
- Sanoff, H. (1991). *Visual research methods in design*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Saygın, A. U. (2016). Anthony Giddens'in sosyolojisinde modernliğin boyutları, *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 69-80.
- Schreiner, C. S. (2020). The Origin of originality. *Micronesian Educator*, Vol. 28, 80-98.
- Schwartz, S. (1997). The Postmodernity of modernism. H. Witemeyer (Ed.), *The Future of Modernism* içinde (ss. 9-31). Michigan: The University of Michigan Press.
- Scott Jr, W. E. (1967). The development of semantic differential scales as measures of "morale". *Personnel psychology*, 20(2), 179-198.
- SEP. (t.y.). Hegel's dialectic, *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (SEP). 25 Ağustos 2022 tarihinde <https://plato.stanford.edu/entries/hegel-dialectics/> adresinden erişilmiştir.
- Seyhan-Ayten, S. (2021). *Yer ve kimlik sorunsalı bağlamında kapalı konut yerleşmeleri üzerinden eleştirel bir okuma* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Shangquan, G. (2000). Economic globalization: Trends, risks and risk prevention. *Economic & Social Affairs, CDP Backround Paper*, 1, 1-8.
- Sklair, L. (2017). *The icon project: Architecture, cities, and capitalist globalization*. Oxford: Oxford University Press.
- Smith, D. E. (1996). Telling the truth after postmodernism, *Symbolic Interaction*, 19(3), 171-202.
- Snøhetta. (t.y.). *Norwegian National Opera and Ballet, Giving waterfront space back to the public* [Bilgi sayfası]. Snøhetta. <https://snohetta.com/project/42-norwegian-national-opera-and-ballet>
- Snøhetta. (2008). *Operahuset Sentrum, Oslo* [Fotoğraf]. Snøhetta. <https://www.snohetta.com/projects/norwegian-national-opera-and-ballet>
- Solak, S. S. G. (2017). Mekân-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 13-37.
- Soprema. (t.y.) Atatürk Kültür Merkezi [Render]. Soprema. https://www.soprema.com.tr/files/akm-istanbul_c4ff2629696a0567dd0f8fb3fb_887899.jpeg
- Sözcü. (2013, Ocak 20). "Tayyip'in dediği olur" [Gazete manşeti]. *Sözcü Gazetesi*. <https://www.gastearsivi.com/gazete/sozcu/2013-01-20/1>
- Spier, S. (2001). Place, authorship and the concrete: three conversations with Peter Zumthor. *Arq: Architectural Research Quarterly*, 5(1), 15-36.
- Steinmann, M. (1994). Die Gegenwärtigkeit der Dinge. M. Gilbert, K. Alter (Ed.), *Fünf Projekte von fünf Schweizer Architekten* içinde (ss. 8-25). Zürich: Artemis. Zürich.

- Sullivan, L. H. (1896). The tall office building artistically considered. *Lippincott's Magazine*, Vol. March, 403-409.
- Szacka, L. C. (2017). *Exhibiting the Postmodern: The 1980 Venice Architecture Biennale*. Venezia: Marsilio Editori.
- Şentürk, A. (2018). *Aidiyet, kent kimliği ve kentsel koruma etkileşimi bağlamında kullanıcı sürekliliğinin irdelenmesi: Kadıköy / Moda örneği* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Şenyiğit, Ö. (2010). *Biçimsel ve anlamsal ifade aracı olan cephelerin değerlendirilmesine yönelik bir yaklaşım: İstanbul'da Meşrutiyet ve Halaskargazi Caddeleri'ndeki cephelerin incelenmesi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Tanyeli, U. (2011). "Biçim işlevi izler mi?". H. Anay ve Ü. Özten (Ed.), *Biçim ve işlev: Günümüzde biçim ve işlev tartışmasının neresindeyiz?* içinde (ss. 127-140). Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları.
- Taylor, J. P. (2000). Izations of the world: Americanization, modernization and globalization. *Demystifying globalization* içinde (ss. 49-70). London: Palgrave Macmillan.
- Tekeli, D. (2023, Ağustos 22) Mimari kimlik konusunda söyleşi. *Yapı Dergisi*, [Görüş Yazısı]. <https://yapidergisi.com/mimari-kimlik-konusunda-bir-soylesi/>
- Tekin-Bıykoğlu, S. (2011). *Küreselleşmenin mekânsal kimlik dönüşümüne etkisi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
- Tuna, B. (2019). İstanbul Mimarları. Sayısal verilerle İstanbul mimarları, *Mimdap*, <http://mimdap.org/2019/04/sayysal-verilerle-ystanbul-mimarlary/>
- UAB. (2021, Mayıs 29). *Avrupa'nın en yüksek kulesi Çamlıca Kulesi açıldı*. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (UAB). <https://www.uab.gov.tr/haberler/avrupa-nin-en-yuksek-kulesi-camllica-kulesi-acildi>
- United Nations. (2018, Mayıs 16). *68% of the world population projected to live in urban areas by 2050*. <https://www.un.org/development/desa/en/news/population/2018-revision-of-world-urbanization-prospects.html>
- UNESCO. (2005, Şubat 2). *The Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*. <https://whc.unesco.org/archive/opguide05-en.pdf>
- UNESCO. (2019). *The 20th Century Architecture of Frank Lloyd Wright* (No 1496rev, ss. 23-40). <https://whc.unesco.org/en/list/1496/>
- Van den Berghe, P. L. (1963). Dialectic and functionalism: Toward a theoretical synthesis, *American Sociological Review*, 28(5), 695-705.
- Vecco, M. (2020). Genius loci as a meta-concept. *Journal of Cultural Heritage*, Vol. 41, 225-231. <https://doi.org/10.1016/j.culher.2019.07.001>
- Venturi, R. (1977). *Complexity and contradiction in architecture*. New York: The Museum of Modern Art.
- Venturi, R., Scott-Brown, D. ve Izenour, S. (1972). *Learning from Las Vegas*. (2. Rev. Baskı), Massachusetts: The MIT Press. (Orijinal basım 1972).

- Vermeulen, T. ve van den Akker, R. (2010). Notes on metamodernism. *Journal of Aesthetics & Culture*, 2(1), 1-14. <https://doi.org/10.3402/jac.v2i0.5677>
- Vitruvius. (2023). *Mimarlık üzerine*. Çiğdem Dürüşken (Lat.'den Çev.) (8. Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları. (Orijinal basım: M.Ö. 31).
- Vosniadou, S. (1989). Analogical reasoning as a mechanism in knowledge acquisition: a developmental perspective. S. Vosniadou ve A. Ortony (Ed.), *Similarity and Analogical Reasoning içinde* (ss. 413-437), Cambridge: Cambridge University Press.
- Wagner, O. (1902). *Moderne Architektur: seinen Schülern ein Führer auf diesem Kunstgebiete*, Wien: Schroll, <https://www.digital.wienbibliothek.at/wbrobv/content/titleinfo/2030681>
- Wallerstein, I. (2004). World-systems analysis. Anthony Giddens ve Jonathan Turner (Ed.), *Social Theory Today içinde* (ss. 309-324). California: Stanford University Press.
- Wertheimer, M. (2005). *Max Wertheimer and Gestalt theory*. New York: Routledge.
- William-Ellis, C. ve Summerson, J. (1934). *Architecture here and now*. London: Thomas Nelson & Sons.
- Wu, X., Xu, G., Ma, R. ve Du, J. (2008). The evolutionary process of secondary innovation in the context of globalization: A case study. *Industry and Higher Education*, 22(5), 289-296. <https://doi.org/10.5367/000000008786102053>
- Yargıç, S. (2009). *Küreselleşen kentlerde ikonik yapıların kentsel kimlik oluşumuna etkileri üzerine bir inceleme* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Yarımay, Ö. (2018). *İstanbul'da müze olarak tasarlanan yapıların mimari kimlik bağlamında irdelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Yılmaz, M. (2006). Architectural identity and local community. *Ekistics*. Vol.73 No: 436-441, 140-146. <https://doi.org/10.53910/26531313-E200673436-441109>
- Yurdabakan, İ. ve Çüm, S. (2017). Davranış bilimlerinde ölçek geliştirme (Açıklayıcı faktör analizine dayalı). *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 11(2), 108-126.
- Ziborov, O., Medushevskaya, N. ve Sigalov, K. (2021). The Sociocultural context in law: Modernism-postmodernism-metamodernism, *Wisdom*, 1(1), 232-245. <https://doi.org/10.24234/wisdom.v1i1.682>

ANKET İÇERİĞİ

Demografik Bilgiler

1	Cinsiyetiniz?	☐ Kadın
		☐ Erkek
		☐ Diğer
2	Hangi yaş aralığındasınız?	☐ 18 - 24
		☐ 25 - 34
		☐ 35 - 44
		☐ 45 - 54
		☐ 55 - 64
		☐ 65 +
3	Eğitim durumunuz?	☐ İlköğretim
		☐ Lise
		☐ Üniversite
		☐ Yüksek lisans
		☐ Doktora
4	Şu anki iş durumunuz?	☐ Tam zamanlı
		☐ Yarı zamanlı
		☐ İşsiz
		☐ Serbest meslek
		☐ Ev hanımı
		☐ Öğrenci
		☐ Emekli
5	Bu soruyu yalnızca mesleği <i>mimar</i> olanların yanıtlamasını rica ederiz. Sektörün hangi alanında çalışmaktasınız?	☐ Akademi
		☐ Uygulama
		☐ Her ikisi de
6	İstanbul'da mı doğdunuz?	☐ Evet
		☐ Hayır
7	Ne kadar zamandır İstanbul'da ikamet etmektesiniz?	☐ 0 - 5 yıl
		☐ 6 - 10 yıl
		☐ 11 - 20 yıl
		☐ 21 yıl ve üzeri

Çamlıca Radyo ve Televizyon Kulesi Özelindeki Sorular

ÇAMLICA RADYO VE TELEVİZYON KULESİ

- 1 Çamlıca Kulesi'ni daha önce gördünüz mü? ☐ Evet ☐ Hayır
- 2 Çamlıca Kulesi'ni ziyaret ettiniz mi? ☐ Evet ☐ Hayır

Kaynak: Anadolu Ajansı

Batı yönüne doğru çekilmiş fotoğraf

Çamlıca Radyo ve Televizyon Kulesi fiziksel kimlik değerlendirme sorularını kapsamaktadır. 2 adet çoktan seçmeli soru ile başlar; 25 adet zıt kutuplu sıfat çiftleri içeren sorular ile devam eder. Çamlıca Kulesi'nin dış cephesi ve çevresi ile etkileşimi hakkındaki algınızda, size uygun olan sıfat hangisi ise (ya da hangi tarafa daha yakın ise) ilgili daireyi tercihinize göre işaretlemenizi rica ederiz.

1 Kesinlikle katılıyorum (ilk sıfata)
2 Kısmen katılıyorum (ilk sıfata)
3 Ne katılıyorum ne katılmıyorum (kararsızsanız)
4 Kısmen katılıyorum (ikinci sıfata)
5 Kesinlikle katılıyorum (ikinci sıfata)

Bu bölümün son sorusu çoktan seçmeli bir sorudur. Yantınızı destekleyecek fikirlerinizi kısaca belirtmenizi rica ederiz.

- 3 Çamlıca Kulesi hakkındaki izlenimlerinizi yukarıda bulunan görselden de yardım alarak size en uygun gelen sıfat seçeneğine göre işaretleyiniz.

		Kesinlikle katılıyorum 1	Kısmen katılıyorum 2	Ne katılıyorum ne katılmıyorum 3	Kısmen katılıyorum 4	Kesinlikle katılıyorum 5	
1	Hoş / Güzel	☐	☐	☐	☐	☐	Nahoş / Çirkin
2	Kaba / İri	☐	☐	☐	☐	☐	İnce / Narin
3	Çağdaş / Modern	☐	☐	☐	☐	☐	Çağdışı / Demode
4	Sıkıcı	☐	☐	☐	☐	☐	İlginç
5	Alçak	☐	☐	☐	☐	☐	Yüksek
6	Geleneksel	☐	☐	☐	☐	☐	Yenilikçi
7	Bilgilendirmeyen	☐	☐	☐	☐	☐	Bilgi Verici
8	Yetersiz	☐	☐	☐	☐	☐	Tatmin Edici
9	Niteliksiz	☐	☐	☐	☐	☐	Nitelikli
10	Ahşılmış / Sıradan	☐	☐	☐	☐	☐	Farklı / Değişik
11	Belirgin	☐	☐	☐	☐	☐	Belirsiz
12	Ağır / Baskın	☐	☐	☐	☐	☐	Hafif / Cılız
13	Oranlı	☐	☐	☐	☐	☐	Oransız
14	Gösterişsiz / Zayıf	☐	☐	☐	☐	☐	Gösterişli / Güçlü
15	Dokusal Sürekliliği Bozan	☐	☐	☐	☐	☐	Dokusal Sürekliliği Sürdüren
16	Etkileşime Kapalı	☐	☐	☐	☐	☐	Etkileşime Açık
17	Yatay	☐	☐	☐	☐	☐	Dikey
18	İçeride Gözülen / Şeffaf / Açık	☐	☐	☐	☐	☐	İçeride Gözülmeyen / Sağır / Kapalı
19	Karmaşık	☐	☐	☐	☐	☐	Anlaşılır
20	Açık Renkli	☐	☐	☐	☐	☐	Koyu Renkli
21	Dengesiz	☐	☐	☐	☐	☐	Dengeli
22	Etrafıyla Uyumsuz	☐	☐	☐	☐	☐	Etrafıyla Uyumlu
23	Orijinal / Otantik / Biricik	☐	☐	☐	☐	☐	Banal / Alelade
24	Yadırgan / İtici	☐	☐	☐	☐	☐	Davetkâr / Çekici
25	Yabancı / Bilinmedik	☐	☐	☐	☐	☐	Aşina / Bilindik

- 4 Çamlıca Kulesi, İstanbul'un sembolü müdür? ☐ Evet ☐ Hayır

Nedenlerini kısaca belirtiniz.

Atatürk Kültür Merkezi Özelindeki Sorular

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ

1	Atatürk Kültür Merkezi'ni daha önce gördünüz mü?	☐ Evet	☐ Hayır
2	Atatürk Kültür Merkezi'ni daha önce ziyaret ettiniz mi?	☐ Evet	☐ Hayır

Güneydoğu yönüne doğru çekilmiş fotoğraf

Kaynak: Tihani/oglu Architects

Atatürk Kültür Merkezi fiziksel kimlik değerlendirme sorularını kapsamaktadır. 2 adet çoktan seçmeli soru ile başlar; 25 adet zıt kutuplu sıfat çiftleri içeren sorular ile devam eder. Çamlıca Kulesi'nin dış cephesi ve çevresi ile etkileşimi hakkındaki algınızda, size uygun olan sıfat hangisi ise (ya da hangi tarafa daha yakın ise) ilgili daireyi tercihinize göre işaretlemenizi rica ederiz.

- 1 Kesinlikle katlıyorum (ilk sığata)
- 2 Kısmen katlıyorum (ilk sığata)
- 3 Ne katlıyorum ne katılmıyorum (kararsızsanız)
- 4 Kısmen katlıyorum (ikinci sığata)
- 5 Kesinlikle katlıyorum (ikinci sığata)

Bu bölümün son sorusu çoktan seçmeli bir sorudur. Yanıtınızı destekleyecek fikirlerinizi kısaca belirtmenizi rica ederiz.

3 Atatürk Kültür Merkezi hakkındaki izlenimlerinizi yukarıda bulunan görselden de yardım olarak size en uygun gelen sıfat seçeneğine göre işaretleyiniz.

		Kesinlikle katlıyorum 1	Kısmen katlıyorum 2	Ne katlıyorum ne katılmıyorum 3	Kısmen katlıyorum 4	Kesinlikle katlıyorum 5	
1	Hoş / Güzel	☐	☐	☐	☐	☐	Nahoş / Çirkin
2	Kaba / İri	☐	☐	☐	☐	☐	İnce / Narin
3	Çağdaş / Modern	☐	☐	☐	☐	☐	Çağdaş / Demode
4	Sıkıcı	☐	☐	☐	☐	☐	İlginç
5	Alçak	☐	☐	☐	☐	☐	Yüksek
6	Geleneksel	☐	☐	☐	☐	☐	Yenilikçi
7	Bilgilendirmeyen	☐	☐	☐	☐	☐	Bilgi Verici
8	Yetersiz	☐	☐	☐	☐	☐	Tatmin Edici
9	Niteliksiz	☐	☐	☐	☐	☐	Nitelikli
10	Alışılmış / Sıradan	☐	☐	☐	☐	☐	Farklı / Değişik
11	Belirgin	☐	☐	☐	☐	☐	Belirsiz
12	Ağır / Baskın	☐	☐	☐	☐	☐	Hafif / Çıltz
13	Oranlı	☐	☐	☐	☐	☐	Oransız
14	Gösterişsiz / Zayıf	☐	☐	☐	☐	☐	Gösterişli / Güçlü
15	Dokusal Sürekliiği Bozan	☐	☐	☐	☐	☐	Dokusal Sürekliiği Sürdüren
16	Etkileşime Kapalı	☐	☐	☐	☐	☐	Etkileşime Açık
17	Yatay	☐	☐	☐	☐	☐	Dikey
18	İç Görülen / Şeffaf / Açık	☐	☐	☐	☐	☐	İç Görülmeyen / Sağır / Kapalı
19	Karmaşık	☐	☐	☐	☐	☐	Anlaşılır
20	Açık Renkli	☐	☐	☐	☐	☐	Koyu Renkli
21	Dengesiz	☐	☐	☐	☐	☐	Dengeli
22	Etrafıyla Uyumsuz	☐	☐	☐	☐	☐	Etrafıyla Uyumlu
23	Orijinal / Otantik / Biricik	☐	☐	☐	☐	☐	Banal / Alelade
24	Yadısiyan / İtici	☐	☐	☐	☐	☐	Davetkâr / Çekici
25	Yabancı / Bilinmedik	☐	☐	☐	☐	☐	Aşına / Bilindik

4	AKM, İstanbul'un sembolü müdür?	☐ Evet	☐ Hayır
Nedenlerini kısaca belirtiniz.			

İstanbul Modern Müzesi Özeline Sorular

İSTANBUL MODERN MÜZESİ

1	İstanbul Modern'i daha önce gördünüz mü?	☐ Evet	☐ Hayır
2	İstanbul Modern'i daha önce ziyaret ettiniz mi?	☐ Evet	☐ Hayır

Güneydoğu yönüne doğru çekilmiş fotoğraf

Kaynak: Benar Piano Building Workshop

İstanbul Modern Müzesi fiziksel kimlik değerlendirme sorularını kapsamaktadır. 2. adet çoktan seçmeli soru ile başlar; 25 adet zıt kutuplu sıfat çiftleri içeren sorular ile devam eder. Çamlıca Kulesi'nin dış cephesi ve çevresi ile etkileşimi hakkındaki algınızda, size uygun olan sıfat hangisi ise (ya da hangi tarafa daha yakın ise) ilgili daireyi tercihinize göre işaretlemenizi rica ederiz.

1 Kesinlikle katlıyorum (ilk sıfata)
 2 Kısmen katlıyorum (ilk sıfata)
 3 Ne katlıyorum ne katılmıyorum (kararsızsanız)
 4 Kısmen katlıyorum (ikinci sıfata)
 5 Kesinlikle katlıyorum (ikinci sıfata)

Bu bölümün son sorusu çoktan seçmeli bir sorudur. Yantınızı destekleyecek fikirlerinizi kısaca belirtmenizi rica ederiz.

3 İstanbul Modern Müzesi hakkındaki izlenimlerinizi yukarıda bulunan görselden de yardım alarak size en uygun gelen sıfat seçeneğine göre işaretleyiniz.

		Kesinlikle katlıyorum 1	Kısmen katlıyorum 2	Ne katlıyorum ne katılmıyorum 3	Kısmen katlıyorum 4	Kesinlikle katlıyorum 5	
1	Hoş / Güzel	☐	☐	☐	☐	☐	Nahoş / Çirkin
2	Kaba / İri	☐	☐	☐	☐	☐	İnce / Narin
3	Çağdaş / Modern	☐	☐	☐	☐	☐	Çağdışı / Demode
4	Sıkıcı	☐	☐	☐	☐	☐	İlginç
5	Alçak	☐	☐	☐	☐	☐	Yüksek
6	Geleneksel	☐	☐	☐	☐	☐	Yenilikçi
7	Bilgilendirmeyen	☐	☐	☐	☐	☐	Bilgi Verici
8	Yetersiz	☐	☐	☐	☐	☐	Tatmin Edici
9	Niteliksiz	☐	☐	☐	☐	☐	Nitelikli
10	Alışılmış / Sıradan	☐	☐	☐	☐	☐	Farklı / Değişik
11	Belirgin	☐	☐	☐	☐	☐	Belirsiz
12	Ağır / Baskın	☐	☐	☐	☐	☐	Hafif / Cılız
13	Oranlı	☐	☐	☐	☐	☐	Oransız
14	Gösterişsiz / Zayıf	☐	☐	☐	☐	☐	Gösterişli / Güçlü
15	Dokusal Sürekliliği Bozan	☐	☐	☐	☐	☐	Dokusal Sürekliliği Sürdüren
16	Etkileşime Kapalı	☐	☐	☐	☐	☐	Etkileşime Açık
17	Yatay	☐	☐	☐	☐	☐	Dikey
18	İç Görülen / Şeffaf / Açık	☐	☐	☐	☐	☐	İç Görülmeyen / Sağır / Kapalı
19	Karmaşık	☐	☐	☐	☐	☐	Anlaşılır
20	Açık Renkli	☐	☐	☐	☐	☐	Koyu Renkli
21	Dengesiz	☐	☐	☐	☐	☐	Dengeli
22	Etrafıyla Uyumsuz	☐	☐	☐	☐	☐	Etrafıyla Uyumlu
23	Orijinal / Otantik / Biricik	☐	☐	☐	☐	☐	Banal / Alelade
24	Yadsayan / İnci	☐	☐	☐	☐	☐	Davetkar / Çekici
25	Yabancı / Bilinmedik	☐	☐	☐	☐	☐	Aşına / Bilindik

4	AKM, İstanbul'un sembolü müdür?	☐ Evet	☐ Hayır
Nedenlerini kısaca belirtiniz.			

ETİK KURUL ONAYI

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu

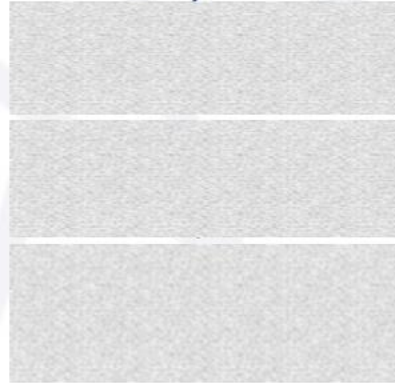
Toplantı Tarihi: 02.07.2023

Toplantı No: 2023.07

SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU TOPLANTI KARARI

Yürütücülüğünü Üniversitemiz Fen Bilimleri Enstitüsü öğretim üyelerinden Doç. Dr. Feride Pinar Arabacıoğlu danışmanlığında lisansüstü öğrencisi GÖZDE KIZILKAN tarafından yapılacak olan "Küreselleşen Dünyada Mimari Biçimlenmeler Kentsel Kimliğin Fenotipleri Üzerine Bir Deneme" adlı çalışma ve bu çalışmada kullanılacak veri toplama araçları ve yöntemlerine ilişkin bilgilerde etiğe aykırı herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

Etik Kurul Üyeleri

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR

Konferans Bildirisi

Kızıllkan, G. ve Arabacıoğlu, F. P. (2023, Mayıs 19–21). *A Study on the Physical Identity Assessment of the Contemporary Landmarks in Global Cities: Three Fragments from Istanbul* [Tam Metin]. 9th International Conference on New Trends in Architecture and Interior Design, Skopje/North Macedonia, ICNTAD Secretariat, s. 60-66. <https://icntadconference.com/past-events/>

Makale

Kızıllkan, G. ve Arabacıoğlu, F. P. (2024). Metamodernism Unveiled: A Contemporary Aftereffect in Architecture. *Social Sciences: Theory and Practice*, 8(1), 127-141. <https://doi.org/10.48066/kusob.1426160>